

sosyolojikbağlam

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam dergisi

ISSN: 2757-5942

December / Aralık 2025

Volume / Cilt: 6

Issue / Sayı: 3

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam
dergisi

Sosyolojik Bağlam, Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yılda üç kez elektronik ortamda yayımlanan, açık erişimli, uluslararası hakemli ve online bir dergidir.

Sociological Context is an open access and international peer reviewed online journal that is published triannually in April, August, and December electronically.

Aralık, 2025

Cilt: 6, Sayı: 3

December, 2025

Volume: 6, Issue: 3

Yazışma Adresi/ Correspondence Address

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü 07058 Kampüs

Antalya / Türkiye

Tel: +90 242 227 44 00 / 3337

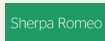
Elektronik posta/e-mail:

dergi@sosyolojikbaglam.org

Web: www.sosyolojikbaglam.org

Yazarlar SBD'de yayınlanan çalışmalarının telif hakkına ve tüm ticari haklarına sahiptirler. Creative Commons Atıf-GayriTicariTüretilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND) lisansı, üçüncü tarafların orijinal çalışmaya uygun şekilde atıfta bulunarak materyali yalnızca ticari olmayan amaçlarla paylaşmasına izin verir. Materyalin uyarlanması ve değiştirilmesine izin verilmez.

The authors retain the copyright and all commercial rights to their works published in JSC. Creative Commons Attribution-NonCommercialNoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND) license allows third parties to share the material for non-commercial purposes only, and only as long as attribution is given to the original work. The material cannot be adapted or modified.

ISSN: 2757-5942

<https://doi.org/10.52108/2757-5942>

www.sosyolojikbaglam.org

Dergi Yazı Kurulu/ Editorial Management Board

Baş Editör/ Editor-in-Chief

Prof. Suat KOLUKIRIK

Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Antalya, Türkiye

✉ suatkolukirik@akdeniz.edu.tr orcid.org/0000-0003-0399-666X

Baş Editör Yardımcısı/ Co-Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Chiara PIOVANI

Department of Economics, College of Arts,
Humanities & Social Sciences,
University of Denver, Denver, CO, USA

✉ chiara.piovani@du.edu

orcid.org/0000-0001-8113-5094

Bilimsel Sekreteryası/ Scientific Secretariat

Dr. Elif ŞAHİN

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Antalya, Türkiye

✉ elifgun@akdeniz.edu.tr

orcid.org/0000-0002-5916-7871

Metodoloji Editörü/ Methodology Editor

Prof. Gül AKTAŞ

Pamukkale University, Faculty of Science and Letters,
Department of Sociology, Denizli, Türkiye

✉ gaktas@pau.edu.tr

orcid.org/0000-0001-6424-4256

Kitap İnceleme Editörü/ Book Review Editor

Prof. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU

Adnan Menderes University, Nazilli Faculty of
Economics and Administrative Sciences, Political
Science and Public Administration, Aydın, Türkiye

✉ tesepetcioglu@adu.edu.tr

orcid.org/0000-0002-9906-1529

Teknik Uzman/ Technical Specialist

Dr. Birtan BOZLU

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Antalya, Türkiye

✉ birtanbozlu@akdeniz.edu.tr

orcid.org/0000-0002-8435-6842

Yönetici Editör/ Managing Editor

Prof. Nursel AYDINER AVŞAR

Akdeniz University, Serik Faculty of Business
Administration, Department of Economics and Finance,
Antalya, Türkiye

✉ nurselavsar@akdeniz.edu.tr

orcid.org/0000-0002-4228-9020

Editöryal İlişkiler Yöneticisi/ Editorial Operations Manager

Prof. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

Uludağ University, Bursa, Türkiye

✉ bgungormez@uludag.edu.tr

orcid.org/0000-0002-5088-9675

İstatistik Editörü/ Statistics Editor

Assoc. Prof. Kerem ÖZBEY

Artvin Çoruh University, Artvin, Türkiye

✉ ozbey-kerem@artvin.edu.tr

orcid.org/0000-0001-8824-359X

Tanıtım Yöneticisi/ Publicity Manager

Dr. Merve Suzan ILIK BİLBEN

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology,
Antalya, Türkiye

✉ mervesuzanilik@akdeniz.edu.tr

orcid.org/0000-0003-3668-0848

İngilizce Dil Editörü/ English Language Editor

Prof. Arda ARIKAN

Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of
English Language and Literature, Antalya, Türkiye

✉ ardaarikan@akdeniz.edu.tr

orcid.org/0000-0002-2727-1084

Editör Kurulu/ Editorial Board

Prof. Matias VERNENGO

Department of Economics, Bucknell University,
Lewisburg, PA, USA

✉ m.vernengo@bucknell.edu

orcid.org/0000-0003-4028-6800

Prof. Zeki DUMAN

Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Van, Türkiye

✉ zedu@yyu.edu.tr

orcid.org/0000-0002-9369-9337

Prof. Fatma Özlem GÜZEL

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ ozlemguzel@akdeniz.edu.tr

orcid.org/0000-0003-0081-3530

Prof. Codrina RADA

Department of Economics, University of Utah, Salt
Lake City, UT, USA

✉ rada@economics.utah.edu

orcid.org/0000-0002-8333-8407

Prof. Talip KÜÇÜKCAN

Marmara University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Sociology, İstanbul, Türkiye

✉ talip.kucukcan@marmara.edu.tr

orcid.org/0000-0002-4544-3054

Assoc. Prof. Ezgi KAYA

Cardiff Business School, Cardiff University, Cardiff, UK

✉ kayae@cardiff.ac.uk

orcid.org/0000-0003-1909-2649

Alan Editörleri/ Section Editor

Prof. Ali ÖZTÜRK

Antalya Alaaddin Keykubat University, Antalya, Türkiye

✉ ali.ozturk@alanya.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-7810-3152

Prof. İslam CAN

Selçuk University, Konya, Türkiye

✉ islamcan@selcuk.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-5789-9104

Assoc. Prof. Muhammet FIRAT

Fırat University, Elazığ, Türkiye

✉ muhammetfirat@firat.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2447-1427

Assoc. Prof. Çağdaş Ümit YAZGAN

Nevşehir Hacıbektas Veli University, Nevşehir, Türkiye

✉ cumityazgan@nevsehir.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3290-4202

Assoc. Prof. Hakan GÜLERCE

Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, Türkiye

✉ hakangulerce@harran.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-3601-5725

Assoc. Prof. Gaye GÖKALP YILMAZ

Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Burdur, Türkiye

✉ fgyilmaz@mehmetakif.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8150-1880

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Adem SAĞIR

Karabük University,

Karabük, Türkiye

✉ ademsagir@karabuk.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-0763-0518

Prof. Cahit GELEKÇİ

Hacettepe University, Ankara, Türkiye

✉ gelekci@hacettepe.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2934-9014

Prof. Cevdet YILMAZ

Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye

✉ cevdeyilmaz@sdu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-9433-6709

Prof. Dilek YEŞİLTUNA

Ege University, İzmir, Türkiye

✉ dilek.yesiltuna@ege.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-3499-3429

Prof. Emin ADAŞ

Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye

✉ eminadas@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-9360-5804

Prof. Güven DİNÇ

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ gdinc@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1974-4280

Prof. Halil Saim PARLADIR

İzmir Katip Çelebi University, İzmir, Türkiye

✉ halilsaim.parladir@ikcu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-7280-3457

Prof. Halime ÜNAL REŞİTOĞLU

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye

✉ hunal@ybu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8463-3558

Prof. Hayati AKTAŞ

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ hayatiaktas@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8474-8590

Prof. Hayati BEŞİRLİ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Türkiye

✉ hayati.besirli@hbv.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2051-2471

Prof. İbrahim Ertan EĞRİBEL

İstanbul University, İstanbul, Türkiye

✉ egribel@istanbul.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1742-8006

Prof. Kadir CANATAN

İstanbul Sabahattin Zaim University, İstanbul, Türkiye

✉ kadir.canatan@izu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2358-6051

Prof. Kadir TEMURÇİN

Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye

✉ kaditemurcin@sdu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8726-3756

Prof. Kayhan DELİBAŞ

Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye

✉ kdelibas@adu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-5698-2846

Prof. Kenan ÇAĞAN

Samsun University, Samsun, Türkiye

✉ kenan.cagan@samsun.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0593-7068

Prof. M. Nuri GÜLTEKİN

Gaziantep University, Gaziantep, Türkiye

✉ mngultekin@gantep.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-6735-1305

Prof. Mehmet ANIK

Bingöl University, Bingöl, Türkiye

✉ anik@bingol.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-6560-2470

Prof. Mehmet KARAKAŞ

Afyon Kocatepe University, Afyonkarahisar, Türkiye

✉ mkarakas@aku.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-7899-383X

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Metin KILIÇ

Düzce University, Düzce, Türkiye

✉ metinkilic@duzce.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-7384-0997

Prof. Metin ÖZKUL

Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye

✉ mozkul@sdu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2511-9780

Prof. Morad Moulai HADJ

University Mohamed Ben Ahmed, Oran 2- Algeria,
Oran, Algeria

✉ moulaihadj.morad@univ-oran2.dz

ORCID: orcid.org/0009-0000-4048-4976

Prof. Mustafa TALAS

Niğde Ömer Halis Demir University, Niğde, Türkiye

✉ mtalas@ohu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0031-489X

Prof. Mustafa Kemal ŞAN

Sakarya University, Sakarya, Türkiye

✉ mksan@sakarya.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3669-0766

Prof. Mustafa ŞEKER

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ mustafaseker@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-9323-7132

Prof. Nestor CASTRO

University of the Philippines Diliman: Quezon City,
National Capital Region, Philippines

✉ ntcastro1@up.edu.ph

ORCID: orcid.org/0000-0001-8478-4495

Prof. Nevin GÜNGÖR ERGAN

Hacettepe University, Ankara, Türkiye

✉ nevine@hacettepe.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8673-9700

Prof. Ramazan YELKEN

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye

✉ ryelken@ybu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-0081-3530

Prof. Reşat AÇIKGÖZ

Selçuk University, Konya, Türkiye

✉ resat.acikgoz@selcuk.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-4621-2282

Prof. Sari HANAFİ

American University of Beirut, Lebanon

✉ sh41@aub.edu.lb

ORCID: orcid.org/0000-0001-6953-6266

Prof. Serdar ÜNAL

Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye

✉ serdarunal@adu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2755-9456

Prof. Dr. Serkan GÜZEL

Pamukkale University, Denizli, Türkiye

✉ sguzel@pau.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2918-0194

Prof. Sevinç GÜÇLÜ

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ sguculu@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3814-3918

Prof. Suvat PARİN

Van Yüzüncü Yıl University, Van, Türkiye

✉ sparin@yyu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-9833-7549

Prof. Süleyman İLHAN

Fırat University, Elazığ, Türkiye

✉ silhan@firat.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-6549-3462

Prof. Şeref ULUOCAK

Çanakkale 18 Mart University, Çanakkale, Türkiye

✉ uluocak@comu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8467-6950

Prof. Şevket ÖKTEN

Harran University, Şanlıurfa, Türkiye

✉ sevketocten@harran.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8240-4911

Prof. Ümit AKÇA

Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye

✉ umitakca@sdu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-8986-5873

Prof. Vehbi BAYHAN

Bandırma Onyedli Eylül University, Balıkesir, Türkiye

✉ vehbi.bayhan@bandirma.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3290-4202

Prof. Veyisel BOZKURT

İstanbul University, İstanbul, Türkiye

✉ vbzkurt@istanbul.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-7623-3132

Prof. Yahya Mustafa KESKİN

Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu, Türkiye

✉ keskin_m3ibu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0348-7972

Prof. Yıldız AKPOLAT

Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye

✉ yildiz.akpolat@deu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-5992-2558

Prof. Zafer DURDU

Mugla Sıtkı Koçman University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Mugla, Türkiye

✉ zaferdurdurdu@mu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0573-9715

Prof. Zülküf KARA

Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye

✉ zulkuffkara@artuklu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2809-7487

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Assoc. Prof. Ahmet GÖKÇEN

Samsun University, Samsun, Türkiye

✉ ahmet.gokcen@samsun.edu.tr

id orcid.org/0000-0002-8150-1880

Assoc. Prof. Bengi YANIK İLHAN

Altınbaş University, İstanbul, Türkiye

✉ bengi.ilhan@altinbas.edu.tr

id orcid.org/0000-0003-1578-8390

Assoc. Prof. Cenk BEYAZ

İstanbul Medeniyet University, İstanbul, Türkiye

✉ cenk.beyaz@medeniyet.edu.tr

id orcid.org/0000-0001-5012-983

Assoc. Prof. Devrim ERTÜRK

Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye

✉ devrim.erturk@deu.edu.tr

id orcid.org/0000-0001-5131-1325

Assoc. Prof. Gökhan Veli KÖKTÜRK

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ gkokturk@akdeniz.edu.tr

id orcid.org/0000-0002-8453-4063

Assoc. Prof. Hamza KURTKAPAN

İstanbul University, İstanbul, Türkiye

✉ hamza.kurtkapan@iuc.edu.tr

id orcid.org/0000-0001-9815-7337

Assoc. Prof. Hasan Hüseyin AYĞÜL

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ hasanhuseyinaygul@akdeniz.edu.tr

id orcid.org/0000-0002-0701-5067

Assoc. Prof. Kamil ŞAHİN

Kırıkkale University, Kırıkkale, Türkiye

✉ sahinkamil@kku.edu.tr

id orcid.org/0000-0002-8208-3916

Assoc. Prof. Lia TSULADZE

Tbilisi State University, Georgia

✉ l.tsuladze@css.ge

id orcid.org/0000-0001-9537-2218

Assoc. Prof. Lyuba SPASOVA

Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria

✉ lpasova@bas.bg

id orcid.org/0000-0002-6263-6608

Assoc. Prof. Mehmet TAN

Siirt University, Siirt, Türkiye

✉ mehmet.tan@siirt.edu.tr

id orcid.org/0000-0003-0398-9961

Assoc. Prof. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ

Akdeniz University, Antalya, Türkiye

✉ ozgezeybekoglu@akdeniz.edu.tr

id orcid.org/0000-0003-0407-5774

Assoc. Prof. Yavuz ÇOBANOĞLU

Munzur University, Tunceli, Türkiye

✉ yavuzcobanoglu@munzur.edu.tr

id orcid.org/0000-0001-9144-2389

Dr. Ahmed Ünal BOZYER

Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Türkiye

✉ uozoyer@mu.edu.tr

id orcid.org/0000-0002-8492-5099

Dr. Bushra BEEGOM R.K.

Kerala University, India

✉ bushrabeegom@keralaUniversity.ac.in

id orcid.org/0009-0002-2110-1874

Dr. Elena GIRASELLA

University of Messina, Messina, Italy

✉ egirasella@unime.it

id orcid.org/0000-0003-2084-3892

Dr. Humaira AHMAD

University of Management and Technology, Lahore, Punjab, Pakistan

✉ humaira.ahmad@umt.edu.pk

id orcid.org/0000-0002-2686-8217

Dr. Mary Ellen TOFFLE

University of Messina, Messina, Italy

✉ maryellen.toffle@unime.it

id orcid.org/0000-0002-2210-5802

Hakem Kurulu

Sosyolojik Bağlam Dergisi, çift taraflı kör hakemlik süreci yürütür. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır.

Referee Board

Journal of Sociological Context follows a double-blind peer-review process. Referee names are kept strictly confidential.

Dizinleme Bilgileri

Sosyolojik Bağlam Dergisi aşağıdaki indekslerde yer almaktadır:

DOAJ
Directory of Open Access Journals
(23.03.2024)

EBSCO
Central & Eastern European
Academic Source (07.01.2022)

EBSCO
Sociology Source Ultimate
(07.01.2022)

Abstracting and Indexing Services

Journal of Sociological Context is indexed in the following databases:

Dergimiz Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere yılda üç kez elektronik ortamda yayımlanmaktadır. Yazarların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir. Yazı sahiplerine telif ücreti ödenmez, makale yayımlamak için ücret talep edilmez.

Our journal is published electronically for three times a year in April- August-December. Authors are responsible for the content of their articles. No royalty is paid to, and no fee is requested from the authors.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Sosyolojik Bağlam'da uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. Dergimiz, yayın etiği kapsamında tüm paydaşların etik sorumlulukları taşıması beklenmektedir.

Etik Olmayan Bir Durumla Karşılaşırsanız:

Dergimizde yukarıda bahsedilen etik sorumluluklar ve dışında etik olmayan bir davranış veya içerikle karşılaşırsanız lütfen dergi@sosyolojikbaglam.org adresine e-posta yoluyla bildiriniz.

Ethical Issues and Editorial Policy

Publishing processes applied in the Sociological Context are the basis for the development and distribution of information in an impartial and respectful manner. The processes applied in this direction directly reflect the quality of the work of the authors and the institutions that support the authors. Peer-reviewed studies are studies that embody and support the scientific method. At this point, it is important that all stakeholders of the process (authors, readers and researchers, publishers, referees and editors) comply with the standards of ethical principles. Our journal is expected to bear ethical responsibilities from all stakeholders within the scope of publication ethics.

If You Encounter an Unethical Situation:

If you encounter any unethical behavior or content other than the above-mentioned ethical responsibilities in our journal, please report it to dergi@sosyolojikbaglam.org via e-mail.

Yazarlara Notlar

Gönderilen makaleler derginin amaç ve kapsamına uygun olmalıdır.

Orijinal, yayımlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan, her bir yazar tarafından içeriği ve gönderimi onaylanmış yazılar değerlendirmeye kabul edilir.

Yayımlanması için gönderilen çalışmalar, akademik yazım kurallarına uygun, Türkçe veya İngilizce dillerinden biri ile hazırlanmış olması gerekir. Gerekli görülmesi halinde diğer dillerden de makale kabul edilebilir.

Yüksek lisans ve doktora öğrencileri danışmanları ile birlikte (ilk yazar öğrenci – ikinci yazar danışman öğretim üyesi) kaleme aldıkları çalışmaları dergiye gönderebilirler.

Notes for Contributors

Submitted manuscripts should be in line with the aims and scope of the journal.

Only those manuscripts that are original, have not been published previously or are not currently under consideration for publication elsewhere, and whose content and submission are approved by every individual author will be taken into consideration.

The works submitted for publication must be prepared in accordance with the academic spelling rules in either Turkish or English. If deemed necessary, manuscripts in other languages may also be accepted.

Master's and doctoral students can submit their studies co-written with their supervisors (student as the first author – supervisor faculty member as the second author).

Aynı yazarın aynı yayın döneminde sadece bir makalesi işleme alınabilmekte ve hakemlerden geçerse yayımlanabilmektedir.

Makale yayınlanmak üzere dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Telif Hakkı Anlaşması Formu mavi renkli kalemle imzalanıp PDF olarak sisteme yüklenmelidir. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurulabilir. Ancak, tüm imzaların mavi renkli kalemle atılması ve tek PDF olarak birleştirilip sisteme yüklenmesi gereklidir.

Dergiye gönderilecek olan yazıların yazar tarafından intihal (benzerlik) oranı raporu alınmalı ve yazı ile birlikte gönderilmelidir. Çalışmanın yayınlanması için benzerlik oranı % 20'den fazla olmamalıdır. Gönderilen yazıların benzerlik oranı dergimiz tarafından da Turnitin programı ile taranmaktadır.

Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar. Yazıların bütün hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazılara telif ücreti ödenmez.

Etik Kurul onayı gerektiren makaleler için Etik Kurul onayı alınmalı ve bu onay (kurul adı, tarih ve numarası) makalenin ilk sayfasında ve yöntem bölümünde belirtilmelidir. <https://trdizin.gov.tr/about#applicationAndCriteria>

Makale önerileri dergimizin web sayfası üzerinden Makale Şablonu indirilerek hazırlanmalıdır.

Derginin tüm giderleri Yayıncı tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücretle tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Dipnot, Alıntı ve Referanslar: Dergide referans sistemi olarak ISNAD 2. Edisyon (Dipnotlu) kullanılmaktadır: isnadsistemi.org.

Telif Hakkı Politikası: Dergimize değerlendirilmek üzere gönderilen makaleler, daha önce herhangi bir ortamda yayınlanmamış veya herhangi bir yayın ortamına yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

Yazarlar SBD'de yayınlanan çalışmalarının telif hakkına ve tüm ticari haklarına sahiptirler. Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilmez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND) lisansı, üçüncü tarafların orijinal çalışmaya uygun şekilde atıfta bulunarak materyali yalnızca ticari olmayan amaçlarla paylaşmasına izin verir. Materyalin uyarlanması ve değiştirilmesine izin verilmez.

Yazarlar, CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanan makalelerine ait PDF dosyaları, kendi kurumsal arşivleri ile başka makale platformlarına yükleyebilirler.

Only one manuscript of the same author can be processed and, if accepted by the reviewers, published in the same publication period.

After the manuscript is submitted to the journal for publication, none of the authors' names can be removed from the list of authors, nor a new name can be added as an author, without the written consent of all authors, and the order of authors cannot be changed.

The Copyright Agreement Form must be signed with a blue pen and uploaded to the system as a PDF. The form can be filled out as separate copies by authors from different institutions. However, all signatures must be signed with a blue pen and combined as a SINGLE PDF and uploaded to the system.

A plagiarism (similarity) report for the manuscript should also be submitted along with the manuscript. The similarity rate should not exceed 20% for the publication of the study. The submitted manuscripts will also be screened for similarity by our journal using the Turnitin software.

The opinions expressed in the manuscripts published in the journal are those of their authors and the authors bear all legal responsibility for their manuscripts. No copyright fee is paid to the authors for the published manuscripts.

For manuscripts that require Ethics Committee approval, Ethics Committee approval must be obtained and this approval (committee name, date and number) should be indicated on the first page and in the method section of the article. <https://trdizin.gov.tr/about#applicationAndCriteria>

Article proposals should be prepared by downloading the article template from our journal's website.

All expenses of the journal are covered by the Publisher. Article processing or publication are free of charge. No submission fee or article processing fee is charged for the manuscripts submitted to the journal or accepted for publication.

Footnotes, Citation, and References: *Journal of Sociological Context* follows ISNAD 2nd Edition (with footnotes) as the referencing guide. For more information: isnadsistemi.org.

Copyright Policy: Manuscripts submitted to our journal should not have been previously published or submitted for publication in any medium.

The authors retain the copyright and all commercial rights to their works published in JSC. Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND) license allows third parties to share the material for non-commercial purposes only, and only as long as attribution is given to the original work. The material cannot be adapted or modified.

Authors may upload their manuscripts published under the CC BY-NC-ND 4.0 license as PDF files to their institutional repositories and other platforms.

Amaç ve Kapsam

Sosyolojik Bağlam; toplumsal olay ve olguları irdeleyen ve özgün nitelikteki konuları ele alan araştırmaları ve makaleleri yayımlayan, disiplinlerarası, açık erişimli ve uluslararası hakemli online bir dergidir. Editöryal çalışmalar hariç yayımlanan tüm makaleler çift taraflı kör akran değerlendirmesi sürecine tabidir. İnterdisipliner bir yaklaşımla, bilimsel niteliklere sahip çalışmalarını yayımlayarak sosyal bilimler alanındaki bilgi birikimine katkıda bulunmak temel hedeftir. Yayın hayatına 1 Aralık 2020 tarihi itibarıyla başlayan dergimiz, Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yılda üç sayı olarak yayımlanır.

Dergiye yayımlanması için gönderilen çalışmaların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir. Kitap halinde yayımlanmamış sempozyum bildirilerinin kabulü bu durumun belirtilmesi şartıyla mümkündür. Yazılar, makale şablonu formatına uygun olarak gönderilmelidir aksi halde yazılar değerlendirilmeye alınmaz. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizcedir. Gerekli görülmesi halinde diğer dillerden de makale kabul edilebilir.

Sosyolojik Bağlam, sosyal problemlerin irdelenmesi ve çözümünde geniş ölçekli bir katılımın önemine vurgu yaparak toplumsal olgu ve süreçleri dikkate alan araştırmacıları, akademisyenleri ve uygulayıcıları uluslararası platformda bir araya getirme amacı taşıyan süreli ve disiplinlerarası bir yayın organıdır. Dergide küresel, bölgesel ve yerel düzeydeki gelişmeleri, süreçleri ve problemleri ele alan, tartışan, sorgulayan, tetkik eden, teorik, yöntemsel, uygulamalı ve tarihsel olarak üretilmiş olan özgün makaleler, araştırma notları, çeviri metinler ve kitap kritikleri yayımlanır.

Açık Erişim Politikası: *Sosyolojik Bağlam* Dergisi, bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurabilmek amacıyla içeriğinin sürekli ve ücretsiz olarak kullanımı için açık erişim sağlar. Bu bağlamda dergide yayınlanan tüm yazılar <https://sosyolojikbaglam.org/tum-sayilar/> adresinden erişime açıktır.

Bu çerçevede, *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin açık erişim tanımı çerçevesinde ve bilimsel etik ve kurallara uygun olarak atfı yapılması şartıyla, dergide yayınlanan hakem değerlendirmesinden geçmiş bilimsel literatürün, internet aracılığıyla; finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, serbestçe erişilebilmesini, okunabilmesini, indirilebilmesini, kopyalanabilmesini, dağıtılabilmesini, basılabilmesini, taranabilmesini, tam metinlere bağlantı verilebilmesini, dizinlenebilmesini, yazılıma veri olarak aktarılabilmesini ve her türlü yasal amaç için kullanılabilmesini kabul eder. (<http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations>). *Sosyolojik Bağlam Dergisi* Budapeşte Açık Erişim Deklarasyonu'nu imzalamıştır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* atfı verileri Initiative for Open Citations I4OC aracılığıyla açmayı seçmiştir.

Makale İşleme Ücreti: *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, yazarlardan veya herhangi bir üçüncü şahıstan yayın için ücret talep etmez. Hem makale gönderme işleme hizmetleri hem de makale yayınlama hizmetleri ücretsizdir. Herhangi bir gizli maliyet yoktur.

Aims & Scope

Journal of Sociological Context is an interdisciplinary, open access, and international peer reviewed online journal that publishes research and articles examining social events and phenomena and focusing on original issues. All manuscripts, except editorial articles, will undergo a double-blind peer review process. With an interdisciplinary approach, the fundamental goal is to contribute to the field of social sciences by publishing scientifically sound studies. Our journal, which was launched on December 1, 2020, is published triannually in April, August, and December.

Manuscripts submitted for publication must not have been previously published elsewhere. Submission of symposium papers that have not been published in a book is possible with the condition that this is stated. Manuscripts will not be considered for evaluation unless they are submitted in the form of the article template. The publication language is either Turkish or English. In exceptional cases, manuscripts in other languages may be accepted.

Journal of Sociological Context is an interdisciplinary periodical that aims to bring together researchers, academics, and practitioners who take social phenomena and processes into consideration by emphasizing the importance of large-scale participation in the investigation and solution of social problems. The journal publishes original articles, research notes, translated texts, and book reviews developed with a theoretical, methodological, applied, or historical approach discussing, questioning, examining global, regional, and local developments, processes, and problems.

Open Access Policy: *Journal of Sociological Context* provides open access for the continuous and free use of its content with the aim of increasing the global exchange of information and yielding beneficial results for humanity. Thus, all the manuscripts published by the journal is available at: <https://sosyolojikbaglam.org/archive/>

In this framework, *Journal of Sociological Context* accepts, within the Open Access definition of the Budapest Open Access Initiative and on condition that proper citation of references are provided in accordance with scientific ethics and rules, that the peer-reviewed and published scientific literature can be accessed, read, downloaded, copied, distributed, printed, scanned, linked to the full texts, indexed, transmitted as data to software, and used for any legal purposes via internet without any financial, legal and technical obstacles. (<http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations>). *Journal of Sociological Context* has signed the Budapest Open Access Initiative. *Journal of Sociological Context* has chosen to open up citation data through the Initiative for Open Citations I4OC.

Article Processing Charge: *Journal of Sociological Context* does not charge authors or any third party for publication. Submission, processing, and publishing services and are free of charge. There are no hidden costs whatsoever.

Yayın Etiği İlkeleri

Yayın Etiği, daha yüksek editöryal işleme standartları oluşturmak için yazarlar, hakemler ve yayıncılar adına dürüstlük konusunda ısrar eden bir öz-düzenleme mekanizması olarak tanımlanabilir. Yayın için etik standartlar, yüksek kaliteli bilimsel yayınları, halkın bilimsel bulgulara güvenini ve insanların fikirlerine itibar edilmesini sağlamak için mevcuttur.

Hakemli çalışmalar, bilimsel yöntemi destekleyen ve hayata geçiren çalışmalardır. Bu noktada yayın sürecine dahil olan tüm tarafların (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere uyması büyük önem taşımaktadır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ) ve Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. Ayrıca Türkiye Editörler Çalıştay Kararlarına da uymayı taahhüt eder.

Bilimsel Suistimal İddiaları-Şüpheleri: Bilimsel suistimalin farklı tanımları vardır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* büyük yayın etiği kurumları tarafından oluşturulan rehberliği takip ederken bu sorunları vaka bazında ele alıyoruz. Editör, etik ihlalden şüphelenirse veya bir ihlal iddiası olursa harekete geçmekle yükümlüdür. Bu görev hem yayınlanmış hem de yayınlanmamış makaleleri kapsar. Editör, olası suistimallerle ilgili endişeleri dile getiren makaleleri basitçe reddetmemelidir. Etik olarak iddia edilen davaları takip etmekle yükümlüdür. Editör, uygun olduğunda COPE akış şemalarını izlemelidir. Editörler, öncelikle görevi kötüye kullandığından şüphelenilen kişilerden bir yanıt istemelidir. Yanıttan memnun kalmazlarsa, ilgili işverenlerden veya kurumdan araştırma yapmasını istemelidir. Editör, iddia edilen suistimalle ilgili uygun bir soruşturmanın yürütülmesini sağlamak için tüm makul çabayı göstermelidir; bu olmazsa, editör soruna bir çözüm bulmak için ısrar etmek için tüm makul girişimleri yapmalıdır. Bu zahmetli ama önemli bir görevdir.

Sosyolojik Bağlam Dergisi COPE'un Başarılı Bir Yazı İşleri için Etik Araç Setine uyar. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* editörleri; intihal, alıntı manipülasyonu, veri tahrifatı, veri uydurması ve diğer araştırma suistimalinin meydana geldiği makalelerin yayınlanmasını önlemek için tedbir alacaktır. Hiçbir durumda *Sosyolojik Bağlam Dergisi* veya editörleri bu tür bir suistimalin gerçekleşmesine bilerek izin vermeyecektir. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* editörleri, dergilerinde yayınlanan bir makaleyle ilgili herhangi bir araştırma suistimali iddiasından haberdar olmaları durumunda, iddialarla ilgili olarak COPE'un yönergelerini izleyeceklerdir. Hakemler, araştırma veya yayının suistimalinden şüphelendiklerinde durumu Editöre iletmelidir. Editör, COPE tavsiyelerine uyarak gerekli işlemleri yürütmekle görevlidir.

Principles of Publication Ethics

Publication Ethics can be defined as a self-regulation mechanism that insists on honesty on behalf of authors, reviewers, and publishers to establish higher standards of editorial handling. Ethical standards for publication exist to ensure high-quality scientific publications, public confidence in scientific findings, and respect for people's opinions.

Peer-reviewed studies are studies that support and implement a scientific method. At this point, it is of great importance that all parties involved in the publication process (authors, readers and researchers, the publisher, reviewers, and editors) follow ethical principles. *Journal of Sociological Context* adheres to national and international standards in research and publication ethics. It complies with the Press Law, the Intellectual and Artistic Works Law, and the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive. *Journal of Sociological Context* has adopted the International Ethical Publishing Principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ) and Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) It also undertakes to comply with the Decisions of the Türkiye Editors' Workshop.

Allegations-Suspects of Scientific Misconduct:

Scientific misconduct has different definitions. We address these issues on a case-by-case basis, while following the guidance established by the major editorial ethics institutions. If the editor suspects an ethical violation or if there is an alleged violation, they are obliged to take action. This task covers both published and unpublished manuscripts. The editor should not simply reject manuscripts that raise concerns about potential misconduct. Ethically, they are obliged to follow the alleged lawsuits. The editor should follow the COPE flowcharts where appropriate. Editors should first seek a response from anyone suspected of misconduct. If they are not satisfied with the answer, they should ask the relevant employers or institution to investigate. The editor should use all reasonable efforts to ensure that an appropriate investigation into the alleged misconduct is carried out; if this does not happen, the editor should make all reasonable attempts to persist in finding a solution to the problem. This is an arduous but important task.

Journal of Sociological Context adheres to COPE's Ethics Toolkit for a Successful Editorial. Editors of the *Journal of Sociological Context* will take action to prevent the publication of manuscripts in which plagiarism, citation manipulation, data tampering, data fabrication, or other research misconduct is detected. In no event will *Journal of Sociological Context* or its editors knowingly allow such misuse to occur. If the editors of *Journal of Sociological Context* become aware of any allegations of research misconduct related to a manuscript published in their journal, they will follow COPE's guidelines regarding the allegations. Reviewers should notify the Editor when they suspect research or publication misconduct. The editor is responsible for carrying out the necessary actions by following the COPE recommendations.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Kadın Cinayetleri ve Ölüm Cezası Tartışmaları: Türkiye'nin İnsan Hakları Kazanımları Bağlamında Bir Sosyal Medya Analizi

Femicides and the Debate on the Death Penalty: A Social Media Analysis in the Context of Turkey's Human Rights Achievements

— Ayşe Aydın 381-400

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Dijital Eğitim Bir Fırsat mı? Eşitsizlik Kaynağı mı? Bursa Teknik Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi

Digital Education: Opportunity or Source of Inequality? The Experience of Students at Bursa Technical University

— Begüm Tuzlak - Oya Güler 401-423

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Denetimli Serbestliğin Toplumsal Uyuma Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Isparta Örneği

A Sociological Study on the Impact of Probation on Social Cohesion: The Case of Isparta

— Hacer Yalçın - Hüseyin Bal 424-456

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Erkek Hükümlü ve Tutukluların Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları ile Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri

Attitudes of Male Convicts and Detainees Toward Violence Against Women and Their Levels of Cognitive Distortions

— Hatice Şingir - Zehni Koç - Rabia Kalkan 457-485

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Sabri Ülgener'de Zihniyet Değişiminin Arka Planı

The Background of Mentality Change in Sabri Ülgener

— Nuray Karaca 486-502

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Constructing Turkish Identity as the "Other": The Erasure of a Civilization in Balkan Memory

Türk Kimliğini "Öteki" Olarak İnşa Etmek: Balkan Hafızasında Bir Medeniyetin Silinmesi

— Uğur Dolgun 503-528

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Milliyetçilik Söyleminin Kamu Politikalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Okuma

A Sociological Reading of the Impact of Nationalist Discourse on Public Policy

— Samet Ünlü 529-555

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Hibritleşen Kimlikler: Neo-Nazizm ve Tengricilik Üzerine Bir Değerlendirme

Hybridizing Identities: An Assessment of Neo-Nazism and Tengrism

— Ayşe Nur Altınkaynak Balkan 556-579

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW:

Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921, yazar: Antony Beevor, çeviren: Arif Kaplan

Russia: Revolution and Civil War 1917–1921, by Antony Beevor (trans. Arif Kaplan)

— Orçun Çalışkan 580-586

Kadın Cinayetleri ve Ölüm Cezası Tartışmaları: Türkiye'nin İnsan Hakları Kazanımları Bağlamında Bir Sosyal Medya Analizi

Ayşe Aydın | 0000-0002-2059-3742 | ayaydin@gelisim.edu.tr

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
İstanbul, Türkiye

ROR <https://ror.org/0188hvh39>

Öz

Bu çalışma, etkileşimli iletişime açık olan sosyal medya platformları aracılığıyla paylaşılan kadın cinayetleri haberlerine ilişkin kullanıcı/takipçi yorumlarına odaklanmakta; kadın cinayetlerinin durdurulması için ölüm cezasının yeniden uygulanması gerektiğine ilişkin yorumların, Cumhuriyet'in kazanımları ve insan hakları açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiğini tartışmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi söylem ve bağlam kavramları ekseninde şekillenmiştir. Bağlam, toplumda söylemin inşasındaki, söylem ise egemen toplumsal yapıların yeniden inşasındaki rolü çerçevesinde ele alınmaktadır. Nitel yöntemle gerçekleştirilen çalışmada veriler, belge inceleme yoluyla toplanmıştır. Ocak 2023 – Haziran 2023 tarihleri arasında, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun Instagram hesabı üzerinden paylaştığı kadın cinayetleri haberleri, haberlere ilişkin takipçi yorumları dikkate alınarak incelenmiştir. İncelemede, kadın cinayetlerinin son bulmasında ölüm cezasının çözüm olacağını ileri süren yorumların, üzerinde düşünülmesini gerektirecek sıklıkta olduğu görülmüştür. Veriler ve bulgular doğrultusunda, kadın cinayetlerinin durdurulabilmesi için ölüm cezasının bir çözüm olarak sunulmasının, Cumhuriyet'in kazanımları ve insan hakları anlayışıyla çelişen yönlerine dikkat çekilerek, kadın cinayetlerinin sona erdirilmesi için hak temelli çözümlerin nasıl üretilip hayata geçirilebileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Şiddet, Kadın Cinayetleri, İnsan Hakları, Ölüm Cezası, Sosyal Medya

Atıf Bilgisi

Aydın, Ayşe. "Kadın Cinayetleri ve Ölüm Cezası Tartışmaları: Türkiye'nin İnsan Hakları Kazanımları Bağlamında Bir Sosyal Medya Analizi". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 381-400.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.1>

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi	30.08.2025
Kabul Tarihi	20.11.2025
Yayın Tarihi	15.12.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu makale, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılı anma etkinlikleri kapsamında, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından 23-25 Kasım 2023 tarihleri arasında düzenlenen "Cumhuriyet'in 100. Yılında Kadın Haklarını Yeniden Düşünmek: Mücadele ve Kazanımlar Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Telif Hakkı & Lisan	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Femicides and the Debate on the Death Penalty: A Social Media Analysis in the Context of Turkey's Human Rights Achievements

Ayşe Aydın | 0000-0002-2059-3742 | ayaydin@gelisim.edu.tr

İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences,
Department of Sociology, İstanbul, Türkiye

ROR <https://ror.org/0188hvh39>

Abstract

This study focuses on users' and followers' comments on news about femicides shared through social media platforms which facilitate interactive communication. It discusses how comments advocating for the reimplementation of the death penalty as a measure to stop femicides ought to be critically assessed in relation to the achievements of the Republic and the principles of human rights. The theoretical framework of the study is structured around the concepts of discourse and context. Context is examined in terms of its role in the societal construction of discourse, while discourse is analyzed regarding its role in the reconstruction of dominant social structures. The study was conducted using a qualitative methodology and the data were collected through document analysis. Between January 2023 and June 2023, news about femicides shared on the Instagram account of the "We Will Stop Femicide Platform" was analyzed, with particular attention to follower comments on these news items. The analysis revealed that comments suggesting the death penalty as a solution to end femicides occurred with a frequency warranting critical scrutiny. Based on the data and findings, the study discusses how the presentation of the death penalty as a solution to femicides conflicts with the achievements of the Republic and the principles of human rights and explores how rights-based solutions can be developed and implemented to effectively prevent femicides.

Keywords

Violence, Femicide, Human Rights, Death Penalty, Social Media

Citation

Aydın, Ayşe. "Femicides and the Debate on the Death Penalty: A Social Media Analysis in the Context of Turkey's Human Rights Achievements". *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 381-400.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.1>

Article Information

Date of Submission	30.08.2025
Date of Acceptance	20.11.2025
Date of Publication	15.12.2025
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	This article is an expanded and partly revised version of the paper that was delivered orally, but not fully published, at the symposium titled "Rethinking Women's Rights in the 100 th Year of the Republic: Struggle and Achievements", organized by Akdeniz University Faculty of Letters on 23-25 November 2023 as part of the events commemorating the 100 th anniversary of the Republic of Türkiye. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done - Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Hannah Arendt'e göre, tarih ve siyaset üzerine düşünenlerin, şiddetin insan yaşamındaki merkezi rolünü fark etmemeleri çok da mümkün değildir. Buna karşın şiddetin bağımsız bir olgu olarak ele alınması oldukça seyrek karşılaşılan bir durumdur. Bunun nedeni, şiddetin yaşamın bilindik bir gerçeği olarak kabul edilmesidir. Gündelik hayatta görünürlüğüne rağmen, sıradan bir olgu gibi algılandığı içindir ki şiddeti sorgulama gereği genellikle duyulmamaktadır¹.

Şiddetin bu görünür ancak sorgulanmayan; çok katmanlı, çok boyutlu ve dinamik yapısı, onun bir toplumsal sorun şeklinde kavranmasını ve analizini de kuşkusuz zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, özellikle bütüncül bir yaklaşım benimseyen hak odaklı çalışmalar, şiddetin bu doğallaştırılmış yapısını görünür kılmayı ve toplumsal sorun kapsamında tanımlanmasını kısmen de olsa mümkün hale getirebilmektedir. Örneğin kadınların, tarih boyunca erkek egemen anlayışın bir tezahürü olarak fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddete maruz kaldıkları toplumsal gerçeği, yapılan çalışmalarla toplumsal sorun kimliği kazanmıştır. Bu toplumsal sorun, yalnızca bireysel bir şiddet eylemi değil, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın ve yapısal eşitsizliklerin somut göstergesidir. Zira toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli kadına yönelik şiddet, şiddet uygulayan ile şiddete maruz kalan arasında bireysel ilişkiden öte; toplumsal normlar, değerler, değer yargıları ve ataerkil sistemin desteklediği güç dinamikleriyle şekillenmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan kadına yönelik şiddetin, kadının insan hakları merkezli bir sosyal sorun olarak görünürlük kazanması, soruna ilişkin farkındalığın artmasını da olanaklı kılmaktadır. Bu bağlamda sosyal medya, kadına yönelik şiddetin daha geniş bir toplumsal zeminde fark edilmesinde önemli bir iletişim aracı olarak öne çıkmaktadır. Sosyal medya platformları etkileşimli iletişime imkân verir şekilde tasarlandıklarından; kadına yönelik şiddet ile ilgili paylaşımlara, kullanıcıların yorum yaparak ve/veya bu paylaşımları yeniden paylaşarak anlık ve hızlı tepkiler vermeleri, zincirleme bir yayılımla, paylaşımların etki alanının genişlemesini sağlamaktadır.

Sosyal medya gibi yeni iletişim araçlarının günlük yaşamın her alanına entegre olmasının bir sonucu olarak, kadına yönelik şiddet sorununun daha fazla görünürlük kazanması ve buna bağlı olarak farkındalığın artması, şiddetle mücadeleye nasıl bir etkiye bulunmaktadır? Bu ve benzeri sorulara güncel verilere dayalı bilimsel yanıtlar verebilmek için kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır. Kamuoyuna yansıyan haberler ve kadına yönelik şiddetle mücadele eden bazı sivil toplum kuruluşlarının verileri, şiddetin görünürlüğünün artması ile şiddet sorununun çözümüne yönelik somut ilerlemeler arasında bir ilişki olduğunu gösteren bulgular sunmamaktadır. Aksine bu veriler kadına yönelik şiddetin, görünürlüğünün artmasına rağmen azalmadığını ortaya koymaktadır. Aslında, görünürlüğün artması ile şiddetin azalması arasında bir ilişki kurmak gerçekçi değildir.

¹ Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine*. çev. Bülent Peker. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 14-15.

Ayrıca bu iki olgu arasında bağ kurmaya çalışmak, şiddete zemin hazırlayan tarihsel süreç, sosyal ve kültürel dinamikler dikkate alınmadığı sürece yanıltıcı da olacaktır.

Kadına yönelik şiddet, küresel bir sorun olmasının yanı sıra, her toplumun kendi sosyo-kültürel ve tarihsel bağlamına özgü dinamikleriyle de şekillenen ve süreklilik gösteren bir yapıya sahiptir. Türkiye'de kadına yönelik şiddet, özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı ataerkil değerlerin ve yapısal ayrımcılık mekanizmalarının etkisiyle varlığını sürdürmektedir. Bugün iletişim teknolojisinin sunduğu imkanlar, Türkiye'de de sorunun görünürlüğünü artırdığı gibi, toplumun bu soruna yönelik tepkilerini ve görüşlerini daha yakından takip etme olanağı da sunmaktadır. Örneğin sosyal medya platformları, şiddet haberlerinin paylaşımı ve bu haberlerin yorumlanmasıyla, sadece sorunun boyutlarını gözler önüne sermekle kalmamakta; aynı zamanda toplumun bu soruna dair algılarını, tutumlarını ve çözüm önerilerini daha açık bir biçimde ifade etmesine de olanak tanımaktadır. Özellikle kadın cinayetleri gibi kamu vicdanını derinden sarsan olaylarda sosyal medya yorumları ve tartışmaları toplumsal algıların hangi yöne evrildiğini gözlemlemek açısından değerli bir veri kaynağı sunmaktadır.

Sosyal medya platformlarında paylaşılan kadın cinayetleri haberlerine yönelik platform takipçilerinin yorum ve tartışmalarında, kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında zaman zaman ölüm cezasının uygulanmasını savunan görüşlere rastlanmaktadır. Kadın cinayetleri, en temel insan hakkı olan yaşam hakkının ihlali olup, karşısında oluşan toplumsal öfke ve adalet arayışı, zaman zaman ölüm cezası gibi sert cezai yaptırımların çözüm olarak öne sürülmesine yol açmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ölüm cezasının kaldırılmış olması ise, insan haklarına dayalı bir hukuk devleti anlayışının benimsendiğinin göstergesi niteliğindedir ve aynı zamanda tarihsel bir kazanımı ve evrensel insan hakları değerlerine bağlılığı ifade etmektedir. Bu bağlamda, ölüm cezasının kaldırılması, sadece hukuki bir reform olarak değil, aynı zamanda toplumsal vicdanı, adalet anlayışını ve insan yaşamına verilen değeri yeniden şekillendiren bir ilke karardır.

Kadın cinayetleri gibi kamu vicdanını yaralayan olaylar karşısında, ölüm cezasının yeniden yürürlüğe konmasına yönelik taleplerin dile getirilmesi, Cumhuriyet'in insan hakları temelli hukuk anlayışı ve evrensel değerler doğrultusunda gerçekleştirdiği kazanımlarla nasıl bir çelişki içinde olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Zira ölüm cezası, kadın cinayetleri bağlamında, kamu vicdanını tatmin edecek nihai bir çözüm olarak sunulsa da insan hakları bağlamında onarılamaz sonuçlara yol açabilecek bir yaptırım türüdür. Bu noktada, suçun cezasız kalmaması gerekliliği ile verilen cezanın insan hakları ile uyumlu olması arasında hassas bir denge bulunmaktadır.

Türkiye'de ölüm cezasının kaldırılması, bu dengenin sağlanması yönünde atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. İnsan hakları hukuku bağlamında ölüm cezası geri dönüşü olmayan bir yaptırım olması nedeniyle adil yargılanma hakkı ve yaşam hakkı ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Ancak, kadın cinayetleri gibi derin toplumsal travmalara yol açan suçlar karşısında, ölüm cezası zaman zaman kamuoyu tartışmalarında tekrar gündeme

gelmektedir. Bu durum, adalet talebinin nasıl şekillendiğini ve hukuk sisteminin toplumsal algılar üzerindeki etkisini anlamak açısından önemli bir gösterge niteliğindedir.

İdam cezasının kadın cinayetleri ekseninde tartışılması yalnızca cezalandırma yöntemi-ne yönelik bir öneri olmanın ötesinde, belirli söylemler ve toplumsal bağlamlar içinde ele alınmasını da gerektirmektedir. Söylem, yalnızca düşünceleri ifade eden bir araç olmanın ötesinde, toplumsal gerçekliği inşa eden ve belirli politikaları meşrulaştıran bir unsur olarak işlev görmektedir. Bu nedenle, ölüm cezasını savunan söylemlerin hangi bağlamlarda, hangi toplumsal olaylarla ilişkilendirilerek ortaya çıktığına odaklanmak hukuk ve toplumsal adalet anlayışının dönüşümünü anlamak açısından önem kazanmaktadır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Sosyal Medyada Kadın Cinayetleri: Haber Paylaşımında Söylem Gücü Bağlamın Rolü

Kadına yönelik şiddetin görünürlük kazanmasında sosyal medyanın rolü üzerinde durulurken, söylem ve bağlam kavramları temelinde bir değerlendirme yapmak oldukça önemlidir. Çünkü toplumsal olayların bireysel ya da kolektif düzeyde nasıl algılandığı, ele alındığı ve tartışıldığı büyük ölçüde söylem aracılığıyla biçimlenmektedir. Söylem, yalnızca bir ifade biçimi değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliklerin inşasında ve yeniden üretilmesinde etkili bir araçtır. Bu bağlamda, sosyal medya platformlarında paylaşılan kadın cinayetleri haberlerine gelen yorumlar, yalnızca bireysel görüşlerin bir yansıması olarak değerlendirilemez; aynı zamanda toplumsal yapının ve mevcut güç ilişkilerinin bir yansıması ve yeniden üretim aracıdır.

Söylem, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde, toplumsal gerçekliklerin inşa edildiği bir alan olarak ele alınır. Bu yaklaşım, Norman Fairclough'un "Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language" adlı çalışmasında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Fairclough, söylemi kültürel hegemonyanın bir alanı olarak tanımlar. Ona göre, kültürel hegemonyanın söylem alanındaki önemi, söylemsel pratiklerin ve geleneklerin ideolojik gücünden kaynaklanır². Michel Foucault ise "Söylemin Arkeolojisi" adlı kitabında, söylemin yalnızca dilsel bir yapı olmadığını, toplumsal, ekonomik ve politik süreçlerle iç içe geçmiş bir pratik olarak işlediğine vurgu yapmaktadır. Foucault'ya göre, bir söylem nesnesinin ortaya çıkması, belirli tarihsel ve toplumsal koşullara bağlıdır. Bir nesne hakkında konuşabilmemiz için, onun belirli diğer nesnelerle ilişkiler içinde olması, tarihsel ve toplumsal olarak belirli bir alanda yer alması gerekmektedir. Bu da söylemlerin kendiliğinden oluşmadığını belirli kurumsal, teknik ve sosyal ilişkiler içinde şekillendiğini gösterir. Foucault, söylemsel ilişkilerin yalnızca dilsel unsurlar arasında olmadığını, aksine söylemin dışındaki kurumsal ve toplumsal dinamiklerle belirlendiğini ifade eder. Söylem

² Norman Fairclough, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. (London & NewYork: Longman, 1995), 95.

yalnızca kelimeler veya önermeler arasındaki bağlantılarla değil, aynı zamanda söylemin sınırlarını belirleyen güç ilişkileri, bilgi sistemleri ve ideolojik yapılarla da şekillenir³.

Sosyal medya platformlarında kadın cinayetlerine yönelik paylaşımlar ve bu paylaşımlar üzerinden gelişen söylemler de belirli tarihsel ve toplumsal çerçevede şekillenmektedir. Özellikle ölüm cezası gibi dönüşü/telefisi olmayan yaptırımlara yönelik taleplerin dile getirilmesi, yalnızca bireysel adalet arayışı olarak değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli şiddetin nasıl kavrandığını ve tartışıldığını gösteren bir söylem pratiği olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, kadın cinayetlerine dair söylemin nasıl inşa edildiği, hangi unsurların öne çıkarıldığı ve hangi çözüm önerilerinin sunulduğu yalnızca bireysel ifadeler olarak değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerinin bir yansıması olarak da ele alınmalıdır.

Söylem yalnızca metinsel bir yapı olmanın ötesinde belirli bir bağlam içinde şekillenen ve anlam kazanan toplumsal bir pratiktir. Söylemin toplumsal etkisini ve gücünü tam anlamıyla kavrayabilmek için, yalnızca metnin içeriğine değil, aynı zamanda onun üretildiği, aktarıldığı ve alımlandığı bağlamın da analiz edilmesi gerekir. Teun A. Van Dijk'e göre söylem, yalnızca dilsel bir unsur olarak ele alınamaz; söylemin anlamı ve etkisi, onu çevreleyen bağlamsal unsurlarla birlikte değerlendirilmelidir⁴. Bu bağlam, söylemin içinde var olduğu sosyal, kültürel, politik ve psikolojik çerçeveyi belirleyen dinamik bir yapıdır ve bireylerin söylemi nasıl algıladığını, nasıl yorumladığını ve hangi tutumları geliştirdiğini doğrudan etkiler.

Bağlam, yalnızca söylemin sınırlarını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda söylemin taşıdığı ideolojik içerikleri ve bireyler üzerindeki etkilerini de biçimlendirir. Dijk'e göre söylem, ancak belirli bir bağlam içinde var olabilir ve bu bağlam bireylerin algılarını, tutumlarını ve dünya görüşlerini şekillendirme potansiyeline sahiptir⁵. Bu nedenle, söylemi kontrol etmek yalnızca belirli bir metnin içeriğini denetlemek değil, aynı zamanda bireylerin düşünme biçimlerini yönlendiren ve toplumsal gerçekliği anlamlandırma süreçlerini belirleyen geniş çaplı bir iktidar mekanizmasını da yönetmek anlamına gelir. Özellikle medya, siyaset ve hukuk gibi alanlarda söylem üzerindeki denetim, toplumun belirli bir konu hakkında nasıl düşündüğünü ve hangi tutumları benimsediğini doğrudan etkilemektedir.

Kadın cinayetleri ve bu cinayetlere karşı geliştirilen tepkiler bağlamında üretilen söylemler bu çerçevede yalnızca bir adalet talebi değil aynı zamanda belirli bir ideolojik çerçevenin yeniden üretilmesi açısından da önem taşır. Özellikle, kadın cinayetlerine karşı ölüm cezasının bir çözüm olarak sunulması, belirli bir bağlam içinde üretilen ve meşruiyet kazanan bir söylem biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu noktada, söylemin nasıl şekillendirildiği ve hangi bağlamsal unsurların bu söylemin oluşumuna zemin hazırladığı üzerine düşünmek gerekmektedir.

³ Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*. çev. Veli Urhan. (İstanbul: Birey Yayıncılık, 1999), 63-64.

⁴ Teun A. Van Dijk, "Discourse and Power", *Hate Crimes and Hate Speech*. ed. Ayşe Çavdar - Ayşenur B. Yıldırım. (İstanbul: The International Hrant Dink Foundation, 2010), 14.

⁵ Van Dijk, "Discourse and Power", 12.

1.2. Kadın Cinayetleri ve Sosyal Medya Etkileşimi: Ölüm Cezası ve İnsan Hakları Tartışmaları

Kadın cinayetleri gerçeği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli şiddetin en ağır ve yıkıcı biçimidir. Bu toplumsal gerçeklik, sadece kadınların yaşam hakkını tehdit eden bir gerçeklik olmayıp; toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirerek tüm toplumu etkileyen yapısal bir sorundur. Bu anlamda kadın cinayetleri, fail ile mağdur arasındaki bireysel ilişkiden öte; toplumsal normlar, değer yargıları ve ataerkil sistemin desteklediği güç dinamikleriyle şekillenmektedir.

Kadın cinayetlerinin görünür hale gelmesi, toplumda sorunun ciddiyetine dair farkındalığı artırırken, çözüm arayışlarını da çeşitlendirmektedir. Bu görünürlük, toplumsal tepkinin artmasını sağlarken, aynı zamanda adaletin nasıl yerine getirilmesi gerektiğine ilişkin farklı yaklaşımların tartışılmasına da zemin hazırlamaktadır. Kadın cinayetlerinin deyim yerindeyse kronik bir hal alması ve faillerin cezasız kalma ihtimali, kamuoyunda öfke ve adalet talebini derinleştirirken, zaman zaman ölüm cezası da bir çözüm önerisi olarak dile getirilebilmektedir.

Ölüm cezasının geri getirilmesi yönündeki bu öneri, Türkiye'nin insan hakları alanındaki en önemli kazanımlarından biri olan ölüm cezasının kaldırılmasıyla çelişmektedir. Zira Türkiye, Avrupa Konseyi'ne üye diğer devletler gibi, ölüm cezasının her koşulda kaldırılmasını öngören İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek 13 No'lu Protokol'ü imzalamıştır⁶. 06 Ekim 2005'te kabul edilen ve 12 Ekim 2005'te Resmî Gazete'de yayımlanan 5409 sayılı kanun⁷ ile bu protokol onaylanmış, böylece ölüm cezası herhangi bir istisna olmaksızın tamamen kaldırılmıştır. Öte yandan, Türkiye'de ölüm cezası, yasal olarak kaldırılmadan önce de yaklaşık 20 yıl boyunca fiilen uygulanmamıştır. 100 yıllık Cumhuriyet'in son 40 yılına yakın bir süredir yürürlükte olmayan bu ceza, insan hakları ve ceza adaleti açısından önemli bir dönüşümü simgelemektedir. Bu durum, devletin cezalandırma anlayışında geri dönüşümü imkânsız ve insan onurunu zedeleyici yaptırımlardan kaçınma yönünde bir irade ortaya koyduğunu göstermekte, hukuk sisteminin daha adil ve insan haklarına duyarlı bir yapıya evrilmesine zemin hazırlamaktadır.

Toplumsal vicdanı derinden yaralayan olaylar ise bazen bu kazanımın sorgulanmasına ve ölüm cezasının yeniden uygulanması gerektiği düşüncesinin dile getirilmesine yol açmaktadır. Örneğin kadın cinayetleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en ağır sonuçlarından biri olarak toplumsal tepkiyle karşılanmakta ve bu tepki, özellikle sosyal medya aracılığıyla hızla yayılabilmektedir. Sosyal medya, etkileşimli iletişim imkânı sunarak bireylerin yalnızca haberleri tüketen değil, aynı zamanda tepki veren, yorum yapan ve paylaşan aktörler hâline gelmesine olanak tanımaktadır. Bu etkileşimli yapı, herhangi bir olayın çarpan

⁶ Protocol No. 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all Circumstances.

⁷ İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesine Ek Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına Dair 13 No.lu Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun.

etkisiyle geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak kamuoyu oluşturma sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda kadın cinayetlerine dair paylaşımlar, farkındalık yaratarak kolektif bir tepkinin oluşmasına zemin hazırlarken, aynı zamanda şiddet karşıtı mücadeleye yönelik taleplerin de güçlenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu tür olaylara yönelik toplumsal öfkenin, sosyal medya dinamikleri içerisinde farklı yönlerle evrilebilme potansiyeli de bulunmaktadır. Özellikle ölüm cezasının geri getirilmesi gibi talepler duygusal tepkilerin ve adalet arayışının bir yansıması olarak gündeme gelebilmektedir. Sosyal medyanın harekete geçirici gücü, bu tür taleplerin kısa sürede geniş bir destek bulma ve kamuoyu üzerinde baskı oluşturma potansiyelini her zaman için taşımaktadır. Kuşkusuz ölüm cezası gibi geri dönülemez ve insan hakları açısından tartışmalı bir uygulamanın çözüm olarak sunulması, sosyal hukuk devleti ilkeleriyle çelişen bir durum yaratmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medyanın kadın cinayetleri karşısında farkındalık yaratma ve adalet talep etme işlevi aynı zamanda cezalandırma mekanizmalarına dair etik ve hukuki tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

2. Yöntem

Çalışma, kadın cinayetleriyle ilgili sosyal medya yorumlarını; ölüm cezasının uygulanmasını savunan söylemlerle sınırlayarak incelemektedir. Araştırma için nitel yöntemin benimsenmesi uygun görülmüştür. Nitel yöntem; öznel anlamlar, toplumsal yapılar ve söylemsel oluşumların derinlemesine incelenmesine olanak tanımaktadır⁸. Bu çerçevede sosyal medya yorumlarının, toplumsal, kültürel ve ideolojik yapıları inşa eden dinamikleri ortaya çıkaran; zengin öznel ifadeler ve farklı bakış açıları sunan veri niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Çalışma özelinde incelenen yorumların bu bağlamda cinsiyet, adalet ve insan haklarına yönelik toplumsal tutumları yansıtabileceği öngörülmüştür.

Çalışmada, sosyal medya yorumlarından sistematik olarak elde edilen metinsel verileri değerlendirmek için belge inceleme tekniği kullanılmıştır. Belge inceleme, incelenen olguya dair bilgi sunan yazılı materyallerin analizinde kullanılan bir araştırma tekniğidir.⁹ Belge inceleme resmi veya yapılandırılmış belgelerle sınırlı değildir; aksine, toplumsal ve kültürel çerçevede insan davranışlarını anlamaya katkıda bulunan geniş bir materyal yelpazesini kapsar¹⁰. Bu çerçevede, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu tarafından paylaşılan kadın cinayeti haberlerine tepki göstermek amacıyla kullanıcıların ürettikleri söylem, insan davranışlarının toplumsal ve kültürel bağlamda incelenmesine olanak tanıyan olgusal kanıt¹¹ niteliğinde kabul edilerek araştırmada belge inceleme tekniğinin kullanılması

⁸ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. (Ankara: Siyasal, 2015), 43.

⁹ Glenn A. Bowen, "Document Analysis as a Qualitative Research Method". *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009), 27-40.

¹⁰ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003), 140.

¹¹ Atteslander'den aktaran Mayring, Philipp. *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. çev. Ali Gümüş - Mehmet S. Durgun. (Adana, Baki Kitabevi, 2000), 36

uygun bulunmuştur. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu tarafından Instagram'da paylaşılan kadın cinayeti haberlerine yönelik kullanıcı yorumları, kadın cinayetleriyle ilgili kamuoyunun gerçek zamanlı tepkilerini ve söylemsel oluşumları yansıtan veriler olarak değerlendirilmiştir.

Ocak 2023 / Haziran 2023 tarihleri arasında Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu tarafından Instagram hesabından paylaşılan 58 kadın cinayeti haberine yönelik yorumlar içinde, ölüm cezasına ilişkin söylemler araştırmanın verisini oluşturmaktadır. Buna göre veri toplama sürecinde, kadın cinayetlerine ilişkin yorumlar arasından yalnızca failin ölümlle cezalandırılması gerektiğini dile getiren ifadeler seçilmiştir. Ölüm cezasının uygulanması gerektiğine ilişkin yorumların dışında kalan, farklı temalara odaklanan yorumlar analiz dışı bırakılmıştır.

Haberlerin 5'i dışında diğerleri "Bu bir kadın cinayettir" etiketiyle paylaşılmıştır. Haberlerin bazılarında 1'den fazla kadın cinayeti vakası yer almaktadır. Dolayısıyla ilgili platform tarafından belirtilen tarihler arasında paylaşılan kadın cinayetlerinin sayısı 58'den daha fazladır.

Araştırmada elde edilen veriler, bilgisayar destekli nitel veri analiz programları ile değil manuel analiz yoluyla değerlendirilmiştir. Bu tercih, araştırmanın veri setinin yönetilebilir bir büyüklüğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Manuel analiz, veri setinin sınırlı olduğu durumlarda araştırmacıya verilerdeki anlam örüntülerini, örtük temaları ve söylemsel vurguları bağlamsal bütünlük içerisinde değerlendirme esnekliği tanımaktadır. Nitekim bu çalışmada da sınırlı sayıdaki yorumun doğrudan araştırmacı tarafından incelenmesi, söylemsel yapıların bağlamdan kopmadan değerlendirilmesine imkân vermiştir.

Veri analizi sürecinde yorumlar, söylem analizi yaklaşımı çerçevesinde çözümlenmiştir. Yorumlarda kullanılan dil, kelime seçimi, tekrar eden ifadeler, duygusal ton ve adalet kavramına yapılan göndermeler dikkate alınarak kodlamalar yapılmıştır. Bu kodlar, Fairclough'un eleştirel söylem analizinde vurguladığı biçimde, dilsel ifadelerin toplumsal yapılarla ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kodlama süreci sonucunda benzer anlam örüntüleri bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Temalar belirlenirken, Foucault'nun söylemin tarihsel ve kurumsal bağlamla ilişkisine yaptığı vurgu ile Van Dijk'in söylem ve bağlam etkileşimi yaklaşımı birlikte değerlendirilmiştir. Böylece yorumlar yalnızca içerik açısından değil, aynı zamanda hangi toplumsal ve ideolojik bağlam içinde üretildikleri dikkate alınarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım, kadın cinayetlerine ilişkin ölüm cezası taleplerinin bireysel tepkilerden ziyade toplumsal güç ilişkileri, cinsiyet rolleri ve adalet algısı çerçevesinde nasıl meşrulaştırıldığını ortaya koymayı mümkün kılmıştır. Dolayısıyla, analiz sürecinde elde edilen kategoriler (örneğin caydırıcılık, dini gerekçelendirme, mevcut ceza sistemine güvensizlik) yalnızca metinsel tekrarlar üzerinden değil, bu söylemlerin dayandığı toplumsal anlam yapıları göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

Veri kaynağı olarak kullanılan Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun Instagram hesabı erişime açıktır. Bu durum, araştırmayı şeffaf kılmakta ve araştırmaya tekrarlanabilirlik imkânı sağlamaktadır. Platformun hesabı aktif olup, geçmiş gönderilere erişim sağlanabilmektedir. Dolayısıyla toplanan verilerin bağımsız araştırmacılar tarafından doğrulanabilmesi mümkündür. Bu erişilebilirlik, farklı zaman dilimleri arasında karşılaştırmalar yapılmasına da olanak tanıyarak çalışmanın güvenilirliğini güçlendirmektedir. Verilerin bütünlüğünü korumak amacıyla, analiz edilen sosyal medya yorumlarının ekran görüntüleri alınarak arşivlenmiştir. Bu adım, çevrimiçi içeriklerin olası değiştirilmesi veya silinmesinin çalışmanın bulgularını etkilemesini önleyerek verilerin gelecekteki referanslar için korunmasına olanak tanımaktadır.

Geçerliliği sağlamak için, analizin Türkiye'nin sosyokültürel ve hukuki bağlamına dayandırılmasına dikkat edilmiştir. Türkiye'de ölüm cezasının kaldırılmış olması göz önünde bulundurularak, çalışmada kadın cinayeti olaylarına tepki olarak ölüm cezası çağrılarının motivasyonları, dili ve etkileri eleştirel bir biçimde incelenmiştir.

Çalışmada yer verilen teorik çerçeve, geçerliliğin sağlanmasında başka bir temel oluşturmaktadır. Kavramlar ve kuramlar bulguları öznel yorumlar olmaktan çıkarak, sosyal gerçekliklerin nasıl inşa edildiğine dair bir kavrayışın gelişmesini sağlar. Bu bağlamda ilgili kuramcıların tartıştığı söylem ve bağlam kavramları, sosyal medyada kadın cinayetlerine verilen tepkilerin analizinde kullanılmıştır. Kadın cinayetlerine ilişkin söylemlerin sosyal, tarihsel ve politik bağlamlar tarafından nasıl şekillendiğini ve bu söylemlerin toplumsal güç ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini ve yansıttığını incelemek için bu kavramlara bağlı kalmaya özen gösterilmiştir.

Güvenilirliği artırmak için veri setinin araştırma hedefi odaklı olmasına dikkat edilmiştir. Buna göre veri toplama süreci sistematik olarak belgelenmiş ve yorum seçimi için dahil etme ve hariç tutma kriterleri uygulanmıştır. Analize yalnızca kadın cinayetlerine yanıt olarak ölüm cezasının uygulanmasını açıkça savunan yorumlar dahil edilmiştir. İdam cezasına doğrudan atıfta bulunmayan yorumlar—genel öfke ifadeleri, mağdur suçlaması söylemleri veya konuyla ilgisiz tartışmalar—hariç tutulmuştur.

3. Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen 58 kadın cinayeti haberinin 33'ünde en az bir kez kadın cinayetlerini durdurmak için ölüm cezasının uygulanması gerektiğine ilişkin söylemlerin yer aldığı tespit edilmiştir. Aylık dağılıma bakıldığında, Ocak 2023'te paylaşılan 22 haberin 15'inde, Şubat 2023'teki 7 haberin 4'ünde, Mart 2023'teki 13 haberin 4'ünde, Nisan 2023'teki 6 haberin 5'inde, Mayıs 2023'teki 7 haberin 3'ünde ve Haziran 2023'teki 3 haberin 2'sinde bu yönde yorumlara rastlanmıştır.

Yorumlarda “ıdam istiyoruz”, “ıdam geri gelsin”, “kısasa kısas”, “ölüm cezası uygulanmalı”, “bu canilere yaşamak haram”, “ıdam gelince huzur gelecek”, “cana karşı can.

İdam gelmeli başka türlü bu cinayetlerin önüne geçilemez...” vb. ifadeler yer almaktadır. Söz konusu yorumlar beğeni ve paylaşım yoluyla etkileşim almıştır (Örneğin son yorum 22 beğeni almıştır). Bu bağlamda, ölüm cezasının uygulanmasına yönelik talebin, bireysel bir görüşten ziyade, kabul gören ve paylaşılan bir toplumsal refleks olduğu söylenebilir.

Yorumlarda ayrıca, ölüm cezasının uygulanmasının yalnızca kadın cinayetleriyle sınırlı kalmayıp daha geniş bir toplumsal bağlama oturtulduğu görülmektedir. Ölüm cezasının uygulanmasını savunanlar, bu tür cezaların yalnızca kadın cinayetlerini önlemekle kalmayacağını, aynı zamanda genel olarak suç oranlarını düşüreceğini ve toplumsal düzeni koruyacağını düşünmektedir. Örneğin, “İdam şart yoksa sonumuz çok kötü, fuhuşun ve kadın cinayetlerinin sonu gelmez” (1 beğeni) yorumu, kadın cinayetlerinin artış göstermesini toplumsal yozlaşmanın bir sonucu olarak ele almakta ve ölüm cezasını, yalnızca faillerin cezalandırılması değil, toplumun genel ahlaki yapısını koruyacak bir araç olarak görmektedir. Bu tür yorumlar, ölüm cezasını yalnızca bireysel suçluların cezalandırılması bağlamında değerlendirmeyen, aynı zamanda toplumsal düzenin korunmasına yönelik bir tedbir olarak sunan bir söylem üretmektedir.

Bazı yorumlarda ölüm cezası, kadın cinayetlerine karşı verilecek en ağır ceza olarak görülmekte ve caydırıcılığı vurgulanmaktadır. Örneğin, “Bu adam gibi sütü bozuklara caydırıcı bir ceza gelmeli artık, kadınlar kararlarında özgür olmalı, ölmemeli artık #ıdamistiyoruz #kadinhakları sözleşmesi” (2 beğeni) ifadesi, ölüm cezasının failleri korkutarak yeni suçların önüne geçeceği inancını yansıtmaktadır. Bu söylem, kadınların yaşam haklarının güvence altına alınması için daha sert cezaların uygulanması gerektiğini savunmakla birlikte, bu cezanın aynı zamanda erkek egemen şiddet kültürüne karşı bir önlem olarak görülmesini de içermektedir. Kadınların karar alma süreçlerinde özgür olmalarını savunan bu tür ifadeler, ölüm cezasını yalnızca bir ceza politikası değil aynı zamanda kadınların maruz kaldığı yapısal şiddete karşı bir çözüm önerisi olarak değerlendirmektedir.

Öte yandan, bazı kullanıcılar ölüm cezasının yalnızca uygulanması gerektiğini savunmakla kalmayıp, aynı zamanda infaz yöntemleri üzerine de görüş bildirmektedir. “Tek çare olarak idamın tekrar geri gelmesi, halkın önünde olacak ki bir daha kadın cinayeti yapıyorlar mı?” yorumu, ölüm cezasının caydırıcı olabilmesi için kamuya açık infaz edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu tür yorumlar, yalnızca cezanın varlığını değil, uygulanış biçimini de tartışmaya açarak, adaletin toplumsal bir gösteriyle sağlanması gerektiğini öne sürmektedir. Bu söylem, ölüm cezasının gizli bir hukuk prosedürü olarak değil, toplumun kolektif hafızasında yer edecek bir infaz biçimi olarak gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünen bir anlayışı temsil etmektedir. Kamuya açık infaz önerisi, adaletin yalnızca mahkemelerde değil, toplumun gözleri önünde sağlanması gerektiği fikrini ortaya koymakta böylelikle bireyler nezdinde adaletin “görünür” olması gerektiğini savunan bir adalet anlayışına işaret etmektedir.

Yorumlar cezanın uygulanış biçimi ve caydırıcılık etkisi konusunda farklı görüşleri yansıtsa da ortak bir noktada birleşmektedir: Mevcut hukuk sistemine duyulan güvensizlik. Kullanıcıların büyük bir kısmı, hapis cezasının yeterli bir yaptırım olmadığı görüşünü dile getirmektedir. Ölüm cezasının geri getirilmesini savunanlar, cezanın sertliği ile suç oranlarının düşeceğini öne sürerken, hapis cezasına karşı çıkanlar ise adalet mekanizmalarının etkin uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Özellikle “idama değil beslenmeye götürülüyor hapse...” (1 beğeni), “hapis cezası istemek Türkiye gibi bir ülkede tecavüzcülere ve daha beterlerinin ekmeğine yağ sürmektir” gibi yorumlar, hukuk sistemine duyulan güven eksikliğini gözler önüne sermektedir. Bu tür ifadeler, cezaların sürekliliği ve etkili uygulanmasına dair toplumsal kaygıların bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Ölüm cezasına yönelik talepler, yalnızca bireysel suçluların cezalandırılması üzerinden şekillenmemekte, aynı zamanda adalet sistemine duyulan güvensizlik, toplumsal düzenin korunması ve kadın cinayetleri bağlamında caydırıcılık gibi çeşitli faktörlerle temellendirilmektedir. Kullanıcı yorumları, adalet mekanizmasının işleyişine dair algıları ve beklentileri yansıtmakla kalmayıp, ceza politikalarının şekillendirilmesinde sosyal medyanın nasıl bir söylem alanı oluşturduğunu da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, ölüm cezası talebinin salt bir ceza uygulaması önerisi olmaktan çıkıp, daha geniş bir toplumsal düzen tartışmasına evrildiği görülmektedir.

Ölüm cezası talebini destekleyen kullanıcı yorumlarının belirli temalar çerçevesinde şekillendiği gözlemlenmiştir. Bu temalar şu şekilde özetlenebilir:

3.1. Caydırıcılık ve Suçun Önlenmesi

Kullanıcılar, ölüm cezasının kadın cinayetlerini önlemede etkili bir caydırıcı faktör olduğunu düşünmektedir. Örneğin, bir takipçi kadın cinayetlerine ilişkin “Psikopatlarla idam cezası verilmedikçe devamı gelecektir”, “Temizlik idamdan gelir, psikopatlarla ölüm” şeklinde çok sayıda paylaşımda bulunmuş ve etkileşim almıştır. Bu türden söylemler, ölüm cezasının uygulanmasının suç oranlarını azaltacağına yönelik bir inancın yansıması niteliğinde kabul edilebilir.

3.2. Dini Referanslar ve Kıyas İlkesi

Bazı takipçiler, ölüm cezasını dini gerekçelerle desteklemektedir. “...İslam’da hiçbir suç özgürlüğü kısıtlama yani hapis yatma gibi bir uygulama yoktur, cezalar bedendir...” (7 beğeni) gibi yorumlar, cezalandırmanın adalet anlayışı içinde fiziksel bir karşılık bulması gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca, “Ayetle sabittir, kısasta sizin için fayda vardır” gibi ifadelerle ölüm cezası, dini referanslarla meşrulaştırılmaktadır.

3.3. Mevcut Ceza Sistemine Güvensizlik

Kullanıcı yorumlarında sıkça tekrarlanan bir diğer tema, mevcut adalet sistemine duyulan güvensizliktir. “İdam geri gelmeli. Ömür boyu hapis cezaları artık insanlara

korkutucu gelmiyor” (1 beğeni), “Zaten kimse ömür boyu hapis yatmıyor” (1 beğeni), “Kadına şiddet uygulayıp da ömür boyu ceza alan duyduunuz mu? Bilakis cezasızlıktan güç alıyorlar... “(2 beğeni) gibi ifadeler, toplumun mevcut ceza sistemine karşı duyduğu şüpheyi ortaya koymaktadır. Takipçiler, hapis cezalarının yetersiz olduğunu ve katillerin belirli bir süre sonra serbest kalmalarının yeni suçların işlenmesine neden olacağını düşünmektedir.

3.4. Ölüm Cezasına Alternatif Görüşler

Ölüm cezasını destekleyen görüşlerin yanı sıra, bazı kullanıcılar bu tür bir cezanın çözüm olmayacağını savunmaktadır. Örneğin, «... İdam cezası ile kadın cinayetleri çözülemez. Kadınları koruyan, eşitliği gözeten ve kurban suçlayıcı tutumdan uzaklaşınca iyi olacağız» (1 beğeni) yorumu, cezalandırma yerine koruyucu politikaların güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, «İstanbul Sözleşmesi ve 6284 uygulansa da yaşayacaklardı» (2 beğeni) yorumu, mevcut yasal çerçevenin etkili şekilde uygulanmasının, kadın cinayetlerini önleyebileceğini ifade etmektedir.

Bulgular, sosyal medyanın toplumsal adalet taleplerini şekillendirmede ve yasal değişiklik taleplerini gündeme getirmede önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Özellikle kadın cinayetleri gibi toplumsal hassasiyeti yüksek konularda sosyal medya, bireylerin duygusal tepkilerini ve adalet beklentilerini yansıttıkları bir alan olarak işlev görmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Sosyal medya, günümüzde yalnızca bireylerin kendilerini ifade etmelerini sağlayan bir mecra değil, aynı zamanda toplumsal değişim ve dönüşümün önemli bir aracı haline gelmiştir. Bu anlamda sosyal medya platformları, kullanıcıların içerik üretiminde aktif bir şekilde yer almalarına imkân tanımakla kalmamakta aynı zamanda bu içeriklerin paylaşılması, yeniden paylaşılması, yorumlanması, beğenilmesi gibi etkileşimli süreçleri de mümkün kılmaktadır. Bu özellikler, sosyal medya kullanıcıları arasında sürekli bir geri bildirim ve iletişim akışı oluşturarak, toplumsal söylemlerin hızla yayılmasına ve ortak bir toplumsal bilincin inşa edilmesine olanak tanıyan bir ortam yaratmaktadır. Kısaca sosyal medya, bu dinamik süreç sayesinde, bireysel düşüncelerin kolektif bir güç ve etki alanına dönüşmesine oldukça elverişli bir zemin sağlamaktadır.

Bu etkileşimli iletişim, toplumsal sorunlar hakkında farkındalık yaratma ve kamuoyunu etkileme noktasında da önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin kadın cinayetleri gibi toplumsal hassasiyeti yüksek olan bir sorunun ele alındığı sosyal medya paylaşımları, geniş bir kitleye anında ulaşabilmekte ve hızla yayılabilmektedir. Bu etkileşimli yapı, kullanıcıların sorunla ilgili düşüncelerini ifade etmelerine ve benzer düşünceye sahip diğerleriyle iletişim kurmalarına olanak tanımakta böylelikle de kamuoyu oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla sosyal medyada kadın cinayetlerine dair haberlerin paylaşımı ve yeniden paylaşımı, yalnızca haberin çok hızlı yayılmasına değil aynı zamanda bilinç oluşumuna ve toplumun adalet anlayışını şekillendirecek bir söylem yaratılmasına da olanak tanıyabilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen yorumlarda, hapis cezalarının etkili olmadığı, faillerin kısa sürede serbest kalabilecekleri, bu nedenle ölüm cezasının uygulanması gerektiği yönünde bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Bunlar, adaletin ancak bedenin cezalandırılması yoluyla sağlanacağını ileri süren münferit söylemler olarak kabul edilebilir. Öte yandan bu söylemler, bağlam da dikkate alındığında, ölüm cezasının adaletin sağlanması adına ilke olarak benimsenmesine imkân tanıyan bir çağrıya dönüşebilme olasılığını da taşımaktadırlar. Kadın cinayetlerinin durdurulmasına yönelik genellikle adalet ve intikam duygusuyla şekillenen bu tür taleplerin dile getirildiği bağlam, sosyal medya üzerinden paylaşılan etkileşime açık iletilerin yayılım hızı ve çarpan etkisi dikkate alındığında sınırları öngörülemeyen geniş ve etkili bir kamuoyunun oluşumuna zemin hazırlar özelliktedir.

Ölüm cezası talebinin sosyal medya üzerinden dile getirilmesi, bireysel bir tepki olmanın ötesinde, toplumun adalet sistemine duyduğu güvensizliği ve mevcut cezalandırma yöntemlerinin yetersizliğinin bir göstergesi olarak da düşünülebilir. Bu durum, söylemin toplumsal bağlamla etkileşim içinde nasıl şekillendiğini; bireysel duygulanımların, adalet sistemine duyulan güven eksikliğiyle birleşerek daha geniş bir toplumsal söyleme dönüşebileceğini ortaya koymaktadır. Hapis cezalarının yeterli olmadığını düşünenler ölüm cezasının getirilmesi talebinde bulunarak, adaletin ancak bu şekilde yerine getirilebileceğine inanabilirler. Bu bağlamda ölüm cezasının uygulanması talebinin artması, mevcut adalet sistemine olan güvensizliğin ve toplumda çözüm bekleyen daha derin toplumsal sorunların varlığının da bir göstergesi niteliği taşımaktadır. Bir başka anlatımla, kadın cinayetlerine karşı geliştirilen toplumsal tepkiler, sadece failleri cezalandırma arzusundan çok daha fazlasını içerebilir.

Türkiye’de Cumhuriyet’in önemli bir kazanımı olan ölüm cezasının kaldırılmasının, hak temelli yaklaşımın bir parçası olarak görülmesi gerektiği tam da bu noktada unutulmamalıdır. Türkiye’de, ölüm cezası kaldırılarak, hukukun evrensel ilkelerinin ve insan hakları standartlarının bir gereği yerine getirilmiştir. Bu karar, sadece hukuki anlamda değil, aynı zamanda toplumsal bir değer olarak da büyük bir öneme sahiptir. Ölüm cezası, tarihsel olarak sadece cezalandırma değil, aynı zamanda bir toplumun adalet anlayışının ne kadar katı olduğunu da gösteren bir uygulamadır. Cumhuriyet’in bu kazanımının insan hakları çerçevesinde kadın cinayetleri gibi toplumsal sorunlar karşısında daha ileri adımlar atılabilmesi için de bir temel oluşturduğu açıktır. Türkiye’de ölüm cezasının kaldırılmasındaki temel motivasyon, yaşam hakkının kutsallığı ve devletin, insan yaşamını koruma sorumluluğunu mutlak şekilde üstlenmesi gerekliliği ile yakından ilgilidir. Bu anlamda ölüm cezasının yeniden tartışmaya açılması, yalnızca insan hakları değerlerini değil, aynı zamanda Cumhuriyet’in modernleşme ve evrensel hukuk ilkelerine uyum hedeflerini de tehdit edebilecek bir söylemdir. Dolayısıyla ölüm cezasının kaldırılmasının Cumhuriyet’in önemli bir kazanımı olduğu göz önünde bulundurularak, kadın cinayetlerini önlemeye yönelik ideal çözüm arayışları, bu kazanımdan ödün vermek yerine, tam tersine, onu temel alan bir bakış açısıyla güçlendirilmelidir.

Sosyal medyanın etkileşimli iletişime imkân veren yapısı ise kadın cinayetlerinin önlenmesi için ölüm cezasının uygulanması yönündeki taleplerin hızlı ve etkili bir şekilde yayılmasını sağlayabilmektedir. Sosyal medya bireylerin duygu ve düşüncelerini hızla paylaşmalarına olanak sağlarken bu tür taleplerin yaygınlaşmasını ve karşılık bulmasını da kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla bu tür taleplerin bireysel tepkiler olarak değerlendirilmesi yerine, onları besleyen adaletsizlik duygusunun ve güvensizliğin nedenlerine ulaşılması önemli bulunmaktadır. Ölüm cezasının uygulanması yönünde taleplerin artması, hukuk sistemine ve mevcut ceza politikalarına duyulan güvenin azaldığının bir göstergesi niteliğindedir. Bu nedenle, kadın cinayetlerinin önlenmesine yönelik etkili politikalar geliştirmek için toplumun adalet arayışını şekillendiren unsurların doğru analiz edilmesi önemlidir.

Çalışma kapsamında toplanan verilerden hareketle, sosyal medya üzerinden dile getirilen ölüm cezası taleplerinin, cezalandırma ve intikam duygusuyla şekillenen bir kamuoyu yaratma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda söylem, bireysel öfkenin toplumsal meşruiyet kazanma biçimi olarak işlev görmek; kullanıcıların dil pratikleri, toplumsal adaletin anlamını yeniden üretmektedir. Kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddet üzerine inşa edilen söylemler; toplumsal normlar, hukuki düzenlemeler ve ataerkil güç ilişkileri ile iç içe geçmiş durumdadır. Bu durum, söylemin yalnızca bireysel görüşleri değil, aynı zamanda ataerkil bağlamda yerleşik güç ilişkilerini yeniden ürettiğini göstermektedir. Bu söylemler, yalnızca mevcut bir gerçekliği yansıtmakla kalmamakta aynı zamanda belirli düşünce biçimlerini yeniden üretmekte ve bazı unsurları görünür kılarken bazılarını dışarıda bırakmaktadır. Kadın cinayetleri bireysel vakalar olarak ele alındığında, failin kişisel motivasyonları ve bireysel özellikleri ön plana çıkarken, bu cinayetlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile bağı geri planda kalmaktadır. Ancak söylemin şekillenme biçimi, kadın cinayetlerini ataerkil sistemin bir sonucu olarak tanımladığında, bu vakaların toplumsal ve yapısal dinamiklerle olan ilişkisi açığa çıkmaktadır.

Ölüm cezasının kadın cinayetlerinin durdurulmasına karşı bir çözüm olarak sunulması yalnızca adalet arayışının bir yansıması değil, aynı zamanda belirli bir söylemsel çerçeveye içinde şekillenen bir anlamlandırma biçimidir. Bu çerçeve, suç, ceza ve adalet kavramlarını ataerkil normlar ve iktidar ilişkileri bağlamında yeniden tanımlamaktadır. Ölüm cezası söylemi, caydırıcılığı yüksek olduğu düşünülen bir ceza olarak toplumsal vicdanı tatmin edici bir çözüm gibi görünse de şiddeti bireysel suç ve ceza ekseninde ele alarak yapısal nedenleri göz ardı etme riskini taşımaktadır. Foucault'nun söylem analizi açısından bakıldığında (Foucault, 2002, s. 64), ölüm cezasını geri getirme söylemi yalnızca bireysel tepkilerin bir sonucu değildir. Söylem burada, bireysel ifadelerin ötesine geçerek, toplumsal düzenin nasıl anlamlandırıldığına dair daha geniş bir bağlamı görünür kılmaktadır. Söylem, toplumun adalet anlayışı, güç ilişkileri ve hukuk sistemine duyduğu güven eksenini üzerinden inşa edilmekte ve pekiştirilmektedir. Böylece ölüm cezası, yalnızca bir ceza biçimi olarak değil, aynı zamanda iktidarın suç ve ceza üzerindeki kontrolünü şekillendiren bir araç olarak işlev görmektedir.

Bu söylemin tarihsel arka planı incelendiğinde, devletin iktidarını meşrulaştırma biçimleri, cezanın işlevi ve toplumsal adalet anlayışı gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Modern hukuk anlayışı, ölüm cezasını kaldırarak cezanın bir misilleme aracı olmayıp, bireyin haklarını koruyan bir mekanizma olduğunu ortaya koymuştur. Ancak kadın cinayetleri gibi kamu vicdanını derinden sarsan olaylar, ölüm cezasını meşru bir çözüm gibi sunan söylemlerin yeniden canlanmasına neden olmaktadır. Bu noktada söylem, toplumun şiddeti nasıl kavradığını ve şiddetle nasıl mücadele edilmesi gerektiğine dair anlayışını yansıtan bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır.

Foucault'nun belirttiği gibi, söylemler belirli tarihsel, politik ve sosyal koşullar içinde şekillenir ve belirli güç ilişkilerini yansıtır¹². İdam cezasını geri getirme söylemi, kadın cinayetleri ile mücadele etmek yerine, bireysel suçları en ağır şekilde cezalandırarak adaletin sağlanabileceği fikrine dayanır. Ancak kadın cinayetlerinin durdurulabilmesi için toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil yapılarla ilgili daha derinlemesine bir sorgulamanın yapılması gerektiği açıktır. Şiddeti üreten toplumsal ve kültürel yapılar değişmediği sürece, yalnızca cezaların ağırlığına odaklanmak, sorunun kökenine inen bir çözüm sunmamaktadır. Kadın cinayetleriyle ilgili söylemin nasıl inşa edildiği, hangi unsurların vurgulandığı ve hangi çözüm yollarının önerildiği yalnızca bireysel suç algısına değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve yapısal şiddet mekanizmalarına dair bir tartışmanın da parçası olarak ele alınmalıdır. Bu söylemsel inşa süreci, toplumsal bağlamda hangi değerlerin ön plana çıkarıldığını ve hangi seslerin dışarıda bırakıldığını anlamak açısından kritik önemdedir. Zira, tekrarlamakta fayda var, kadın cinayetleri, basit bir suç vakası olmaktan çok, ataerkil anlayıştan beslenen toplumsal eşitsizliklerin, erkek egemen şiddet kültürünün ve kadınların yaşadığı sistematik ayrımcılığın bir sonucudur. Patriyarkal sistemin ürettiği ve yeniden ürettiği toplumsal cinsiyet normları, erkek egemen şiddet pratiklerinin devamlılığını beslemektedir. Her bir kadın cinayeti de bu yapısal şiddetin bir tezahürü olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha görünür kılmaktadır.

Sorunun çözümü, yalnızca cezalandırma ile değil, aynı zamanda toplumsal normların, değerlerin ve yargıların dönüşümüyle mümkün olacaktır. Bu bağlamda söylem çözümlemesi, cezalandırma taleplerinin ardındaki toplumsal anlam örüntülerini açığa çıkararak, adalet söyleminin yeniden tanımlanmasına katkı sunmaktadır. Kadın cinayetlerini önlemeye yönelik en etkili stratejiler, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde politikalar üretmek, kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran ataerkil değer yargılarını dönüştürmek ve devlet mekanizmalarının kadınları koruma konusundaki sorumluluklarını güçlendirmektir. Ancak sosyal medyada ölüm cezasına yönelik talepler, adaletin yalnızca failin ortadan kaldırılması yoluyla sağlanabileceği yönünde indirgemeci bir söylem üretmektedir. Bu söylem, kadın cinayetlerini bireysel suça indirgerken, yapısal nedenleri göz ardı etme riskini taşımaktadır. Kadın cinayetleriyle mücadelede temel yaklaşım, failleri en ağır şekilde cezalandırmaya odaklanmak yerine, kadının yaşam hakkını güvence altına alacak sürdürülebilir politikalar geliştirmek olmalıdır.

¹² Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, 64.

Sosyal medyanın kamuoyu oluşturma gücünün farkında olmak bu noktada önemlidir. Kadın cinayetleriyle ilgili tartışmaların sosyal medyada geniş kitlelere ulaşması, öfke ve adalet duygusunu tetikleyerek ölüm cezası gibi radikal çözümlerin popülerleşmesine neden olabilmektedir. Ancak bu taleplerin Cumhuriyet'in önemli kazanımlarından biri olan ölüm cezasının kaldırılmasını sorgulayan bir çerçevede şekillenmesi, sosyal medyanın kamuoyu oluşturma potansiyelinin ne yönde kullanılabileceğine dair kritik bir soruyu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda sosyal medya, kadın cinayetlerine karşı mücadelede, ölüm cezasının geri getirilmesi gibi insan hakları açısından geri adım niteliğinde olan söylemler yerine, kadınların yaşama hakkını koruyacak, hukuki ve toplumsal dönüşümü hedefleyen politikaların geliştirilmesine destek olacak şekilde kullanılmalıdır. Bunun için de sosyal medyanın, Cumhuriyet'in kazanımları ekseninde kadın cinayetlerini önlemeye yönelik mücadeleye katkı sunabilecek bir araç haline getirilmesi yönünde farkındalığın artırılması gerekmektedir.

Kaynakça | References

- Arendt, Hannah. *Şiddet Üzerine*. çev. Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2006.
- Bowen, Glenn A. "Document Analysis as a Qualitative Research Method". *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Council of Europe. *Protocol No. 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all Circumstances*. <https://rm.coe.int/1680081563>.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal, 2. Baskı, 2015.
- Fairclough, Norman. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London & New York, Longman, 1995.
- Foucault, Michel. *Bilginin Arkeolojisi*. çev. Veli Urhan. İstanbul, Birey Yayıncılık, 1999.
- Mayring, Philipp. *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. çev. Ali Gümüş - Mehmet S. Durgun. Adana, Baki Kitabevi, 2000.
- Türkiye Cumhuriyeti. *İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesine Ek Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına Dair 13 No.lu Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/10/20051012-6.htm>
- Van Dijk, Teun A. "Discourse and Power". *Hate Crimes and Hate Speech* ed. Ayşe Çavdar - Ayşenur B. Yıldırım, 9-44. İstanbul: The International Hrant Dink Foundation, 2010.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, 2003.

Dijital Eğitim Bir Fırsat mı? Eşitsizlik Kaynağı mı? Bursa Teknik Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi

Begüm Tuzlak | 0009-0002-7537-6240 | begum.tuzlak@btu.edu.tr

Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye

 <https://ror.org/03rdpn141>

Oya Güler | 0000-0002-2359-4521 | oya.guler@btu.edu.tr

Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Bursa, Türkiye

 <https://ror.org/03rdpn141>

Öz

Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında son yıllarda yaşanan hızlı değişimler teknolojik araç ve gereçleri toplumsal kurumlara ve gündelik yaşama kaçınılmaz şekilde dahil etmiştir. Toplumun tüm kurumlarını etkisi altına alan bu gelişme eğitim alanında da yenilikçi dönüşümler yaratmıştır. İnternet, iletişim teknolojileri, bilgisayarın eğitime entegre edilmesi ile dijital eğitim kavramı gündeme gelmiştir. Dijital eğitimin en büyük iddiası eğitimde fırsat eşitliğini sağlamakla birlikte dijital eşitsizlik riskini kavramını içinde barındırarak yeni sorun alanları ortaya çıkarmaktadır. Araştırmada Bursa Teknik Üniversitesi öğrencilerinin eğitimde dijitalleşme üzerine deneyimleri, algı ve tutumlarının ortaya konması böylelikle dijital eğitimin toplumda bir fırsat mı yoksa bir eşitsizlik alanı olarak mı yer aldığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Cinsiyet, ekonomik durum ve yerleşim yeri gibi sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik faktörlerin dijital eğitimde farklı deneyimler yarattığı düşüncesi ile bu değişkenler üzerinde değerlendirme yapabilmek adına sorular oluşturulmuştur. Araştırmada nicel yöntem benimsenmiş, Google Forms aracılığıyla uygulanan anketle 345 öğrenciden veri toplanmış ve elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan bulgular dijital eğitimin henüz iddia ettiği fırsat eşitliğini sağlama noktasında yeterli imkânı oluşturamadığını göstermiştir. Araştırma ile dijital eşitsizlik konusunda farkındalığı artırmak, hem üniversitelerdeki dijital eğitim politikalarının geliştirilmesi hem de fırsat eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik somut öneriler üretebilecek bir temel oluşturarak alana özgün bir katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Dijital Eğitim, Dijital Dönüşüm, Eğitimde Fırsat Eşitliği, Eşitsizlik, Dijital Uçurum

Atıf Bilgisi

Tuzlak, Begüm – Güler, Oya. “Dijital Eğitim Bir Fırsat mı? Eşitsizlik Kaynağı mı? Bursa Teknik Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 401-423.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.2>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	03.10.2025										
Kabul Tarihi	20.11.2025										
Yayın Tarihi	15.12.2025										
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme										
Etik Beyan	Bu çalışma, Bursa Teknik Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu'nun 28.05.2025 tarihli ve 2025-14 toplantı numaralı, 1 no.lu kararı kapsamında yürütülen araştırma bulgularının analizine dayanmaktadır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.										
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin										
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org										
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.										
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.										
Yazar Katkıları	<table> <tr> <td>Araştırmanın Tasarımı</td><td>Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)</td></tr> <tr> <td>Veri Toplanması</td><td>Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)</td></tr> <tr> <td>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</td><td>Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)</td></tr> <tr> <td>Makalenin Yazımı</td><td>Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)</td></tr> <tr> <td>Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi</td><td>Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)</td></tr> </table>	Araştırmanın Tasarımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)	Veri Toplanması	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)	Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)	Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)	Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)
Araştırmanın Tasarımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)										
Veri Toplanması	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)										
Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)										
Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)										
Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)										
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.										

Digital Education: Opportunity or Source of Inequality? The Experience of Students at Bursa Technical University

Begüm Tuzlak | 0009-0002-7537-6240 | ✉ begum.tuzlak@btu.edu.tr

Bursa Technical University, Graduate School of Education, Department of Sociology, Bursa, Türkiye

 <https://ror.org/03rdpn141>

Oya Güler | 0000-0002-2359-4521 | ✉ oya.guler@btu.edu.tr

Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Department of Sociology, Bursa, Türkiye

 <https://ror.org/03rdpn141>

Abstract

New developments in information and communication technologies have revolutionized social institutions, such as education. Digital education, which has arisen through the incorporation of the Internet and digital technology into learning, promises equal educational opportunities. Nevertheless, it also carries the risk of digital inequality. The present research aims to reveal the experiences, attitudes, and perceptions of students at Bursa Technical University regarding the digitalization of education to determine whether digital education is an opportunity or a sphere of inequality in society. Socio-economic and demographic factors such as gender, income level, and location are taken into account in the study as possible determinants of digital education experience. Using a quantitative method, data was collected from 345 students using a Google Forms survey and was interpreted through descriptive analysis. Findings indicate that digital education has not yet been able to provide the necessary conditions to achieve the equal opportunities it claims to offer. The study aims to raise awareness about digital inequality and to make a contribution to the field by providing a basis for generating concrete recommendations for both improving digital education policies at universities and reducing inequalities of opportunity.

Keywords

Digital Education, Digital Transformation, Equal Opportunities in Education, Inequality, Digital Divide

Citation

Tuzlak, Begüm – Güler, Oya. “Digital Education: Opportunity Or Source Of Inequality? The Experience Of Students At Bursa Technical University”. *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 401-423.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.2>

Article Information

Date of Submission	03.10.2025	
Date of Acceptance	20.11.2025	
Date of Publication	15.12.2025	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	This study is grounded on the analysis of research findings carried out under the approval of the Ethics Committee of Bursa Technical University, dated May 28, 2025 (Meeting No. 2025-14, Decision No. 1). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (50%) - Author-2 (50%)
	Data Curation	Author-1 (60%) - Author-2 (40%)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (50%) - Author-2 (50%)
	Writing	Author-1 (40%) - Author-2 (60%)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (40%) - Author-2 (60%)
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.	

Giriş

Dünyada teknolojik gelişmelerin yönlendirdiği bilişim/bilgi çağı olarak nitelenen yeni bir devrim süreci söz konusudur. Yaşanan bu devrimin temelini oluşturulan iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler ile bu teknolojik ağların giderek yaygınlaşması başta eğitim alanında olmak üzere toplumun tüm kurumlarında köklü değişimlere yol açmıştır. Dijital dönüşüm olarak ifade edilen bu süreç eğitimde fırsat eşitliği açısından yeni imkanlar sunmakta iken bir yandan da yeni sorunlar doğurmakta ve bazı mevcut sorunları görünür kılıp derinleştirmektedir. Dijital dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkan dijital eşitsizlik kavramı, yalnızca teknolojiye erişim konusu ile sınırlandırılmamakta, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel, insani kalkınma gibi birçok unsuru içinde değerlendirilmektedir¹.

Dijital eğitimin, yüz yüze eğitimin destekleyicisi veya atıl durumdaki bir alternatif olarak değil asli eğitim olarak yer alması öngörülmekte² olup mekândan bağımsız, çalışan bireylerin de katılımını destekleyici olması, öğrenci harcamalarını azaltması nedeniyle daha ekonomik olması gibi fırsatları doğrultusunda geleneksel eğitim modeline kıyasla daha eşitlikçi olduğu değerlendirilmektedir³.

Literatürde yapılan incelemede, eğitimdeki dijital eşitsizlik olgusunun özellikle Covid-19 salgını döneminde zorunlu uzaktan eğitime geçilmesi ile görünür olduğu ve daha çok tartışılmaya başlandığı görülse de bu alanda uygulamalı çalışmaların hala sınırlı olması nedeniyle literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, Üniversite öğrencileri deneyiminden yola çıkılarak dijital eğitimin bir fırsat mı yoksa eşitsizlik kaynağı mı olduğu çeşitli boyutlarıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

İnsanlık tarih boyunca çeşitli toplumsal evrelerde geçmiştir. Bu evreler içerisinde tarım ve sanayi devrimi yalnızca üretim biçimini dönüştürmekle kalmayıp toplumsal yapıyı ve olguları da derinden etkileyerek birer dönüm noktaları olarak tarihte yerini almıştır⁴. Günümüzde ise tarım ve sanayi devrimlerinden sonra yaklaşık son üç yüzyıldır yaşanmakta olan yeni bir devrimin içinde olduğumuz ileri sürülmektedir. Bu dönem bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumsal yaşama yön verdiği bir yapı olarak karşımıza çıkmakta ve bu bağlamda literatürde bilgi toplumu, enformasyon toplumu, ağ toplumu ya da risk toplumu gibi çeşitli kavramlarla adlandırılmaktadır⁵. Castells'e göre, bilgi teknolojilerinde yaşanan

¹ Elif Çevik - Mehmet Toplu, "Dijital Eşitsizliğin Hibrit Eğitimdeki Yansımaları", Türk Kütüphaneciliği 37/4 (Aralık 2023), 267-292.

² Sahure Gonca Telli - Deniz Altun, "Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi", Üniversite Araştırmaları Dergisi 3/1 (2020), 25-34.

³ Hüseyin Odaş, "İnternet Tabanlı Uzaktan Eğitim ve Bilgi ve Belge Yönetimi", Türk Kütüphaneciliği 17/1 (2003), 22-36; Hatice Şahin, "Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi", e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi 13/3 (2021), 1144-1158.

⁴ Zübeyde Demircioğlu, "İnternet Kullanımının Toplumsal İlişkilerin Dönüşümü Üzerine Etkileri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 10/52 (2017), 621-627.

⁵ Veysel Bozkurt, Endüstriyel ve Post-endüstriyel Dönüşüm (İstanbul: Alfa Aktüel, 2005).

dönüşüm, ekonomik alanda yeniden yapılanma süreçleri ve ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, günümüzde toplumsal yapıyı köklü bir biçimde değiştirmiş, bu dinamikler, ağ toplumu olarak adlandırılan yeni bir toplumsal düzenin ve küresel ekonominin temelini oluşturmuştur⁶.

Son kırk yıl içinde teknolojik araç ve gereçler, internet ağların, yazılım ve uygulamalarda ortaya çıkan gelişmeler toplumsal hayatın tüm alanlarına dijitalleşmenin nüfuz etmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle de 2000 sonrası dönemde sanal ile fiziksel dünya bütünleşmiş, kişilerin bilgiyi öğrenme, paylaşma ve üretmesinde dijital alanlar önemli bir rol kazanmıştır. Verinin elektronik ortamda işlenmesiyle başlayan bu süreç, yalnızca bireysel yaşam pratiklerini değil, aynı zamanda kurumsal işleyişleri ve kamu hizmetlerini de köklü biçimde dönüştürmüştür.

Dijital çağ olarak tanımlanabilen 21. yüzyılda, dijitalleşme kavramı, yaşamın her alanını tümüyle etkisi altına alan teknoloji devrimidir. Bu teknolojik devrimin yirminci yüzyılın ortalarından itibaren bilgi işlem teknolojilerine ait cihazların üretimi, ilk bilgisayarın icadı, bilgisayar kullanımının kamusal ve özel sektör alanlarının dışına çıkarak hanelere, küçük işletmelere, gençlere kadar yaygınlaşması şeklinde günümüzdeki halini almıştır. Dijital çağın iki temel ayağını bilgisayar ve internetin dünyanın birçok yerinde daha erişilebilir hale gelmesi oluşturmaktadır⁷.

Hayatımızın hemen her alanında var olarak kolaylaştırıcı bir rol üstlenen araç ve gereçler teknoloji olarak tanımlanmaktadır. İnsanoğlu günümüzde sanayi, ticaret, tarım, eğitim, bilim, sağlık, savunma, spor, eğlence gibi tüm alanlarda teknolojik ürünleri kullanmaktadır⁸. Teknolojik gelişmelerin hayatımıza dahil ettiği kavramlardan bir tanesi olan dijitalleşme, eğitimden sağlığa, medyadan ulaştırmaya ve sanayiye kadar birçok alanda giderek daha önemli bir konuma gelmektedir⁹. Dijital kelimesinin anlamı “sayısal” (TDK) olarak belirtilmekle birlikte verinin elektronik sistemler üzerinde işlenerek sunulması şeklinde tanımlanmaktadır¹⁰. Hayatın hemen her alanına yüksek etkisi olan ve hızla gelişen dijital teknoloji alanındaki gelişmeler mevcut tüm kurum ve kavramları da değişime sürüklemekte ve bu yaşanan değişim “dijital dönüşüm” olarak tanımlanmaktadır¹¹. Bozkurt ve ark. tarafından dijital teknolojilerin yeni imkanlar oluşturma, toplumsal yapıları dijital

⁶ Manuel Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture: End of Millennium* (New York: Blackwell Publishers, 2001).

⁷ Bekir Parlak, “Dijital Çağda Eğitim: Olanaklar ve Uygulamalar Üzerine Bir Analiz”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 22/Kayfor 15 Özel Sayısı (2017), 1741-1759.

⁸ Ali Gökhan Sürer, “Eğitimde Dijitalleşme Çağı”, *Kapadokya Eğitim Dergisi* 1/1 (2020), 28-34.

⁹ Şeref Kocaman, *Dijital İletişim ve Grafik Tasarımında Güncel Uygulamalar Eğilimler ve Öneriler* (İstanbul: Artikel Akademi, 2024).

¹⁰ Aras Bozkurt vd., “Dijital Bilgi Çağı: Dijital Toplum, Dijital Dönüşüm, Dijital Eğitim ve Dijital Yeterlilikler”, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2021), 35-63.

¹¹ Hanım Yıldırım Soysal, “Kurumsal Yönetimde Dijital Dönüşüm”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72/4 (2024), 1785-1842.

teknolojiler aracılığı ile güçlendirme ve kişiler için daha faydalı hale getirme süreci olarak yapılan dijital dönüşüm tanımlaması bu çalışma için daha açıklayıcıdır¹².

1.1. Eğitimde Dijitalleşmenin Fırsat Eşitliğine Etkisi

Eğitim, toplumda yaşayan her bireyin sahip olduğu bir vatandaşlık hakkı olmakla birlikte kişilerin içinde bulunduğu çağa, topluma uyum sağlayabilmesi için dil, din, yaş, uyruk, cinsiyet farkı gözetmeden eşit koşullarda ulaşmaları gereken bir toplumsal kurumdur¹³. Eğitim alanında yaşanan eşitsizlikler ile toplumsal alanda yaşanan eşitsizlikler arasındaki döngüsel ilişki bu iki olgunun birbirini yeniden üreterek devamlılık kazanmasına neden olmaktadır¹⁴.

Bourdieu ve Passeron, eğitim kavramını, egemen sınıfın değer, bilgi ve kültürü üzerine şekillenen bir yapı olarak tanımlamış, eğitimin tarafsız olmadığına eleştiri getirerek mevcut eşitsizlikleri yeniden ürettiğini savunmuştur¹⁵. Eğitim, yalnızca bilgi aktaran bir kurum olarak değil, mevcut sistemin ideolojik meşruiyetini sürdüren ve yeniden üreten bir alandır¹⁶.

Bourdieu, kültürel sermaye kuramında, eğitimde fırsat eşitsizliğinin sadece ekonomik kaynaklarla ilişkilendirilmesini eleştirel bir perspektifle ele alarak, kültürel bilgi ve pratiklerin aktarımıyla da bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Bourdieu'ya göre okul, her ne kadar tarafsız bir kurum olarak sunulsa da, belirli kültürel kodlara sahip bireylerin ödüllendirilmesi ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesi yönündeki rolü bulunmaktadır¹⁷. Bu kuramsal çerçeveden hareketle öğrencilerin okul başarısının, yalnızca eğitime erişim olanaklarıyla değil, bu eğitimi anlamlandıracak kültürel kodlara sahip olup olmamalarıyla bağlantılı olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda aynı dijital araca sahip olan öğrencilerin, o aracı etkin şekilde kullanabilme kapasitesi, kendilerine aktarılan dil, okuryazarlık düzeyi ve bilişsel beceriler gibi kültürel sermaye getirileri ile yakından ilişkili olabilmektedir. Bu nedenle dijitalleşmenin, genel görünümde fırsat eşitliğini destekleyici yönünün yanında, kültürel sermayesi düşük bireyler için işlevsiz kalması söz konusu olabilmektedir.

Eğitimde fırsat eşitliği kavramı, Rawls (1993) tarafından eğitime ayrılan kaynağın ihtiyacı karşılayacak yeterlilikte olması ve okullar arasındaki eşitsizliğin giderilmesi olarak

¹² Bozkurt vd., “Dijital Bilgi Çağı: Dijital Toplum, Dijital Dönüşüm, Dijital Eğitim ve Dijital Yeterlilikler”.

¹³ Rabia Bilgin - Ece Erbuğ, “Eğitimde Fırsat Eşitsizliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences* 4/2 (2021), 231-239.

¹⁴ Abdulgazi Kaymaz - Taner Atmaca, “Eğitimde Karşılaşılan Çeşitli Eşitsizliklerin Ürettiği Bazı Pedagojik Sonuçlar ve Sınıf Ortamına Etkileri”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/3 (2022), 1870-1897; Lütfi Sunar, *Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018).

¹⁵ Pierre Bourdieu - Jean-Claude Passeron, *Reproduction in Education, Society and Culture* (London: Sage, 1990).

¹⁶ Pierre Bourdieu - Jean-Claude Passeron, *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*, çev. Aslı Sümer vd. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).

¹⁷ Pierre Bourdieu, “The Forms of Capital”, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. John Richardson (New York: Greenwood, 1986), 241-258.

açıklanmakta, Young (2006)'a göre eğitimin topluma adil biçimde sunulabilmesi için, tıpkı Asya ve Avrupa'daki bazı ülkelerde gerçekleştirildiği gibi devletin etkin şekilde müdahil olması ve güçlü bir destek sağlaması gerekmektedir¹⁸.

Toplumsal hayatın her alanında etkili hale gelen iletişim teknolojileri, eğitim kurumunu da özellikle 2000 sonrası dijitalleşmenin etkisi altına sokmuştur¹⁹. Eğitim alanında yaşanan dijital dönüşüm, teknolojik gelişmelerin eğitim süreçlerine dahil edilmesi ile ortam, materyal ve metodolojileri radikal şekilde dönüştürmüştür²⁰.

Eğitimde dijitalleşmenin fırsat eşitliğini sağlamada önemli bir araç olacağı iddiası bulunmaktadır²¹. Literatürdeki pek çok çalışmada yaşanan bu dönüşümün eğitimde fırsat eşitliğini sağlama noktasındaki potansiyelini vurgulanmaktadır²². Fermanoğlu (2020) dijitalleşmenin iletişim ve hizmetlere ulaşım alanlarında sağladığı kolaylıklar dolayısıyla eğitim-öğretim alanlarında bir fırsat eşitliğine katkı sağladığını belirtmektedir²³. Camodeca ve Almici'ye göre de dijital dönüşüm birincil hizmetlere erişebilirliği artırma potansiyeli ile eşitlik ve kapsayıcılığı yaygınlaştırarak kişilerin yaşam standartlarını yükseltebilir²⁴. Günümüzde elektronik alana taşınan bilgi, belge ve kitapların erişim sınırlılıklarını ortadan kaldırması ve böylece fırsat eşitliğine katkı sağlayacağı dijitalleşmenin olumlu sonuçları olarak gösterilmektedir²⁵.

1.2. Türkiye'de Dijital Dönüşüm Projeleri ve Sınırlılıkları

Başlangıçta yüz yüze eğitimin desteklenmesi amacıyla kullanılan dijital araçlar, zamanla bağımsız bir eğitim modeli olan uzaktan eğitimin temelini oluşturmuştur. 19. Yüzyılda mektupla eğitim yöntemlerinden evrilen uzaktan eğitim uygulamaları; zamanla radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının ardından ise internet teknolojilerinin entegrasyonu ile daha esnek, erişilebilir ve geniş kapsamlı hale gelmiştir²⁶.

Dijital dönüşüm kapsamında Türkiye'de uygulamaya konulan en önemli projelerden olan FATİH Projesi (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) teknolojik

¹⁸ Akt. Figen Çam Tosun, "Türk Eğitim Politikalarında Sosyal Adalet ve Eşitlik", *Anadolu University Journal of Education Faculty* 5/3 (2021), 348-368.

¹⁹ Demircioğlu, "İnternet Kullanımının Toplumsal İlişkilerin Dönüşümü Üzerine Etkileri"; Şahin, "Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi".

²⁰ Mehmet Salih Ökten, "Türkiye'de Dijital Dönüşümün Eğitimdeki Fırsat Eşit(siz)liği Üzerindeki Etkileri", *Sosyolojik Bağlam* 15/1 (2024), 535-553.

²¹ Şahin, "Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi".

²² Ökten, "Türkiye'de Dijital Dönüşümün Eğitimdeki Fırsat Eşit(siz)liği Üzerindeki Etkileri".

²³ Akt. Sürer, "Eğitimde Dijitalleşme Çağı".

²⁴ Renato Camodeca - Alex Almici, "Digital Transformation and Convergence toward the 2030 Agenda's Sustainability Development Goals: Evidence from Italian Listed Firms", *Sustainability* 13/21 (2021), 1-18.

²⁵ Sürer, "Eğitimde Dijitalleşme Çağı".

²⁶ Hazal Atlı vd., "Uzaktan Eğitimin Teknolojik Gelişimi: Öğretmen ve Öğrencilerin Bakış Açısı ile Karşılaştırmalı GZFT Analizi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 15/1 (2023), 79-100.

gelişmelerin eğimin alanına daha fazla entegre edilmesi ve bununla birlikte eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına katkı amaçlanmasına karşın kırsal bölgelerdeki altyapı eksiklikleri, eğitimcilerin dijital becerilerindeki sınırlılıklar, teknolojik aletlerin etkin şekilde kullanılamaması gibi nedenler projenin uygulanmasına çeşitli sorunlar olarak yer almaktadır²⁷.

Eğitimde dijital olanakların kullanılması ve dijital teknolojilerin üretilip geliştirilmesi bakımından Yükseköğretim kurumları oldukça önemli roledir²⁸. Yükseköğretim kurumları bünyelerinde oluşturdukları uzaktan eğitim merkezleri aracılığı ile çeşitli dersler ve programlar sunmaktadır. Anadolu Üniversitesi ve Atatürk Üniversitelerinin Açıköğretim Fakülteleri ile İstanbul Üniversitesinde bulunan Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi çok geniş öğrenci kitlelerine ulaşarak uzaktan eğitim hizmeti vermekte bununla birlikte birçok üniversitede, örgün eğitim programlarında yer alan bazı dersler uzaktan eğitim sistemi ile verilmektedir²⁹.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nun başlattığı “Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi” üniversitelerin teknolojik altyapılarını iyileştirmeyi, öğretim elemanlarının dijital yetkinliklerinin artırılması hedeflenerek dijital okuryazarlık dersleri müfredata alınmış, ayrıca derslerde dijital materyallerin kullanılması amaçlanmaktadır. Burada yine üniversitelerin yer aldığı bölgelere bağlı olarak değişen altyapı imkanları projenin sınırlayıcısı olmaktadır³⁰.

1.3. Dijital Bölünme ve Dijital Eşitsizlik

Dijital dönüşüm ve fırsat eşitliği arasındaki ilişkiyi analiz ederken dijital eşitsizlik ve dijital uçurum kavramının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Dijital uçurum kişilerin internet, teknolojik donanım ve materyallere sahip olma ile erişim düzeylerindeki farklılıklar olarak tanımlanmaktadır³¹.

Dijital eşitsizliğin kesin bir tanımı bulunmamakla birlikte uluslararası farklılıklar için “bölünme” ve ülkelerin kendi içindeki farklılığına ilişkin “uçurum” kavramları üzerinden tartışılmaktadır. İlk olarak 1990’lı yıllarda ortaya konan ve bireyleri internet erişimine sahip olma açısından değerlendirilen bir kavram olan “dijital bölünme” zamanla internet erişimine veya teknolojik araçlara sahip olmanın ötesinde teknolojik araç ve gereçleri en verimli şekilde kullanma konusunda edinilen bilgi ve becerileri de kapsayacak şekilde yeni bir anlam kazanmıştır. Günümüzde ise erişim (birinci düzey), kullanım becerileri (ikinci düzey) ve teknolojiden sağlanan faydalar (üçüncü düzey) olarak çok boyutlu şekilde

²⁷ Ökten, “Türkiye’de Dijital Dönüşümün Eğitimdeki Fırsat Eşit(siz)liği Üzerindeki Etkileri”.

²⁸ Şahin, “Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi”, 1147.

²⁹ Emine Cabı - Halil Ersoy, “Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim Uygulamalarının İncelenmesi: Türkiye Örneği”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi 3 (2017), 419-429.

³⁰ Ökten, “Türkiye’de Dijital Dönüşümün Eğitimdeki Fırsat Eşit(siz)liği Üzerindeki Etkileri”.

³¹ Ökten, “Türkiye’de Dijital Dönüşümün Eğitimdeki Fırsat Eşit(siz)liği Üzerindeki Etkileri”.

değerlendirilmektedir³². Bu bağlamda teknolojilere erişim sağlayamama ile kullanabilme yeterliliğine sahip olmamak, toplumsal alandaki eşitsizlikleri yansıtmakta, mevcut eşitsizlikleri yeniden üretmekte ve yeni eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır³³.

Türkiye’de dijitalleşme ve dijital eşitsizlik konuları; demografik ölçümler, çalışma yaşamı, istihdam, sağlık, eğitim, çocukluk, engellilik ve yaşlılık gibi farklı toplumsal alanlarla ilişkilendirilerek ele alınmasına rağmen, bu konulara yönelik sosyolojik tartışmalar yeterince derinleştirilememiştir³⁴.

Dijital eşitsizlik sadece bireysel sosyoekonomik koşullarla değil, mekansal faktörlerle de ilişkilidir. Büyükşehirlerde yaşayan öğrencilerin internet altyapısı ve cihaz erişimi açısından kırsal bölgelerde yaşayanlara kıyasla avantajlı olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. Özellikle Türkiye’de kırsal alanlarda yaşayan gençler için geniş bant internet erişimi sınırlı olup, bu durum eğitimde dijital bölünmeyi derinleştirmektedir Türkiye’deki dijital uçurum konusunda Ay ve Kılıç tarafından yapılan araştırmada, Türkiye’de coğrafi dijital uçurum olarak (1) teknolojik alt yapı(fiber bağlantı sistemleri ile internette sabit geniş bant) ve araçlara (bilgisayar) olan erişim (2) doğu ve batı yönlü keskin eşitsizlikler (3) bölgeler arasında dijital gelişmişlik farkı, (4) doğu bölgesinde kadınların erkeklere göre teknolojik aletlere erişiminin yetersiz olduğu bulgularına ulaşılmıştır³⁵.

Nerse tarafından cinsiyet, yaş, yerleşim yeri, eğitim seviyesi ve sosyoekonomik durumu göz önünde bulundurularak 3 farklı üniversiteden seçilen 16 öğrenci ile yapılan çalışmada Covid-19 sürecinde dijital eğitimde yaşanan eşitsizlikler, kırsal-kentsel ayırım ve sosyoekonomik farklılıklar temelinde incelenmiş; öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarına ve internete erişimindeki sorunlar derinlemesine görüşmeler yoluyla ortaya konmuştur. Araştırma bulguları, bireysel ve çevresel faktörlerin dijital eşitsizlikte belirleyici olduğunu göstermiştir³⁶.

Şahin’in “dijital eşitsizlik” temelli üniversite öğrencilerinden veri toplayarak gerçekleştirdiği çalışmasında, öğrencilerin teknolojik araçlara erişim ve kullanım yetkinliklerindeki eşitsizliği sonuçları doğrultusunda dijital eğitimin başka bir eşitsizlik alanı oluşturduğu vurgulanmıştır³⁷.

Değirmen vd. yaptığı çalışmada TÜİK verilerine göre Türkiye’de hanelerde internete ve bilgisayara sahip olanların toplam hane sayısının yüzde ellisinden yüksek bir oranda

³² Serdar Nerse, “Dijital Eğitimde Eşitsizlikler: Kırsal-Kentsel Ayrımlar ve Sosyoekonomik Farklılaşmalar”, İnsan ve Toplum 10/4 (2020), 413-444.

³³ Emel Baştürk Akca - Buket Kaya, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar”, Intermedia International E-journal 3/5 (2017), 301-319.

³⁴ Nerse, “Dijital Eğitimde Eşitsizlikler: Kırsal-Kentsel Ayrımlar ve Sosyoekonomik Farklılaşmalar”.

³⁵ Serhat Ay - Taner Kılıç, “Coğrafi Dijital Uçurum: Türkiye’de Dijital Dönüşümün Kentsel-Kırsal, Bölgesel ve Cinsiyet Eşitsizlikleri”, Coğrafya Dergisi / Journal of Geography 0/0 (25 Mayıs 2023), 0-0.

³⁶ Nerse, “Dijital Eğitimde Eşitsizlikler: Kırsal-Kentsel Ayrımlar ve Sosyoekonomik Farklılaşmalar”, 434-436.

³⁷ Şahin, “Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi”, 1145.

olmasına karşın belirli bölgelerde yaşayan kişilerin aynı imkanlara sahip olmadığı bu durumun da aynı ülke içinde bölgeler arasında dijital uçurum olduğu sonucuna ulaşılmıştır³⁸.

YÖK tarafından geliştirilen Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi kapsamında kırsal alanda bulunan üniversitelerin teknolojik alt yapı sorunları nedeniyle dezavantajlı konuma geçmekte, bu durum da farklı bölgelerde üniversite öğrenimi gören öğrenciler arasında dijital okuryazarlık ve beceri farklılıklarına neden olmaktadır³⁹. Bu durum dijital gelişmelere eşim imkânı aynı olmayan öğrenciler arasında fırsat eşitsizliğine sebep olmaktadır.

Pandemi süreciyle birlikte, bireylere eğitimde fırsat eşitliği sunabilmek amacıyla uzaktan eğitim uygulamalarına hızlı bir şekilde uyum sağlama ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu durum, teknolojiye erişim ve dijital becerilere sahip olmanın önemini daha da belirgin hale getirmiştir. Pandemi, yalnızca dijital becerilerin geliştirilmesini gerektirmekle kalmamış, aynı zamanda bu becerilere erişim ve kullanımda yaşanan dijital eşitsizlikleri de gün yüzüne çıkarmıştır. Yine Ülkemizde yaşanan 2023 yılı Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası yaşanan acil durumda kesintisiz olarak eğitime devam edilmesine imkan tanıyan uzaktan eğitim sisteminin önemi bir kez daha gözlemlenmiştir⁴⁰.

Telli ve Altun tarafından “Türkiye’de Deprem Sonrası Çevrimiçi Öğrenmenin Vazgeçilmezliği” konulu çalışmada uzaktan eğitime dair bulunan önyargılardan kurtulabilmesi, geçmişte yapılan hataların yinelenmemesi için somut adımlar atılması, sisteminin öğrencilerin ihtiyaçlarına göre revize edilmesi ile eğitime erişim alanının genişleyebileceği ve sürdürülebilir olacağı belirtilmektedir⁴¹. Bu nedenle, teknolojiye erişimde ortaya çıkan dijital uçurumun bireyler üzerindeki etkileri ve bu sorunun giderilmesi için alınabilecek önlemler üzerinde durulması büyük önem taşımaktadır⁴².

2. Yöntem

Bu çalışmada, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan anket yöntemi tercih edilmiştir. Yaşanan teknolojik gelişmeler doğrultusunda çevrimiçi veri toplama yöntemleri araştırmalarda önemli ve yenilikçi bir rol üstlenmiştir⁴³. Bu doğrultuda Şahin’in “Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi” başlıklı çalışmasındaki anket soruları üzerinden hazırlanan Google Forms yardımı ile basit tesadüfi örneklem tekniği kullanılarak uygulanan anket aracılığıyla, eğitimdeki dijitalleşme olgusu Bursa

³⁸ Gül Coşkun Değirmen vd., “Bilgi Toplumu ve Dijital Uçurum”, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi) 1/2 (2016), 102-118.

³⁹ Ökten, “Türkiye’de Dijital Dönüşümün Eğitimdeki Fırsat Eşit(siz)liği Üzerindeki Etkileri”; Şahin, “Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi”.

⁴⁰ Telli - Altun, “Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi”.

⁴¹ Telli - Altun, “Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi”.

⁴² Çevik - Toplu, “Dijital Eşitsizliğin Hibrit Eğitimdeki Yansımaları”.

⁴³ Eray Öntaş vd., “Çevrimiçi Veri Toplamanın Temelleri: Yöntemler ve Yaklaşımlar İçin Pratik Bir Kılavuz”, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi 32/5 (2024), 401-414.

Teknik Üniversitesi öğrencilerinin deneyimi ve algıları üzerinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir⁴⁴. Hazırlanan anket ile öğrencilerin yaş, cinsiyet, ekonomik durum ve ikamet yeri gibi demografik özellikleri ile birlikte dijital eğitim deneyimlerine dair görüşleri ve dijital eğitime dair tutum ve eğilimlerini ölçmek üzere likert soru tipi ile sorular yer almıştır. Bu çalışmada yerleşim yeri/ikamet değişkeni için kullanılan “kırsal” ve “kentsel” kavramları, Türk Dil Kurumu’nun tanımlarına dayandırılmıştır. Bu doğrultuda, “kır” nüfusun az olduğu, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin öne çıktığı yerleşim alanlarını, kent” ise yirmi binden fazla nüfusa sahip, sanayi, ticaret veya hizmet sektörlerinin yoğunlaştığı alanları ifade etmektedir⁴⁵. Yapılan analizlerdeki yerleşim yeri değişkeni bu ayrım üzerinden yorumlanmıştır. Toplam 345 öğrencinin katıldığı anket verileri SPSS 21.0 ile analiz edilerek betimsel istatistik yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Bu çalışma, Bursa Teknik Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır. (Tarih: 28.05.2025, Toplantı No: 2025-14, Karar No:1)

3. Bulgular

Tablo 1. Dijital eğitim deneyimi belirlemek

Daha önce dijital (online-çevrim içi) eğitim aldınız mı?	N	%
Evet	296	85,8
Hayır	49	14,2
Toplam	345	100

Anket üzerinden öğrencilerin dijital eğitimi deneyimleme durumunu belirlemek için sorulan “Daha önce dijital (online-çevrim içi) eğitim aldınız mı?” sorusuna katılımcıların %85,8’i (296 öğrenci) “evet” yanıtını verirken, %14,2 (49 öğrenci) “hayır” cevabını vermiştir.

TÜİK’in 2024 verilerine göre, 16-74 yaş aralığındaki bireylerin internet kullanım oranı 2023’te %87,1 iken 2024’te %88,8’e yükselmiştir. Cinsiyete bağlı internet kullanımı 2024 yılında erkeklerde %92,2, kadınlarda %85,4 olarak tespit edilmiştir⁴⁶.

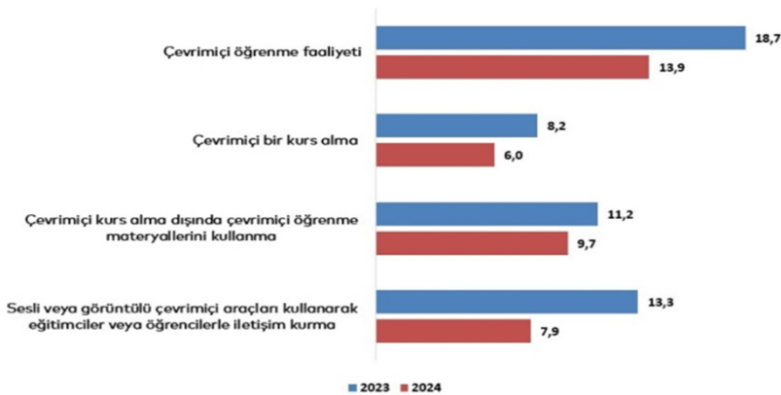
Aşağıdaki tablo TÜİK verilerinden yola çıkarak oluşturulan 2023 ve 2024 yıllarında çevrimiçi öğrenme faaliyetlerine katılım oranlarını göstermektedir⁴⁷. Her iki istatistiksel veriden yola çıkarak son bir yıl içinde internet kullanımı ile çevrimiçi eğitim faaliyetlerine katılım oranlarının arttığı görülmektedir.

⁴⁴ Şahin, “Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi”.

⁴⁵ Güncel Türkçe Sözlük, “Kır, Kent” (Erişim 09 Kasım 2025).

⁴⁶ TÜİK, “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması” (27 Ağustos 2024).

⁴⁷ İPA, “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2024”, İstanbul Planlama Ajansı (2025).

Şekil 1. 2023-2024 Yıllarına ait çevrimiçi öğrenme faaliyetlerine katılım oranları (İPA, 2025)

Tablo 2. İnternete erişim deneyimini belirlemek

Dijital eğitimler sırasında internet erişimi konusunda sıkıntı yaşadınız mı?	N	%
Evet	120	34,8
Hayır	88	25,5
Bazen	137	39,7
Toplam	345	100

Tablo 2’ye göre, “Dijital eğitimler sırasında internet erişimi konusunda sıkıntı yaşadınız mı?” sorusuna araştırmaya katılan öğrencilerin %34,8’i (120 öğrenci) “evet” %25,5’i (88 öğrenci) “hayır”, %39,7’si (137 öğrenci) “bazen” yanıtını vermiştir. Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre; 2023 yılında evden internete erişim imkânı olan hanelerin oranı bir önceki yıla göre 1,4 puan artarak %95,5 olmuştur⁴⁸.

⁴⁸ TÜİK, “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması” (27 Ağustos 2024).

Tablo 3. Yerleşim yerine göre internet erişim deneyimini belirlemek

İkamet Yeri		Yaşadığınız yerde internet erişimi konusunda sıkıntı yaşıyor musunuz?			
		Evet	Hayır	Bazen	Toplam
Köy	f	6	2	3	11
	%	54,5	18,2	27,3	100,0
Kasaba	f	1	1	0	2
	%	50,0	50,0	0,0	100
İlçe Merkezi	f	18	19	17	54
	%	33,3	35,2	31,5	100
İl Merkezi	f	10	14	13	37
	%	27,0	37,8	35,1	100
Büyükşehir	f	71	70	100	241
	%	29,5	29,0	41,5	100
Toplam	f	106	106	133	345
	%	30,7	30,7	38,6	100

Tablo 3'te belirtilen “Yaşadığınız yerde internet erişimi konusunda sıkıntı yaşıyor musunuz?” sorusu ile yerleşim yeri değişkeni üzerinden öğrenci deneyimleri hakkında bilgi edinilmiştir. Alınan yanıtlarda, toplam 345 öğrencinin %30,7'si yaşadığı bölgede internete erişim konusunda sorun yaşadığını belirtirken %38,6'sı zaman zaman sorun yaşadığını ifade etmiştir. Özellikle kırsal alanda yaşayan öğrencilerin %54,5'i erişim sorunu ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. İlçe ve il merkezlerinde yanıtların daha dengeli bir dağılım göstermesi ile birlikte “bazen” seçeneğini işaretleyen öğrencilerin oranı dikkat çekmektedir. Büyükşehirde yaşayan öğrencilerin dahi %41,5'i zaman zaman internet erişiminde problem ile karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu bulgular doğrultusunda coğrafi yaşam alanının dijital erişim üzerindeki belirleyici rolünü ve dijital eğitimin tüm öğrencileri eşit şekilde kapsayabileceği iddiasında soru işaretleri oluşturmaktadır.

Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'da öğrencilerin dijital eğitime yönelik gerekli teknolojik donanım (telefon, tablet, bilgisayar gibi) ve yeterli teknolojik bilgiye sahip olma durumları cinsiyet, yerleşim yeri ve gelir durumu değişkenleri açısından incelenmiştir.

Tablo 4. Cinsiyete göre teknolojik araç gereçlere ve kullanım becerisine sahip olma

		Dijital eğitimler için gerekli teknolojik ekipmana (telefon, bilgisayar, tablet vb.) sahip misiniz?			Dijital eğitimler için yeterli teknolojik bilgiye sahip misiniz?		
Cinsiyet	%	Evet	Hayır	Toplam	Evet	Hayır	Toplam
Kadın	f	173	3	176	141	35	176
	%	98,3	1,7	100	80,1	19,9	100
Erkek	f	164	5	169	156	13	169
	%	97,0	3,0	100	92,3	7,7	100
Toplam	f	337	8	345	297	48	345
	%	97,7	2,3	100	86,1	13,9	100

Toplanan verilerde “Dijital eğitimler için gerekli teknolojik ekipmana (telefon, bilgisayar, tablet vb.) sahip misiniz?” sorusuna kadın öğrencilerden %98,3’ü(173 öğrenci) “evet”, %1,7’si (3 öğrenci) “hayır” yanıtını vermiştir. Erkek öğrenciler de %97 oranında (164 öğrenci) “evet”, %3 oranında (5 öğrenci) “hayır” cevabını vermiştir. Teknolojik ekipmana sahip olma arasında anlamlı bir fark bulunmadığı değerlendirilmiştir. Bununla birlikte “Dijital eğitimler için yeterli teknolojik bilgiye sahip misiniz?” sorusuna erkek öğrencilerin yüzde 92,3’ü “evet” yanıtını verirken, kadın öğrenciler de bu oran %80,1 olarak önemli bir eksilme olduğu göstermektedir. Bu doğrultuda cinsiyet faktörünün teknolojik ekipmana sahip olmada önemli bir değişken olarak yer almaz iken teknolojik ekipmanları kullanma becerisinde anlamlı bir değişken olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda yeterli teknolojik beceriye sahip olma ve cinsiyetler arası dijital okur yazarlık farkını azaltma ve ortadan kaldırma noktasında cinsiyete dayalı bir eşitliğin sağlanması yönünde yapılacak çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 5. İkamet yerine göre teknolojik araç gereçlere ve kullanım becerisine sahip olma

İkamet Yeri		Dijital eğitimler için gerekli teknolojik ekipmana (telefon, bilgisayar, tablet vb.) sahip misiniz?			Dijital eğitimler için yeterli teknolojik bilgiye sahip misiniz?		
		Evet	Hayır	Toplam	Evet	Hayır	Toplam
Köy	f	10	1	11	10	1	11
	%	90,9	9,1	100	90,9	9,1	100
Kasaba	f	2	0	2	2	0	2
	%	100,0	0,0	100	100	0,0	100

İlçe Merkezi	f	51	3	54	43	11	54
	%	94,4	5,6	100	79,6	20,4	100
İl Merkezi	f	37	0	37	31	6	37
	%	100,0	0,0	100	83,8	16,2	100
Büyükşehir	f	237	4	241	211	30	241
	%	98,3	1,7	100	87,6	12,4	100
Toplam	f	337	8	345	297	48	345
	%	97,7	2,3	100	86,1	13,9	100

Büyükşehir ve il merkezinde yaşayan 278 öğrencinin %1,4'ü (4 öğrenci) gerekli teknolojik ekipmana sahip olmadığını, %12,9'u (36 öğrenci) yeterli teknolojik bilgiye sahip olmadığını; kırsal alanda yaşayan 13 öğrenciden teknolojik ekipmana sahip olmadığını ve bu öğrencilerden yeterli bilgiye sahip olmadığını söyleyen öğrenci oranı %7,7 (1 öğrenci)'dir. İlçe merkezlerinde yaşayan öğrencilerin %5,6'sı (3 öğrenci) ihtiyacı olan teknolojik araç ve gereçlere sahip olmadığını, %20,4'ü (11 öğrenci) ise teknolojiyi etkin şekilde kullanma bilgi ve becerisine sahip olmadığını belirtmiştir.

Tablo 6. Ekonomik duruma göre teknolojik araç gereçlere ve kullanım becerisine sahip olma

Gelir Durumu		Dijital eğitimler için gerekli teknolojik ekipmana (telefon, bilgisayar, tablet vb.) sahip misiniz?			Dijital eğitimler için yeterli teknolojik bilgiye sahip misiniz?		
		Evet	Hayır	Toplam	Evet	Hayır	Toplam
5000 TL'den az	f	106	5	111	96	15	111
	%	95,5	4,5	100	86,5	13,5	100
5000-8000 TL arası	f	77	1	78	65	13	78
	%	98,7	1,3	100	83,3	16,7	100
8000-10000 TL arası	f	51	0	51	42	9	51
	%	100	0	100	82,4	17,6	100
10000 TL üzerinde	f	103	2	105	94	11	105
	%	98,1	1,9	100	89,5	10,5	100
Toplam	f	337	8	345	297	48	345
	%	97,7	2,3	100	86,1	13,9	100

Gelir düzeyi ile teknolojik araç-gereç edinimi arasındaki ilişki incelendiğinde 5.000 TL aşağısı gelire sahip olan 111 öğrencinin 5'inin (%4,5), 5.000-8.000 TL arası gelire sahip olan 78 öğrencinin 1'inin (%1,3), 8.000-10.000 TL arası gelire sahip olan 0 öğrencinin (%0), 10.000

TL üzerinde gelire sahip olan 105 öğrencinin 2'sinin (%1,9) ihtiyaç duydukları teknolojik donanımına sahip olmadıkları görülmüştür. Gelir durumu yükseldikçe ise teknolojik araç ve gereçlere sahip olma oranları düzenli şekilde olmasa da artmaktadır. Benzer sonuç gelir durumu ile yeterli teknolojik bilgiye sahip olma arasındaki ilişkide de görülmektedir. 5.000 TL aşağısı gelir elden eden 111 öğrencinin %13,5'i (15) Yeterli düzeyde teknolojik bilgiye sahip olmadığını ifade edenlerin oranı 10.000 TL üzeri gelire sahip olan öğrencilerde 105 öğrencinin %10,5'e gerilemektedir. Sonuç olarak düşük gelir grubundaki öğrencilerin teknolojik araç ve gereçlere sahip olma ile teknolojik ekipmanları kullanma becerileri, yüksek gelir grubundakilere göre daha düşüktür.

Tablo 7 ve Tablo 8'de beşli likert tipi soru sorularak öğrencilerin dijital eğitime yönelik aldı ve tutumları belirlenmek istenmiştir.

Tablo 7. Dijital eğitime yönelik algı ve tutum

İfadeler	Katılım Durumu	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	Cinsiyet	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Dijital eğitimde yüz yüze eğitime göre daha başarılıydım.	Kadın	35	19,9	67	38,1	35	19,9	19	10,8	20	11,4	176	100
	Erkek	32	18,9	57	33,7	26	15,4	26	15,4	28	16,6	169	100
Dijital eğitim dersleri yüz yüze eğitimler kadar verimlidir.	Kadın	33	18,8	72	40,9	34	19,3	21	11,9	16	9,1	176	100
	Erkek	30	17,8	52	30,8	38	22,5	30	17,8	19	11,2	169	100
Dijital eğitimler sırasında daha verimli çalıştım.	Kadın	31	17,6	72	40,9	31	17,6	24	13,6	18	10,2	176	100
	Erkek	33	19,5	48	28,4	36	21,3	33	19,5	19	11,2	169	100
Dijital eğitim sırasında sorumluluk bilincim gelişti.	Kadın	34	19,3	56	31,8	39	22,2	31	17,6	16	9,1	176	100
	Erkek	30	17,8	45	26,6	35	20,7	36	21,3	23	13,6	169	100
Dijital eğitim sürecinde derslere verdiğim önem azaldı.	Kadın	11	6,2	22	12,5	27	15,3	71	40,3	45	25,6	176	100
	Erkek	14	8,3	22	13,0	32	18,9	61	36,1	40	23,7	169	100
Dijital eğitim kariyer planlamamda bana yeni fırsatlar sunar.	Kadın	12	6,8	22	12,5	61	34,7	51	29,0	30	17,0	176	100
	Erkek	22	13,0	27	16,0	41	24,3	50	29,6	29	17,2	169	100
Dijital eğitimin esnekliği kendimi farklı alanlarda geliştirmem için bana yeni fırsatlar sunar.	Kadın	7	4,0	18	10,2	34	19,3	66	37,5	51	29,0	176	100
	Erkek	13	7,7	13	7,7	33	19,5	60	35,5	50	29,6	169	100

- Yapılan araştırmada öğrencilerin dijital eğitimde başarı algıları yönelik vermiş olduğu yanıtlar incelendiğinde, erkek öğrencilerin % 31,8'inin, kadın öğrencilerin ise %22,2'si olumlu (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum); erkek öğrencilerin %52,6'sının kadın öğrencilerin %58'sinin olumsuz (katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum) yanıtlarını verdiği görülmektedir. Cinsiyet değişkenine yönelik farklı bir algının var olduğu söylenebilir.
- Dijital eğitimin etkinliğine yönelik algı da benzer şekilde farklılık göstermektedir; kadınların %59,7'si ve erkeklerin %48,6'sı, dijital eğitimlerin yüz yüze dersler kadar verimli olmadığını ifade etmiştir.
- %59,7'si, erkek katılımcıların ise %48,6'sı dijital eğitim derslerinin yüz yüze eğitimler kadar verimli olmadığını düşünmektedir.
- “Dijital eğitimler sırasında daha verimli çalıştım.” cümlesi karşısında, kadın öğrencilerin %58,5'i, erkek öğrencilerin ise %47,9'u olumsuz değerlendirmede (katılmıyorum- kesinlikle katılmıyorum.) bulunmuştur.
- “Dijital eğitim sırasında sorumluluk bilincim gelişti.” cümlesine yönelik kadın öğrencilerin %51,1'i, erkek öğrencilerin ise %44,4'ü olumsuz değerlendirme (katılmıyorum- kesinlikle katılmıyorum.) belirtmiştir.
- “Dijital eğitim sürecinde derslere verdiğim önem azaldı.” cümlesine hem kadın öğrencilerin (%65,9) hem de erkek öğrencilerin (%59,8) çoğunluğu dijital eğitim sürecinde derslere verdikleri önemin azaldığını ifade etmiştir.
- Dijital eğitimin kariyer planlaması ve farklı alanlardaki gelişim üzerindeki etkileri konusunda ise bulgular, daha olumlu bir tabloyu ortaya koymaktadır. Kadın öğrencilerin %46'sı, erkek öğrencilerin ise %46,8'i dijital eğitimin kariyer planlamasında yeni fırsatlar sunduğunu düşünmektedir. Benzer şekilde, kadın öğrencilerin %66,5'i, erkek öğrencilerin ise %65,1'i dijital eğitimin sağladığı esnekliğin farklı alanlarda kendilerini geliştirmeleri için fırsatlar sunduğunu belirtmiştir.

Tablo 8. Dijital eğitimin geleceği ve eşitliği sağlama noktasındaki algı ve tutum

İfadeler	Katılım Durumu	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	Cinsiyet	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Dijital eğitim geleceğin eğitim sistemidir.	Kadın	16	9,1	27	15,3	56	31,8	48	27,3	29	16,5	176	100
	Erkek	17	10,1	26	15,4	43	25,4	48	28,4	35	20,7	169	100

Deprem, sel veya Covid -19 gibi ulusal felaket anlarında dijital eğitim fırsat eşitliği sağlamaktadır.	Kadın	13	7,4	22	12,5	38	21,6	54	30,7	49	27,8	176	100
	Erkek	11	6,5	18	10,7	24	14,2	58	34,3	58	34,3	169	100
Dijital eğitimin zorunlu olmayan haller dışında kullanılmasına karşıyım.	Kadın	19	10,8	28	15,9	32	18,2	61	34,7	36	20,5	176	100
	Erkek	21	12,4	32	18,9	30	17,8	49	29,0	37	21,9	169	100
Dijital eğitim eğitimde fırsat eşitliğini sağlayacak bir sistemdir.	Kadın	23	13,1	46	26,1	50	28,4	36	20,5	21	11,9	176	100
	Erkek	23	13,6	33	19,5	39	23,1	46	27,2	28	16,6	169	100

- Tablo 8'e ait verilere göre dijital eğitimin bir eğitim sistemi olarak değerlendirilmesine ilişkin, kadın öğrencilerin %43,8'i, erkek öğrencilerin ise %49,1'i dijital eğitimin geleceğin eğitim sistemi olduğunu düşünmektedir.
- Deprem, sel veya Covid -19 gibi ulusal felaket anlarında dijital eğitimin fırsat eşitliği sağlama potansiyeli konusunda ise hem kadın (%58,5) hem de erkek (%68,6) katılımcıların çoğunluğu olumlu değerlendirmede bulunmuştur.
- Zorunlu olmayan hallerde dijital eğitimin kullanılmasına ilişkin, kadın öğrencilerin %55,2'si, erkek öğrencilerin ise %50,9'u karşı olduklarını belirtmiştir.
- Dijital eğitimin eğitimde fırsat eşitliğini sağlama potansiyeli konusunda ise kadın öğrencilerin %32,4'ü, erkek öğrencilerin ise %43,8'i olumlu görüş bildirmiştir.
- Katılımcı öğrencilerin büyük bölümünün (%74,5) internete erişimi konusunda sürekli veya zaman zaman sorunlar yaşadığı görülmektedir. kırsal-kentsel ayrımı internet erişiminde yaşanan sorunlarda belirleyici rolde olduğu değerlendirilmektedir. Bu bulgu, Nerse'nin dijital eğitimde kırsal-kentsel ayrımın önemli bir eşitsizlik kaynağı olduğuna dair bulgularını içeren çalışmasını destekler niteliktedir⁴⁹.
- Öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%97,7) gerekli araçlara sahip olduğu görülmektedir. Bu veriye karşın teknolojik araçları etkin kullanma bilgisi ve becerilesi konusunda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin %13,9'u dijital eğitim süreçlerinde ihtiyaç duydukları teknoloji bilgisine sahip olmadığını aktarmıştır. Bu veriye ilişkin cinsiyet değişkeni bağlamında belirgin bir fark olduğu (kadın öğrencilerin %19,9'u, erkek katılımcıların ise yalnızca

⁴⁹ Nerse, "Dijital Eğitimde Eşitsizlikler: Kırsal-Kentsel Ayrımlar ve Sosyoekonomik Farklılaşmalar".

%7,7'si yeterli teknolojik bilgiye sahip olmadığı) görülmektedir. Bu sonuç, Baştürk Akça ve Kaya'nın özellikle gelişmekte olan ülkelerin çoğunda internet teknolojilerini kullanım konusunda erkek öğrencilerin, kadın öğrencilere kıyasla daha fazla avantaja sahip olduğu bulgularını içeren çalışmasını desteklemektedir⁵⁰.

- Bulgulara göre, bireylerin maddi durumu ile yaşadıkları yerleşim alanları dijital eğitim sürecinde dikkate değer eşitsizlik kaynakları olarak gösterilebilir. Teknolojik donanımına sahip olma ve etkin kullanma becerileri bağlamında kırsal kesimde yaşayan ve düşük gelir grubunda bulunan öğrencilerin daha dezavantajlı konumda olduğu söylenebilir. Bu değerlendirme Nerse'nin sosyo-ekonomik farklılaşmaların önemli bir eşitsizlik kaynağı olarak dijital bölünmeye neden olduğu yönündeki tespitini desteklemektedir⁵¹. Yoksulluk arttıkça eğitim araçlarına erişim imkânı azalmaktadır⁵².
- Ankette yer alan dijital eğitime ilişkin algı ve tutumların belirlendiği likert tipi sorular ile ortaya konan bulgular, çalışmaya katılan öğrencilerin genellikle dijital eğitimin verimliliği ve başarısı konusunda olumsuz bir görüş ve tutumda olduklarını göstermektedir. Öğrencilerin çoğunluğu, dijital eğitimde yüz yüze eğitime kıyasla daha başarılı olmadıklarını, dijital eğitim derslerinin yüz yüze eğitimler kadar verimli olmadığını ve dijital eğitimler sırasında daha sorumluluk kazanma ve önem verme durumlarına dair olumlu bir farkın bulunmadığı görülmektedir. Bu bulgular geleceğin eğitim sistemi olarak değerlendirilen geleneksel dijital eğitimin öğrenciler açısından geleneksel eğitim yerine geçebilme durumu konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Taşpınar ve Tuncer'in geleneksel eğitimin ciddi bir alternatifi olarak gösterilen dijital (internet temelli) eğitim konusunda yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda dijital eğitim lehinde yoğunlaşmış sonuçlara ulaşamadığı bilgisini desteklemektedir⁵³.
- Bu bulgulardan farklı olarak, dijital eğitimin kariyer planlaması ve kişisel-akademik -kariyer odaklı gelişim üzerindeki etkileri konusunda öğrencilerin daha olumlu bir tutum sergilediği ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin önemli bir kısmı, dijital eğitimin kariyer planlamasında yeni fırsatlar sunduğunu ve farklı alanlarda gelişim için esneklik sağladığını düşünmektedir. Bu bulgu, dijital eğitimin potansiyel faydalarına işaret etmektedir.
- Dijital eğitimin geleceği konusunda ise öğrencilerin görüşleri hemen hemen

⁵⁰ Akca - Kaya, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar".

⁵¹ Nerse, "Dijital Eğitimde Eşitsizlikler: Kırsal-Kentsel Ayrımlar ve Sosyoekonomik Farklılaşmalar".

⁵² Murat Çokgezen - Oyun Erdene, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaygın Eğitimin Yoksulluğu Azaltma Üzerindeki Etkisi", Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 19/2 (Aralık 2015), 47-64.

⁵³ Murat Tuncer - Mehmet Taşpınar, "Sanal Eğitim-Öğretim ve Geleceği", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 6/20 (Mart 2007), 112-132.

ikiye bölünmüştür. Öğrencilerin yaklaşık yarısı dijital eğitimi geleceğin eğitim modeli olarak düşünürken, kalan kısmı ise bu konuda ya kararsız olduklarını ya da olumsuz bir tutum sergilediklerini dile getirmiştir. Benzer şekilde, dijital eğitimin eğitimde fırsat eşitliğini sağlama potansiyeli hakkındaki görüşleri de bir çoğunlukta buluşamamıştır. Bu bulgular doğrultusunda dijital eğitimin potansiyel faydaları ve sınırlılıkları konusunda belirsizliğin söz konusu olduğu söylenebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma, Bursa Teknik Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu'nun 28.05.2025 tarihli ve 2025-14 toplantı numaralı, 1 no.lu kararı kapsamında yürütülmüş olup, bulgular dijital eğitimin en önemli iddialarından biri olan eğitimde fırsat eşitliği sağlama potansiyelinin mevcut koşullarda tam olarak gerçekleşemediğini göstermektedir. Dijital eğitim, toplumsal eşitsizlikleri pekiştirmekte ve bu sebeple yeni eşitsizlik biçimleri oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre kırsal kesimde yaşayan öğrenciler, düşük gelir grubundaki öğrenciler ile kadın öğrencilerin dijital eğitim sürecinde dezavantajlı konumda kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda dijital eğitim uygulamalarının iyileştirilmesi, eşitsizlik alanlarının azaltılması, dijital eğitimin kapsayıcılığının artırılması adına birtakım öneriler sunulabilir:

- İnternet altyapısının güçlendirilmesi ve kırsal-kentsel alanların bu yönde eşitlenmesine yönelik çalışmalar yapılması,
- Düşük gelir grubundaki öğrenciler için teknolojik ekipman desteği sağlanması, Üniversitelerde bilgisayarlı çalışma alanları oluşturulması/artırılması,
- Üniversitelerde öğrencilerin dijital okur yazarlık bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik zorunlu ve seçmeli akademik içerikler ile destekleyici atölye çalışmaları, eğitimler ve destek programlar sağlanması; ayrıca bu bağlamda kadın öğrencilere yönelik özel programlar oluşturulması,
- Dijital eğitimlerin içerik olarak öğrenci ihtiyaçlarını kapsayacak şekilde düzenlenmesi ve geliştirilmesi, interaktif eğitim modellerinin dahil edilmesi böylece dijital eğitim verimliliğinin artırılması,
- Dijital eğitim avantajları (esneklik sağlama, yeni fırsatlar sunması gibi) ve geleneksel eğitim modeli avantajlarının (sosyal etkileşim ve birebir öğrenme gibi) bir araya getirmek adına karma (hibrit) eğitim modeli uygulanması,
- Fırsat eşitliğini sağlamaya, özellikle dezavantajlı grupların erişim ve katılım sorunlarını kapsayacak şekilde yönelik sosyal politika ve stratejiler geliştirilmesi,
- Dijital eşitsizlik ile mücadele tüm paydaş kurumların iş birliği içinde çalışması,
- Fırsat eşitliğini sağlamaya, özellikle dezavantajlı grupların erişim ve katılım sorunlarını kapsayacak şekilde yönelik sosyal politika ve stratejiler geliştirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça | References

- Acı, Emel Baştürk - Kaya, Buket. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar". *Intermedia International E-journal* 3/5 (2017), 301-319.
- Atli, Hazal vd. "Uzaktan Eğitimin Teknolojik Gelişimi: Öğretmen ve Öğrencilerin Bakış Açısı ile Karşılaştırmalı GZFT Analizi". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 15/1 (2023), 79-100. <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1250265>
- Ay, Serhat - Kılıç, Taner. "Coğrafi Dijital Uçurum: Türkiye'de Dijital Dönüşümün Kentsel-Kırsal, Bölgesel ve Cinsiyet Eşitsizlikleri". *Coğrafya Dergisi / Journal of Geography* 0/0 (25 Mayıs 2023), 0-0. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2023-1169477>
- Bilgin, Rabia - Erbuğ, Ece. "Eğitimde Fırsat Eşitsizliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme". *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences* 4/2 (2021), 231-239.
- Bourdieu, Pierre. "The Forms of Capital". *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. ed. John Richardson. 241-258. New York: Greenwood, 1986.
- Bourdieu, Pierre - Passeron, Jean-Claude. *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage, 1990.
- Bourdieu, Pierre - Passeron, Jean-Claude. *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. çev. Aslı Sümer vd. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Bozkurt, Aras vd. "Dijital Bilgi Çağı: Dijital Toplum, Dijital Dönüşüm, Dijital Eğitim ve Dijital Yeterlilikler". *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2021), 35-63. <https://doi.org/10.51948/auad.911584>
- Bozkurt, Veysel. *Endüstriyel ve Post-endüstriyel Dönüşüm*. İstanbul: Alfa Aktüel, 2005.
- Çabı, Emine - Ersoy, Halil. "Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim Uygulamalarının İncelenmesi: Türkiye Örneği". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 3 (2017), 419-429.
- Camodeca, Renato - Almici, Alex. "Digital Transformation and Convergence toward the 2030 Agenda's Sustainability Development Goals: Evidence from Italian Listed Firms". *Sustainability* 13/21 (2021), 1-18.
- Castells, Manuel. *The Information Age: Economy, Society and Culture: End of Millennium*. New York: Blackwell Publishers, 2001.
- Çam Tosun, Figen. "Türk Eğitim Politikalarında Sosyal Adalet ve Eşitlik". *Anadolu University Journal of Education Faculty* 5/3 (2021), 348-368. <https://doi.org/10.34056/aujef.910415>
- Çevik, Elif - Toplu, Mehmet. "Dijital Eşitsizliğin Hibrit Eğitimdeki Yansımaları". *Türk Kütüphaneciliği* 37/4 (Aralık 2023), 267-292. <https://doi.org/10.24146/tk.1356841>
- Çokgezen, Murat - Erdene, Oyun. "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaygın Eğitimin Yoksulluğu Azaltma Üzerindeki Etkisi". *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2015), 47-64.
- Değirmen, Gül Coşkun vd. "Bilgi Toplumu ve Dijital Uçurum". *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)* 1/2 (2016), 102-118.
- Demircioğlu, Zübeyde. "İnternet Kullanımının Toplumsal İlişkilerin Dönüşümü Üzerine Etkileri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/52 (2017), 621-627.
- İPA. "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2024". *İstanbul Planlama Ajansı*. 2025. Erişim 28 Ekim 2025. <https://ipa.istanbul/yayinlarimiz/56/hanehalki-bilisim-teknolojileri-kullanim-arastirmasi-2024>

- Kaymaz, Abdulgazi - Atmaca, Taner. "Eğitimde Karşılaşılan Çeşitli Eşitsizliklerin Ürettiği Bazı Pedagojik Sonuçlar ve Sınıf Ortamına Etkileri". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/3 (2022), 1870-1897. <https://doi.org/10.17679/inuefd.1169970>
- Kocaman, Şeref. *Dijital İletişim ve Grafik Tasarımında Güncel Uygulamalar Eğilimler ve Öneriler*. İstanbul: Artikel Akademi, 2024.
- Nerse, Serdar. "Dijital Eğitimde Eşitsizlikler: Kırsal-Kentsel Ayrımlar ve Sosyoekonomik Farklılaşmalar". *İnsan ve Toplum* 10/4 (2020), 413-444.
- Odabaş, Hüseyin. "İnternet Tabanlı Uzaktan Eğitim ve Bilgi ve Belge Yönetimi". *Türk Kütüphaneciliği* 17/1 (2003), 22-36.
- Ökten, Mehmet Salih. "Türkiye’de Dijital Dönüşümün Eğitimdeki Fırsat Eşit(siz)liği Üzerindeki Etkileri". *Sosyolojik Bağlam* 15/1 (2024), 535-553.
- Öntaş, Eray vd. "Çevrimiçi Veri Toplamanın Temelleri: Yöntemler ve Yaklaşımlar İçin Pratik Bir Kılavuz". *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 32/5 (2024), 401-414. <https://doi.org/10.17942/sted.1430097>
- Parlak, Bekir. "Dijital Çağda Eğitim: Olanaklar ve Uygulamalar Üzerine Bir Analiz". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22/Kayfor 15 Özel Sayısı (2017), 1741-1759.
- Sunar, Lütfi. *Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Genişletilmiş 2. Basım., 2018.
- Sürer, Ali Gökhan. "Eğitimde Dijitalleşme Çağı". *Kapadokya Eğitim Dergisi* 1/1 (2020), 28-34.
- Şahin, Hatice. "Dijital Eğitimde Eşitsizlik: Harran Üniversitesi Öğrencileri Deneyimi". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi* 13/3 (2021), 1144-1158. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.996069>
- Telli, Sahure Gonca - Altun, Deniz. "Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi". *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2020), 25-34. <https://doi.org/10.32329/uad.711110>
- Tuncer, Murat - Taşpınar, Mehmet. "Sanal Eğitim-Öğretim ve Geleceği". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6/20 (Mart 2007), 112-132.
- TÜİK. "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması". 27 Ağustos 2024. Erişim 11 Ekim 2025. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492)
- Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 16 Kasım 2025. <https://sozluk.gov.tr>
- Yıldırım Soysal, Hanım. "Kurumsal Yönetimde Dijital Dönüşüm". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72/4 (2024), 1785-1842. <https://doi.org/10.33629/auhfd.1272535>

Denetimli Serbestliğin Toplumsal Uyuma Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Isparta Örneği

Hacer Yalçın | 0000- 0002-3537-1173 | [✉ hacerylcn@yandex.com](mailto:hacerylcn@yandex.com)

Bağımsız Araştırmacı, İzmir, Türkiye

Hüseyin Bal | 0009-0008-8468-7853 | [✉ huseyin.bal@belek.edu.tr](mailto:huseyin.bal@belek.edu.tr)

Antalya Belek Üniversitesi, İnsani Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye

 <https://ror.org/02260en58>

Öz

Suç, insanlığın başlangıcından bu yana var olan toplumsal bir sorundur. Toplumsal bir sorunu önlemek için bilimsel gerçekler doğrultusunda sorunu tanımak ve çözüm önerileri sunmak gerekir. Genel olarak bakıldığında, suç davranışını önlemek için bugüne kadar farklı cezalar uygulanmıştır. Bu cezalardan en yaygın olanı hapishanelerdir. Hapishanelerin suç işleyen kişiler üzerindeki olumsuz etkileri göz önünde bulundurularak yeni bir ceza infaz sistemi olan Denetimli Serbestlik ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çalışmanın konusu Isparta ilinde Denetimli Serbestlikten yararlanan kişilerin toplumsal uyum süreçlerinin değerlendirilmesidir. Çalışma, Denetimli Serbestlik kapsamında çeşitli seçenekler, yaptırımlar ve tedbirler sunulan kişilerin demografik ve sosyal özelliklerini değerlendirerek bu özelliklerin ve kişilerin sosyal uyum açısından karşılaştıkları zorlukları anlamayı ve bunların üstesinden gelmek için geliştirilen tutumları belirlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Denetimli Serbestlik sisteminde yapılan çalışmaların katkısını anlamaktır. Çalışmada amaçlı örnekleme tekniği ile Isparta'da Denetimli Serbestlik sisteminden yararlanan 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada nitel yöntem seçilmiş ve fenomenolojik desen kullanılmıştır. Araştırma bulgularının değerlendirilmesi sonucunda, denetimli serbestlik sisteminde yürütülen eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin, hükümlülerin cezaevinden tahliye olduktan sonra topluma uyum sağlamada karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmak için farklı stratejiler geliştirdiği tespit edilmiştir. Denetimli Serbestliğin suç işleyen bireylerin topluma yeniden kazandırılması için gerekli bir uygulama olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler

Suç, Ceza, Denetimli Serbestlik, Sosyal Dışlanma, Toplumsal Uyum

Atıf Bilgisi

Yalçın, Hacer – Bal, Hüseyin. “Denetimli Serbestliğin Toplumsal Uyuma Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Isparta Örneği”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 424-456.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.3>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	10.10.2025	
Kabul Tarihi	20.11.2025	
Yayın Tarihi	15.12.2025	
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme	
Etik Beyan	Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Hüseyin Bal danışmanlığında tamamlanan “Denetimli Serbestlikten Yararlanan Kişilerin Toplumsal Uyum Süreçleri: Isparta Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Çalışma için 15 Aralık 2016 tarihinde Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 33 numaralı toplantısında etik onay alınmıştır. Bu makalede, tez çalışmasından farklı olarak nitel veri analizine olanak tanıyan bir yazılım programından yararlanılmış ve bulgular güncel verilerle desteklenmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel araştırma ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin	
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.	
Yazar Katkıları	Araştırmının Tasarımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Veri Toplanması	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Araştırma - Veri Analizi – Doğrulama	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)
	Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	

A Sociological Study on the Impact of Probation on Social Cohesion: The Case of Isparta

Hacer Yalçın | 0000- 0002-3537-1173 | ✉ hacerylcn@yandex.com

Independent Researcher, İzmir, Türkiye

Hüseyin Bal | 0009-0008-8468-7853 | ✉ huseyin.bal@belek.edu.tr

Antalya Belek University, Faculty of Humanities, Department of Sociology,
Antalya, Türkiye

ROR <https://ror.org/02260en58>

Abstract

Crime is a social problem that has existed since the beginning of humanity. In order to prevent a social problem, it is necessary to recognize the problem in line with scientific facts and offer solutions. In general, various types of punishment have been applied to prevent criminal behavior throughout history. The most common of these has been imprisonment. Considering the adverse effects of prisons on people who commit crimes, a new penal execution system, Probation, has emerged. In this context, the focus of the study is to assess the social integration processes of people benefiting from Probation in the province of Isparta. The study aims to evaluate the demographic and social characteristics of people who are offered various options, sanctions, and measures within the scope of Probation to understand the difficulties they face in terms of social cohesion and to determine the attitudes developed to overcome these challenges. It also seeks to understand the contribution of the studies to the Probation system. In the study, in-depth interviews were conducted with 30 people benefiting from the Probation system in Isparta using a purposive sampling technique. A qualitative method was adopted, and a phenomenological design was employed. Based on the evaluation of the research findings, it was determined that the educational and rehabilitative activities carried out within the probation system enable convicts to develop various strategies to cope with the difficulties they face in adapting to society after being released from prison. It has been revealed that Probation is a necessary practice for the reintegration of individuals who have committed crimes.

Keywords

Crime, Punishment, Probation, Social Exclusion, Social Cohesion

Citation

Yalçın, Hacer – Bal, Hüseyin. “A Sociological Study on the Impact of Probation on Social Cohesion: The Case of Isparta”. *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 424-456.
<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.3>

Article Information

Date of Submission	10.10.2025	
Date of Acceptance	20.11.2025	
Date of Publication	15.12.2025	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	This article is based on the master’s thesis titled “Social Integration Processes of Individuals Benefiting from Probation: The Case of Isparta,” completed under the supervision of Prof. Dr. Hüseyin Bal at the Department of Sociology, Institute of Social Sciences, Süleyman Demirel University. Ethical approval for the study was obtained at the 33 rd meeting of the Süleyman Demirel University Social and Human Sciences Ethics Committee on December 15, 2016. Unlike the thesis, this article utilizes software that allows for qualitative data analysis, and the findings are supported by current data. It is hereby declared that this study was prepared in accordance with scientific research and ethical principles, and that all sources used are cited in the bibliography.	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (50%) - Author-2 (50%)
	Data Curation	Author-1 (60%) - Author-2 (40%)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (50%) - Author-2 (50%)
	Writing	Author-1 (40%) - Author-2 (60%)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (40%) - Author-2 (60%)
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.	

Giriş

İnsanlığın tarihi kadar eski olan ve çeşitli disiplinler tarafından incelenen suç, tek bir faktörle açıklanamayacak kadar karmaşık ve multidisipliner bir olgudur. Bilindiği üzere suç olgusu bütün ülkelerin karşı karşıya kaldığı önemli bir sorundur. Bu yüzden geçmişten günümüze şekil değiştirerek gelen suç olgusu ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Suç davranışının ardındaki nedenler incelendiğinde, çeşitli nedenlere bağlanarak açıklandığı görülmüştür. Toplumlarca suç kabul edilen davranışlar, tarih boyunca sayısız yöntem kullanılarak ortadan kaldırılmaya çalışılmış fakat hiçbir zaman tam anlamıyla engellenememiştir.

18. yüzyılın sonlarına kadar, ceza adaletine ilişkin yaygın anlayış, rehabilitasyondan çok intikamı vurgulayan cezalandırma kavramına dayanıyordu. Cezanın temel amacı, suçluları ıslah etmek veya topluma yeniden entegre etmekten ziyade, onlara acı çektirmek ve yok etmektir. Bu dönemde, Antik Yunan, Roma ve Orta Çağ'da sayısız işkence yöntemi geliştirilmiş ve suçlular acımasız cezalara maruz bırakılmıştır. Bu cezalar kamuya açık alanlarda gerçekleştirilmiş ve diğerlerini caydırmak için bir gösteri işlevi görmüştür. Egemenler suçluları bu şekilde infaz ederek toplum vicdanını rahatlatmaya, dini yükümlülükleri yerine getirmeye ve sosyal düzeni korumaya çalışmıştır. Ancak 18. yüzyılın sonlarına doğru hümanizmin yükselişi ve Rönesans ile Aydınlanma'nın etkisiyle ceza adaleti daha "insan merkezci" fikirlere doğru kaymaya başlamıştır. Uzun süredir devam eden felsefi tartışmaların bir sonucu olarak, bedensel cezalar azalmaya başlamış ve suçluların rehabilitasyonu için en insani yöntem olarak görülen hapis haneler temel cezalandırma aracı olarak ortaya çıkmıştır. Kapatılma böylece en yaygın kullanılmaya başlayan ceza infaz sistemi olmaya başlamıştır¹. Ancak zamanla hapis hanelerin doğası gereği kısıtlayıcı ve toplumdan ayırıcı olması suç işleyen kişinin iyileştirme sürecini etkilemeye başlamıştır. Bu durumun yaratmış olduğu olumsuz etkileri en aza indirebilmek için yeni bir adalet sistemi olan denetimli serbestlik ortaya çıkmıştır².

Bu araştırmanın merkezinde yer alan Denetimli Serbestlik kavramı, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinde; "Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı alternatif bir ceza ve infaz sistemidir" olarak tanımlanmaktadır³. Denetimli serbestliğin genel amacı, toplumsal barışı ve refahı sağlamak için kişilerin suç işlemesini önlemek, suçluların toplum içinde rencide olmadan cezalarını çekmelerini sağlamak ve onlara her konuda rehberlik yaparak yeniden topluma

¹ Cemal Karadöl, "Denetimli Serbestliğin Doğuşu," *İstanbul Denetimli Serbestlik Müdürlüğü Çalışmaları: Süreli Tanıtım Kitapçığı* (2016), 12-13.

² Berkay Mandıracı, *Türkiye'de Ceza İnfaz Politikaları ve Kurumlarına İlişkin Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul: TESEV, 2015), 7.

³ Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği (DSHY), Resmi Gazete 31655 (10 Kasım 2021), md. 5/2.

kazandırmaktır⁴. Bu bağlamda çalışmanın konusu Isparta'da Denetimli Serbestlik'ten yararlanan kişilerin topluma uyum süreçlerini analiz etmektir. Denetimli Serbestlikten yararlanan kişileri kapsayan sınırlı sayıda araştırma tespit edilmiştir. Bu nedenle, alanda ilk çalışmalar arasında yer alacak olan bu çalışmanın amacı; yükümlülerin demografik ve sosyal özelliklerini değerlendirmek, toplumsal uyum konusunda karşılaştığı güçlüklerin neler olduğunu anlamak, bunları aşmak için geliştirdikleri başa çıkma stratejilerini incelemek ve denetimli serbestliğin bu uyum sürecine ne ölçüde katkısının olup olmadığını ele almaktır.

1. Suç ve Suç Teorileri

Suç, geçmişten günümüze kadar gelen, her toplumda farklı şekillerde tanımlanıp farklı uygulamayla cezalandıran, sosyolojik bir olgudur. Suç kavramına yönelik yapılan tanımlar incelendiğinde; literatürde farklı tanımların yapıldığı görülmektedir. Örneğin suç kavramı Demirbaş'a göre topluma vereceği zarardan dolayı hukuki olarak yasaklanan ve işlenmesi dâhilinde ceza yaptırımı olan insan davranışdır⁵. Durkheim'a göre ise suç, normal bir toplumbilimsel olaydır. Durkheim suçun; tüm toplumda görüldüğü için normal, suça sebep olan duygular bütün bireylerde hissedildiği için zorunlu ve toplumu durağanlıktan kurtardığı içinde yararlı olduğunu ifade eder⁶. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan toplumsal değişmeler; suçun tanımını, suç türlerini de etkilemiştir. Bu nedenle suç kavramı, dinamik bir olgu olarak ele alınmaktadır. Örneğin; bilgisayar sisteminin yaygınlaşması, bilgisayar ile ilgili suç işlemeyi gündeme getirmiştir ve böylece bilgisayar suçları adı altında yeni bir suç türü ortaya çıkmıştır. İlk önce ABD'de görülen bu suç türü 1970'lerden itibaren tüm Dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır⁷. Fakat bir toplumda suç olarak kabul edilen bir davranış başka bir toplumda suç olarak görülmeyebilir. Benzer şekilde geçmişte suç olarak görülen bir davranış zamanla suç olarak kabul edilmeyebilir.

Bireylerin suç işlemesinde etkili olan faktörlere yönelik farklı teoriler ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada suçu sosyolojik bağlamda ele alan teoriler, Siegel'in yaptığı sınıflandırmaya göre ele alınmıştır. Siegel sosyal yapı, sosyal süreç ve çatışma teorisi olmak üzere üç farklı şekilde sınıflandırmıştır⁸. Bu teoriler kısaca incelendiğinde;

1.1. Sosyal Yapı Teorileri

Durkheim ve fonksiyonalist anomisi teorisi, Durkheim bu teorisinde suçun nasıl ortaya çıktığını ve toplumun bir fonksiyonu olarak nasıl var olduğunu incelemiştir. Onun en önemli

⁴ Necati Nursal – Selcen Ataç, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi* (Ankara: Yetkin, 2006), 65-94.

⁵ Timur Demirbaş, *Kriminoloji* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 41.

⁶ Emile Durkheim, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Cenk Saraçoğlu (İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları, 2004), 152- 153.

⁷ Hüseyin Bal, *Hukuk Sosyolojisi* (Isparta: SDÜ Basımevi, 2003), 215.

⁸ Tülin Günşen İçli, *Kriminoloji* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 96.

katkısı, suçu normal bir sosyolojik olgu olarak değerlendirmesidir. Durkheim'e göre suç, yalnızca belirli toplum türlerinde değil, tüm toplumlarda görülebilen bir olgudur. Her ne kadar suçu çoğu zaman patolojik bir durum olarak görse de, onun aslında normal ve kaçınılmaz bir toplumsal gerçeklik olduğunu da vurgulamıştır. Ancak normal düzeyde seyreden bu olgu beklenmedik artışlar gösterip süreklilik kazandığında, durum anomik bir hâl alır⁹. Merton da Durkheim gibi, suç problemini anomiyeye bağlamıştır. *Merton'un gerilim teorisinin* amacı farklı toplumsal yapılardaki sapma davranışının neden farklılık gösterdiğini ve farklı şekilde nasıl ortaya çıktığını öğrenmektir¹⁰.

Chicago ekolü ve sosyal ekoloji teorisine göre ise dünyada yaşanan hızlı değişim, savaşlar, yoğun nüfus hareketleri ve göçler, ekonomik bunalımlar ve gelir dağılımındaki adaletsizlikten dolayı bir takım sorunlar oluşmuştur. Toplamların homojen yapılarının bozulması ile çok sayıda kültür, ırk ve ekonomik düzeydeki insanların bir araya gelmesi toplumsal yapıları daha karmaşık hale getirmiştir. Shaw ve Henry McKay, toplumsal yapıda meydana gelen hızlı değişimlerin ve yoğun göç hareketlerinin yarattığı sosyal düzensizliğin, Chicago'daki yüksek suç oranlarının başlıca kaynağı olduğunu ileri sürmüş ve bu çerçevede "Sosyal Düzensizlik Teorisi'ni" ortaya koymuşlardır¹¹. Chicago kuramcıları, suçun nedenlerini a) suça yönelmek için çok sayıda fırsatın olması, b) suçlu davranışın sosyal çevre tarafından onay görmesi, c) çocuklar üzerinde toplumsal kontrolün büyük ölçüde yokluğu, d) bireyler için meşru iş ve eğitim açısından çok az fırsatın olması gibi sebeplerin sosyal düzensizlik faktörü ile bağlantılı olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür¹². *Alt kültür teorisi*, suç ve sapma davranışını sergileyen kişilerin veya grupların kendilerini toplumun geri kalan kesiminden soyutlaması, bulunduğu kültürün değerlerinden kopması ve bu kişilerin diğer toplum üyeleriyle çatışması sonucu ortaya çıktığını belirtir. Bu çatışmayla birlikte yeni bir değerler sistemi geliştirmesi sonucu alt kültür oluştuğunu ve bunun neticesinin suç işleyen kişilerin ortaya çıktığını iddia eder¹³.

1.2. Sosyal Süreç Teorileri

Damgalama teorisi adından da anlaşılacağı gibi bir "suçlama teorisi"dir. Damgalama teorisine göre işledikleri suçtan dolayı toplumla bazı noktalarda ayrıışan ve ceza alan kişilere suçlu damgası vurulur. Bu teoride, damgalamayla ayrıışmanın daha da artacağı ve bunun sonucunda da suç işlemiş kişilerin aynı davranışı yeniden sergileyeceği öngörülmektedir¹⁴.

⁹ Durkheim, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, 152-153.

¹⁰ Hüseyin Bal, *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016), 42.

¹¹ Osman Dolu, *Suç Teorileri* (Ankara: Karınca Yayınları, 2015), 221.

¹² Bal, *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, 61-62.

¹³ Dolu, *Suç Teorileri*, 396-397.

¹⁴ Dolu, *Suç Teorileri*, 441-442.

Sosyal öğrenme ve ayırıcı birleşimler teorisi suç davranışının genel öğrenme sürecinde ortaya çıktığını iddia eder. Bu teorinin çıkış noktası 19.yy sonlarında ortaya çıkan Tarde'nin taklit teorisidir. Bu teoriye göre bireyler, bir elbise modelini taklit eder gibi başkalarının davranış kalıplarını da taklit ederler¹⁵. Kontrol teorisi ise insanların fırsat bulduklarında suç işlemeye eğilimli olduklarından dolayı cevabı aranması gereken sorunun “İnsanlar neden suç işlemez?” olması gerektiğini ileri sürer. Sosyal kontrol teorileri genel olarak, bireyin öz denetimiyle birlikte toplumsal sistemler tarafından kontrol altında tutulması sayesinde suç davranışının önlenebileceğini belirtir¹⁶.

1.3. Çatışma Teorisi

Son olarak çatışma teorisine göre, mevcut toplumsal düzen ve ceza adalet sistemi esasen güçlülerin ve elitlerin çıkarlarını korumaya hizmet etmektedir. Bu süreçte güçlü kesimler, zayıfları sömürmek için her türlü imkânı kullanmakta ve çeşitli yollarla onları istismar etmektedir. Bu bağlamda kapitalist düzen, hem toplumu hem de bireyi egoizm hastalığına sürüklemektedir. “Her koyun kendi bacağından asılır” bakış açısıyla toplumsal yaşamda egemen hale gelirken, birey toplumdan koparak yalnızca kendi varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Böylece hem zayıfların zor yaşam koşullarıyla ve elitlerin baskısıyla mücadele edebilmek için, hem de elitlerin sahip oldukları gücü ve ayrıcalıkları koruyabilmek için, suçun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan koşullar oluşmaktadır¹⁷. Suçun nedenleri ve toplumsal işlevlerine ilişkin teorik yaklaşımların ardından, bu olguya karşı geliştirilen uygulamaları değerlendirmek önemlidir. Bu bağlamda, cezanın tarihsel gelişimi ve dönüşümü, cezalandırma anlayışlarını anlamak açısından temel bir referans noktası oluşturur.

2. Yeni Bir Ceza İnfaz Sistemi: Denetimli Serbestlik

Ceza olgusu, bir toplumda konulmuş kurallara karşı suç işleyen kişilere acı çektirmek ya da zarar vermek gibi bir yaptırım olarak tanımlanır¹⁸. Cezanın amacı ise daha önceden suç işlemeye meyilli olan kişileri suç işlemekten caydırmak ve daha önce suç işlemiş olan kişilerin aynı eylemi tekrardan yapmasını engellemektir¹⁹. Suç ve cezanın tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. Her dönemde suçun önlenmesine yönelik uygulanan ceza anlayışı üzerine yeni fikirler ileri sürüldüğü için ceza anlayışı da farklılık göstermiştir. Genel olarak geçmişten günümüze gelinceye kadar uygulanan ceza sistemlerine bakıldığında;

¹⁵ Bal 2016, 116-117.

¹⁶ Dolu, *Suç Teorileri*, 297.

¹⁷ Dolu, *Suç Teorileri*, 493.

¹⁸ Nesrin Kale, “Çocuk ve Ceza Olgusuna Felsefi Bir Yorum,” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 28, no. 2 (1995), 49.

¹⁹ Halit Çelenk, “Çağdaş Ceza Hukuku ve Ölüm Cezası”, *Mülkiye Dergisi* 24/223 (2000), 2.

İlkçağda suçlu toplumun geneli tarafından düşman olarak görüldüğü için suç işleyen kişiye ölüm, sakat bırakma, kırbaçlama, para cezası verme, sürgün etme, bedene yönelik işkenceler ve genellikle kölelik gibi cezalar verilmiştir. Bu dönemin en yaygın cezası sürgün cezası iken, köleler genellikle fiziksel cezalara maruz bırakılmıştır²⁰. Antik Yunanda en fazla ceza verilen sınıf kölelerdi. Benzer şekilde Roma’da da işkence kölelerin değişmez kaderi olmuştur²¹. Goffman’a göre Yunanlar, bir bireyin ahlaki statüsünde olağandışı veya olumsuz olan yönleri ifşa eden bedensel işaretleri ifade eden “damga” kavramını kullanan ilk toplumdur. Bu işaretler, damgalanan kişilerin bedenine kazınır veya yakılır ve kişinin köle, suçlu ya da hain olduğu bu damgalar sayesinde anlaşılırdı. Bu kişiler toplumun yaptığı merasimlerle kamusal alanlarda ifşa edilmiş olur ve kaçınılması gereken bir duruma düşerdi²².

Ortaçağ döneminde uygulanan cezalara bakıldığında ise cezalar din kaynaklı olup kilisenin kontrolünde gerçekleşiyordu. Suç işleyen kişiye karşı sayısız işkence biçimleri uygulamasının yanı sıra kefalet esasının yanında ibret esası da uygulanırdı. Suç, toplumun huzur ve güvensizliğine tehdit olarak görüldüğü için suçlu kişinin cezası halkın gözü önünde uygulanırdı. Böylece başkalarının ibret alması sağlanırdı. Montaigne “*Bir kimseyi asmak onu islah etmez, onunla başkalarını islah ederiz*” demiştir. Montaigne bu sözyle cezanın temel amacının toplumu eğitmek olduğuna dikkat çekmiştir²³.

Medeni toplumlarda cezaya baktığımızda ise “devlet” denen siyasi gerçekliğin ortaya çıkmış olması; cezayı belirleyecek bir mercinin de oluşmasına ve böylece cezaların daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. Örneğin Asurlularda suçlular, vahşi hayvanlara veya sıcak fırınlara atılırdı; bazı durumlarda ise tunçtan yapılmış bir fıçı içinde hafif ateşte yakılırdı²⁴. Devletin ortaya çıkmasıyla birlikte, cezaların giderek ağırlaşmasının en önemli nedeni, siyasi yapının mutlak monarşi biçiminde örgütlenmiş olmasıdır²⁵.

İlk Çağ ve Orta Çağ düşünürlerinden farklı olarak Montesquieu, Bentham, Rousseau gibi 18. yüzyıl Avrupa düşünürleri, insan onurunu zedeleyen, aşırı sert olan ve monarşi tarafından keyfi olarak uygulanan cezalandırma sistemine karşı çıkmışlardır. Zira bu düşünürler cezanın bedene değil ruha uygulanmasını savunmuşlardır. Aydınlanma düşünürü

²⁰ Mehmet Kurt, *Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 14.

²¹ George Ryley Scott, *İşkencenin Tarihi*, çev. Hamide Koyukan, (Ankara: Dost, 2003), 64.

²² Erving Goffman, *Damga (Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar)*, çev. Şerife Geniş - Levent Ünsaldı (Ankara: Heretik Yayıncılık, 2014), 27.

²³ Duygun Yarsuvat, “Ceza ve Yeni İçtimai Müdafaa Doktrini,” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 32/1 (1966), 83.

²⁴ Emile Durkheim, *Ceza Evriminin İki Kanunu*, çev. Hamide Topçuoğlu (Ankara: Kriminoloji Enstitüsü Yayınları, 1986), 9.

²⁵ Etem Çalık, *Suç ve Cezaların Şahsileştirilmesi ve Cemiyet Tipi Münasebeti Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1996), 22.

olan Cesare Beccaria'nın yazdığı “*Suçlar ve Cezalar Hakkında*” adlı kitabı Avrupa’da büyük bir yankı uyandırmış ve modern ceza hukukunda temel kaynaklardan biri olmuştur. Beccaria kitabında kanunların kaynağı, yapıma ve yorumlanma biçimlerini anlatmıştır. Ayrıca cezanın gerekliliğine ve cezaların sahip olması gereken niteliklere dair açıklamalar yapmıştır²⁶.

Michel Foucault, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında uygulanan cezaların giderek değiştiğine dikkat çekmiştir. Bedeni işkenceye tabi tutan, parçalan, organları kopartılan, yüzüne veya omzuna simgesel damga basılan ve canlı ya da ölü olarak teşhir edilen cezaların, artık neredeyse yok denecek kadar azaldığını belirtmiştir. Cezaların törensel yönü kaldırılmaya başlanmıştır. Örneğin, suçluların suçunu herkesin önünde itiraf etme cezası 1791’de Fransa’da kaldırılmış, kısa süreli bir geri dönüşün ardından 1830’da tamamen sona ermiştir. Kazığa bağlama cezası ise 1789’da kaldırılmıştır²⁷. Bedene acı çektirme üzerine kurulu cezalandırma anlayışının hem birey hem de toplum tarafından olumsuz sonuçlar doğurduğu aydınlanmayla gelen fikir tartışmaları ve araştırmalar sonucunda ortaya çıkmış, yeni ceza sistemi aranmaya başlanmıştır. Bu araştırmalar sonucunda hapisane sistemi ortaya çıkmıştır.

Hapishane sisteminin doğuşu ve gelişimi incelendiğinde, 1588 yılında Hollanda’nın başkenti Amsterdam’da bir mahkemenin, 16 yaşından küçük bir hırsızlık suçlusu hakkında, ölüm cezası yerine devlet tarafından eğitilip düzeltilmesini ve iyileştirilmesini öngören bir karar verdiği görülmektedir. 1597’de kadınlar için açılan Amsterdam hapishanesinde yer alan, “*Korkma! Kötülüğe karşılık vermeyeceğim, aksine iyiliğe zorlayacağım. Ellerim serttir, duygularım sevgi doludur*” yazısı, ceza anlayışını yansıtmaları açısından önemlidir. Bu yaklaşımın hareket noktası tenkit değil, Kalvanist çalışma ahlakı çerçevesinde, eğitici ve çalışmaya teşvik edici bir yöntemdir. 16. yüzyılın sonlarında Amsterdam hapishaneleri ile birlikte, modern anlamda hürriyeti bağlayıcı cezalar, bedensel cezaların yerine uygulanmaya başlanmıştır. Demirbaş’a göre, bu gelişmelerin temel nedeni hümanist düşüncenin doğuşu ve reform hareketlerinin Hristiyanlık üzerindeki etkileridir²⁸.

Özgürlüğü bağlayıcı cezalar, 18.yüzyılın sonuna kadar, Orta Çağ’dan gelen alışkanlıklar doğrultusunda bedensel cezalarla birlikte uygulanmaya devam etmiştir. Zincire vurma, kaleye kapatılma ve kürek cezası gibi uygulamalar sürmüştür. Cezaevlerindeki bu olumsuz durum, Voltaire, Rousseau ve Beccaria gibi dönemin önde gelen düşünürleri tarafından eleştirilmiştir. 1794’te Beccaria, “*Suçlar ve Cezalar*” adlı eserinde özgürlüğü bağlayıcı cezayı savunmasının yanı sıra, hükümlülere insani muamele için asgari kurallar getirilmesini önermiştir. 1789’da olan Fransız İhtilali, cezaevlerini etkilemiş ve infazlarda insani

²⁶ Emine Eylem Aksoy Retornaz, “Beccaria’nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 0/112 (2014), 93.

²⁷ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 33.

²⁸ Timur Demirbaş, *İnfaz Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 115-116.

ilkelerin belirlenmesine zemin hazırlamıştır²⁹. 19.yüzyıldan itibaren cezaların, hükümlüyü iyileştirmek ve topluma yeniden kazandırmaktan çok, suç işleyenleri toplumdan uzaklaştırdığı ve suç işleyen kişilerde çeşitli sorunlara yol açtığı anlaşılmaya başlanmıştır. Bu nedenle, suçluyu iyileştirme ve topluma yeniden kazandırma amacıyla *denetimli serbestlik* adını taşıyan yeni bir ceza infaz sistemi geliştirilmiştir.

Denetimli serbestlik, mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmetin sağlandığı toplum temelli bir uygulamadır³⁰. Yavuz'un yapmış olduğu tanımlamaya göre; denetimli serbestlik, ilk zamanlarda sanık hakkında yapılan yargılamanın, hükmün veya cezanın infazının ertelendiği, böylece bir görevlinin gözetiminde ve rehberliğinde mahkeme tarafından belirlenen koşullara uymak şartıyla, kişinin özgür kaldığı bir iyileştirme programıdır³¹. Daly ise denetimli serbestlik sistemini açıklarken, sistemin toplum güvenliğini sağlamayı, suçlulara sunulan iyileştirme hizmetleri ile bireylerin denetimini sürdürmeyi ve suç davranışının mağdurlar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeyi hedeflediğini belirtmiştir. Ayrıca Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinin, tedbirin uygulanması sürecinde mahkeme ile diğer kurum ve kuruluşlar arasında bir köprü işlevi gördüğünü vurgulamıştır³².

Denetimli serbestliğin amacı; suç işleyen kimsenin denetimini sağlamak, denetim altındaki yükümlüye gerekli olan toplumsal ve psikolojik desteği sunmak, daha insancıl bir adalet sistemi sağlamak, böylelikle yükümlünün topluma uyumunu yeniden kolaylaştırmak, mağdurun uğradığı maddi ve manevi zararı gidermek, yeniden suç işlemeyi önlemek, toplumun suçluya olan bakışını değiştirmek ve toplumu korumaktır³³. Bu amaçlar denetimli serbestlik uygulamasının önemini ortaya koymaktadır.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırmanın temel amacı, denetimli serbestlik süreci kapsamında çeşitli seçenek yaptırımlara ve tedbirlere tabi tutulan kişilerin demografik ve sosyal özelliklerini inceleyerek, bu özelliklerin onların toplumsal uyum sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin neler olduğunu anlamak ve kişilerin bu güçlükleri aşmak için geliştirdikleri tutum ve stratejileri tespit etmektir. Ayrıca denetimli serbestlik sisteminde yürütülen uygulamaların bu sürece ne ölçüde katkı sağladığının değerlendirilmesi de araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

²⁹ Veli Özer Özbek, *İnfaz Hukuku* (Ankara: Seçkin, 2015), 34-35.

³⁰ DSHY, md. 4.

³¹ Hakan A. Yavuz, *Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001), 41.

³² Mary Daly, *Probation* (The Country of Marin FY 2010-2011 Budget, 2010), 103-104.

³³ Özbek, *İnfaz Hukuku*, 50-51.

Araştırmanın çalışma grubunu, Isparta ilinde denetimli serbestlikten yararlanan kişiler oluşturmaktadır. 2016 yılı Aralık ayı verilerine göre Isparta’da denetimli serbestlik kapsamında 1367 yükümlü bulunmaktadır. 1367 kişi içinden amaçlı örneklem yöntemiyle farklı gruplardan (kadın-erkek-çocuk) 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar belirlenirken, cezaevinde belirli bir süre bulunmuş ve eğitim ya da iyileştirme programlarına katılmış olmalarına dikkat edilmiştir. Yetkililerden alınan bilgilere göre araştırma döneminde Isparta Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nde araştırma sırasında yükümlü olan çocuk olmadığından, çocuk yaşta suç işleyip cezaevine giren kişiler bugün itibarıyla 18 yaşını doldurdıkları için çocuk yükümlülerle görüşme yapılmamıştır. Dolayısıyla çalışma grubunu, 5 kadın ve 25 erkek olmak üzere toplam 30 yetişkin oluşturmaktadır.

Bu çalışmada katılımcıların bakış açısını öne çıkartan, araştırmacının olguları keşfetmesini ve yorumlamasını amaçlayan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel yöntemin tercih edilmesinin nedeni; Creswell’in da belirttiği gibi nitel araştırma bir problem veya konunun daha detaylı incelenmesine imkan vererek daha iyi anlaşılmasını sağlar, susturulmuş seslerin sesini duymaya imkan verir, bireylerin hikayelerinden yola çıkarak katılımcıların bir problem veya konuyu hangi bağlamda ele aldıklarını ortaya çıkarır. Ayrıca, kişiler arasındaki etkileşimlerin mevcut nicel ölçme araçlarıyla tam olarak yansıtılmasının zor olması ve nitel yöntemin bireysel farklılıklara karşı daha duyarlı bir yaklaşım sunması nedeniyle bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir³⁴. Nitel araştırma yönteminde kullanılan beş desen vardır. Bunlar anlatı, etnografi, kuram oluşturma, durum çalışması ve fenomenolojidir³⁵. Bu çalışmada, belirli bir olguyu (fenomeni) derinlemesine deneyimlemiş kişilerin yaşantılarının özünü anlamayı amaçlayan fenomenolojik araştırma deseni benimsenmiştir³⁶. Bu bağlamda bir araştırma deseni olarak fenomenolojiden yararlanırken öncelikle denetimli serbestlikten yararlanan 30 yükümlünün “toplumsal uyum” fenomenine yönelik deneyimlerinin ortak anlamı tanımlanmaya çalışılmıştır. Toplumsal uyum, işsizlik, suç işlemek gibi çeşitli fenomenler isimlendirilmiştir. Araştırmada, suç ve işsizlik ile suç ve toplumsal uyum gibi fenomenler arasındaki ilişkiler incelenmeye çalışılmıştır. Suç nasıl ortaya çıkmış? Toplumsal uyum ve işsizlik süreçleri nasıl gelişmektedir? gibi sorular çerçevesinde, bu fenomenler içindeki süreçler detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir.

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme ve doküman incelemesi tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu tekniklerin uygulanmasına, elde

³⁴ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015), 48.

³⁵ Hacer Yalçın, “Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji,” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22 (Özel Sayı 2, 2022), 213.

³⁶ Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 80.

edilen verilerde yeterli bilgi doyumuna ulaşıncaya kadar devam edilmiştir. Araştırmanın başlangıcında denetimli serbestlik sürecini yakından anlamak amacıyla üç ay boyunca gönüllü olarak kurumda çalışılmıştır. Adalet Bakanlığı'ndan yükümlülerle görüşme izni alınana kadar katımlı gözlem yöntemiyle gözlemler gerçekleştirilmiş, yükümlülerle tanışılarak güven ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Katımlı gözlemler aracılığıyla denetimli serbestlik bürolarının işleyişi, infaz işlemleri ve yürütülen eğitim ve iyileştirme faaliyetleri detaylı biçimde incelenmiştir. Ayrıca yapılan bir komisyon toplantısına, yükümlülere yönelik yapılan sosyal aktivitelere katılarak süreç anlaşılmasına çalışılmıştır. Doküman analizi olarak denetimli serbestlik hizmetleri yönetmeliğinden, kanunlardan, yükümlülere uygulanan görüşme formlarından, Adalet Bakanlığının istatistikî verilerinden ve eğitim iyileştirme faaliyetlerinin dokümanlarından yararlanılmıştır.

Araştırmada gerekli etik ve idari izinlerin alınabilmesi için Adalet Bakanlığı, Süleyman Demirel Üniversitesi Etik Kurulu ve Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden yaklaşık yedi aylık bir bekleme süreci geçirilmiştir. Bakanlıktan ve 15 Aralık 2016 tarihinde Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Toplantısı'nda (Toplantı No: 33) onay alınmıştır. Tüm izinler tamamlandığında saha çalışmasına başlanmıştır. Bakanlığın talebi doğrultusunda, yükümlülerle yapılan görüşmeler denetimli serbestlikte görevli uzmanlar eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu 35 açık uçlu sorudan oluşmuştur. Görüşmelere başlamadan önce, araştırmının amacı ve önemi yükümlülere aktarılmış ve her katılımcıdan gönüllü olarak katıldığına dair yazılı onay alınmıştır. Görüşmelerin süresi katılımcıya bağlı olarak değişmiş, bazı görüşmeler 1–1,5 saat sürerken, bazıları 30–45 dakika içinde tamamlanmıştır. Veri toplama sırasında not tutularak kayıt altına alınmış, ses kaydı yapılmamıştır. Görüşmelerin resmi bir format yerine daha samimi ve sohbet ortamında gerçekleşmesine özen gösterilmiştir. Elde edilen veriler, hem nitel hem de nicel analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın temel problemi; denetimli serbestlik kapsamında olan kişilerin demografik ve sosyal özelliklerine bağlı olarak topluma uyum sürecinde karşılaştığı güçlükleri, bu güçlükleri aşma konusunda geliştirdikleri tutumları ve bu süreçte kurumun katkılarının neler olduğunu incelemektir. Bu temel problem doğrultusunda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır.

- Denetimli serbestlik kapsamında olan kişilerin demografik ve sosyal özellikleri nelerdir?
- Toplumsal uyum konusunda hangi güçlüklerle karşılaşmaktadırlar?
- Bu güçlükleri aşmak için geliştirdikleri tutumlar nelerdir?
- Bu tutumların geliştirilmesinde Denetimli Serbestlik Kurumunun etkinliklerinden ne ölçüde faydalanmaktadırlar?
- Kurumun etkinlik düzeyi ile kişilerin geliştirdikleri tutumlar arasındaki ilişki nedir?

Bu çalışmada katılımcıların görüşlerini elde etmek için derinlemesine görüşme yapılmış, bu görüşmelerdeki bazı temel problemlere yönelik sorular sosyal bilimlerde kullanılan analiz programı aracılığıyla çözümlenmiştir. Katılımcıların bu problemlere verdikleri cevaplar kullanılan program sayesinde tablolaştırılmış ve tablo 1, 2, 3 şeklinde sunularak sosyolojik bir değerlendirme yapılmıştır.

4. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

4.1. Demografik ve Sosyoekonomik Özellikler

Bu çalışmada toplamda 30 kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşülenlerin 25'i erkek, 5'i kadındır. Isparta'da denetimli serbestlikten yararlananlar ağırlıklı olarak erkektir. 2020 yılı Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre ceza infaz kurumlarında bulunan 258.401 hükümlü ve tutuklunun 247.883'ünün erkek, 10.518'inin ise kadın olduğu görülmektedir. 2020 yılı verilerine göre, toplam cezaevi nüfusunun %84,3'ünü hükümlüler, %15,7'sini ise tutuklular oluşturmaktadır. Bu kişilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında, erkeklerin %96, kadınların ise %4 oranında olduğu görülmektedir³⁷. 2025 yılı cinsiyete ve infaz durumuna göre ceza infaz kurumları mevcutları incelendiğinde de erkek hükümlü (340.797) ve tutuklu (56.256) kişi sayısının fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde denetimli serbetlik müdürlüklerince denetim ve takibi yapılan yükümlülerin cinsiyete göre dağılımında da erkeklerin (genel toplam 436.168 kişi) daha fazla yararlandığı tespit edilmiştir³⁸. Türkiye İstatistik Kurumu, Ceza ve Tevfikeyleri Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan bu istatistikler, çalışmada görüşülen katılımcıların cinsiyet dağılımıyla paralellik göstermektedir. Ülkemizde kadınların suç işleme oranının düşük olmasında, biyolojik farklılıklardan ziyade, sosyal yaşam ve kamusal alanlarda kadınların erkeklere göre daha fazla kısıtlanmasının etkili olduğu belirtilebilir.

Suçla dair çözümlmelerde önemli değişkenlerden biride yaş faktörüdür. Çünkü yaş gruplarına göre suç işleme oranları değişiklik göstermektedir. Genel olarak incelendiğinde, görüşülenlerin çoğunluğunu 39-44 yaş aralığında olan orta yaşlı kişilerin oluşturduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2020 yılındaki yaş grubuna göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler incelendiğinde 25-34 yaş yetişkin grubun (115.102 erkek ve 4.230 kadın) daha fazla suç işlediği sonucu çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde 2025 yılında denetimli serbestlik müdürlüklerince denetim ve takibi yapılan yükümlülerin yaşa göre dağılımına bakıldığında da 21-30 yaş arası 117.284 kişi ve 30-40 yaş arası 140.165 kişinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır³⁹. Yapılan bu çalışmaya benzer olarak

³⁷ TÜİK, *Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020* (Erişim 15 Mayıs 2022).

³⁸ CTE, *Ceza ve Tevfikeyleri Genel Müdürlüğü, 2025* (Erişim 30 Ekim 2025).

³⁹ CTE, *Ceza ve Tevfikeyleri Genel Müdürlüğü, 2025*.

yetişkin olan kişilerin daha fazla suç işlediği tespit edilmiştir. Bu çalışmadaki katılımcıların en büyüğü 54 yaşındadır. Sonuç olarak 54 ve üstü yaşta denetimli serbestliğe sebep olacak suçların işlenme oranının büyük ölçüde azaldığı anlaşılmaktadır.

Görüşülen kişilerin medeni durumları incelendiğinde, 13'ünün bekâr, 6'sının boşanmış ve 11'inin evli olduğu tespit edilmiştir; evliler arasında 3 kişi sadece imam nikâhı ile evlidir. Kadın katılımcılardan 3'ü boşanmış olup, yalnızca 2 kadın katılımcı evlidir. Kadın katılımcıların bu konudaki ifadeleri incelendiğinde, Özkan'ın⁴⁰ da belirttiği gibi, boşanmayı göze alacak kadar sağlıksız sürdürülen evliliklerin kadın suçluluğunda zemin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Görüşülen kadınlardan biri eşinden gördüğü şiddet nedeniyle eşini yaraladığını belirtmiş; iki kadın ise eşlerinin madde kullanımı nedeniyle kendilerinin de madde kullanmaya başladığını ifade etmiş, içlerinden biri de eşinin etkisiyle uyuşturucu madde satmaya yöneldiğini dile getirmiştir.

Görüşülen katılımcıların boşanma nedenleri incelendiğinde; eşlerin madde kullanımı, şiddetli geçimsizlik ve ekonomik sıkıntıların ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Diğer nedenler ise cezaevine girmiş olmak, cezaevine giren eşini uzun süre beklemektir. Aydoğan'ın yapmış olduğu çalışmada ifade ettiği gibi cezaevine girmiş olmak ile medeni durum arasında anlamlı bir ilişki vardır⁴¹. Araştırmamızda 40 yaşındaki erkek katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir. “Eşim cezaevinde on yıl kalacağımı duyunca beni beklemek istemediğini söyledi. Bu yüzden ayrıldık”. Bu çalışmadan elde edilen verilere göre suç işleyenlerin büyük çoğunluğunun bekâr veya boşanmış olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2020 yılı suç türü ve medeni durum verilerine göre evli kişilerin diğer kişilere (hiç evlenmeyen, boşanmış, bekâr, eşi ölmüş) göre toplamda daha az suç işlediği belirtilmektedir⁴². Sonuç olarak evli olan kişilerin suç işleme olasılığı, evli olmayanlara kıyasla daha düşüktür.

Eğitim durumları incelendiğinde; eğitim almayan ve okuryazar olan sadece 1, ilkokul mezunu olan 11, ortaokul mezunu olan 6, lise düzeyinde eğitim almış kişi sayısının 9 ve üniversite okuyan kişilerin sayısının ise 2 olduğu tespit edilmiştir. Görüşülen kişiler arasında, herhangi bir eğitim basamağını öğreniminin tamamlamadan ayrılan kişiler de yer almaktadır. 2021 yılı Türkiye İstatistik Kurumunun⁴³ eğitim durumuna göre ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin raporu incelendiğinde en fazla ortaokul ve dengi meslek okulu (123.793 erkek ve 3.179 kadın), ikinci sırada ise lise ve dengi meslek okulu (80.916 erkek ve 2.589 kadın) olduğu görülmüştür. 2025 yılı itibarıyla ceza infaz kurumlarında bulunan

⁴⁰ Şebnem Özkan, *Kadın ve Suç* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990), 6.

⁴¹ Ramazan Aydoğan, *Cezaevi Sonrası Denetimli Serbestlik Sürecindeki Hükümlülerin Suç, Damga ve Sosyal Dışlanma Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 88.

⁴² TÜİK, *Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020*.

⁴³ TÜİK, *Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2021* (Erişim 15 Mayıs 2022).

tutuklu ve hükümlülerin öğrenim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde de ilkökul mezunu (96.758 kişi) ve ortaokul veya dengi meslek okulu mezunu (97.727) kişi sayısının fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır⁴⁴. Elde edilen bu veriler çalışmamızla örtüşmektedir. Bu çalışmada da ilkökul mezunu katılımcı sayısının diğer eğitim düzeylerindeki katılımcılara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Lise düzeyinde katılımcı sayısının fazla olmasının nedeni, ergenlik döneminde suçla tanışma olasılığının her zaman daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça suç işleme ve hüküm giyme oranı azalmaktadır. Özellikle üniversite eğitimi alan kişilerin denetimli serbestlikten yararlanma oranı daha düşüktür. Eğitim ve kültür düzeyinin düşük olması suçun önemli bir göstergesidir. Suçluluk üzerine yapılan araştırmalar ve istatistiksel veriler, genel olarak suç işleme eğiliminin düşük eğitim düzeyi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. LaFree ve Dras'ın da belirttiği üzere, suçlar çoğunlukla düşük eğitim düzeyine sahip bireyler tarafından işlenmektedir⁴⁵.

Görüşülen katılımcıların meslek durumları incelendiğinde; 1 kişinin ev hanımı, 2 kişinin esnaf, 8 kişinin zanaatkâr ve 3 kişinin işçi olduğu saptanmıştır. Ayrıca, 16 katılımcının serbest meslekte (gazeteci, pazarlamacı, motor kuryecisi, fitness eğitmeni vb.) çalıştıkları görülmüştür. Bu çalışmanın sonucuna göre serbest meslek sahibi olan kişilerin sayısı genel toplamın yarısından fazladır. Bu çalışmayı destekleyici mahiyette Kızmaz'ın yaptığı çalışmada da belirttiği gibi yükümlüler, niteliksiz meslek ve iş kollarında istihdam edilmektedir⁴⁶. Yükümlülerin çoğunluğunun öğrenim düzeyi düşük olan mesleklere sahip olduğu bu çalışmada da ortaya çıkmıştır.

Görüşülen katılımcıların doğum yerleri incelendiğinde, 8 kişinin Isparta ili doğumlu olduğu tespit edilmiştir. Isparta ilçesi doğumlu 10 katılımcının 4'ü merkezde, 6'sı ise Isparta'nın köylerinde doğmuştur. Diğer illerde (Mardin, Urfa, Kütahya, Diyarbakır, Denizli, Konya) doğan katılımcı sayısı 6'dır. Genel olarak değerlendirildiğinde, Isparta'da denetimli serbestlikten yararlanan kişilerin yarısından fazlası Ispartalıdır. Bu bağlamda kentsel mekânlarda suç oranlarının kırsal alanlara kıyasla daha yüksek olduğu iddia edilebilir.

Ekonomik durum ve çalışma yaşamına bakıldığında; yükümlülerin yarısından fazlası geçici işlerde ve tarım dışı üretim faaliyetlerinde istihdam edilmektedir. Bu durum, suçluluğun büyük ölçüde kentsel alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir. Denetimli serbestlikten yararlanan kişilerin yarısından fazlasının ekonomik durumu düşük ve orta düzeydedir. Ekonomik durumu düşük olan kişilerin işlediği suçların büyük çoğunluğunun ekonomik kaynaklı olup; uyuşturucu satmak, hırsızlık, gasp ve sahte para piyasaya sürmek gibi suçları kapsamaktadır.

⁴⁴ CTE, *Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü*, 2025.

⁴⁵ LaFree – Drass, "The Effect of Changes in Intraracial Income Inequality and Educational Attainment on Changes in Arrest Rates for African Americans and Whites, 1957 to 1990", *American Sociological Review* 61/4, (1996), 615.

⁴⁶ Zahir Kızmaz, "Öğrenim Düzeyi ve Suç: Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/2 (2004), 302.

Buna karşılık, ekonomik durumu iyi olan kişiler daha çok yaralama, eşine şiddet uygulama, hakaret ve kavga gibi suçlar işlemektedir. Bu bulgular sonucunda ekonomik durum ile suç türü arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir.

4.2. Suç Türü ve İşleme Nedenleri

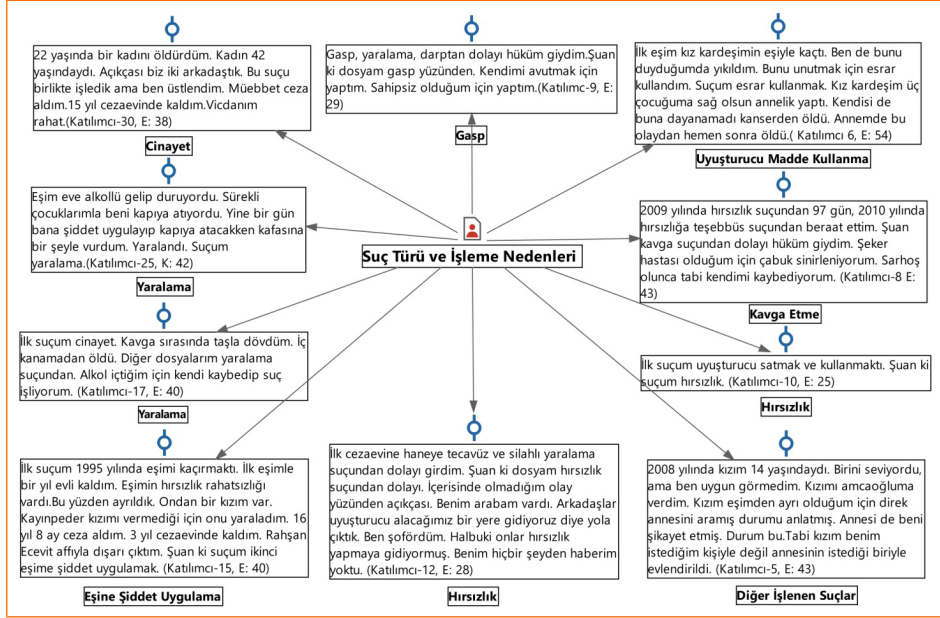
Görüşülen kişilerin işlediği suç türleri incelendiğinde; 3 kişinin uyuşturucu kullanma, 1 kişinin yalnızca uyuşturucu satma, 1 kişinin hem kullanma hem de satma, 1 kişinin gasp, 5 kişinin yaralama, 5 kişinin hırsızlık, 2 kişinin kavga, 2 kişinin hakaret, 1 kişinin cinayet, 3 kişinin eşine şiddet uygulama ve 6 kişinin ise farklı suçlar nedeniyle denetimli serbestlikten yararlandığı belirlenmiştir. “Diğer” kategorisinde yer alan suçlar arasında bilişim suçu (örneğin kredi kartı kullanma), sahte parayı piyasaya sürme, konut dokunulmazlığını ihlal, kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma, vergi usulüne muhalefet ve kızını zorla evlendirme gibi suçlar bulunmaktadır. Katılımcılar arasında özellikle madde kullanımıyla bağlantılı suçların (kullanma, satma veya her ikisi birden) yoğunluk göstermesi dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra, hırsızlık ve yaralama suçlarının da en sık karşılaşılan diğer suç türleri olduğu görülmektedir.

Kadın katılımcıların işlediği suç türleri incelendiğinde; uyuşturucu kullanma ve satma, hırsızlık ve yaralama suçlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu suçları işlemelerinde kötü arkadaş çevresi, ekonomik yetersizlikler ve yanlış eş seçimi gibi faktörlerin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Kadın suçluların ikisi evli, üçü ise boşanmıştır. Görüşmelerde, kadın katılımcılardan biri eşiyile birlikte hırsızlık yaptığını; bir diğeri ise arkadaşlarıyla tartışma esnasında öfkesine hakim olamayarak bir kişiyi yaraladığını ifade etmiştir.

Bir diğer kadın katılımcı olan Katılımcı-25 ifadesinde eşinden fiziksel şiddet gördüğü için onu yaraladığını belirtmiştir (Tablo 1). 42 yaşında olan kadın katılımcının ifadelerinden aslında işlediği suçun mağduru da olduğu anlaşılmıştır. Diğer iki kadın katılımcıdan biri ise bu soruya “*Uyuşturucu satmaktan dolayı. Bir daha tövbe yapmam. Benim de üç tane evladım var*” diyerek pişmanlığını dile getirmiştir. Diğer kadın katılımcı ise ilk eşinin madde kullandığını ve kendisine şiddet uyguladığını, bu nedenle bunalıma girerek madde kullanmaya başladığını ifade etmiştir.

Erkek katılımcıların işledikleri suç türleri ve nedenleri incelendiğinde ise sosyal çevre etkisi ve öfke kontrolü sorunlarının belirgin olduğu görülmektedir. Katılımcı-30’un ifadesinde cinayet suçu işlemesinde arkadaş çevresinin etkisi olduğunu iddia etmiştir. 36 yaşındaki bir katılımcı ise “*Tanıdığım insanlar yüzünden oldu. Patronum ileri geri laflar etmeye başladı, ben de sinirlendim ve patronumu yaraladım. Mekân basma, silahlı yaralama, hürriyeti yoksun bırakma suçundan hüküm giydim*” sözleriyle, suçu öfkesini kontrol edememesi sonucu işlediğini belirtmiştir. 43 yaşındaki Katılımcı-5’in ifadesinde ise kızını zorla birine verdiği

anlaşılmaktadır. Bu suçu işlemede hem kendisinin hem de yaşadığı çevredeki toplumsal kabullerin etkili olduğu görülmektedir. Bu örnek, suç davranışının oluşumunda sosyal çevrenin belirleyici rolünü açık biçimde ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Suç Türü ve İşleme Nedenleri (Kod Matris)

54 yaşındaki erkek katılımcı (Katılımcı-6), yaşadığı travmatik bir olayı unutmak amacıyla uyuşturucu madde kullanmaya başladığını ifade etmiştir. 29 yaşındaki Katılımcı-9 ise suç davranışlarını anne ve babasının kendisini bebekken terk etmesine bağlamış, sahipsizlik ve aidiyetsizlik duygularının bu süreçte belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Sürekli suç işleyen Katılımcı-17, alkol kullanımının suç işlemesine neden olduğunu dile getirmiştir. 28 yaşındaki Katılımcı-12 ise farklı suçlardan dolayı ceza aldığını, son olarak hırsızlık suçundan ceza aldığını ve bu suçu işlemesinde de arkadaş çevresinin etkili olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı ifadelerinden elde edilen bulgular, erkek katılımcıların hırsızlık suçunu genellikle ekonomik sıkıntılar, grup hâlinde hareket etmenin yarattığı heyecan, “bir işi başarma” ve kendini kanıtlama isteği gibi nedenlerle işlediklerini göstermektedir. Yaralama suçunu işleyen kişilerde ise alkol etkisi ve öfke kontrolü sorunları ön plana çıkmaktadır. Kavga suçundan hüküm giyen bir katılımcı ise bu davranışını şeker hastası olmasına, dolayısıyla çabuk sinirlenme eğilimine bağlamaktadır. Uyuşturucu ticareti yapan bir diğer erkek katılımcı ise madde bağımlılığı nedeniyle yaşamını sürdürebilmek için tek çıkış yolunun bunu yapmak olduğunu iddia etmiştir.

Eşine şiddet uygulayan katılımcılar, davranışlarını genellikle “eşleriyle geçinememek” veya “söz dinlememeleri” gibi gerekçelerle açıklamaktadır. Katılımcı-15, hem ilk hem de

ikinci eşine şiddet uyguladığını belirtmiş, bu davranışı normalleştirdiğini ve suç olarak görmediğini ifade etmiştir. Ayrıca, yaşadığı çevredeki kişilerin de benzer biçimde bu tutumu normal karşıladığını dile getirmiştir. Bu ifadeler, toplumsal normların ve erkek egemen değerlerin, aile içi şiddet davranışını meşrulaştıran önemli faktörler arasında yer aldığını göstermektedir.

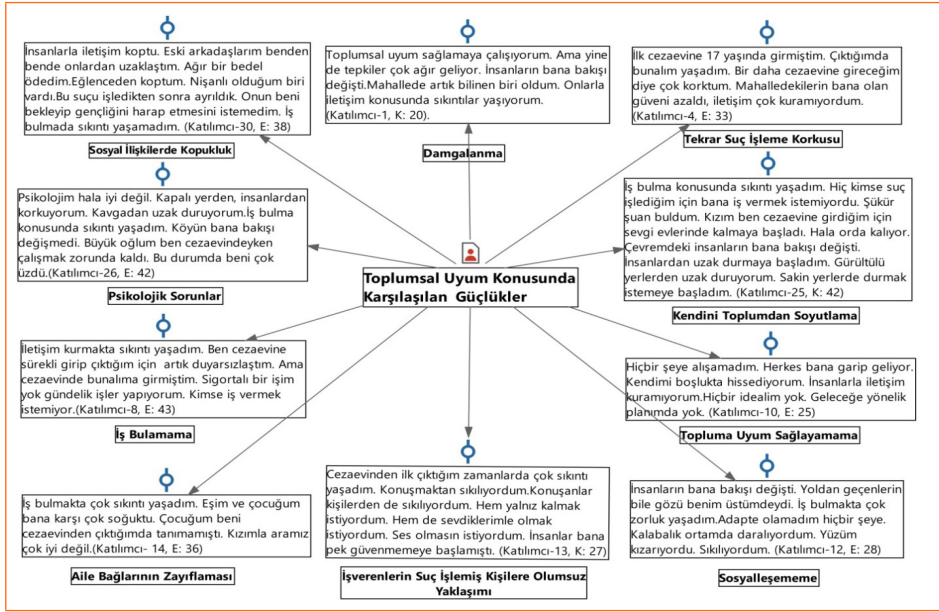
4.3. Görüşülen Kişilerin Toplumsal Uyum Konusunda Karşılaştığı Güçlükler ve Geliştirdikleri Stratejiler

Yapılan araştırmaya göre; katılımcıların büyük çoğunluğu cezaevine girmeden önceki yaşantısıyla çıktıktan sonraki yaşantısı arasında belirgin farklılıklar olduğunu, toplumsal uyum konusunda çeşitli zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları ise kısa süreli cezaevinde kaldıklarından kendilerini ceza almamış gibi düşündükleri için toplumsal uyum konusunda ciddi bir sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Birkaç kişinin ifadesi incelendiğinde özgüveni yüksek olan, ailesi ve sosyal çevresinin maddi ve manevi desteği olan, bulunduğu şehri, mahalleyi ve suça bulaşmasına sebep olan kişilerden uzak duran kişilerin toplumsal uyum konusunda güçlüklerle karşılaşmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, cezaevinde kalış süresi ile toplumsal uyum süreci arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre, kısa süreli mahkûmiyet yaşayan kişiler, uzun süre cezaevinde kalanlara kıyasla topluma daha kolay uyum sağlamakta ve yeniden sosyalleşme sürecinde daha az zorluk yaşamaktadır. Bu bulgu sonucunda, cezaevi deneyim süresinin bireyin toplumsal yaşama yeniden uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu iddia edilebilir.

Toplumsal uyum sürecinde güçlük yaşadığını ifade eden katılımcıların en temel sorunlarından biri, sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmalarıdır. Katılımcı-1, 30 ve 13'ün ifadelerinde de görüldüğü üzere, suç işlemiş kişiler toplum tarafından damgalanmakta, kendileriyle iletişim kurulmak istenmemekte ve bu kişilere karşı belirgin bir güven sorunu oluşmaktadır. Özellikle hırsızlık suçu işleyen kişilerin, toplum tarafından daha fazla etiketlenmeye maruz kaldıkları ve bu nedenle diğer suç türlerine kıyasla daha yoğun uyum problemleri yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, suç türü ile toplumsal uyum arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Katılımcı-14 ifadesinde aile ve akrabaları tarafından, Katılımcı-30 arkadaş çevresi tarafından, Katılımcı-25 ise içinde bulunduğu çevre tarafından dışlandığını ifade etmiştir. Bu kişiler cezaevinden çıktıktan sonra yakın çevreleriyle ilişkilerinin eskisi gibi olmadığını, iletişim kurmakta zorlandıklarını ve insanların kendilerinden uzaklaştığını belirtmiştir (Tablo 2).

Genel olarak değerlendirildiğinde, bir suçtan dolayı belirli bir süre cezaevinde kalmak, bireyin cezaevinden çıktıktan sonra toplumsal ilişkilerinde kopukluklara ve sosyalleşme sürecinin sekteye uğramasına neden olduğu belirtilebilir. Cezaevinden çıkan kişiler, aile bağlarını yeniden kurmak, eski sosyal çevrelerine uyum sağlamak ve iş yaşamına geri

dönmek için yoğun çaba harcamak zorunda kalmaktadır. Nitekim kadın katılımcılardan biri olan Katılımcı-25, cezaevinde bulunduğu dönemde ve sonrasında, sevgi evlerinde kalan kızını yanına alabilmek ve onunla yeniden bir aile ortamı kurabilmek için mücadele ettiğini belirtmiştir. Bu örnek, suçun yalnızca bireysel bir davranış görülmemesi gerektiğini; aynı zamanda aile ilişkilerini ve toplumsal aidiyet duygusunu derinden etkileyen bir olgu olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Toplumsal Uyum Konusunda Karşılan Güçlükler (Kod Matrisi)

Araştırmada yer alan katılımcıların büyük çoğunluğu suç işlemiş olmaları nedeniyle toplumun kendilerine karşı ön yargılı bir tutum sergilediğini ve yeniden suç işleme potansiyeline sahip kişiler olarak görüldüklerini ifade etmiştir. Bu algının kişilerin etiketlenmesine, toplumdan dışlanmasına ve yalnızlaşmasına yol açtığı belirtilebilir. Katılımcı-12 ifadesinde bu durumu herkesin bakışının onun üzerinde olduğunu, kalabalık ortamda yüzünün kızardığını belirterek açıklamıştır. Katılımcılardan bazıları cezaevine girdiği için eşinden ayrıldığını belirtmiştir. Katılımcı-14'ün bu konudaki ifadesi dikkat çekici olmuştur. Bazı katılımcılar, cezaevinde bulundukları dönemde eşlerinin ve çocuklarının geçimlerini sürdürebilmek için çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. 49 yaşındaki erkek bir katılımcı, cezaevindeyken eşinin çocuklarını geçindirmek için çalışmak zorunda kalmasından dolayı üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Bu tür durumlar, suçun yalnızca bireysel bir sonucu olmadığını, aynı zamanda aile içi ilişkilerde huzursuzluğa ve rollerin dengesinde bozulmalara yol açtığını göstermektedir.

Katılımcılar arasında cezaevinde kalabalık ve kapalı bir ortamda bulunmanın, çevresel destek yoksunluğunun ve özel yaşam koşullarının etkisiyle psikolojik sorunlar yaşadığını belirtenler de olmuştur. Katılımcı-13'ün ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, bu bireyler cezaevinden çıktıktan sonra kalabalık ve gürültülü ortamlardan uzak durma eğilimi göstermektedirler. Dolayısıyla cezaevi deneyiminin yarattığı psikolojik etkiler, bireylerin sosyal çevreyle yeniden bütünleşme süreçlerini zorlaştırmakta; bu da toplumsal uyum sürecinde karşılaşılan önemli güçlüklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların toplumsal uyum sürecinde karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri iş bulamamak olduğu ortaya çıkmıştır. İş bulabilenler içinse bu genellikle geçici veya gündelik işler şeklindedir. Görüşülen kişilerden 17'si geçici bir işte çalıştığını, 4'ü ise herhangi bir işinin olmadığını üzülenek belirtmiştir. Geçici ve gündelik işlerde çalışan katılımcılar, elde ettikleri gelirin yaşamlarını sürdürebilmek için yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı-8, 14 ve 25'in ifadeleri, suç geçmişinin iş bulma sürecinde ciddi bir engel oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, katılımcıların büyük çoğunluğu için önemli bir mağduriyet kaynağıdır. Bazı kişiler iş başvurularında suç geçmişlerini gizlemek zorunda kaldıklarını belirtmiş; iki katılımcı ise denetimli serbestlik kapsamında katılmaları zorunlu olan eğitim ve iyileştirme programlarına katılmak için işverenlerine yalan söylediklerini ifade etmiştir. Bu kişiler suç geçmişlerinin ortaya çıkması durumunda işten çıkarılabilecekleri endişesini taşıdıklarını dile getirmiştir.

Katılımcıların iş bulamama ya da bulsalar bile yalnızca geçici işler yapmalarının nedenleri incelendiğinde, birden fazla faktörün etkili olduğu görülmüştür. Başlıca nedenler arasında mahkûmiyet geçmişi nedeniyle toplum tarafından dışlanma, çalışma yaşamından uzun süre ayrı kalma, iş deneyimi ve bireysel beceri eksikliği, iş bulmada destek olacak sosyal çevrenin bulunmaması, sermaye yetersizliği ve denetimli serbestlik kapsamında yerine getirilmesi gereken yükümlülükler (örneğin kamu yararına ücretsiz çalışma, imza verme, eğitim ve iyileştirme faaliyetlerine katılma) yer almaktadır. İş bulamama nedenleri arasında en yaygın olanı, bu kişilerin toplum tarafından damgalanmasıdır. Damgalanmak istenmeyen kişiler, bu durumu gizleme ihtiyacı duymaktadır. İş bulamamanın bir diğer nedeni olarak, denetimli serbestlik sisteminin toplum tarafından yeterince bilinmemesi de etkili olduğu iddia edilebilir.

Katılımcıların ifadeleri ve yapılan gözlemler, damgalanma ve dışlanmanın yalnızca cezaevine girmeye veya mahkûmiyet geçmişine bağlı olmadığını, denetimli serbestlik kapsamında olmanın dahi birey üzerinde bir damgalanma ve soyutlanma etkisi yarattığını göstermektedir. Bu durumlar, katılımcıların iş yaşamındaki olumsuz deneyimlerini artırmakta ve dolayısıyla toplumsal yaşama uyum sağlama sürecinde önemli bir engel

oluşturduğu Çınar'ın 2015'te⁴⁷ ve Demez vd. 2017'de⁴⁸, Aydoğan⁴⁹'ın 2018, Ertan ve Demez'in 2018⁵⁰, Aydın 2019⁵¹, Akyüz'ün 2019⁵² ve Arıkoğulları'nın 2025⁵³ yaptığı araştırma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde, İnan ve Kaya'nın hapis hane geçmişi olan kişilere yönelik yürüttüğü çalışmada da, bu kişilerin iş bulma konusunda ciddi zorluklar yaşadığı ortaya konmuştur. Araştırmada, cezaevi öncesinde düzenli bir işe sahip olan kişilerin bile tahliye sonrası aynı işi sürdüremediği belirtilmiştir. Bunun başlıca nedeni, toplumun hapis hane geçmişi olan bireyleri “hükümlü”, “hapis yatmış”, “sabıkalı” veya “suçlu” gibi etiketlerle damgalaması olarak ifade edilmiştir. Ayrıca hapis hane geçmişi olan kişiler, işverenlerin çeşitli bahanelerle iş vermekten kaçındığını ve sabıkalı olmaları nedeniyle düzenli ve sigortalı bir iş bulmalarının zor olduğunu belirtmişlerdir⁵⁴.

Katılımcıların toplumsal uyum sürecinde karşılaştıkları güçlükleri aşmak için geliştirdikleri tutumlar incelendiğinde; öncelikli olarak suça neden olan etkenlerden uzak durma stratejisini benimsedikleri görülmektedir (Tablo 3). Bu bağlamda, suça bulaşmalarına neden olduğunu düşündükleri arkadaş çevresinden uzaklaştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı-18'in belirttiği gibi özellikle uyuşturucu madde kullanan kişiler, maddeyi bıraktığını ve bu davranışlarında etkili olan arkadaş çevresinden uzaklaştıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde öfkesini kontrol edemeyip kavga etme veya eşine şiddet uygulama suçlarını işleyen katılımcılar, öfkelerini yönetebilmek amacıyla bulundukları ortamı değiştirdiklerini ifade etmiştir. Katılımcılar, mahallelerinde damgalandıkları ve dışlandıkları için bazıları mahallesini değiştirmiş, bazıları ise hem iş bulabilmek hem de toplumsal uyum açısından güçlük yaşamamak amacıyla yaşadıkları şehirleri terk ederek Isparta'ya gelmiştir. Örneğin, sahte para piyasaya sürmek suçundan dolayı 8 yıl cezaevinde kalan Katılımcı-21, hem iş bulma konusunda yaşadığı güçlükler hem de suçlu olarak etiketlenmiş olmasından dolayı Isparta'ya taşındığını belirtmiştir.

⁴⁷ Anıl Çınar, *Denetimli Serbestlik Sistemindeki Rehabilitasyon Hizmetlerinin Hükümlülerin Yeniden Sosyalizasyonu Sürecindeki Etkileri: Aydın Örneği* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

⁴⁸ Gönül Demez vd., *Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme*.

⁴⁹ Aydoğan, *Cezaevi Sonrası Denetimli Serbestlik Sürecindeki Hükümlülerin Suç, Damga ve Sosyal Dışlanma Bağlamında İncelenmesi*.

⁵⁰ Cihan Ertan ve Gönül Demez, “İçerideki Ses: Suça Yönelmiş Bireylerin Gözünden Denetimli Serbestlik Uygulamaları,” *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21/1 (2018), 56.

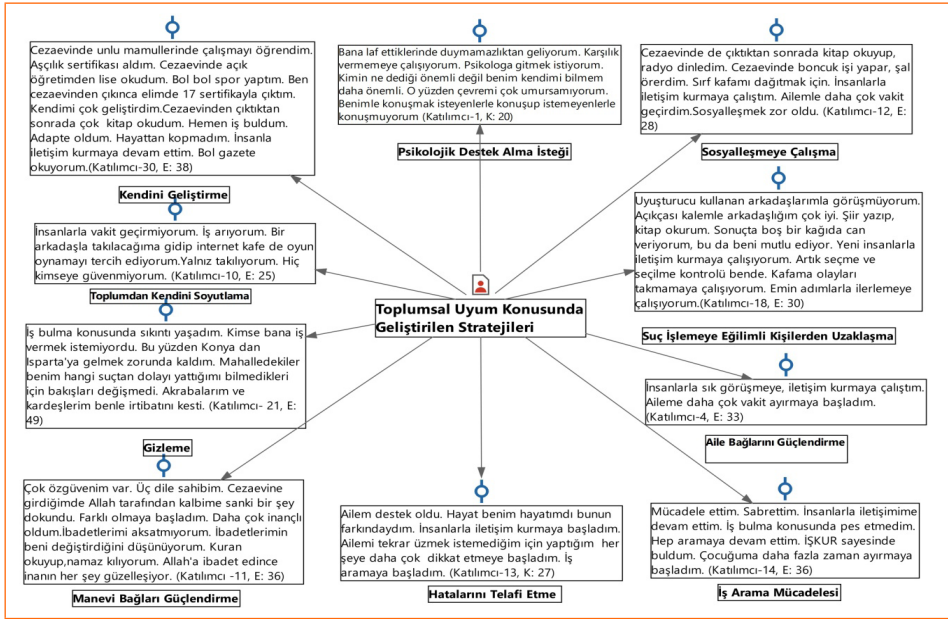
⁵¹ Seda Nur Aydın, *Denetimli Serbestlik Sisteminden Faydalanan Madde Bağımlıları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul Anadolu Denetimli Serbestlik* (Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 62.

⁵² Esra Akyüz, *Türkiye’de Suç Sosyolojisi Açısından Denetimli Serbestlik Uygulaması ve Sosyal Uyum* (Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 45.

⁵³ Tufan Arıkoğulları, *Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Suç Oranları Üzerine Etkisi: Çorlu Örneği* (Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025), 87.

⁵⁴ Kübra İnan – Yaşar Kaya, “Suça ve Suçlu Toplumsal Damga: Niğde İli Örneği,” *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi* 4/Özel Sayı (2020), 58.

Katılımcı-12 ve 18'in belirttiği gibi birçok kişi sosyal ilişkilerinde kopukluk yaşadığını ve bu güçlükleri aşabilmek için insanlarla iletişim kurmaya çalıştığını açıklamıştır. Katılımcı-10 gibi bazı yükümlüler ise yaşadıkları yalnızlık ve güven sorunları nedeniyle insanlarla iletişim kurmak istemediklerini belirtmiştir. Katılımcılardan bazıları, örneğin Katılımcı-4, 12, 13 ve 14, cezaevindeyken aile bağlarının zayıfladığını ve cezaevi sonrası yaşanan bu boşluğu doldurmak için daha fazla ailelerine vakit ayırmaya başladıklarını ifade etmiştir.

Tablo 3. Toplumsal Uyum Konusunda Geliştirilen Stratejiler (Kod Matrisi)

Katılımcıların en önemli sorunlarından biri iş bulamamak olarak belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, cezaevinden çıkan bireyler iş bulma süreçlerinde sabıkalı olmaları nedeniyle çoğunlukla işe alınmamakta; işe alınsalar bile bu işlerin geçici ve sigortasız olduğu anlaşılmıştır. Bu duruma karşı geliştirilen stratejiler incelendiğinde, Katılımcı-14'ün ifadesinde olduğu gibi, cezaevinden çıkan kişilerin geçici olmayan ve sigortalı iş arayışını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar, işe alınabilmek için sabıkalı olduklarını gizlediğini veya yer değiştirerek yeni fırsatlar aradığını belirtmiştir. Katılımcı-30, 12 ve 18'in ifade ettikleri gibi iş bulmak ve topluma uyum sağlamak amacıyla kendilerini geliştirmeye yönelik çabalar sarf ettikleri anlaşılmıştır. Bu çabalar arasında eğitimlerine devam etmek, meslek edinme kurslarına katılmak ve kitap okumak gibi etkinlikler yer almaktadır. Toplumsal uyum konusunda geliştirilen stratejiler incelendiğinde, Katılımcı-11 topluma uyum konusunda belirgin bir sorun yaşamadığını ve bunu manevi bağlarının güçlü olmasına bağlamıştır.

4.4. Denetimli Serbestlik Kurumunun Toplumsal Uyuma Etkisi

Denetimli serbestlik sistemi; şüpheli, sanık ve hükümlülerin ceza infazını toplum içinde, rencide olmadan yaşamını sürdürmesini sağlayan ve bu kişilerin topluma yeniden uyum sağlamasını amaçlayan bir sistemdir. Bu sistemin yararının olup olmadığını anlamak amacıyla yükümlülere belli sorular yöneltilmiştir. Yapılan görüşmelerin sonucuna göre, denetimli serbestlik kapsamında gerçekleştirilen eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin (bireysel görüşmeler, seminerler, grup çalışmaları, sosyal etkinlikler ve projeler) toplumsal uyuma katkısı olup olmadığı sorulduğunda, yükümlülerin büyük çoğunluğu bu faaliyetlerin faydalı olduğunu ifade etmiştir. Fakat bazı katılımcılar bu faaliyetlerin etkisinin sınırlı olduğunu dile getirmiştir. Aşağıda, bu yanıtların genel bir değerlendirmesini sunmak için, denetimli serbestlik sisteminin işleyişine ve yürütülen faaliyetlere kısaca değinilmiş, ardından katılımcıların bu konuya yönelik verdiği cevapları değerlendirilmiştir.

Yükümlü, denetimli serbestlik kurumuna başvurduğunda, ilk olarak değerlendirme ve planlama bürosu uzmanları tarafından uygulanan ARDEF (Araştırma ve Değerlendirme Formu) ile kişinin yaşamında ihtiyaç duyabileceği alanlar belirlenir. Bu doğrultuda, denetimli serbestlik süresine uygun bir denetim planı hazırlanmaktadır. Plan, öncelikle yükümlüyü tanımaya yönelik olarak denetimli serbestlik uzmanı ile yapılan üç bireysel görüşmeyi; ardından işlediği suç türü ve ihtiyaçlarına göre grup çalışmaları ve seminerlere katılımı içermektedir. Değerlendirme ve planlama bürosu, araştırma ve değerlendirme süreci sonunda her yükümlü için risk düzeyini (düşük, orta, yüksek) belirler, durumu saptar ve bir iyileştirme planı hazırlar. Buna göre, cezalarının infazına karar verilen kişiler, denetim planında belirtilen yükümlülüklerden birine veya birkaçına tabi tutulur. Bu yükümlülükler arasında; sorumluluk bilincini geliştirmek amacıyla imza atma, bireysel görüşme ve eğitim/iyileştirme faaliyetlerine katılım, kamu yararına çalışılan kurumlarda (okul, hapishane, adliye vb.) ücretsiz çalışma, belirli bir konut veya bölgede gözetim altında bulundurulma ve yasaklanan yer veya bölgelere gitmeme yer almaktadır. Yüksek risk taşıyan kişiler, örneğin eşine şiddet uygulayan, cinsel suç işleyen veya cinayet suçu işlemiş olanlar, cezasını evde çeker ve elektronik kelepçe sistemi ile gözetim altında tutulur. Bu uygulama sayesinde suçtan uzaklaşmaları ve topluma yeniden uyum sağlamaları sağlanmaya çalışılmaktadır.

Denetimli serbestlik kapsamında yürütülen eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin faydalı olduğunu ifade eden yükümlülerin ifadeleri incelendiğinde; özellikle sürecin ilk aşamasını oluşturan bireysel görüşmelerin çok faydalı olduğunu belirtmeleri dikkat çekicidir. Bu görüşmelerin etkili olmasında, Isparta Denetimli Serbestlik Eğitim ve İyileştirme Bürosu'nda görevli uzmanlarla sağlanan sağlıklı iletişimin ve uzmanlardan duyulan memnuniyetin önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Bireysel görüşmeler sırasında, yükümlünün

mevcut yasal süreci değerlendirilmekte, iş birliği sağlanmakta ve hayatındaki sorunlara çözüm önerileri sunulmaktadır; bu nedenle yükümlüler bu uygulamadan genellikle memnun kalmaktadır.

Bireysel görüşmelerin faydalı olduğunu belirten katılımcı ifadeleri incelendiğinde; farklı yaş gruplarındaki yükümlülerin bu uygulamadan olumlu etkilendiği görülmektedir. 30 yaşındaki bir erkek katılımcı, “*Bireysel görüşmedeki kişinin bana yaklaşımı çok iyiydi. Kendimi rahat hissettim, dışlanmış hissetmedim*” demiştir. Cezaevinden çıkıp denetimli serbestliğe gelen kişilerin ilk muhatap oldukları genellikle burada çalışan uzmanlardır. Katılımcılar, başlangıçta çalışanların kendilerini yadırgayacaklarını düşündüklerini, ancak kurulan samimi bir iletişim sayesinde bu önyargıların zamanla ortadan kalktığını belirtmişlerdir. 40 yaşındaki başka bir katılımcı, görüşmelerin farkındalık kazandırmadaki etkisine dikkat çekmiştir: “*Bireysel görüşmedeki kişiye her şeyi anlatabiliyorum. O da beni dinleyip yaptığım hataları yüzüme söylüyor. Açıkçası beni fazlasıyla bilinçlendirdi.*” Benzer şekilde 36 yaşındaki bir diğer katılımcı da “*Bireysel görüşmeler sırasında rahatladım. Bu süreç, sorumluluk bilincimi geliştirdi ve planlı hareket etmeye başladım*” demiştir.

Bireysel görüşmeler sırasında denetimli serbestlik uzmanı, yükümlünün ihtiyaçlarını ve hazır bulunuşluk düzeyini değerlendirir. Bu süreçte ARDEF’te (Araştırma ve Değerlendirme Formu) yer alan planlamadan farklı veya değişiklik gerektiren bir durum tespit edilirse, uzman denetim planının yeniden düzenlenmesi yönünde görüş bildirebilir. Uzmanın bu değerlendirmesi doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılır. Örneğin, ARDEF sürecinde alkol kullanımı nedeniyle SAMBA (Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı) kapsamında bir programa yönlendirilen bir yükümlünün bireysel görüşmede psikiyatrik bir rahatsızlığı olduğu belirlenirse, grup çalışmasına katılımının verimli olmayacağı öngörülebilir. Bu durumda yükümlünün bireysel görüşmelere devam etmesi ya da sadece dinleyici olarak seminerlere katılması uygun görülür. Denetimli serbestlik kurumunda yürütülen bu uygulamalar, yükümlülerin toplumsal uyum sürecinde karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olacak tutumlar geliştirmelerini hedefler. Böylece sistem, yalnızca ARDEF sonuçlarına bağlı kalmayıp süreç içinde kurum tarafından gözlemlenen veya yükümlü tarafından bildirilen yeni ihtiyaçları da dikkate alarak bireye en uygun desteği sağlamaya çalışır.

Denetimli serbestlikte bireysel görüşmelerin ardından yükümlüler, suç türü ve kişisel özelliklerine göre suç davranışını önleyici seminer ve grup çalışmalarına yönlendirilir. Sosyal etkinliklere katılmamış kişilerin boş zamanlarını verimli geçirmeleri için de çeşitli aktiviteler düzenlenir. Bu kapsamda; şiddet suçu işleyenlere öfke kontrolü, eğitim düzeyi düşük olanlara eğitim, iletişim sorunu yaşayanlara aile ilişkileri seminerleri verilir. İş arayanlara İŞKUR seminerleri, mesleki deneyimi olmayanlara kurslar, trafik suçu işleyenlere

trafik, riskli işlerde çalışanlara ilk yardım seminerleri düzenlenir. Sosyal çevresinin olumsuz etkisine açık kişiler için “Hayır diyebilme”, çocuklarıyla iletişim sorunu yaşayanlar için ise “Çocuk eğitimi ve yetişkin tutumu” seminerleri düzenlenir. Ayrıca, uyuşturucu madde kullanan yükümlüler için SAMBA (Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı), suç tekrarı riski yüksek olanlar için ise HAYDE (Hayat İçin Değişim Programı) uygulanır.

Katılımcıların seminer ve grup çalışmaları hakkındaki ifadelerine bakıldığında; 54 yaşındaki erkek katılımcı, verilen bu faaliyetler sayesinde farkındalık kazandığını ve burada öğrendiklerinin sosyal ilişkilerine olumlu katkı sağladığını şu sözlerle ifade etmiştir: “Bireysel görüşmelerin, seminerin, SAMBA’nın etkisi çok oldu. Uyuşturucu hakkında bilmediğim çoğu şeyi burada öğrendim. Seminerin birindeki slaytta, beynin uyuşturucu kullandığında küçüldüğü yazıyordu. Onu burada öğrendim. Öğrendiğimde tekrar pişmanlık yaşadım. Seminerlerin ailem ve çevremle olan iletişimim konusunda da etkisi oldu.” 27 yaşındaki erkek katılımcı ise “Faydası oldu. Farkındalığım arttı. Denetimli serbestlik olmasaydı hâlâ uyuşturucu kullanmaya devam ederdim” demiştir. Benzer şekilde, uyuşturucu kullanmayı bıraktığını belirten 28 yaşındaki bir başka katılımcı, SAMBA programının kendisinde yarattığı olumlu etkiyi şu ifadelerle açıklamıştır: “Tabii etkisi oldu. Bireysel görüşme ve SAMBA’nın etkisi çok oldu. Bireysel görüşmedeki kişinin bana karşı tutumu çok iyiydi. SAMBA’da dönen çark adlı videodan çok etkilendim. Videoda, uyuşturucu ve alkol bağımlısı bir kişinin sürekli dönüp dolaşıp aynı yerde olduğunu anlatıyordu. Bundan çok etkilendim. Artık kullanmıyorum.” 36 yaşındaki erkek katılımcı ise bireysel görüşme ve seminerlerin kendisinde yarattığı farkındalığı şu şekilde aktarmıştır: “Bireysel görüşmedeki kişiyle konuşmak iyi geldi. Seminerlerin de faydası oldu. Öfke kontrolü seminerinde nefes alıp vermeyle ilgili bir çalışma yapmıştık. Nefes alıp verdiğimde güzel şeyler düşünmüştük, bu beni çok etkiledi. SAMBA’da da alkol kullanınca beynin fonksiyonlarını kaybettiğini öğrendim. Bu iki şeyden çok etkilendim. Buraya gelip giderek sorumluluk bilincimin arttığını fark ettim.”

35 yaşındaki erkek katılımcı, öfke kontrol programı sayesinde davranışlarına daha fazla dikkat ettiğini ve ailesiyle iletişiminin daha ılımlı hâle geldiğini belirtmiştir. 49 yaşındaki bir diğer erkek katılımcı ise “Faydası oldu. Seminerin birinde mağdur olan kadın ve eşinin videosunu izlemiştik. Bu videodan çok etkilendim. Eşim de benim sorumsuzluğum yüzünden mağdur olmuştu. İzleyince daha çok etkilenip hareketlerime dikkat etmem gerektiğini, yine aynı şeyleri aileme yaşatmamam gerektiğini anladım. Olaylara farklı bakmaya başladım. Sorumluluk bilincim arttı” demiştir. 42 yaşındaki kadın katılımcı ise “Faydası oldu. Her konuda bana burada çalışan kişiler yardımcı oldular. Seminerler sayesinde sabretmeyi, insanlarla iletişim kurmama engel olan eksiklikleri ve ne olursa olsun öfkemi kontrol edip şiddet uygulamamam gerektiğini öğrendim” diyerek faydasını açıklamıştır. İŞKUR aracılığıyla iş bulduğunu belirten 38 yaşındaki erkek katılımcı ise duygularını şu şekilde ifade etmiştir: “Bireysel görüşmelerde muhabbet edince huzur bulup, rahatlıyorum. Allah devletimizden razı olsun. Sağlıkla ve iş bulmayla ilgili seminerlere katıldım. İŞKUR sayesinde iş buldum. Burada çoğu şey bildiğim şey ama yine de bilgilerim tazelenmiş oldu.”

Denetimli serbestlik sisteminde, değerlendirme ve planlama bürosunca yapılan araştırma ve değerlendirmeler sonucunda her yükümlüye verilen yükümlülüklerle yönelik geri bildirimler incelendiğinde; çoğunlukla olumlu görüşlerin dile getirildiği anlaşılmıştır. Katılımcılardan bazıları, cezaevindeyken kendilerini bir boşlukta hissettiklerini, denetimli serbestlik süreciyle birlikte bu boşluğun dolduğunu örneğin şu şekilde belirtmişlerdir: “Evet, oldu. Kamu yararına olan çalışmanın etkisiyle hemen iş buldum. Cezaevinden çıkınca boşluğa düşmüştüm. O boşluğu burası doldurdu.” 24 yaşındaki bir kadın katılımcı, kamu yararına çalışma yükümlülüğü sayesinde iş bulma sürecinin hızlandığını ve bu sayede iş sahibi olduğunu ifade etmiştir. 42 yaşındaki erkek katılımcı ise denetimli serbestlik kurumunun yararını şu sözlerle açıklamıştır: “Faydası var. Cezaevinden çıktığımda boşluğa düşebilirdim. Bence cezaevinden direkt çıkıp buraya gelmeyenler eğitilmedikleri ve yanlışlarının farkına varmadıkları için yine suç işleyebilir. Denetimli serbestlik insanların davranışlarına çeki düzen vermesini sağlıyor.” 20 yaşındaki kadın katılımcı ise yükümlülükleri sayesinde suçtan uzak durduğunu şu şekilde dile getirmiştir: “Denetimli serbestlikte kamu yararına sabah çalışıyorum. Gecede dışarı çıkma yasağım olduğu için evdeyim. Genellikle kötü olaylar da gece olduğu için suça bulaşmamamı sağladı. Denetimli serbestlikte çalışan personellerin güler yüzü buraya gelirken mutlu olarak gelmemi sağladı. Bireysel görüşmedeki kişiyle konuşmak beni çok rahatlatı. İyi ki de denetimli serbestlikte çalışıyorum. Cezaevindeyken psikolojim çok kötüydü. Burada toplum içindeyim.”

Denetimli serbestlik sistemindeki etkinliklerin toplumsal uyuma faydasının olmadığını belirten altı kişinin ifadeleri incelendiğinde ise kızını zorla bir başkasına verme suçundan yargılanan bir yükümlü, yalnızca bir ay cezaevinde kaldığını ve bu nedenle toplumsal uyum konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadığını, dolayısıyla sistemin faydasını hissetmediğini ifade etmiştir. Kavga suçundan hüküm giyen bir diğer katılımcı ise seminerlere ve SAMBA programına katılma yükümlülüğünün olmadığını, bu nedenle denetimli serbestlik sürecinden yeterince fayda görmediğini belirtmiştir. Gasp suçunu işleyen bir başka katılımcı ise “SAMBA’ya katıldıktan sonra beynim karıncalanıyor. Unutmak istediğim halde görsel olarak maddeleri görünce içim geliyor. Yan etkisi oldu açıkçası. Bu yüzden pek faydasının olduğunu düşünmüyorum” demiştir.

Hırsızlık suçu işleyen bir diğer erkek katılımcı ise “Olumlu bir etkisi yok. Olumsuz etkisi ise yükümlülüklerim fazla olduğu için elim, kolum bağlı gibi hissediyorum” şeklinde açıklamıştır. Uyuşturucu kullanmak ve satmak suçundan hüküm giymiş bir katılımcı ise uyum sürecinde bir zorluk yaşamadığını şu şekilde belirtmiştir: “Benim özgüvenim olduğu için zaten uyumlu bir kişiyim. O yüzden burada yapılan etkinliklerin pek etkisi olmadı. Ama burası bocalayanlar için çok etkili. Bence suçu önlemenin en etkili yolu insanlara dini eğitim vermek. Dini eğitim üzerine donanımlı kişiler seminer verse daha etkili olur.” Kavga suçu işleyip şiddet uygulayan bir diğer erkek katılımcıda benzer şekilde etkilenmediğini şu şekilde dile getirmiştir: “Ben zaten donanımlı bir insan olduğum için pek faydası olmadı. Ama diğer insanlar için çok faydalı oluyordur.” Araştırmada, daha iyi eğitilmiş, ekonomik durumu

iyi ve kısa süreli ceza alan katılımcıların memnuniyet ve beklentilerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise etkinliklerin faydasını kabul etmekle birlikte iş yaşamlarında zorluk yaşadıklarını belirtmiştir: Bu kişilerden biri durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Denetimli serbestlikteki etkinliklere gelirken her defasında patronla papaz oluyorum.” Bu durum, denetimli serbestliğin toplum tarafından yeterince bilinmemesinin olumsuz eleştiriler doğurabildiğini göstermektedir. Görüldüğü üzere, faydayı doğrudan hissetmeyen kişiler dahi sistemin başkaları için yararlı olabileceğini ifade etmiştir.

Bu çalışmada, katılımcıların denetimli serbestlikten yararlanma süresi ile aldıkları yükümlülükler arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar arasında en kısa süreyle yararlanan 5 ay, en uzun süreyle yararlanan ise 2 yıldır. Kısa süreli yararlananların seminer ve grup çalışmalarına daha az katıldığı, bu nedenle sistemden yeterince faydalanamadıkları görülmüştür. Buna karşın uzun süre devam eden katılımcıların neredeyse tüm programlara dâhil olduğu için etkinliklerden daha fazla verim aldığı ve topluma uyum süreçlerinin hızlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, denetimli serbestlik sisteminden memnun olduklarını ve bu süreçten faydalandıklarını belirtmiştir. Memnuniyetin temel nedenleri arasında; cezalarını sosyal çevrelerinden kopmadan infaz edebilme, aile yaşamlarını sürdürebilme ve Isparta Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nde görev yapan personelin tutumlarından duyulan memnuniyet öne çıkmaktadır. Cezaevinden çıkan kişiler için yeni bir sosyal ortam oluşturan denetimli serbestlik kurumu, yükümlülerin topluma yeniden uyum sağlama sürecinde karşılaştıkları ilk kurumsal yapı olma özelliğini taşımaktadır. Bu yönüyle denetimli serbestlik, cezaevinden çıkan ve toplumsal bağları zayıflayan kişiler için bir geçiş köprüsü işlevi görmektedir. Çınar (2015)⁵⁵, Porsuk (2017)⁵⁶, Demez vd. (2017)⁵⁷, Ertan ve Demez (2018)⁵⁸, Gün ve Önder Erol (2023)⁵⁹, Aydın (2019)⁶⁰, Akyüz’ün (2019)⁶¹ ve Arıkoğulları’nın (2015)⁶² çalışmalarında da benzer biçimde, denetimli

⁵⁵ Çınar, *Denetimli Serbestlik Sistemindeki Rehabilitasyon Hizmetlerinin Hükümlülerin Yeniden Sosyalleşmeye Katkıları: Aydın Örneği*.

⁵⁶ Semra Porsuk, *Hükümlülerin Topluma Kazandırılmasında Denetimli Serbestliğin Rolü: Malatya İli Örneği* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

⁵⁷ Demez vd., *Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme*.

⁵⁸ Ertan ve Demez, “İçerideki Ses: Suça Yönelmiş Bireylerin Gözünden Denetimli Serbestlik Uygulamaları”, 63.

⁵⁹ Elif Gün – Pelin Önder Erol, “Etiketleme Kuramı Perspektifinden Toplum ve İyileştirme Temelli Bir Ceza İnfaz Sistemi Olarak Denetimli Serbestlik”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1).

⁶⁰ Aydın, *Denetimli Serbestlik Sisteminden Faydalanan Madde Bağımlıları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul Anadolu Denetimli Serbestlik* (Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 62.

⁶¹ Akyüz, *Türkiye’de Suç Sosyolojisi Açısından Denetimli Serbestlik Uygulaması ve Sosyal Uyum* (Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 45.

⁶² Arıkoğulları, *Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Suç Oranları Üzerine Etkisi: Çorlu Örneği*, 109-110.

serbestlik sisteminde yürütülen eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin toplumsal uyum sürecinde önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Elde edilen bulgular, denetimli serbestlik sisteminin cezaevinden çıkan kişilerin topluma uyum sağlamalarına yönelik stratejiler geliştirmelerine ve bu kazanımlarını toplum içinde sürdürebilme becerisi kazanmalarına katkıda bulunan bir uygulama olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Denetimli serbestlik sistemi belirli şartlar taşıyan yükümlülerin; topluma uyumunu kolaylaştırmayı ve yeniden kazandırmayı hedefleyen bir uygulamadır. Bireylerin cezasını toplum içinde rencide olmadan çekmesini sağlayan bu sistem, bu yönleriyle klasik infaz sisteminden ayrılmaktadır. Bu çalışmada denetimli serbestlik sistemi detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Denetimli serbestlikte yükümlülerin topluma uyum sağlamasını kolaylaştırmak için yapılan faaliyetlerin yükümlülere toplumsal ve bireysel açıdan katkı sağlayıp sağlamadığı, gözlem ve görüşmeler sonucunda ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Yapılan görüşme ve gözlemler sonucunda, denetimli serbestlik sistemi kapsamında infazının gerçekleştirilmesi sürecine dahil olan kişilerin, bu uygulama sayesinde özgürlüklerine kısmen kavuştuğu, aile bağlarını güçlendirmeye çalıştıkları ve psikolojik olarak daha iyi bir durumda oldukları belirlenmiştir. Ancak toplumda denetimli serbestlik sistemine ilişkin bilgi eksikliğinden dolayı, bu kişilerin iş bulma konusunda ciddi güçlükler yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Görüşmelere katılan yükümlülerin geçmişte işledikleri suçlardan pişmanlık duydukları ve aynı suçu tekrarlamak istemedikleri anlaşılmıştır. Denetimli serbestlik sürecinde yürütülen eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin bireylerde farkındalık oluşturduğu, kamu yararına çalışma yükümlülüğünün sorumluluk bilincini artırdığı, zamanlarını daha verimli kullanmaya başladıkları, toplumsal disipline uyum sağladıkları ve planlı bir yaşam biçimi geliştirdikleri tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular denetimli serbestlik uygulamasının kişilerin topluma yeniden kazandırılmasında işlevsel bir infaz biçimi olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların ifadeleri ve yapılan gözlemler sonucunda, denetimli serbestlik sisteminde yürütülen eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin, yükümlülerin cezaevinden çıktıktan sonra topluma uyum sürecinde karşılaştıkları güçlükleri aşmalarına zaman kazandırdığı ve bu güçlüklerle başa çıkabilmeleri için farklı stratejiler geliştirmelerine katkı sağladığı anlaşılmıştır. Araştırmanın bulgularının değerlendirilmesi sonucunda, söz konusu eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin belirlenen hedefler doğrultusunda etkin bir şekilde yürütüldüğü ve denetimli serbestlik kurumunun, suç işlemiş kişileri yeniden topluma kazandırmada son derece önemli bir işlev üstlendiği iddia edilebilir.

Denetimli serbestlik uygulaması köklü değişimler sonucunda ortaya çıkan ve 2005 yılında Türkiye’de uygulanmaya başlanan yeni bir ceza infaz sistemidir. Denetimli serbestlik sistemi

ceza infaz kurumlarının yoğunluğunun azalmasını sağladığı ve kişiler üzerinde olumlu etkiler bıraktığı için yeni yasalarla düzenlenerek, suç işleyen kişilere yararlanma fırsatı verilmektedir. İlk yıllarda bir yıl olan denetimli serbestlik süresi 2016 yılında iki yıla, 2020 yılında ise üç yıla çıkarılmıştır. Daha güncel olarak, 31 Temmuz 2023 tarihi itibarıyla belirli şartları taşıyan hükümlüler için “denetimli serbestliğe ayrılmasına beş yıl veya daha az süre kalanlar” gibi özel düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler, uygulamanın önemini ve sistemin farklı durumlara göre değişiklik olabileceğini ortaya koymaktadır. Denetimli serbestlik uygulamasında istihdam sorununun giderilmesiyle birlikte kişilerin topluma uyumunun daha da artacağı düşünülmektedir. Denetimli serbestlik sisteminin uygulanmasında daha iyi sonuçlar alınması ve mevcut sorunların giderilmesine yönelik öneriler aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

- Gözlemlerimiz sonucunda denetimli serbestlikten yararlanan kişilerin kurumun işleyişi ve alacakları yükümlülükler hakkında önceden yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, bu nedenle de özellikle yükümlülükleri noktasında direnç gösterdikleri tespit edilmiştir. Örneğin, imza yükümlülüğü olan bir kişi bunu denetimli serbestlikte öğrenmekte ve bu hem personeli hem de yükümlüyü zor durumda bırakmaktadır. Bu nedenle, yükümlülere cezaevinden çıkmadan önce sistem hakkında detaylı bilgilendirme yapılmalıdır.

- Denetimli serbestlik sistemi, bireyin cezasını toplum içinde, rencide olmadan çekmesini sağlayarak hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemli faydalar sunmaktadır. Cezaevinde kalmanın birey, aile ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alındığında, bu uygulamanın önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, denetimli serbestlik tedbiri alan kişilerin toplum nezdinde “devlet tarafından affedilmiş” olarak algılanması, hem toplum vicdanında adalet duygusunun zedelenmesine hem de yükümlülerde cezasızlık algısının oluşmasına yol açabilmektedir. Bu yanlış algının önüne geçebilmek için, denetimli serbestlik uygulamasının bir “af” değil, bireyin topluma yeniden kazandırılmasını hedefleyen bir ceza infaz tedbiri olduğu vurgulanmalı; basın, kamu spotları, toplumsal farkındalık projeleri ve lisansüstü araştırmalar aracılığıyla kamuoyuna yönelik bilgilendirme çalışmaları geliştirilmelidir.

- Denetimli serbestlikte görev yapan öğretmen, psikolog, sosyolog ve sosyal çalışmacıların ücretlendirmelerinde bazı farklılıklar bulunduğu gözlemlenmiştir. Benzer görevleri yürüten uzmanlar arasındaki bu farklılıkların giderilmesi, kurumsal aidiyet ve motivasyon açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, denetimli serbestlikte görev yapan personel için eşit ücretlendirme yapılabilir.

- Üniversitelerin özellikle sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler, hukuk bölümlerinde; fen-edebiyat, eğitim fakülteleri ve meslek yüksekokullarında (ceza infaz koruma bölümü gibi) denetimli serbestlik ile ilgili dersler verilmeli, staj zorunluluğu getirilerek öğrencilerin alanı daha iyi tanıma imkânı sağlanmalıdır.

- Araştırmanın yapıldığı dönemde mağdur bürosunun aktif olarak çalışmadığı gözlemlenmiştir. Yükümlüler ile mağdurların aynı ortamda rehabilite edilmesi risk oluşturduğundan, mağdurlara yönelik hizmetlerin ayrı bir yapı altında yürütülmesi gerektiği önerilmiştir. Bu önerinin sonraki yıllarda karşılık bulduğu ve 2013 yılında Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Mağdur Hakları Daire Başkanlığı'nın kurulduğu görülmektedir. 2019 ve 2020 yıllarında da suç mağdurlarının desteklenmesine yönelik psiko-sosyal destek ve koruma hizmetlerinin kapsamı genişletilmiştir. Günümüzde adliyelerde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin yaygınlaştırılması önemli bir adım olsa da, hizmetlerin erişilebilirliği ve dezavantajlı gruplara destek artırılmalıdır.

- Bu araştırmanın yürütüldüğü dönemde, cinsel suç işleyen kişilere yalnızca 12 bireysel görüşme yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu kişilerin hem riskli görülmeleri hem de diğer yükümlüler tarafından damgalanmaları nedeniyle grup çalışmalarına dahil edilmedikleri fark edilmiştir. Bu kapsamda araştırmada, söz konusu kişilerin topluma yeniden kazandırılabilmesi için bireysel görüşmelerin denetimli serbestlik uzmanlarıyla birlikte psikolog ve psikiyatristlerin katılımıyla yürütülmesi; görüşme içeriklerinin ise yeniden yapılandırılması önerilmiştir. Güncel uygulamalarda ise bireysel görüşme sayısının azaldığı ve bu kişilerin diğer yükümlülerle birlikte grup (seminer) çalışmalarına dahil edildiği görülmüştür. Bu durum, araştırmada geliştirilen önerinin dikkate alındığını ve uygulamada karşılık bulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, cinsel suç işleyen kişilerin yeniden topluma uyum süreçlerinin daha sağlıklı ilerleyebilmesi için psikolojik ve psikiyatrik destek hizmetlerinin kapsamının ve sıklığının artırılması yararlı olabilir.

- Geçmişte uyuşturucu madde kullanımı bulunan ve halihazırda uyuşturucu ticareti suçu nedeniyle denetimli serbestlikten yararlanan kişilerin de grup çalışmalarına dahil edilmedikleri görülmektedir. Bu kişilere yönelik özel grup programlarının geliştirilmesi, rehabilitasyon süreçlerine katkı sağlayarak topluma yeniden uyumlarını kolaylaştırabilir. Bu yönde programların oluşturulması daha faydalı olabilir.

- Denetimli serbestlikten yararlananların en büyük sorunlarından biri iş bulamamak olduğundan, bu konuda çeşitli önlemler alınması önerilmektedir. İŞKUR seminerleri ve sertifika çeşitliliğinin artırılması, eski hükümlülerin kamu ve özel sektörde istihdamının desteklenmesi önemlidir. Ayrıca Denetimli Serbestlik Müdürlükleri bünyesinde girişimcilik birimleri, atölyeler veya üretim merkezleri oluşturularak yükümlülerin mesleki becerilerinin geliştirilmesi ve toplumsal yaşama katılımlarının artırılması sağlanabilir. Bu tür uygulamalar, tekrar suç riskini azaltırken ekonomik üretkenliğe de katkıda bulunabilir.

Kaynakça | References

- Aksoy Retornaz, Emine Eylem. “Beccaria’nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 0/112 (2014), 93-106.
- Akyüz, Esra. *Türkiye’de Suç Sosyolojisi Açısından Denetimli Serbestlik Uygulaması ve Sosyal Uyum*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Arıkoğulları, Tufan. *Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Suç Oranları Üzerine Etkisi: Çorlu Örneği*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025.
- Aydın, Seda Nur. *Denetimli Serbestlik Sisteminden Faydalanan Madde Bağımlıları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul Anadolu Denetimli Serbestlik*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Aydoğan, Ramazan. *Cezaevi Sonrası Denetimli Serbestlik Sürecindeki Hükümlülerin Suç, Damga ve Sosyal Dışlanma Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Bal, Hüseyin. *Hukuk Sosyolojisi*. Isparta: SDÜ Basımevi, 2003.
- Bal, Hüseyin. *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.
- CTE, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2025. Erişim 30 Ekim 2025. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/22>
- Çalık, Etem. *Suç ve Cezaların Şahsileştirilmesi ve Cemiyet Tipi Münasebeti Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1996.
- Çelenk, Halit. “Çağdaş Ceza Hukuku ve Ölüm Cezası”. *Mülkiye Dergisi* 24/223 (2000), 14-27.
- Çınar, Anıl. *Denetimli Serbestlik Sistemindeki Rehabilitasyon Hizmetlerinin Hükümlülerin Yeniden Sosyalleşme Sürecindeki Etkileri: Aydın Örneği*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Daly, M. Probation. The Country Of Marin FY 2010-2011 Budget., 102-109, Sciencedirect, 2010.
- Demez, Gönül vd. *Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2017.
- Demirbaş, Timur. *İnfaz Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Demirbaş, Timur. *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Dolu, Osman. *Suç Teorileri*. Ankara: Karınca Yayınları, 2015.
- DSHY, *Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği*. Resmî Gazete 31655 (10 Kasım 2021). Erişim 3 Kasım 2025. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-4.htm>
- Durkheim, Emile. *Ceza Evriminin İki Kanunu*. çev. Hamide Topçuoğlu. Ankara: Kriminoloji Enstitüsü Yayınları, 1986.
- Durkheim, Emile. *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. çev. Cenk Saraçoğlu. İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları, 2004.
- Ertan, Cihan - Gönül Demez. “İçerideki Ses: Suça Yönelmiş Bireylerin Gözünden Denetimli Serbestlik Uygulamaları.” *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21/1 (2018): 42-70.
- Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.
- Goffman, Erving. *Damga (Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar)*. Çev. Şerife Geniş ve Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik Yayıncılık, 2014.
- Gün, Elif - Önder Erol, Pelin “Etiketleme Kuramı Perspektifinden Toplum ve İyileştirme Temelli Bir

- Ceza İnfaz Sistemi Olarak Denetimli Serbestlik". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34/1 (2023), 111-132. <https://doi.org/10.33417/tsh.1093032>
- İçli, Tülin Günşen. *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- İnan, Kübra - Kaya, Yaşar, "Suça ve Suçluya Toplumsal Damga: Niğde İli Örneği." *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4 Özel Sayı, (2020) 45-61.
- Kale, Nesrin. "Çocuk ve Ceza Olgusuna Felsefi Bir Yorum." *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 28, no. 2 (1995): 49-59. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000339
- Karadöl, Cemal. "Denetimli Serbestliğin Doğuşu." *İstanbul Denetimli Serbestlik Müdürlüğü Çalışmaları: Süreli Tanıtım Kitapçığı* (2016): 12-13.
- Kızmaz, Zahir. "Öğrenim Düzeyi ve Suç: Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma." *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/2 (2004), 291-320.
- Kurt, Mehmet. *Türkiye'de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- LaFree, Gary - Drass, Kriss A. "The Effect of Changes in Intragroup Income Inequality and Educational Attainment on Changes in Arrest Rates For African Americans and Whites, 1957 to 1990". *American Sociological Review*, 61/4, 614-634, 1996.
- Mandıracı, Berkay. *Türkiye'de Ceza İnfaz Politikaları ve Kurumlarına İlişkin Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: TESEV Yayınları, 2015. Erişim: 3 Kasım 2025. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Ceza_Infaz_Kurum_Ve_Politikalarina_Iliskin_Yapisal_Sorunlar_Ve_Cozum_Onerileri.pdf
- Nursal, Necati – Ataç, Selcen. *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*. Ankara: Yetkin, 2006.
- Özbek, Veli Özer. *İnfaz Hukuku*. Ankara: Seçkin, 2015.
- Özkan, Şebnem. *Kadın ve Suç*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Porsuk, Semra. *Hükümlülerin Topluma Kazandırılmasında Denetimli Serbestliğin Rolü: Malatya İli Örneği*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Scott, George Ryley. *İşkencenin Tarihi*. çev. Hamide Koyukan. Ankara: Dost, 2003.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri.", 2020. Erişim 15 Mayıs 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202>
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri", 2021. Erişim 15 Mayıs 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=CEZA%20C4%B0NFAZ%20KURUMU>
- Yalçın, Hacer. "Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/Özel Sayı 2 (2022), 213-232.
- Yarsuvat, Duygun. "Ceza ve Yeni İçtimai Müdafaa Doktrini." *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 32/1 (1966), 79-100.
- Yavuz, Hakan A. *Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

Erkek Hükümlü ve Tutukluların Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları ile Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri

Hatice Şingir | 0000-0002-1316-5977 | hkaracanta@gazi.edu.tr

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı,
Ankara, Türkiye

Zehni Koç | 0000-0003-2800-5068 | zihnikoc@gazi.edu.tr

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı,
Ankara, Türkiye

Rabia Kalkan | 0009-0003-1938-7903 | drabiakalkan79@gmail.com

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı,
Ankara, Türkiye

ROR <https://ror.org/054xkpr46>

Öz

Bu çalışmada, Ankara'daki bir ceza infaz kurumunda hükümlü ve tutuklu erkeklerin kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları ile ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri bazı demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Çalışma ilişkisel tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmada; veri toplama aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Kadına Yönelik Şiddet Tutum Ölçeği (ISKEBE) ve İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği kullanılmıştır. Katılımcıların %48.4'ü önceki yaşamlarında bir biçimde ilişki halinde oldukları kişilerin şiddetine maruz kaldığını ve %49.8'inin de uygulanan şiddetin türü farklı olsa da ilişkide bulundukları kişilere şiddet uyguladığını ifade etmeleri şiddetin yaygınlığı bağlamında oldukça dikkat çekicidir. Çalışma sonucunda ceza infaz kurumundaki erkek hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları ile ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri ve alt ölçek toplam puanları arasında negatif yönde ve düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Demografik değişkenlerden evlenme şekli ve öğrenim durumunun bireylerin kadına yönelik şiddet tutumları ve ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar üzerindeki etkisi olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler

Ceza İnfaz Kurumundaki Erkekler, Hükümlü, Tutuklu, Kadına Yönelik Şiddet, Bilişsel Çarpıtma

Atıf Bilgisi

Şingir, Hatice vd. “Erkek Hükümlü ve Tutukluların Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları ile Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 457-485.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.4>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	01.10.2025	
Kabul Tarihi	20.11.2025	
Yayın Tarihi	15.12.2025	
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme	
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Çalışma için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu’nun 21.06.2022 tarih ve E-77082166-604.01.02-397576 sayılı kararıyla etik kurul onayı alınmıştır.	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin	
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.	
Yazar Katkıları	Araştırmacının Tasarımı	Yazar-1 (%60) - Yazar-3 (%40)
	Veri Toplanması	Yazar-1 (%100)
	Araştırma - Veri Analizi – Doğrulama	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%20) - Yazar-3 (%30)
	Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%20) - Yazar-3 (%30)
	Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%20) - Yazar-3 (%30)
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	

Attitudes of Male Convicts and Detainees Toward Violence Against Women and Their Levels of Cognitive Distortions

Hatice Şingir | 0000-0002-1316-5977 | hkaracanta@gazi.edu.tr

Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling,
Ankara, Türkiye

Zehni Koç | 0000-0003-2800-5068 | zihnikoc@gazi.edu.tr

Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling,
Ankara, Türkiye

Rabia Kalkan | 0009-0003-1938-7903 | drabiakalkan79@gmail.com

Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling,
Ankara, Türkiye

ROR <https://ror.org/054xkpr46>

Abstract

In this study, the attitudes of male prisoners and detainees in a correctional institution in Ankara toward violence against women and their levels of cognitive distortions about relationships were examined in relation to several demographic variables. The research employed a descriptive design based on the relational survey model. Data were collected using a Demographic Information Form, the Attitude Toward Violence Against Women Scale (ISKEBE), and the Cognitive Distortions About Relationships Scale. In the context of the prevalence of violence, it is noteworthy that 48.4% of participants reported having been subjected to violence by someone with whom they had previously been in a relationship, and 49.8% reported perpetrating violence against a relationship partner, albeit in different forms. The results revealed low but significant negative correlations between male prisoners' and detainees' attitudes toward violence against women and their cognitive distortions about relationships and subscale scores. Furthermore, differences were examined between attitudes toward violence against women and levels of cognitive distortions in relation to demographic variables. The findings demonstrated that mode of marriage and educational status had significant effects on both attitudes toward violence against women and cognitive distortions about relationships.

Keywords

Men in Penal Execution Institutions, Convicted, Detained, Violence Against Women, Cognitive Distortion

Citation

Şingir, Hatice et al. “Attitudes of Male Convicts and Detainees Toward Violence Against Women and Their Levels of Cognitive Distortions”. *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 457-485.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.4>

Article Information

Date of Submission	01.10.2025	
Date of Acceptance	20.11.2025	
Date of Publication	15.12.2025	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Ethics committee approval was received for the study from Gazi University Ethics Commission with the decision numbered E-77082166-604.01.02-397576 dated 21.06.2022.	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (%60) - Author-3 (%40)
	Data Curation	Author-3 (%100)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%50) - Author-2 (%20) - Author-3 (%30)
	Writing	Author-1 (%50) - Author-2 (%20) -Author-3 (%30)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (%50) - Author-2 (%20) -Author-3 (%30)
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.	

Giriş

Temeli insanlık tarihi kadar eski olan şiddet, az ya da çok günümüzde de tüm toplumlarda yaygın ve çok önemli bir toplumsal sorundur. Geçmişten günümüze sözel, duygusal ya da fiziksel türleri olmak üzere farklı şekillerde ortaya çıkan şiddet olaylarının Türkiye'deki ve dünyadaki kurbanları arasında ise en çok kadınlar ve çocuklar yer almaktadır. Bireysel, ailevi ve toplumsal nedenlerle ortaya çıkan şiddet, başta aile olmak üzere okulda ve toplumda yalnızca şiddete maruz kalan bireyleri değil, bu tür olaylara tanıklık edenleri de hem şiddet anında hem de sonrasında etkilemektedir. Zamanında önlem alınmadığında bu durum hem şiddete maruz kalan kadınlar hem de şiddeti uygulayan erkekler ve şiddete tanıklık edenler için yıkıcı bir sorundur ve çok yönlü olarak ele alınması gerekir.

Bu çalışma, bir yandan kadına yönelik şiddet olgusunu tanımlayıp kapsamını tartışmakta, diğer yandan erkek tutuklu ve hükümlülerin kadına yönelik şiddet davranışlarıyla ilişkili bilişsel çarpıtma düzeylerini incelemektedir. Böylece şiddete ilişkin tutumlar ve şiddetle ilgili bilişsel çarpıtmaların ilişkisi açıklığa kavuşturulacaktır.

Bu araştırmanın değişkenlerinden biri olan şiddet kavramına açıklık getirilmesi gerekir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre şiddet, “fiziksel güç ya da otoritenin, kasıtlı bir tehdit veya fiil şeklinde başkasına yöneltilmesi sonucu, maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ya da psikolojik zarar doğurması veya buna yol açma olasılığının bulunması”dır. Tarihsel olarak bakıldığında şiddetin türleri farklılık gösterse de daha önce de belirtildiği gibi kadına yönelik aile içi şiddet en çok kadınları ve onlarla birlikte yaşayan çocuklarını etkileyen en yaygın toplumsal sorunlardan biri olarak görülmektedir¹. Birleşmiş Milletler 4. Dünya Kadın Konferansı'nın Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nda ² kadına yönelik şiddet; “kadının fiziksel, cinsel ya da psikolojik açıdan zarar görmesine veya acı çekmesine yol açan ya da yol açma olasılığı bulunan davranışların tehdidi, baskı ve özgürlüğün keyfi kısıtlanmasını da kapsayan; kamusal alanda ya da özel yaşamda maruz kalınan cinsiyete dayalı her tür şiddet” olarak tanımlanmıştır. Aile içi şiddetin tek ve kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Aile içi şiddet, aile bireyleri arasında birbirini denetleme dürtüsüne dayanan; tehditten öldürmeye, cinsel saldırıdan aşağılayıcı davranışlara kadar uzanan tüm eylemler bütünü olarak tanımlanabilir³. Aile içi şiddet, yaş, eğitim, din, sosyo-ekonomik konum ile etnik ve kültürel kimlik ayrımı gözetmeksizin her toplumsal kesimde görülebilir⁴. Burada da en belirleyici değişken, insanların problem çözme konusundaki hatalı yaklaşımları;

¹ İbrahim Akkaş - Zeki Uyanık, “Kadına Yönelik Şiddet”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/1 (2016), 33.

² Birleşmiş Milletler, “Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu”, *Dördüncü Dünya Kadın Konferansı* (Pekin, 4-15 Eylül 1995)

³ Maya Goldstein, *Seeking Protection From Domestic Violence* (OSCE Yayınları, 2007), Aktaran: İlyas Özgentürk vd.

⁴ İlyas Özgentürk vd., “Aile içi Şiddet ve Nesilden Nesile İletilmesi”, *Polis Bilimleri Dergisi* 14/4 (2012), 3.

diğer bir ifadeyle tutumlarıdır. Tutumlar, bireyin bir nesneye, olaya ya da kişiye yönelik duygusal ve bilişsel değerlendirmelerini kapsar; davranışlar ise bu tutumların pratikteki yansımalarıdır. Kişinin tutumlarından türeyen inanç ve değerler zamanla belirli davranış örüntülerini şekillendirir.

1. Literatür Taraması ve Kuramsal Çerçeve

Şiddet davranışına açıklamaya ilişkin sosyal öğrenme kuramına göre, bireyler davranışları gözlem ve model alma yoluyla öğrenmektedir.⁵ Ailede şiddete tanık olunması erkeklerin bu davranışı eşlerine uygulamalarına olanak sağlamaktadır.^{6 7} Kadına yönelik şiddetin ilişkili olabilecek farklı kuramsal yaklaşımlardan bir diğeri, 1960'lardan itibaren artan kadın hareketleriyle birlikte gelişen feminist kuramdır. Genel olarak kadına yönelik eşitsizlikler ve bunların giderilmesi ile ilgili olan kuram, erkek egemen ideolojiyi eleştirerek kadınların ezilmesini açıklamaya çalışır⁸

Kadına yönelik şiddette yönelik açıklamalarda oldukça çok değinilen bir diğer görüş, toplumun bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili beklentiler olarak tanımlanabilen Toplumsal cinsiyet rolü kavramıdır.⁹ Toplumsal cinsiyet normlarını ve ataerkil yapıları düşünce sisteminde içselleştiren erkeklerin aile içi şiddeti haklı bir uygulama veya terbiye yöntemi olarak değerlendirme eğiliminde oldukları görülmektedir.¹⁰ Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklerin ailedeki otorite konumlarını pekiştirip şiddet kullanımını meşrulaştıran bir işlev görmektedir.¹¹

Ataerkil yapı sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyı da bu bağlamda şekillendirip, kadınların daha çok şiddete maruz kalmasına neden olmaktadır.¹² Aynı çalışmada şiddet nedeni olarak toplumsal cinsiyet rollerinin de etkili olduğu ortaya çıkmıştır.¹³

⁵ İsa Korkmaz, "Sosyal Öğrenme Kuramı", *Eğitim Psikolojisi* ed. Binnur Yeşilyaprak (Ankara: Pegem Akademi, 2009), 222.

⁶ Songül Sallan Gül, *Türkiye'de Kadın Sığınma Evleri*. (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2013), 25.

⁷ Bilican Gökaya - S Ayan, "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Aile içi Şiddet", *Journal of International Social Research*, 10/48 (2017), 391.

⁸ Füsün Kökalan Çımrın, "Sosyal Bilimlerin Değişen Yüzü ve Kadın Araştırmaları", *Social Sciences Studies Journal*, 4/26, (2018), 5622.

⁹ Zehra Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet*, (Ankara, Remzi kitabevi, 2019), 29.

¹⁰ Gıyasettin Yıldız - Dolunay Şenol, "Erkeklerin Aile içi Fiziksel Şiddette Bakışı ve Anlamlandırma Biçimleri: Ankara İli Örneği", *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 5/3, (2024), 373.

¹¹ Yıldız - Şenol, "Erkeklerin Aile içi Fiziksel Şiddette Bakışı ve Anlamlandırma Biçimleri", 392.

¹² Gökem Kelebek. *Aile içi Şiddete Maruz Kalarak Boşanmış Kadınların Yaşam Deneyimleri*. (Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 1.

¹³ Kelebek. *Aile içi Şiddete Maruz Kalarak Boşanmış Kadınların Yaşam Deneyimleri*, 129.

Toplumsal cinsiyet algısına göre kadınlar itaatkar, savunmasız, korunmaya muhtaç, yönetilen ve güçsüz olarak görülmektedir¹⁴. Erkeklerin kadına yönelik şiddet davranışlarına neden olarak kadınların şiddeti hak ettiklerini ifade ettikleri görülmektedir.¹⁵

Dünyanın hemen her yerinde birçok kadının yaşamlarında haksızlığa uğradıkları; evde, iş yerlerinde, trafikte ya da sokaklarda fiziksel, psikolojik, cinsel ya da ekonomik şiddette maruz kaldıkları çeşitli çalışmalarda gösterilmiştir. İşyerinde şiddete yol açan risk faktörleri ile ilgili çalışmalarında, kadın olmanın, genç olmanın, düşük eğitilmiş olmanın ve kronik bir akıl hastalığına sahip olmanın şiddete maruz kalma olasılığını artırdığı belirtilmektedir¹⁶. Literatürde kadınlara yönelik şiddet türlerinin yaygınlığı konusundaki araştırma bulgularına göre; Türkiye’de kadına yönelik fiziksel şiddetin %9¹⁷ ile %80¹⁸, sözel şiddetin %32¹⁹ ile %93²⁰, psikolojik/duygusal şiddetin %12²¹ ile %89²², cinsel şiddetin %23²³ ile %75²⁴ ve ekonomik şiddetin ise %3.1²⁵ ile %78²⁶ arasında çok geniş aralıklarda değiştiğine ilişkin farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.²⁷ Bir çalışmada kadınların %43,4’ünün yaşamlarında en az bir tür şiddete maruz kaldığı ortaya koyulmuştur.²⁸ 2016–2021 arasında yayımlanan çalışmalarda bir veya birden fazla şiddet türüne maruz kalan

- ¹⁴ Lala Najafova, “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Araştırmaların Sistematiik Derlemesi”, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 42, 63.
- ¹⁵ Kasım Tatlılıoğlu, “Aile İçi Kadına Yönelik Şiddetin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi: Bingöl İli Örneği”, *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2019), 55–76, s. 66.
- ¹⁶ Kübra Coşar vd., “Risk Factors of Workplace Violence: Evidence from Turkey”, *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics* (2025), 1.
- ¹⁷ Serap Ünal, “Ankara ili Gölbaşı İlçesi 2 No’lu Sağlık Ocağı Bölgesinde 15–49 Yaş Dilimi Şiddet Gören ve Görmeyen Kadınlarda Beck Depresyon Ölçeğine Göre Depresif Öge Yüü”, (Ankara, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 89.
- ¹⁸ Faruk Kocacık vd., “Domestic Violence against Women: A Field Study in Turkey”, *The Social Science Journal* 44/4 (2007), 708.
- ¹⁹ Melis Naçar vd., “Kayseri ilinde İki Sağlık Ocağı Bölgesi’nde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet”, *TAF Preventive Medicine Bulletin* 8/2 (2009), 136.
- ²⁰ Burcu Tokuç vd., “Domestic Violence against Married Women in Edirne”, *Journal of Interpersonal Violence* 25/5 (2010), 832.
- ²¹ Nezihe Uğurlu vd., “Muğla Şehir Merkezinde Yaşayan 15–49 Yaş Arası Evli Kadınlarda Kadına Yönelik Şiddet Sıklığının ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, *II. Uluslararası VI. Ulusal Psikiyatri Hemşireliği Kongresi Özet Kitabı* (2012), 220.
- ²² Faruk Kocacık vd., “Domestic Violence against Women: A Field Study in Turkey”, 708.
- ²³ Gülşen Dinçer, “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet (Düzce Örneği)”, (Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 70.
- ²⁴ Yüksel Kıvrak vd., “Kadına Yönelik Eş Şiddeti, Çocukluk Travmaları, Depresyon ve Yaşam Kalitesi: Toplum Temelli Çalışma”, *Anatolian Journal of Psychiatry / Anadolu Psikiyatri Dergisi* 16/5 (2015), 314.
- ²⁵ Uğurlu vd., “Muğla Şehir Merkezinde Yaşayan 15–49 Yaş Arası Evli Kadınlarda Kadına Yönelik Şiddet Sıklığının ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, 220.
- ²⁶ Kıvrak vd., “Kadına Yönelik Eş Şiddeti, Çocukluk Travmaları, Depresyon ve Yaşam Kalitesi: Toplum Temelli Çalışma”, 314.
- ²⁷ Najafova, “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Araştırmaların Sistematiik Derlemesi”, 124.
- ²⁸ Aygöl Yanık vd., “Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye’den Kanıt”, *EJOVOC* 4/4 (2015), 104.

kadınların oranının %14,1–43,0 aralığında seyrettiği bildirilmektedir.²⁹ 2016 sonrasında bu oranın genel olarak düştüğü; ancak 2020’de fiziksel şiddette azalma görülürken cinsel, ekonomik ve duygusal/psikolojik şiddet sıklıklarında artış yaşandığı belirtilmiştir. Ayrıca pandemi döneminde, önceki döneme kıyasla tüm şiddet türlerinde artış gözlenmiştir.

Kadına yönelik şiddetin hukuki yaptırım olarak karşılığı olduğu kadar toplumsal yaşam için de önemli sonuçları vardır.³⁰ Türkiye’de yaygınlık oranına bakıldığında kadınlara yönelik şiddetin çoğunlukla başta eşleri olmak üzere aile içindeki erkekler tarafından uygulandığı görülmektedir.³¹ Kadına yönelik aile içi şiddet, kadınların ve çocukların fiziksel ile ruhsal sağlığını doğrudan ve dolaylı biçimde olumsuz etkilemektedir.³²

Bu çalışmanın diğer bir değişkenini de erkek tutuklu ve hükümlülerin kadına yönelik şiddet davranışına neden olan bilişsel çarpıtma düzeyleridir. Bireylerin duygularını yaşanan olayın kendisinden daha çok düşüncelerinde o duruma yükledikleri anlam belirlemektedir.³³ Bilişsel çarpıtma, kişinin kendisi ve çevresini değerlendirmesinde gerçeklikten sapmalara yol açan, otomatik düşüncelerden kaynaklanan bir sorundur.³⁴ Bilişsel hatalar olarak da adlandırılan bu çarpıtmalar, düşünme süreçlerindeki mantık yanlışlarıdır.³⁵ Bilişsel çarpıtmalar kişilerde olumsuz duyguların oluşmasına böylelikle bireyin hem kendisine hem de çevresine karşı olumsuz algı geliştirmesine neden olabilmekte ve şiddete yol açabilmektedir.³⁶ İlişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmaların ve ilişkide olumsuz inancın öfke ile ilişkili olduğu,³⁷ yapılan çalışmalarda bilişsel çarpıtmalar ve öfke değişkeni arasında ilişki bulunduğu³⁸ ve hatalı düşünce tarzlarını

²⁹ Leylicem Seçgin vd., “Türkiye’de Son Beş Yılda Kadına Yönelik Şiddet: COVID-19 Pandemisinin Etkisi”, *Humanistic Perspective* 4/1 (2022), 28.

³⁰ Işıl Vahip - Özge Doğanavşargıl, “Aile İçi Fiziksel Şiddet ve Kadın Hastalarımız”, *Türk Psikiyatri Dergisi* 17/2 (2006), 110; Yusuf Genç vd., “Kadına Yönelik Şiddetin Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/2 (2019), 392.

³¹ Aslıhan Burcu Öztürk, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Neredeyiz? Feminist Sosyal Çalışma Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* (Ankara: Maya Akademi, 2013), xx.

³² Mehmet Ali Eryurt - Pelin Çağatay Seçkiner, “Kadına Yönelik Şiddetin Sonuçları”, *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması*, ed. Ayşegül Ustaoglu (Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; HÜ Nüfus Etütleri Merkezi, 2015), 125.

³³ Judith Beck, *Bilişsel Terapi: Temelleri ve Ötesi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 31.

³⁴ Stephen E. Fair, “Cognitive Content and Distortion Associated with Mood-Induced Depressive and Anxious States” (Arizona State University, Doktora Tezi, 1986), 7.

³⁵ Gerald Corey, *Psikolojik Danışma: Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, çev. Tayfun Ergene (Ankara: Mentis, 2008), 361.

³⁶ Melis Sırım, “Genç Yetişkinlerde Flört Şiddeti Mağduriyeti İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Bilişsel Çarpıtmaların Aracı Rolünün İncelenmesi” (İstanbul, İstanbul Kent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 2.

³⁷ Melike Erok, “İlişkilere İlişkin Bilişsel Çarpıtmalar, İlişkiye Dair İnançlar, Kişilerarası Öfke, Kişilerarası İlişkiler, Problem Çözme ve Evlilik Çatışması” (İstanbul, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 132.

³⁸ Christopher J. Fives vd., “Anger, Aggression, and Irrational Beliefs in Adolescents”, *Cognitive Therapy and Research* 35 (2011), 199.

ve bilişsel çarpıtmaların sık kullanımının, bireylerde öfke ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.³⁹ Öfke duygusu karşı tarafta kendi benliğini korumak için savunmaya geçmesine yol açmakta ve bu da kişiler arası ilişkilerde sorunlara neden olabilmektedir.⁴⁰ Bireylerin duyguları ve bilişsel süreçleri bir durum karşısında nasıl davranacaklarını belirlemede önemli görülmektedir.⁴¹ “Dünyaya ilişkin katı inançlar”, “kendine yönelik katı inançlar”, “çaresizlik düşüncesi” ve “öfke nedeniyle başkalarını suçlama” gibi öfkeyi besleyen hatalı düşünce kalıplarının, aile içinde kadına şiddet uygulayan erkekler arasında da yaygın olduğu söylenebilir. Bu kişiler öfkelerinin nedenini kadına yüklemekte, bu davranışlarının nedeninin kadının suçu olduğunu düşünmekte, şiddet içeren davranışlar sergilemelerinin nedeni olarak kadınların kendilerini kızdırmaya yönelik davranışları olduğu gibi hatalı düşünce tarzlarına sahiptirler.⁴² Bazı kültürlerde erkeğin eşine şiddet uygulaması normal olarak görülmekte hatta bu durumdan kadın suçlanmaktadır.⁴³ Konuyla ilgili olarak yapılan birçok çalışmada bilişsel yapıda yer alan akılcı olmayan inançların evlilik ilişkisini olumsuz yönde etkilediğini işaret etmektedir.⁴⁴

Son yıllarda Türkiye’de yapılan konuyla ilgili araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde ceza infaz kurumlarında kalmakta olan tutuklu ve hükümlülere yönelik araştırmaların sayısında önemli ölçüde artış olduğu görülmektedir.⁴⁵ Suç davranışını doğuran etkenler yeterince anlaşılmadığı için suçun önlenmesinde de etkili adımlar atılamadığını vurgulanmaktadır.⁴⁶ Bunun için de başta kadına yönelik şiddet olmak üzere suçu ortaya

³⁹ Yasemin Yavuzer - Zeynep Karataş, “Ergenlerde Otomatik Düşünceler ile Fiziksel Saldırganlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Aracı Rolü”, *Türk Psikiyatri Dergisi* 24 (2013), 6; Daniel J. Ziegler - P. Nicholas Smith, “Anger and the ABC Model Underlying Rational-Emotive Behavior Therapy”, *Psychological Reports* 94/3 (2004), 1009.

⁴⁰ Erok, “İlişkilere İlişkin Bilişsel Çarpıtmalar, İlişkiye Dair İnançlar, Kişilerarası Öfke, Kişilerarası İlişkiler, Problem Çözme ve Evlilik Çatışması”, 3.

⁴¹ Gizem Çelik, “Eşine Şiddet Uygulayan Erkeklerle Yönelik Grup Çalışması: Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımla Yapılandırılan Grup Sürecine Bakış”, *Aile ve Kadın Sempozyumu* (2013), 52-53.

⁴² Çiğdem Arıkan, *Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri* (Ankara: SASAM Yayınları, 2016), 15.

⁴³ Celalettin Vatandaş, *Aile ve Şiddet: Türkiye’de Eşler Arası Şiddet* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 2003), 4.

⁴⁴ Jane Addis - Michael E. Bernard, “Marital Adjustment and Irrational Beliefs”, *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy* 20/1 (2002), 3.; Thomas N. Bradbury - Frank D. Fincham, “Assessing Dysfunctional Cognition in Marriage: A Reconsideration of the Relationship Belief Inventory”, *Psychological Assessment* 5 (1993), 92; Nurdan Güven - Seher Sevim, “İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar ve Algılanan Problem Çözme Becerilerinin Evlilik Doyumunu Yordama Gücü”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3/28 (2007), 49; Zeynep Hamamcı, “Dysfunctional Relationship Beliefs in Marital Conflict”, *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy* 23/3 (2005), 245; Sandra Metts - W. R. Cupach, “The Influence of Relationship Beliefs and Problem-Solving Responses on Satisfaction in Romantic Relationships”, *Human Communication Research* 17/1 (1990), 170; Brian F. Sullivan - A. I. Schwebel, “Relationship Belief and Expectations of Satisfaction in Marital Relationships: Implications for Family Practitioners”, *Family Journal* 3/4 (1995), 298.

⁴⁵ Çıvıgın, “Hükümlülerin Suç ve Kaldıkları Cezaevleri Türlerine Göre Ruh Sağlığının, Psikolojik Başetme ve Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi”, (İzmir, Gediz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 27; Gamze Delioğlu, “Açık Ceza İnfaz Kurumlarındaki Erkek Hükümlülerin Algıladıkları Ebeveyn Tutumları ile Psikolojik Dayanıklılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” (İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 23.

⁴⁶ David Canter, *Suç Psikolojisi* (Ankara: İmge Kitabevi, 2011), 110.

çıkaran dinamiklerin ayrıntılı bir biçimde ele alınması ve açıklık getirilmesi gerekmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı araştırmanın temel amacı kadına yönelik şiddet ve bu kapsamda Ankara'daki bir ceza infaz kurumunda kalan erkek hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumları ile ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtma düzeyleri arasındaki bağı ve bu bağın bazı demografik değişkenler açısından nasıl farklılaştığını incelemeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Erkek hükümlü ve tutukluların maruz kaldıkları ve uyguladıkları şiddetin türlerine göre dağılım nasıldır?
- 2) Erkek hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları ile ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
- 3) Erkek hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları bilişsel çarpıtma düzeylerini yordamakta mıdır?
- 4) Erkek hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları ve ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri toplam ve alt boyut toplam puan ortalamaları önceden ceza alıp almama durumu, medeni durum, evlenme şekli, öğrenim durumu ve sosyo-ekonomik düzey demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tarama türleri içinde ilişkisel tarama modeli benimsenmiştir. İlişkisel tarama; iki ya da daha fazla değişken arasındaki mevcut korelasyona bakılarak, herhangi bir müdahalede bulunmadan bir grubun belirli özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan bir desendir.⁴⁷

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde uygulama konusunda kolaylık sağladığı için örneklem içerisinden kolay ulaşılabilir katılımcılar seçilmektedir.⁴⁸ Araştırmanın çalışma grubu Ankara'daki bir ceza infaz kurumunda kalan toplam 281 erkek hükümlü ve tutukludan oluşmaktadır. Tablo 1, araştırma örnekleme ait katılımcıların demografik özelliklerini göstermektedir.

⁴⁷ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Pegem, 2018), 16; Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, (Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık, 1994), 81.

⁴⁸ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. ed. M. Bütün - S. B. Demir (Ankara: Siyasal, 2020), 160; Klaus Krippendorff, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, (Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2004), 120.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Betimsel İstatistikler

Değişken	Grup	f	%
Medeni durum	Evli	107	38,1
	Bekâr	127	45,2
	Boşanmış	39	13,9
	Eşi vefat eden	8	2,8
Evlenme Şekli	İsteyerek	110	39,1
	Görücü	63	22,4
Öğretim Durumu	Okuryazar değil	6	2,1
	Okuryazar	10	3,6
	İlkokul	84	29,9
	Ortaokul	63	22,4
	Lise	93	33,1
	Üniversite	25	8,9
Meslek	Çalışmıyor	39	13,7
	İşçi	82	29,2
	Memur	27	9,7
	Esnaf	86	30,7
	Diğer	47	16,6
Sosyo-Ekonomik Durum	Alt	78	27,8
	Orta	174	61,9
	Üst	29	10,3
Ceza Alıp-Almama Durumları	Evet	179	63,7
	Hayır	102	36,3

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya 281 hükümlü ve tutuklu erkeğin katıldığı görülmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları dikkate alındığında %45.2'sinin bekar, %38.1'inin evli, %13.9'unun boşanmış ve %2.8'inin de eşlerinin vefat ettiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların evlenme şekline göre dağılımlarına bakıldığında sırasıyla isteyerek (%39.1), görücü usulü ya da istemeyerek (%22.4) eşlerini seçtikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların öğrenim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında %33.1'i lise, %29.9'u ilkokul, %22.4'ü ortaokul, %8.9'u üniversite, %3.6'sı okuryazar ve %2.1'i okuryazar değildir. Katılımcıların mesleklerine göre dağılımları incelendiğinde ise 86'sının esnaf (%30.7), 82'sinin işçi (%29.2), 39'unun çalışmayan (%13.7), 27'sinin memur (%9.7) ve 47'sinin de diğer (%16.6) şeklinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların algıladıkları sosyo-

ekonomik durumlarını alt, orta ya da üst olarak belirtmeleri istenmiştir. Sosyo- ekonomik durum değişkenine göre de katılımcıların dağılımlarına bakıldığında ise 174'ünün orta (%61.9), 78'inin alt (%27.8) ve 29'unun da (%10.3) üst düzeyde algıladıkları görülmektedir. Son olarak katılımcıların 179'unun (%63.8) önceden ceza aldığı (hükümlü olduğu) ve 102'sinin de (%36.2) henüz ceza almadığı (tutuklu olduğu) anlaşılmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, Demografik Bilgi Formu, Kadına Yönelik Şiddet Tutum Ölçeği (ISKEBE) ve ilişkilerle ilgili Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği (İİBÇÖ) aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada yararlanılan ISKEBE Tutum Ölçeği, Kanbay ve arkadaşları tarafından 2017'de geliştirilmiştir. Beşli Likert tipinde olan ölçek, “bedene yönelik tutumlar” ve “kimliğe yönelik tutumlar” olmak üzere iki alt boyuta sahiptir ve 30 maddeden oluşur. Birinci alt boyut (BYT – bedene yönelik tutumlar) 16 maddeden oluşmaktadır (3, 4, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 20, 22, 25, 26, 28, 30) ve Cronbach alfa değeri 0.80'dir. Bu çalışma için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı .87'dir. İkinci alt boyut (KYT – kimliğe yönelik tutumlar) ise 14 madde içermektedir (1, 2, 5, 6, 7, 11, 13, 18, 19, 21, 23, 24, 27, 29) ve Cronbach alfa değeri 0.83'tür. Bu çalışma için de Cronbach alfa katsayısı .83'tür. Ölçek toplam puanı Cronbach alfa değeri ise 0.86'dır. Bu çalışma için Cronbach alfa katsayısı .90'dır. Ölçekte 5. ve 24. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçekten elde edilebilecek minimum puan 30, maksimum puan 150'dir. Ölçekten alınan puanlar düştükçe kadına yönelik şiddet tutumunun arttığı anlaşılmaktadır. Puan yükseldikçe, kadına yönelik şiddete karşıt (olumsuz) tutum artar; puan düştükçe şiddete olumlu/yanaşan bir yaklaşım söz konusudur. Gerekli hesaplamalar sonucunda, 90'ın üzerindeki puanlar bireyin şiddete karşı uçta yer aldığını gösterirken, puanı 90'nın altında olanların ise kadına yönelik şiddete karşı olumlu uçta olduğu anlamına gelmektedir.⁴⁹

Araştırmada kullanılan bir diğer araç, 5'li Likert tipinde ve 19 maddeden oluşan ilişkilerle ilgili Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği (İİBÇÖ)'dür.⁵⁰ Ölçekten alınabilecek en düşük puan 19, en yüksek puan ise 95'tir. Puanlar yükseldikçe ilişkilerde bilişsel çarpıtmının arttığı anlaşılmaktadır. 1. Faktör, Yakınlıktan Kaçınma (YK) alt boyutunun (1, 2, 3, 4, 10, 12, 13 ve 19. maddeler) Cronbach alfa değeri .73 ve bu çalışma için de bu alt boyutun Cronbach alfa katsayısı .73'tür. 2. Faktör, Gerçekçi Olmayan İlişki alt boyutunun (GOİ) (5, 9, 11, 14, 15, 16, 17 ve 18. Maddeler) Cronbach alfa değeri .66 ve bu çalışma içinse bu alt boyutun Cronbach alfa katsayısı .75'dir. ve 3. Faktör, Zihin Okuma alt boyutunun (ZO) (6, 7 ve 8. Maddeler) Cronbach

⁴⁹ Yalçın Kanbay vd., “İSKEBE Kadına Yönelik Şiddet Tutum Ölçeği (İSKEBE Tutum Ölçeği) Geliştirme Çalışması”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 18/5 (2017), 453.

⁵⁰ Zeynep Hamamcı - Şener Büyüköztürk, “İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği: Ölçeğin geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi”, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2/25 (2003), 107.

alfa değeri .49 iken; bu alt boyutun çalışma için Cronbach alfa katsayısı .73'tür. Ölçeğin bütünü için iç tutarlılık katsayısı ise .67'dir⁵¹ ve bu çalışma için de iç tutarlılık katsayısı .83'tür.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler toplanmadan önce, bu çalışmada kullanılan ölçme araçlarını uyarlayan öğretim üyelerinden e-posta yoluyla kullanım izni alınmıştır. Devamında ise araştırma verilerinin toplanabilmesi ve uygulama yapılabilmesi için öncelikle ilgili birimlerden gerekli izinler alınmıştır. Bu çalışma için etik onay, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Etik Komisyonu tarafından verilmiştir (Karar/Onay No: 2022-834, Tarih: 29.06.2022. Veriler 2022-2023 eğitim öğretim yılı içerisinde toplanmıştır. Veri toplama araçları araştırmacılar tarafından, katılımcılara yüz yüze uygulanmıştır. Araştırma sürecinde kişisel veriler anonim olarak toplanmış uygulamada katılımcılar için gönüllülüğü esas alınmış, ölçeklerde herhangi bir isim belirtilmemesi istenmiştir. Böylece seçim yanlılığını önlemiş ve katılımcı gizliliği korunmuştur. Veri toplama araçları cezaevi ortamında araştırmacılar tarafından her bir katılımcıya araştırmacılar tarafından genel olarak araştırmanın amacı hakkında bilgi verilerek yüz yüze uygulanmıştır.

Veri analizi, SPSS 17.0 paket yazılımı (Statistical Package for the Social Sciences) ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yer alan değişkenlere ait betimsel istatistikler ile çarpıklık ve basıklık katsayıları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırmada Ele Alınan Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler, Basıklık ve Çarpıklık Değerleri Katsayılarına İlişkin Bulgular

Ölçek Puanları	En Küçük	En Büyük	Ort	ss	Çarpıklık	Basıklık
İSKEBE	52	146	107,90	19,83	-0,265	-0,359
Bedene Yönelik Tutum	22	80	67,62	10,96	-1,141	1,591
Kimliğe Yönelik Tutum	14	66	40,28	11,62	0,147	-0,651
İİBÇÖ	19	93	55,27	13,82	0,023	-0,171
Yakınlıktan Kaçınma	8	40	22,37	6,81	0,276	-0,243
Gerçekçi Olmayan İlişki	8	40	24,02	7,12	-0,061	-0,37
Zihin Okuma	3	15	8,88	3,53	-0,032	-0,916

Tablo 2'ye bakıldığında, tüm değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 aralığında kaldığı görülmektedir. Normal dağılım için bu aralık ideal kabul edilmektedir.⁵² Buna göre, mevcut çalışmada normal dağılım varsayımının sağlandığı söylenebilir.

⁵¹ Hamamcı - Büyüköztürk, "İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği: Ölçeğin geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi".

⁵² George Darren - Paul Mallery, *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 10.0 Update* (Boston: Allyn & Bacon, 2001), 91.

3. Bulgular

Bu bölümde, araştırmada ele alınan alt problemlerin sıralamasına uygun biçimde elde edilen bulgular ve bunlara ilişkin yorumlar sunulmuştur.

3.1 Erkek Hükümlü ve Tutukluların Maruz Kaldıkları ve Uyguladıkları Şiddetin Türlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Araştırmada birinci alt problem olarak “Erkek hükümlü ve tutukluların maruz kaldıkları ve uyguladıkları şiddetin türlerine göre dağılım nasıldır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen sonuçlar frekans ve yüzdelik dağılımlar olarak Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Maruz Kalınan ve Uygulanan Şiddet Türlerine Göre Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Hayır		Evet	
	f	%	f	%
Yaşanan Şiddet				
Fiziksel	208	74	73	26
Duygusal	193	68,7	88	31,3
Ekonomik	221	78,6	60	21,4
Cinsel	276	98,2	5	1,8
Yok	136	48,4	145	51,6
Uygulayan Kişi				
Eş ya da Eski Eş	257	91,5	24	8,5
Sevgili ya da Flört	252	89,7	29	10,3
Nişanlı	278	98,9	3	1,1
Aile	238	84,7	43	15,3
Diğer	204	72,6	77	27,4
Yok	140	49,8	141	50,2
Yapılan Şiddet Türü				
Fiziksel	221	78,6	60	21,4
Duygusal	248	88,3	33	11,7
Ekonomik	269	95,7	12	4,3
Cinsel	280	99,6	1	0,4
Yok	86	30,6	195	69,4

Uyguladığı kişi				
Eş & Eski Eş	270	96,1	11	3,9
Sevgili & Flört	270	96,1	11	3,9
Nişanlı	280	99,6	1	0,4
Aile	268	95,4	13	4,6
Diğer	207	73,7	74	26,3
Yok	96	34,2	185	65,8

Tablo 3 incelendiğinde yaşanan (maruz kalınan) şiddet türüne göre katılımcıların dağılımlarına bakıldığında %31.3'ünün duygusal, %26'sının fiziksel, %21.4'ünün ekonomik ve %1.8'inin de cinsel şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Şiddeti uygulayan kişiye göre katılımcıların yanıtları birlikte değerlendirildiğinde ise dağılım %15.3'ü aile, %10.3'ü sevgili ya da flört, %8.5'i eş ya da eski eş, %1.1'i nişanlı ve %27.4'ü diğer şeklindedir. Yapılan şiddet türüne göre %21.4'ü fiziksel, %11.7'si duygusal, %4.3'ü ekonomik ve %0,4'ü de cinsel şiddet uyguladığını belirtmiştir. Şiddeti uyguladığı kişiye göre katılımcıların yanıtları birlikte değerlendirildiğinde %4.9'unun aile bireylerine, %3.9'unun sevgili ya da flörtüne, %3.9'u eşi ya da eski eşine, %0.4'ünün nişanlisine ve %26.3'ünün de diğerlerine şeklinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların İlişkide Bulundukları Kişilere Şiddet Uygulama ve Onlar Tarafından Şiddete Maruz Kalma Durumlarına Göre Betimsel İstatistikler

Değişken	Grup	f	%
Yaşanan Şiddet	Hayır	142	50,5
	Evet	139	49,5
Uyguladığı Şiddet	Hayır	195	69,4
	Evet	86	30,6

Tablo 4 incelendiğinde, hükümlü ve tutukluların %49.5'i yakın ilişkide bulunduğu kişilerin şiddetine maruz kaldığı ve %50.5'inin de kalmadığını ifade ettikleri görülebilir. Yine katılımcıların %30.6'sının yakın ilişkide bulunduğu kişilere şiddet uyguladığı ve %69.4'ünün de ise uygulamadığını yanıtını verdikleri görülmektedir.

3.2. Erkek Hükümlü ve Tutukluların Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları ile İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri Arasındaki İlişki

Erkek hükümlü ve tutukluların İSKEBE ve İİBÇÖ'ye ait toplam ile alt ölçek toplam puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5. Erkek Hükümlü ve Tutukluların İSKEBE ve İİBÇÖ Ölçekleri Toplam ve Alt Ölçek Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Pearson Korelasyon Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7
1.İSKEBE	1						
2. BYT	,871**	1					
3.KYT	,886**	,543**	1				
4. İİBÇ	-,201**	-,154**	-,197**	1			
5.YK	-,234**	-,212**	-,200**	,828**	1		
6.GÖİ	-0,106	-0,06	-,125*	,823**	,436**	1	
7.ZO	-,121*	-0,075	-,136*	,659**	,437**	,365**	1

**p<.01; *p<.05; İSKEBE Kadına Yönelik Şiddet, BYT: Bedene Yönelik Tutum, KYT: Kimliğe Yönelik Tutum; İİBÇ Bilişsel Çarpıtma, YK: Yakınlıktan Kaçınma; GÖİ: Gerçekçi Olmayan İlişki; ZO: Zihin Okuma

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların kadına yönelik şiddet tutum (İSKEBE) toplam puan ortalamaları ile bilişsel çarpıtma (İİBÇÖ) toplam puan ortalamaları arasında ($r = -0.201$), ayrıca İİBÇÖ'nün alt boyutları olan yakınlıktan kaçınma ($r = -0.234$) ve zihin okuma ($r = -0.121$) puanlarıyla negatif ve düşük düzeyde ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, İSKEBE puanı azaldıkça (ölçekteki düşük puanlar şiddete daha olumlu tutumu gösterir) toplam bilişsel çarpıtma, yakınlıktan kaçınma ve zihin okuma puanları artmaktadır. Bu durum katılımcıların kadına yönelik şiddet tutumlarının artışı ile ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeylerinin ilişkili olduğunu göstermektedir.

İSKEBE'nin bedene yönelik tutum alt boyutu puan ortalaması ile İİBÇÖ toplam puan ortalaması ($r = -0.154$) ve yakınlıktan kaçınma ($r = -0.212$) alt boyutu arasında negatif ve düşük düzeyde ilişkiler bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bedene yönelik tutum alt boyutu puanları azaldıkça (kadına yönelik fiziksel şiddet arttıkça) katılımcıların ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri toplam ile aynı ölçeğin yakınlıktan kaçınma alt boyut puan ortalamaları da artmaktadır.

İSKEBE Tutum Ölçeği'nin kimliğe yönelik tutum alt boyutu ile İİBÇÖ toplam puanı ($r=-0.197$) ile aynı ölçeğin yakınlıktan kaçınma ($r=-0.200$), gerçekçi olmayan ilişki ($r=-0.125$) ve zihin okuma ($r=-0.136$) alt boyut toplam puan ortalamaları arasında negatif yönde ve düşük düzeyde ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle, kimliğe yönelik tutum alt boyutu toplam puan ortalamaları düştükçe (kadına yönelik psikolojik ya da ekonomik şiddet arttıkça), İİBÇÖ toplam puan ortalamaları ile aynı ölçeğin yakınlıktan kaçınma, gerçekçi olmayan ilişki ve zihin okuma alt boyut puan ortalamaları da ise artmaktadır.

3.3. Erkek Hükümlü/Tutuklularda Kadına Yönelik Şiddet Tutumları ile İlişkilere Dair Bilişsel Çarpıtmaların Regresyon Bulguları

Kadına yönelik şiddet tutumlarının, ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeylerini yordayıp yordamadığını belirlemek için basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Kadına Yönelik Şiddet Tutumlarının İlişkisel Bilişsel Çarpıtma Düzeylerini Yordamasına Dair Regresyon Analizi Bulguları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	B	p
Kadına Yönelik Şiddet	Bilişsel Çarpıtma	0.040	-0.14	< .001

Tablo 6'da görüldüğü gibi regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır ($F(1,279) = 11,727$, $p = ,001$). Bu sonuç, kadına yönelik şiddetin ilişkilerdeki bilişsel çarpıtmayı anlamlı şekilde yordadığını göstermektedir ($\beta = -,201$, $t = -3,425$, $p = ,001$). $R^2 = ,040$ değeri küçük etki büyüklüğünü ifade etmektedir. Kadına yönelik şiddete ilişkin tutum puanları arttıkça (şiddetin azalması) ilişkilerde bilişsel çarpıtma düzeylerinin azaldığına işaret etmektedir. Ancak açıklanan varyansın (%4,0) düşük olması bilişsel çarpıtmayı etkileyen başka faktörlerin bulunduğunu göstermektedir.

3.4. Erkek Hükümlü/Tutuklularda Şiddet Tutumları ve İlişkisel Bilişsel Çarpıtmaların Puan Dağılımı: Demografik Karşılaştırmalar

Araştırmada erkek hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları ve ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri toplam ve alt ölçek toplam puan ortalamaları demografik değişkenlere göre karşılaştırılmış sonuçlar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Demografik Değişkenlere Göre İSKEBE ve İİBÇÖ Toplam ve Alt Ölçek Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Değişken	Grup	N	İSKEBE d / η^2 X $\pm$ ss	İİBÇÖ d / η^2 X $\pm$ ss	BYT d / η^2 X $\pm$ ss	KYT d / η^2 X $\pm$ ss	YK d / η^2 X $\pm$ ss	GOİ d / η^2 X $\pm$ ss	ZO d / η^2 X $\pm$ ss
Önceden Ceza Alıp Almama	Evet	177	107,9 $\pm$ 19,6 .02	54,7 $\pm$ 14 .11	67,5 $\pm$ 10,9.06	40,4 $\pm$ 11,5 .02	22,1 $\pm$ 6,6 .10	23,6 $\pm$ 7,3 .14	9 $\pm$ 3,6 .05
	Hayır	101	108,2 $\pm$ 19,9	56,3 $\pm$ 13,6	68,1 $\pm$ 10,4	40,1 $\pm$ 11,9	22,8 $\pm$ 7,2	24,7 $\pm$ 6,9	8,8 $\pm$ 3,4
	t ₍₂₇₆₎		-0,143	-0,919	-0,472	0,193	-0,833	-1,208	0,442
	p		0,886	0,359	0,637	0,847	0,406	0,228	0,659
Medeni Durum	Bekâr	127	107,6 $\pm$ 18,8 .001	55,1 $\pm$ 14,5 .004	67,6 $\pm$ 10,3 .000	40 $\pm$ 11,4 .002	22,4 $\pm$ 7,3 .001	23,5 $\pm$ 7,4 .012	9,3 $\pm$ 3,5 .012
	Evli	107	108,2 $\pm$ 20,9	54,4 $\pm$ 13,1	67,9 $\pm$ 10,6	40,3 $\pm$ 12,4	22,1 $\pm$ 6,5	23,9 $\pm$ 6,4	8,4 $\pm$ 3,5
	Boşanmış	39	109 $\pm$ 20,4	57 $\pm$ 13,5	67,3 $\pm$ 13,7	41,7 $\pm$ 10,5	22,5 $\pm$ 6,5	25,8 $\pm$ 7,8	8,7 $\pm$ 3,6
	F _(2,270)		0,081	0,49	0,053	0,298	0,081	1,577	1,639
	p		0,922	0,613	0,948	0,743	0,922	0,209	0,196
Evlenme Şekli	İsteyerek	110	110,2 $\pm$ 22 .37	53,6 $\pm$ 13,9 .44	68,6 $\pm$ 11,6 .32	41,6 $\pm$ 12,8 .32	21,8 $\pm$ 6,6 .41	23,4 $\pm$ 6,9 .35	8,4 $\pm$ 3,7 .21
	Görücü	63	102,4 $\pm$ 17,3	59,7 $\pm$ 12,6	64,8 $\pm$ 11,4	37,7 $\pm$ 8,9	24,5 $\pm$ 6,3	26 $\pm$ 7,2	9,2 $\pm$ 3,5
	t ₍₁₇₃₎		2,407	-2,872	2,116	2,140	-2,693	-2,321	-1,358
	p		0,017	0,005	0,036	0,034	0,008	0,021	0,176
Öğrenim Durumu	İlkokul ^A	84	102,8 $\pm$ 18,4 .036	57,3 $\pm$ 14,8 .015	65,1 $\pm$ 11,8 .024	37,7 $\pm$ 10 .040	23,2 $\pm$ 6,7 .014	25,2 $\pm$ 7,6 .018	8,9 $\pm$ 3,8 .005
	Ortaokul ^B	63	107,4 $\pm$ 18,1	55,6 $\pm$ 13,6	67,9 $\pm$ 10,5	39,5 $\pm$ 10,8	22,6 $\pm$ 6,2	24,4 $\pm$ 7,7	8,6 $\pm$ 3,7
	Lise ^C	93	110 $\pm$ 20,6	53,1 $\pm$ 13,5	69,2 $\pm$ 10,3	40,9 $\pm$ 12,5	21,3 $\pm$ 7,4	23 $\pm$ 6,5	8,9 $\pm$ 3,4
	Üniversite ^D	25	114,5 $\pm$ 23,1	54,8 $\pm$ 13,5	68,5 $\pm$ 12,2	46 $\pm$ 13,2	22,2 $\pm$ 7,1	23 $\pm$ 6,8	9,6 $\pm$ 3,3
	F _(3,261)		3,195	1,342	2,131	3,66	1,195	1,622	0,446
	p		0,024*	0,261	0,097	0,013*	0,312	0,185	0,721
	Fark		C,D>A			D>C,B,A			
Sosyo Ekonomik Durum	Alt	78	106,3 $\pm$ 19,9 .003	54,6 $\pm$ 15,1 .001	65,8 $\pm$ 11,8 .011	40,5 $\pm$ 11,1 .004	22,1 $\pm$ 7,4 .004	23,9 $\pm$ 7,6 .001	8,6 $\pm$ 3,7 .004
	Orta	174	108,8 $\pm$ 20,1	55,5 $\pm$ 13,8	68,3 $\pm$ 11	40,5 $\pm$ 11,7	22,3 $\pm$ 6,7	24,1 $\pm$ 7,2	9 $\pm$ 3,4
	Üst	29	106,7 $\pm$ 18,5	55,9 $\pm$ 9,8	68,7 $\pm$ 8,2	38,1 $\pm$ 12,7	23,6 $\pm$ 6	23,6 $\pm$ 5,5	8,8 $\pm$ 3,7
	F _(2,278)		0,477	0,152	1,494	0,585	0,523	0,086	0,518
	p		0,621	0,859	0,226	0,558	0,594	0,918	0,596

*p<.05; **Tukey post karşılaştırma sonucu; İSKEBE Kadına Yönelik Şiddet, : İİBÇÖ Bilişsel Çarpıtma Ölçeği; BYT: Bedene Yönelik Tutum, KYT: Kimliğe Yönelik Tutum; YK: Yakınlıktan Kaçınma; GOİ: Gerçekçi Olmayan ilişki; ZO: Zihin Okuma

Tablo 7'ye göre, katılımcıların önceden ceza alma durumu, medeni durum ve sosyo-ekonomik durumlarına göre; hem kadına yönelik şiddet tutumunun toplam ve alt boyut puan ortalamaları hem de ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmanın toplam ve alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Evlenme şekillerine göre ise hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumları toplam puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir ($p<.05$). İsteyerek evlenen hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumu toplam puanlarının ortalaması görücü usulüyle evlenen hükümlü ve tutuklulardan daha yüksektir. Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe şiddetin azaldığı anlamına geldiğinden, görücü usulüyle evlenen hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumlarının isteyerek evlenen hükümlü ve tutuklulardan daha yüksek olduğu söylenebilir.

Evlenme şekillerine göre görücü usulüyle evlenmiş hükümlü ve tutuklular ile isteyerek evlenenlerin ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri toplam puan ortalamaları ile İİBÇÖ'nin yakınlıktan kaçınma ve gerçek olmayan ilişki alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık elde edilmiştir ($p<.05$). İsteyerek evlenen hükümlü ve tutukluların ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri puan ortalamaları ile aynı ölçeğin yakınlıktan kaçınma ve gerçek olmayan ilişki alt boyut puan ortalamaları ise görücü usulüyle evlenen hükümlü ve tutuklulara göre daha düşüktür.

Öğrenim durumuna göre hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumu toplam puan ortalamaları ($F_{(3,261)}=3.195$, $p<.05$) ile aynı ölçeğin kimliğe yönelik tutum ($F_{(3,261)}=3.166$, $p<.05$) alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir. Bu duruma göre, lise ve üniversite mezunu olan hükümlü ve tutuklular ile ilkokul mezunu olan hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumu toplam puan ortalamaları arasında fark vardır ($p<.05$). Bir diğer değişle öğrenim durumu ilkokul olan hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet uygulamaya yönelik tutumları öğrenim durumu lise ve üniversite olan hükümlü ve tutuklulardan daha yüksektir. Öğrenim durumu üniversite olan hükümlü ve tutuklular ile diğer hükümlü ve tutukluların kimliğe yönelik tutum alt boyut toplam puanları arasında fark vardır ($p<.05$). Öğrenim durumu üniversite olan hükümlü ve tutukluların kimliğe yönelik tutum puan ortalamaları diğer öğrenim düzeyindeki hükümlü ve tutuklulardan daha yüksektir. Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe şiddetin azaldığı anlamına geldiğinden üniversite mezunu hükümlü ve tutukluların kimliğe yönelik şiddet tutumunun daha az olduğu görülmüştür. Öğrenim durumuna göre hükümlü ve tutukluların ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar toplam puanları ile aynı ölçeğin tüm alt boyut toplam puanları arasında anlamlı düzeyde farklılık olmadığı görülmüştür.

4. Tartışma

Araştırmanın birinci sorusu kapsamında, erkek hükümlü ve tutukluların maruz kaldıkları ve uyguladıkları şiddet türlerine ilişkin bulgular incelendiğinde; katılımcıların %48,4'ü ilişkide bulundukları kişilerin şiddetine maruz kaldıklarını ve %49,8'zi de ilişkide bulundukları kişilere şiddet uyguladıklarını belirtmiştir. Maruz kalınan şiddet türünün %31,3'ünün duygusal, %26'sının fiziksel, %21,4'ünün ekonomik ve %1,8'inin de cinsel şiddet içerikli olduğu görülmektedir. Burada katılımcıların maruz kaldıkları toplan şiddet oranı ile maruz kaldıkları şiddet türlerine göre oranların birebir örtüşmüyor olmasının nedeni katılımcılara birden çok seçenek işaretleme seçeneğinin sunulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Şiddeti uygulayan kişiye göre ise dağılım %15,3'ü aile, %10,3'ü sevgili ya da flört, %8,5'i eş ya da eski eş, %1,1'i nişanlı ve %27,4'ü diğer şeklindedir. Katılımcıların yanıtları uyguladıkları şiddet türüne göre birlikte değerlendirildiğinde sadece %30,6'sının yakın ilişkide bulundukları kişilere şiddet uyguladıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bu oranın katılımcıların ilişkide bulundukları kişilere %49,8 oranında şiddet uyguladıklarına ilişkin yanıtları dikkate alındığında %19,2 oranında düşük olması dikkat çekici ve tartışmaya açık bir durumdur. Bulgulardaki benzer sorulara verilen farklı yanıtlar örneklem grubunun durumuyla (hükümlü-tutuklu) ilişkili olabileceği gibi katılımcıların soruları toplumsal beklentilere göre yanıtlamış olmaları da olasıdır. Literatürde Kara (2022)⁵³ kadınların en çok yakın ilişki içinde bulundukları erkekler tarafından şiddete maruz kaldıkları belirtmektedir. Bianet, (2021)⁵⁴ haber sitelerinden derlediği çalışmasında, Ocak- Kasım 2019-20 tarihleri arasında öldürülen 302 kadının %64'ünün kocaları/eski kocaları, sevgilileri/eski sevgilileri tarafından öldürüldüğünü ifade etmektedir. Özkan ve Cem (2023)⁵⁵, kadına yönelik şiddet haberleriyle ilgili araştırmalarında, cinayetlerin koca, eş, amca, kaynana gibi aileye dair kavramlarla anlatıldığını, üç farklı haberde kadınların eşleri, üçünde aile bireyleri ve diğer üçünde ise kimliği belirsiz kişiler tarafından öldürüldüğün belirtildiğini dolayısıyla aile üyelerinin, kadın cinayetlerinin birçoğundan sorumlu olabileceği belirtmektedirler. Şiddete maruz kalan kadına eşlik/yakınlık bağının şiddeti meşrulaştırıcı etkisi ve gerekçelendirilmesi için de kullanıldığını belirtmektedirler.

Literatürde kadınlara yönelik şiddetin yaygınlığı konusunda yapılmış araştırmalarda fiziksel, sözel, psikolojik, cinsel ve ekonomik açıdan gösterilen şiddetin düzeyi ve etkileri

⁵³ Yunus Kara, "Kadınlara Yönelik Şiddetin Karşılaştırmalı Bir Analizi: Cadı Avlarından Türkiye'deki Kadın Cinayetlerine", *International Journal of Social Inquiry* 15/1 (2022), 73.

⁵⁴ Bianet, "Erkek Şiddeti Çetelesi".

⁵⁵ Gökhan Özkan - Sırrı Cem, "Hürriyet Gazetesindeki Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi ile Analizi", *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi* 13 (2023), 59.

konusunda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülebilir.⁵⁶ Diğer çalışmalarda çıkan şiddete ilişkin farklı sonuçlar ve bu çalışmada da katılımcıların çoğunluğunun şiddet uygulamadığını ifade etmeleri şiddet konusunda bireylerin savunucu bir tutum takındıklarını gösteriyor olabilir.

Erkek hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumları ile ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları arasında ilişkiye ait bulgulara bakıldığında toplam puanlar açısından zayıf düzeyde, olumsuz (negatif) bir ilişki gözlenmiştir. Bundan başka İSKEBE Ölçeği'nin toplam puanları ile İİBÇÖ'nin yakınlıktan kaçınma ve zihin okuma alt boyut toplam puanları arasında da olumsuz yönde ve düşük düzeyli ilişki olduğu belirlenmiştir. Şiddet puanlarının azalması (kadına yönelik şiddete yönelik olumlu tutumun artışı) ile birlikte, bilişsel çarpıtmalar ve bunların yakınlıktan kaçınma ile zihin okuma alt boyutları arasında ilişki bulunduğu görülmektedir.

Araştırmada İSKEBE Ölçeği'nin bedene yönelik tutum alt boyutu ile İİBÇÖ'nin toplam puanı ile aynı ölçeğin yakınlıktan kaçınma alt boyutu arasında negatif yönde ve düşük düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuç ile doğrudan ilişkili olmasa da bilişsel yapıda yer alan hatalı şemaların evlilik ilişkisi üzerinde başta şiddet olmak üzere olumsuz etkiye yol açtığına ilişkin araştırma bulgularıyla benzerlik gösteriyor denilebilir.⁵⁷

Araştırmada, İSKEBE'nin kimliğe yönelik tutum alt boyutu toplam puanı ile İİBÇÖ'nün toplam puanı ve aynı ölçeğin yakınlıktan kaçınma, gerçekçi olmayan ilişki ve zihin okuma alt boyut toplam puanları arasında negatif yönde, düşük düzeyde ilişkiler saptanmıştır. Kimliğe yönelik tutum alt boyutu toplam puanları düştükçe (kadına yönelik psikolojik ya da ekonomik şiddet arttıkça), İİBÇÖ'nin toplam puanları ile aynı ölçeğin yakınlıktan kaçınma, gerçekçi olmayan ilişki ve zihin okuma alt boyut puanlarının arttığı görülmüştür.

⁵⁶ Serap Ünal, "Ankara İli Gölbaşı İlçesi 2 No'lu Sağlık Ocağı Bölgesinde 15-49 Yaş Dilimi Şiddet Gören ve Görmeyen Kadınlarda Beck Depresyon Ölçeğine Göre Depresif Öge Yüklü", 90; Kocacık vd., Aziz Kutlar ve Feray Erselcan, "Domestic Violence against Women: A Field Study in Turkey", 708; Naçar vd., "Kayseri ilinde İki Sağlık Ocağı Bölgesi'nde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet", 134; Tokuç vd., "Domestic Violence against Married Women in Edirne", 837; Uğurlu vd., "Muğla Şehir Merkezinde Yaşayan 15-49 Yaş Arası Evli Kadınlarda Kadına Yönelik Şiddet Sıklığının ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi", 220; Dinçer, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet", 70; Kıvrak vd., "Kadına Yönelik Eş Şiddeti, Çocukluk Travmaları, Depresyon ve Yaşam Kalitesi: Toplum Temelli Çalışma", 314; Uğurlu vd., "Muğla Şehir Merkezinde Yaşayan 15-49 Yaş Arası Evli Kadınlarda Kadına Yönelik Şiddet Sıklığının ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi", 220; Mehmet Seyrek - Cevriye Gencer, "Kadına Yönelik Şiddetin Veri Madenciliği ile Analizi: Türkiye Uygulaması", *Bilişim Teknolojileri Dergisi* 15/1 (2022), 79.

⁵⁷ Addis - Bernard, "Marital Adjustment and Irrational Beliefs", 3; Bradbury ve Fincham, "Assessing Dysfunctional Cognition in Marriage: A Reconsideration of the Relationship Belief Inventory", 92; Güven - Sevim, "İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar ve Algılanan Problem Çözme Becerilerinin Evlilik Doyumunu Yordama Gücü", 49; Hamamcı, "Dysfunctional Relationship Belief in Marital Satisfaction and Adjustment." *Social Behavior and Personality* 33/4 (2005), 313. Metts - Cupach, "The Influence of Relationship Beliefs and Problem-Solving Responses on Satisfaction in Romantic Relationships", 170; Sullivan - Schwebel, "Relationship Belief and Expectations of Satisfaction in Marital Relationships: Implications for Family Practitioners", 298.

Bu iki ölçek ve alt boyutları arasındaki ilişkilere ait bulgulara bakıldığında şiddet ve bilişsel çarpıtmalarla ilgili önceki çalışmalarla doğrudan ilişkili olmasa da paralel sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Önceki çalışmalarda bilişsel çarpıtmalar ve öfke arasında ilişki (Fives, Kong, Fuller, & DiGiuseppe, 2011)⁵⁸ ve hatalı düşünce tarzlarını ve bilişsel çarpıtmalara sık başvurma ile öfke düzeyleri arasında ilişki olduğu saptanmıştır (Yavuzer & Karataş, 2012⁵⁹; Ziegler & Smith, 2004⁶⁰). Şöyle ki şiddet uygulayan kişiler öfkelerinin nedenini karşı tarafa yüklemekte, onları suçlamakta, uyguladıkları şiddeti mazur göstermeye çalışarak bir tür mantığa bürüne savunma mekanizmasını kullanmaktadırlar. Bazı kültürlerde erkeğin eşine şiddet uygulaması normalolarak görülmekte hatta bu durumdan kadın suçlanmaktadır (Vatandaş, 2003⁶¹).

Çalışmanın bir diğer bulgusu kadına yönelik şiddetin ilişkilerdeki bilişsel çarpıtmayı anlamlı şekilde yordadığını göstermektedir. Ancak açıklanan varyansın (%4,0) düşük olması bilişsel çarpıtmayı etkileyen başka faktörlerin bulunduğunu göstermektedir. Arıkan (2016)⁶², ailede kadına şiddet uygulayan erkeklerin öfkelerinin nedenini kadına yükledikleri, erkeklerin kadınların kendilerini kızdırmaya yönelik davranışlarından dolayı şiddet gösterdikleri gibi hatalı düşünce tarzlarına (bilişsel çarpıtmalara) sahip olduklarını belirtmektedir. Özkan ve Cem (2023)⁶³, çalışmalarında kadına yönelik şiddetin haberleştirilmesinin kadınların aleyhinde olacak şekilde düzenlendiği bu konuda başlıkların mağdurun sorumlu tutulabileceği algısını oluşturabileceğini tespit etmişlerdir. Ayrıca bunun yanında, kadın cinayetlerine ilişkin toplumsal algının, kadınların “bekâr/boşanmış” şeklinde etiketlenmesinden bilişsel olarak etkilendiği belirtilmektedir.

Bu çalışmanın katılımcıları hükümlü ve tutuklular olduğundan, yanıtlarının hapis hanesindeki konumlarını ve erken ya da geç salıverilmelerini etkileyebilecek olma olasılığı nedeniyle savunucu şekilde davranmaları olasıdır. Tutuklu ve hükümlüler verdikleri bilgilerin iyi halden salıverilme durumunda kendileri aleyhine kullanılabileceğini de düşünebilirler. Her ne kadar bu çalışmada verilerin toplanması sürecinde gizlilik faktörü üzerinde ısrarla vurgu yapılmış olsa da tutuklu ve hükümlüler hapis hanesindeki görevlilere de güvenmeyerek savunucu yanıtlar vermiş olabilecekleri olasılığı yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı yüksek görünmektedir. Bütün bunlara rağmen kadına yönelik şiddete ilişkin tutuklu ve hükümlülerle araştırma yapmak şiddeti uygulayanların bakış açısını anlayabilmek bakımından önemli görülebilir.

⁵⁸ Christopher J. Fives vd., “Anger, Aggression, and Irrational Beliefs in Adolescents”, *Cognitive Therapy and Research* 35 (2011), 199.

⁵⁹ Yavuzer - Karataş, “Ergenlerde Otomatik Düşünceler ile Fiziksel Saldırganlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Aracı Rolü”, 6.

⁶⁰ Ziegler - Smith, Anger and the ABC Model Underlying Rational-Emotive Behavior Therapy”, 1009.

⁶¹ Vatandaş, *Aile ve Şiddet*, 4.

⁶² Arıkan, *Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet*, 15.

⁶³ Özkan - Cem, *Hürriyet Gazetesindeki Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi ile Analizi*, 59.

Araştırmada önceden ceza alıp almama, medeni durum ve sosyo ekonomik düzey değişkenleri açısından katılımcıların arasında anlamlı farklılık olmadığı, evlenme şekillerine göre hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumu toplam puanları arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmüştür. Çalışmada görücü usulüyle evlenen hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumlarının isteyerek evlenen hükümlü ve tutuklulardan daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu durum, evlenme şeklinin kadına yönelik şiddet tutumları ile ilişkili olabileceğini işaret edebilir.

Evlenme şekline göre bakıldığında görücü usulü evlenmiş hükümlü ve tutuklular ile isteyerek evlenenler arasında kadına yönelik şiddet tutumu toplam puan ortalamaları arasında da fark vardır. İsteyerek evlenen hükümlü ve tutukluların bilişsel çarpıtma düzeyleri ile aynı ölçeğin yakınlıktan kaçınma ve gerçek olmayan ilişki alt boyut toplam puan ortalamaları görücü usulü ile evlenen hükümlü ve tutuklulardan daha yüksektir.

Öğrenim durumu ilkökul olan hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumları toplam puanlarının öğrenim durumu lise ve üniversite olan hükümlü ve tutuklulardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer bir durum kimliğe yönelik tutum puan ortalamaları için de geçerlidir. Demografik değişkenlere ilişkin bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, evlenme şekli ve öğrenim durumunun bireylerin kadına yönelik şiddet tutumları ve ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalarla ilişkisini göstermiştir.

Araştırmanın katılımcılarının öğrenim durumu ile ilgili bulgusu, eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte kadına yönelik şiddet tutumlarının da azalabileceği yönündedir. Eğitim düzeyiyle ilgili bu sonuç daha önce yapılan benzer araştırmaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.⁶⁴ Özcan, Günaydın ve Çitil (2016)⁶⁵, çalışmalarında düşük eğitim düzeyinin şiddete yönelik tutum ve davranışın ortaya çıkmasında risk faktörü olduğunu belirtmektedirler. Daha yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin, toplumsal normlara daha fazla maruz kalarak şiddetin kabul edilemez olduğunu anlama olasılığının arttığı öne sürülebilir. Bu yönüyle eğitim düzeyi bireylerin toplumsal normlara ve cinsiyet eşitliği konusundaki farkındalığına olan etkisini yansıtabilir.

Kadına yönelik şiddet toplumsal bir sorundur. Türkiye’de şiddeti etkileyen faktörlere ilişkin çalışmalarda kadının yaşı, mesleği, eğitimi gibi kadından kaynaklı olabileceği

⁶⁴ Bora Boz vd., “Mayıs 2003–Temmuz 2004 Tarihleri Arasında Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalına Başvuran Aile İçi Şiddet Olguları”, *Pamukkale Tıp Dergisi* 1 (2008), 15; Nuran Güler, “Gebelikte Eşi Tarafından Kadına Uygulanan Fiziksel, Duyusal, Cinsel ve Ekonomik Şiddet ve İlişkili Faktörler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 3, 2 (2010), 74; Mehmet Utkan, “Kars ilinde Yaşayan Erkeklerin Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi” (Kars, Kafkas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 32.

⁶⁵ Neslihan K. Özcan vd., “Domestic Violence against Women in Turkey: A Systematic Review and Meta-Analysis”, *Archives of Psychiatric Nursing* 30/5 (2016), 627.

düşünülen değişkenlere bakıldığı görülmektedir. Çifçi ve Açık (2022)⁶⁶, kadına yönelik aile içi şiddet konusunda yaptıkları araştırmalarında, kadınların %59.6'sı eşinin bir anlık öfkesi sonucunda şiddet uygulandığını ifade etmişlerdir. Arısoy (2025)⁶⁷, çalışmasında şiddetin meşrulaştırılmasının toplumda cinsiyete dayalı şiddeti sürdürdüğünü belirtmektedir. Türkiye'de şiddeti uygulayan erkeğin kendisini haklı görüp görmemesi (ilişkilerde bilişsel çarpıtmaları ne derece kullandığı) üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kadına yönelik şiddetin nedenleriyle ilişkili olabilecek bu çalışmada da incelenen ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma gibi değişkenlerle yapılmış çalışmaların yeterli olmadığı söylenebilir.

Türkiye'de kadına yönelik şiddet ile ilgili araştırmaların daha çok şiddet mağduru kadınlar üzerinde yapıldığı görülmektedir. Bu konuda örneklemin temsili olup olmaması önemli bir özelliktir. Şiddeti ilişkilerde bir çözüm yolu olarak gören ve kullanan taraf olan erkek katılımcılarla daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmada çalışma grubu olarak ceza infaz kurumundaki erkeklerin seçilmiş olması Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusundaki literatür incelendiğinde ilk olma özelliği taşımaktadır.

Sonuç

Araştırmanın ilişkide bulunulan kişilerce maruz kaldıkları ve uyguladıkları şiddet davranışının yaygınlığı ile ilgili bulgular bir bütün olarak birlikte değerlendirildiğinde, 281 tutuklu ve hükümlüden %48.4'ünün önceki yaşamlarında ilişki halinde oldukları kişilerin şiddetine maruz kaldığını ve %49.8'inin de uygulanan şiddetin türü farklı olsa da ilişkide bulundukları kişilere şiddet uyguladığı yönündedir.

Birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların kadına yönelik şiddet tutumları ile ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma düzeyleri arasında ilişki olduğu ve şiddet tutumlarının bilişsel çarpıtmayı anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir. Buna göre, İSKEBE toplam puanı ile İİBÇÖ toplam puanı ve yakınlıktan kaçınma ile zihin okuma alt boyut puanları arasında negatif ve düşük düzeyde ilişkiler vardır. Benzer şekilde, İİBÇÖ toplam puanı ile bedene yönelik tutum, kimliğe yönelik tutum ve yakınlıktan kaçınma alt boyut puanları arasında da negatif ve düşük düzeyde ilişkiler saptanmıştır. Bulgular ayrıca yakınlıktan kaçınma, gerçekçi olmayan ilişki ve zihin okuma alt boyutları arasında negatif-düşük ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Araştırmada kadına yönelik şiddetin ilişkilerdeki bilişsel çarpıtmayı anlamlı şekilde yordadığı da gösterilmiştir. Ancak açıklanan varyansın (%4,0) düşük olması bilişsel çarpıtmayı etkileyen başka faktörlerin varlığını dikkate almak gerektiğini vurgulamaktadır.

⁶⁶ Çifçi - Açık, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Nedenleri", *Artuklu International Journal of Health Sciences* 2/2 (2022), 1.

⁶⁷ Azime Arısoy, "Toplumsal Cinsiyet Algısı İle Kadına Yönelik Şiddet Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Kesitsel Bir Çalışma", (2025), 1017.

Araştırmada evlenme şekillerine göre, isteyerek evlenen hükümlü ve tutuklular ile görücü usulüyle evlenen hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumuna ilişkin toplam puan ortalamaları arasında fark bulunduğu ve isteyerek evlenen hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumu toplam puanlarının ortalamasının görücü usulüyle evlenen hükümlü ve tutuklulardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların yaklaşık yarısının hem ilişkide bulundukları kişilerin şiddetine maruz kalma ve hem de başkalarına şiddet uygulama oranlarındaki yükseklik, öfkeyi kontrol edebilme ve uygun bir biçimde ifade edebilme ve şiddetle baş edebilme becerilerinde sorun yaşandığının işareti olabilir. Bu konuda hem de şiddeti ikili ilişkilerinde bir çözüm yolu olarak benimseyenlere ve şiddetle baş etme becerisine sahip olmayan yetişkinlere yönelik psikoeğitim ve rehabilitasyon programları geliştirilebilir ve uygulanabilir. Bu tür uygulamalar kadına yönelik şiddeti azaltma çabalarına katkı sağlayabilir.

İlişkilerinde şiddeti bir çözüm yöntemi olarak uygulayan kişilere kullandıkları bilişsel çarpıtmalarını fark etmelerine yönelik psiko-eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması, ayrıca başta kadınlara yönelik şiddetle ilgili cezaların artırılmasının evde ve toplumsal yaşamlarında şiddeti problemlerin çözümünde en temel öge olarak görenler için caydırıcı olabilir ve şiddeti tümüyle ortadan kaldırmaya da yaygınlığının azaltılmasına katkıda bulunabilir.

Araştırmanın demografik değişkenlerinden biri olan evlenme şekillerine göre isteyerek evlenen hükümlü ve tutukluların kadına yönelik şiddet tutumu toplam puan ortalamalarının görücü usulüyle evlenenlerden daha yüksek olmasından hareketle bireylerin evlilik kararını verirken ebeveynlerinden bağımsız bir şekilde vermesinin önemini ortaya koyan çeşitli programlar yoluyla toplumun farkındalığı artırılabilir. Bulguların tek bir kurumdan elde edilmiş olması sonuçların genellenebilirliği açısından bir sınırlılık oluşturabilir. Cezaevi koşullarında katılımcıların verdikleri yanıtların gizliliği açısından güven sorunu yaşıyıp yanıtlarını gizlemiş ya da yanıltıcı olarak vermiş olmaları olasılığı araştırmanın diğer bir sınırlılığı olarak belirtilebilir.

Kaynakça | References

- Addis, Jane - Michael E. Bernard. "Marital Adjustment and Irrational Beliefs". *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy* 20/1 (2002), 3-13.
- Akkaş, İbrahim - Zeki Uyanık. "Kadına Yönelik Şiddet". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/1 (2016), 32-42.
- Arıkan, Çiğdem. Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri. Ankara: SASAM Yayınları, 2016: 1-32.
- Arısoy, Azime. "Toplumsal Cinsiyet Algısı ile Kadına Yönelik Şiddet Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Kesitsel Bir Çalışma". (2025). doi:10.18493/kmusekad.1563858.
- Beck, Judith. *Bilişsel Terapi: Temelleri ve Ötesi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Bianet. "Erkek Şiddeti Çetelesi". Erişim 26 Temmuz 2021. <https://bianet.org/kadin/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor>
- Bilican, Gökkaya, Veda - Sezer Ayan, "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Aile içi Şiddet". *Journal of International Social Research* 10/48 (2017), 389-394.
- Boz, Bora vd., "Mayıs 2003-Temmuz 2004 Tarihleri Arasında Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalına Başvuran Aile İçi Şiddet Olguları". *Pamukkale Tıp Dergisi* 1 (2008), 13-16.
- Bradbury, Thomas N., - Frank D. Fincham. "Assessing Dysfunctional Cognition in Marriage: A Reconsideration of the Relationship Belief Inventory". *Psychological Assessment* 5 (1993), 92-101.
- Büyükoztürk, Şener vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem, 24. Baskı, 2018.
- Canter, David. *Suç Psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2011.
- Coşar, Kübra vd., "Risk Factors of Workplace Violence: Evidence from Turkey". *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics* (2025), 1-9. <https://doi.org/10.1080/10803548.2025.2460362>.
- Corey, Gerald. *Psikolojik Danışma: Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. çev. Tayfun Ergene. Ankara: Mentis, 2008.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. çev. ed. M. Bütün - S. B. Demir. Ankara: Siyasal, 2020.
- Çelik, Gizem. "Eşine Şiddet Uygulayan Erkeklerle Yönelik Grup Çalışması: Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımla Yapılandırılan Grup Sürecine Bakış". *Aile ve Kadın Sempozyumu* (2013), 51-66.
- Çıvgın, Umut, "Hükümlülerin Suç ve Kaldıkları Cezaevleri Türlerine Göre Ruh Sağlıklarının, Psikolojik Başetme ve Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi. İzmir, Gediz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Çifçi, Sema - Açıık, Yasemin. "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Nedenleri". *Artuklu International Journal of Health Sciences* 2/2 (2022), 1-7. <https://doi.org/10.29228/aijhs.15>.
- Darren, George - Mallery, Paul. *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 10.0 Update. Boston: Allyn & Bacon, 2001.
- Delioğlu, Gamze. *Açık Ceza İnfaz Kurumlarındaki Erkek Hükümlülerin Algıladıkları Ebeveyn Tutumları ile Psikolojik Dayanıklılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Diñer, Gülşen. *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet (Düzce Örneği)*. Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- Dökmen Zehra Y. *Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Remzi kitabevi, 6. Basım, 2009.
- Eryurt, Mehmet Ali - Pelin Çağatay Seçkiner. “Kadına Yönelik Şiddetin Sonuçları”. *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması*, ed. Ayşegül Ustaoglu, 125–144. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Merkezi, 2015.
- Fair, Stephen E. *Cognitive Content and Distortion Associated with Mood-Induced Depressive and Anxious States*, Arizona State University, Doktora Tezi, 1986.
- Fives, Christopher J. vd, “Anger, Aggression, and Irrational Beliefs in Adolescents”. *Cognitive Therapy and Research* 35 (2011), 199–208.
- Erok, Melike. “İlişkilere İlişkin Bilişsel Çarpıtmalar, İlişkiye Dair İnançlar, Kişilerarası Öfke, Kişilerarası İlişkiler, Problem Çözme Ve Evlilik Çatışması”. İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Genç, Yusuf vd., “Kadına Yönelik Şiddetin Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/2 (2019), 391–408.
- Güler, Nuran. “Gebelikte Eşi Tarafından Kadına Uygulanan Fiziksel, Duygusal, Cinsel ve Ekonomik Şiddet ve İlişkili Faktörler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2 (2010), 72–77.
- Güven, Nurdan – Sevim, Seher. “İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar ve Algılanan Problem Çözme Becerilerinin Evlilik Doyumunu Yordama Gücü”. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3/28 (2007), 49–61.
- Hamamcı, Zeynep - Şener Büyükoztürk. “İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği: Ölçeğin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi”. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2/25 (2003), 107–111.
- Hamamci, Zeynep. “Dysfunctional Relationship Beliefs in Marital Conflict”. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, 23(3) (2005), 245–261
- Hamamci, Zeynep. “Dysfunctional Relationship Beliefs in Maritalsatisfaction and Adjustment”. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 33/4, (2005), 313–328.
- Kanbay, Yalçın vd., “İSKEBE Kadına Yönelik Şiddet Tutum Ölçeği (İSKEBE Tutum Ölçeği) Geliştirme Çalışması”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 18/5 (2017), 453–459.
- Kara, Yunus. “Kadınlara Yönelik Şiddetin Karşılaştırmalı Bir Analizi: Cadı Avlarından Türkiye’deki Kadın Cinayetlerine”. *International Journal of Social Inquiry* 15/1 (2022), 69–84. <https://doi.org/10.37093/ijis.937007>.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık, 6. Baskı, 1994.
- Kelebek, Görkem. *Aile İçi Şiddete Maruz Kalarak Boşanmış Kadınların Yaşam Deneyimleri*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Kıvrak, Yüksel vd., “Kadına Yönelik Eş Şiddeti, Çocukluk Travmaları, Depresyon ve Yaşam Kalitesi: Toplum Temelli Çalışma”. *Anatolian Journal of Psychiatry / Anadolu Psikiyatri Dergisi* 16/5 (2015), 314–322.
- Kocacık, Faruk vd. “Domestic Violence against Women: A Field Study in Turkey”. *The Social Science Journal* 44/4 (2007), 698–720. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2007.10.016>
- Korkmaz, İsa. “Sosyal Öğrenme Kuramı”, *Eğitim Psikolojisi*, ed. Binnur Yeşilyaprak, 217–242, Ankara: Pegem Akademi, 5.baskı, 2009.

- Kökalan Çımrın, Füsün. "Sosyal Bilimlerin Değişen Yüzü ve Kadın Araştırmaları", *Social Sciences Studies Journal*, 4/26, (2018), 5620-5629.
- Krippendorff, Klaus. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2. Baskı. 2004.
- Metts, Sandra - W. R. Cupach. "The Influence of Relationship Beliefs and Problem-Solving Responses on Satisfaction in Romantic Relationships". *Human Communication Research* 17/1 (1990), 170-185.
- Naçar, Melis vd. "Kayseri İlinde İki Sağlık Ocağı Bölgesi'nde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet". *TAF Preventive Medicine Bulletin* 8/2 (2009), 131-138.
- Najafova, Lala. *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Araştırmaların Sistematiik Derlemesi*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Özkan, Gökhan - Cem, Sırrı "Hürriyet Gazetesindeki Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi ile Analizi". *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi* 13 (2023), 45-69. <https://doi.org/10.56075/egemiadergisi.1293962>.
- Özcan, Neslihan K vd. "Domestic Violence against Women in Turkey: A Systematic Review and Meta-Analysis". *Archives of Psychiatric Nursing* 30/5 (2016), 620-629.
- Özgentürk, İlyas vd. "Aile İçi Şiddet ve Nesilden Nesile İletilmesi". *Polis Bilimleri Dergisi* 14/4 (2012), 55-77.
- Öztürk, Aslıhan Burcu. "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Neredeyiz? Feminist Sosyal Çalışma Bağlamında Bir Değerlendirme". *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, ed. Hakan Acar vd. Ankara: Maya Akademi, 2013, 195-208.
- Sallan Gül, Songül, Türkiye'de Kadın Sığınma Evleri. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2013.
- Seçgin, Leylicem vd. "Türkiye'de Son Beş Yılda Kadına Yönelik Şiddet: COVID-19 Pandemisinin Etkisi". *Humanistic Perspective* 4/1 (2022), 28-43. <https://doi.org/10.47793/hp.1025470>.
- Seyrek, Mehmet - Gencer, Cevriye. "Kadına Yönelik Şiddetin Veri Madenciliği ile Analizi: Türkiye Uygulaması". *Bilişim Teknolojileri Dergisi* 15/1 (2022), 75-81. <https://doi.org/10.17671/gazibtd.734136>.
- Sırım, Melis. "Genç Yetişkinlerde Flört Şiddeti Mağduriyeti İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Bilişsel Çarpıtmaların Aracı Rolünün İncelenmesi". İstanbul, İstanbul Kent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Sullivan, Brian F. - A. I. Schwebel. "Relationship Belief and Expectations of Satisfaction in Marital Relationships: Implications for Family Practitioners". *Family Journal* 3/4 (1995), 298-305.
- Tatlılıoğlu, Kasım. "Aile İçi Kadına Yönelik Şiddetin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi: Bingöl İli Örneği". *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2019), 55-76.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması: Özet Rapor*. 2014. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2014_Ozet_Rapor.pdf (erişim: 24.10.2015).
- Tokuç, Burcu vd., "Domestic Violence against Married Women in Edirne". *Journal of Interpersonal Violence* 25/5 (2010), 832-847.
- Uğurlu, N. vd. "Muğla Şehir Merkezinde Yaşayan 15-49 Yaş Arası Evli Kadınlarda Kadına Yönelik Şiddet Sıklığının Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi". *II. Uluslararası VI. Ulusal Psikiyatri Hemşireliği Kongresi Özet Kitabı* (2012), 220.

- Utkan, Mehmet. *Kars İlinde Yaşayan Erkeklerin Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi*. Kars, Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ünal, Serap. “Ankara İli Gölbaşı İlçesi 2 No’lu Sağlık Ocağı Bölgesinde 15–49 Yaş Dilimi Şiddet Gören ve Görmeyen Kadınlarda Beck Depresyon Ölçeğine Göre Depresif Öge Yüğü”. Ankara, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Vahip, Işıl – Doğanavşargil, Özge. “Aile İçi Fiziksel Şiddet ve Kadın Hastalarımız”. *Türk Psikiyatri Dergisi* 17/2 (2006), 107–114.
- Vatandaş, Celalettin. *Aile ve Şiddet: Türkiye’de Eşler Arası Şiddet*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Yanık, Aygöl vd. “Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye’den Kanıt”. *EJOVOC* 4/4 (2015), 104–111. <https://doi.org/10.17339/ejovoc.49520>.
- Yavuzer, Yasemin – Karataş, Zeynep. “Ergenlerde Otomatik Düşünceler ile Fiziksel Saldırganlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Aracı Rolü”. *Türk Psikiyatri Dergisi* 24 (2013), 1–7.
- Yıldız, Gıyasettin – Şenol, Dolunay. “Erkeklerin Aile İçi Fiziksel Şiddette Bakışı ve Anlamlandırma Biçimleri: Ankara İli Örneği”, *Sosyolojik Bağlam*, 5/3, 2024, 373–396.
- Ziegler, Daniel J. – Smith, Phillip N. “Anger and the ABC Model Underlying Rational-Emotive Behavior Therapy”. *Psychological Reports* 94/3 (2004), 1009–1014.

Sabri Ülgener’de Zihniyet Değişiminin Arka Planı

Nuray Karaca | 0000-0003-0215-9325 | nkaraca@atauni.edu.tr

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji, Erzurum, Türkiye

 <https://ror.org/03je5c526>

Öz

Sosyal bilimler alanında zihniyet araştırmalarıyla dün-bugün bağlamında önemli bir düşünce adamı olan Ülgener iktisatçı, tarihçi ve sosyolog olarak bu alanları birbiriyle ilişkilendirip bilimsel şahsiyetinde de bir araya getirmiş müstesna bir aydındır. Ülgener özellikle din ve iktisat, din ve zihniyet arasındaki ilişkiler üzerinde durarak anlamacı yöntemle çözülme devri Osmanlı toplumunda iktisat zihniyetini, sosyal yapısını, sınıfsal farklılaşmayı ve toplumsal tabakalaşmayı analiz ederek o zihniyetin devam eden etkilerini açığa çıkarmayı amaçlamıştır. M. Weber’in yöntem anlayışı ve bilimsel çerçevesini kendi çalışmalarına uygun bulan Ülgener bu yöntem ve çerçeveyi çalışmalarına başarıyla uygulamıştır. Ülgener disiplinler arası ve bütüncü bir sosyal bilim anlayışına sahiptir. Büyük ölçüde Alman Sosyal Bilimler geleneği ve Alman Sosyoloji okulunda şekillen yorumlayıcı yaklaşımı benimseyen Ülgener zihniyet çözümlemeleri başta olmak üzere çalışmalarında Weber etkisi ile tipolojik yaklaşıma başvurmuştur. Ülgener’e göre bir toplumun ekonomik gelişmesini sadece üretim araçları ve sermaye birikimi değil insanın zihniyeti, değerleri ve ahlakı belirler. Bu zihniyet toplumun çalışmaya bakışı, kazanca yaklaşımı, tasarruf ve israf anlayışı gibi unsurlarla şekillenir. Bu bağlamda çalışmamız önemli toplumsal analizler yapan Ülgener’in ele aldığı konulardan hareket ederek belirli kavramlar üzerinden zihniyet değişiminin arka planının yeniden okunarak analizini içermektedir.

Anahtar Kelimeler

Sabri Ülgener, Zihniyet, Aydın, Ahlak, Modernleşme

Atıf Bilgisi

Karaca, Nuray. “Sabri Ülgener’de Zihniyet Değişiminin Arka Planı”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 486-502.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.5>

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi	25.09.2025
Kabul Tarihi	20.11.2025
Yayın Tarihi	15.12.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

The Background of Mentality Change in Sabri Ülgener

Nuray Karaca | 0000-0003-0215-9325 | nkaraca@atauni.edu.tr

Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Erzurum, Türkiye

 <https://ror.org/03je5c526>

Abstract

Ülgener, an important thinker in the social sciences for his research on mentality in the context of past and present, is an exceptional intellectual who, as an economist, historian, and sociologist, linked these fields and brought them together in his scholarly persona. Analyzing the economic mentality, social structure, class differentiation, and social stratification of Ottoman society during its period of dissolution through an interpretive method, focusing especially on the relationships between religion and economics, and between religion and mentality, Ülgener aimed to reveal the ongoing effects of that mentality. Finding M. Weber's methodological approach and scientific framework suitable for his own work, Ülgener successfully applied this method and framework in his studies. He possessed an interdisciplinary and holistic understanding of the social sciences. Adopting the interpretive approach shaped largely by the German Social Sciences tradition and the German School of Sociology, he employed a typological approach in his studies, particularly in his analyses of mentality, under the influence of Weber. According to Ülgener, the economic development of a society is determined not only by its means of production and capital accumulation, but also by the mentality, values, and morality of the people. This mentality is shaped by factors such as society's view of work, its approach to profit, and its understanding of savings and waste. In this context, our study includes an analysis of the background of mentality change by re-examining it through certain concepts derived from the issues Ülgener addressed in his significant social analyses.

Keywords

Sabri Ülgener, Mentality, Intellectual, Morality, Modernization

Citation

Karaca, Nuray. "The Background of Mentality Change in Sabri Ülgener". *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 486-502.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.5>

Article Information

Date of Submission	25.09.2025
Date of Acceptance	20.11.2025
Date of Publication	15.12.2025
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Ülgener gelişmekte olan ülkelerin iktisadi meselelerinin kökeninde yatan sorunu bir zihniyet meselesi olarak görür. Türkiye’de sosyal bilimler geleneğinde anlamacı yöntemi ilk defa kullanan Ülgener Weber’in konu ve yöntem birlikteliğini çalışmalarına yansıtır. Weber’in modern Batı kapitalizmi ve rasyonalizmin kültürel anlamı ve önemi üzerinde yoğunlaşmasının sebebi onun sosyolojik soruşturmanın insan varlıklarının kültürel varlıklar ya da kültür menşeli oldukları gerçeğinde kök saldığını düşünmesinden ileri gelir. Ülgener Weber’de kendi alanına uygulayabileceği bir yöntem ve çerçeve bulmuş, bu yöntem ve çerçeveyi kendi çalışmalarına incelikle işlemiştir. Ülgener, Weber’in ayrıcalıklı iktisadi ahlak kategorisinin aksine, iktisadi ahlakı iktisadi zihniyetten ayırmaktadır. Ülgener’e göre iktisadi ahlak ve iktisadi zihniyet, örtüşebilen ancak çoğu zaman birbirinden ayrılan iki ayrı kategori olarak sınıflandırılmaktadır. İktisadi ahlak uygun davranışı ortaya koyarken, iktisadi zihniyet sosyal aktörlere iktisadi faaliyette bulunmaları için gerekli çerçeveyi sağlar. Ahlak olması gereken, zihniyet gerçekte olandır. Weber’in çalışma çerçevesinde yaptığı bu tür yerinde düzeltmelerle Ülgener bu çerçeveyi Osmanlı-Türk toplumsal gerçekliğine uygulanabilmesinin şartlarını oluşturarak uygulamıştır. Bu yüzden Weber’le kurduğu entelektüel etkileşim ve diyalogun iyi anlaşılması gerekir. Weber’in kavramlarını ve araştırma planlarını kullanan Ülgener Alman Sosyal Bilimler geleneği içinde ortaya çıkan doğa bilimleriyle tinsel bilimlerin ayrımını benimser. Tabiat biliminin pozitif olarak dış verilere dayalı açıklayıcı metoduna karşı, tinsel bilimlerin anlam ve ruh yönüne yönelik anlamacı yöntem Ülgener’in metod anlayışıdır. Ülgener metodolojisine dayanarak elde ettiği verileri tarihsel sebep sonuç ilişkisi içinde başarılı bir şekilde ortaya koymuştur.

1. Zihniyet Kavramı

Ülgener zihniyet kavramını esas olarak çözülme devri Osmanlı toplum yapısının sınıf ve toplumsal tabakalaşması çalışmalarının alanını oluşturur. Osmanlı devletinin siyasal ve coğrafi bakımdan üstün olduğu bir çağda iktisadi gelişmeler bakımından çözülmeye başladığını tespit eden Ülgener’e göre bu çözülüşün müzmin sebeplerinin kar ve teşebbüs zihniyetinin Osmanlı toplumunda güdük kalışı ve rasyonelleşmemesi oluştururken bu çözülüşü hızlandıran ve tamamlayan sebepler büyük ölçüde siyasi niteliklerdir.¹ Ancak çözülüşün asıl ve kalıcı sebepleri zihniyet alanındadır. Ülgener çözülüş devri Osmanlı iktisat zihniyetinin en belirgin niteliğini tüketim zihniyeti olarak belirler. Tüketim zihniyeti yaşama üslubu olarak durgun atıl bir hayat anlayışıyla tamamlanır. Ülgener çözülme devri Osmanlı toplumunun zihnen ve iktisaden bir ortaçağlaşma ve esnaflaşma yaşadığını

¹ Sabri F. Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. (İstanbul: Der Yayınları, 1981a).

gözlemler. Osmanlı'da rasyonel iş örgütlenmesinin ortaya çıkamamasının en önemli nedeni bu açıdan zihniyet meselesiyle ilişkilendirir. Ülgener'e göre Batı ile Osmanlı arasında oluşan farklılığın kökenlerini de bu aşamada aramak gerekir. Ülgener'e göre zihniyet din, iklim, coğrafya, tarih vb. birçok etkenin bir araya gelmiş olarak oluşturduğu bir kültürel bileşimdir. Ülgener'e göre bu zihniyetin yol açmış olduğu durgun yaşam anlayışı ve para kazanma hırslarının rasyonel yollar haricinde gayri meşru ve hayal mahsulü yollarla tatmini vb. etkileri Cumhuriyetle beraber zayıflamışsa da büsbütün ortadan kalkmamıştır. Ülgener'in çözülme devri Osmanlı İktisat zihniyetinin analizi büyük ölçüde Weber'in izlerini taşır. Weber'in kavramlarını ve araştırma çerçevesini kullanan Ülgener bunlar aracılığı ile Osmanlı Türk toplumun iktisadi zihniyetini, çözülme devri sosyal yapısını ve toplumsal tabakalaşmasını incelemiştir. Aydını en fazla meşgul eden sorunun Batı karşısında niçin geri kaldık sorusu olduğu düşünülürse zihniyet araştırmalarının ve bu araştırmaların sonuçlarının önemini değerlendirmede Ülgener sadece Osmanlı Türk toplumunun iktisadi zihniyetinin bir muhasebesiyle yetinmez. Bu zihniyetin günümüzde süregelen etkilerini de açığa çıkartmaya çalışır. Ona göre bu zihniyetin olumsuz etkileri kısmen de olsa Türk modernleşmesinde de görülmektedir. Bu açıdan günümüz Türk toplumunda eksikliği çekilen unsur iktisadi gelişme bağlamında madde ve malzeme, finansman değil yetişmiş insan unsurudur.

Batı'da Rönesans ve Reform ile başlayan Aydınlanma süreci, sosyo-kültürel gerçekliğin içerisinde de kendini göstermiştir. Bu süreçten sonra kilisenin etkisinde bulunan siyaset, bilim ve akıl gibi toplumun temel taşları sayılacak kurumlar kilisenin baskısından kurtulmuştur. Bu süreç Batı'da bir ilerleme olarak addedilirken, kilise tarafından kabul edilen metafizik erini mutlak akla bırakmıştır ve bu dönüşümden sonra akıl, kilise ve onun yaptırımlarına karşı üstün bir konuma gelmiştir.² Batı'da bu tür ilerlemeler gerçekleşirken, Osmanlı İmparatorluğu'nda gerileme süreci yaşanmaya başlamıştır. Özkiraz'a göre Ülgener çalışmalarında bu geri kalmışlığın nedeni üzerinde durmaktadır. Özkiraz'ın ifadesiyle "Osmanlı toplumu ile Batı'nın birbirinden ayrılış noktası Sabri Ülgener'e göre 'kazanma ihtirası' ya da 'kabına sığmayan macera hevesinin birinde bulunup diğerinde bulunmaması değil, tarihsel zihniyet farklılaşmasıdır.'³ Ülgener'e göre zihniyet, hangi yönde benimsenmiş ise o yönde ezbere tekrarlanan kaide ve kuralların toplam ifadesidir. Ülgener zihniyeti, ahlâk kuralları ve dini kurallardan ayırt etmektedir. Ona göre faiz yasağı ve zekât iktisâdi bir faaliyet olarak görünmektedir ancak bunlar dinin temel yasakları ya da emridir. Burada bir sorun olmamakla beraber kişinin iç dünyasında bir etki uyandırırsa ahlaki tavır burada ortaya çıkmaktadır. Ülgener iktisâdi zihniyet ve ahlâk arasındaki ayrımı şöyle ifade eder;

² Sabri F. Ülgener, *Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*. (İstanbul: Der Yayınları, 1981b), 35.

³ Ahmet Özkiraz, Sabri F. Ülgener' de Zihniyet Analizi, (Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 143.

“İktisat ahlâkı ve iktisat zihniyeti. Biri uyulması istenen normların ve hareket kurallarının toplam ifadesi, diğeri gerçek davranışında kişinin sürdürdüğü değer ve inançların toplamı. Gerçek davranışında sürdürdüğü diyoruz bununla anlatmak istediğimiz söz konusu değer ve inançların içe dönük bir ideal ve özleyiş tablosunda kalmayıp belli bir yaşama ve davranış biçimine dönüşmüş halde fiil ve adeta elle tutulur bir gerçeklik kazanmış olmasıdır.”⁴ Özetle İktisat ahlâkı, iktisadi tavır ve davranışlar üzerine yargılayıcı değer hükümlerinin söz ve deneyim halinde ifadelendirilmiş bütünüdür. İktisat ahlâkı dünya ilişkileri karşısında kişiyi kulluk görevi ve yükümlülüğünün idrakinde olarak belli tavır almaya çağırان saik ve motiflerin topluca ifadesi olarak kabul edilir.⁵

Ülgener'e göre zihniyet ve ahlâk arasında kesin net bir ayrım ya da ölçü yoktur. Ölçünün olmaması sınıflamamanın olmayacağı anlamına gelmemektedir. İktisat ahlâkı, diğer taraftan, belli bir çağın (veya çevrenin) ahlâk anlayışı olarak bir mana taşıyacaksa, değer ölçüleri ile tek ve dağınık grupları değil, geniş ve yaygın bir çevreyi muhatap alması gerekir. Hiçbir çağ, aslına bakılırsa, tek ve homojen bir dünya görüşü ile temsil edilmez. Çağın mümkün olsa da bir kesiti alınacak olsa, üzerinde kârına karışık, hatta biri öbürüne taban tabana zıt telkinlerin yan yana sıralandığı gözden kaçmaz. Aralarında hangilerine öncelik verileceği bir durumda çoğunluğa bakarak halledilecek bir sorudur öyle ki dar ve dağınık kişi veya gruplar bir yana, hangi akım kütle ile yaygın ve içten temas çizgisini sürdürüyorsa ağırlığı o tarafa kaydırmak gerekir.⁶ Nitekim Max Weber “Protestan Ahlâkı ve Kapitalist Zihniyet” üzerinde dururken sebep ve sonuç zincirinin yalnız bir halkasına eğildiğini belirtmeye bilhassa önem vermiş, daha sonraki incelemelerinde dünya dinlerinin iktisat ahlakını gözden geçirirken sözü bu defa ekonomik faktörün ve sosyal tabakalaşmanın din üzerindeki etkilerine getirmiştir. Bütün bunlarla beraber, Weber belki Marx'la aynı kaderi paylaşarak acele ve yanlış yorumlanmaktan yakasını kurtaramamıştır. Ülgener'e göre bu bir hatadır çünkü kaba ve ters anlaşılmış bir tarihi maddecilik tezine karşı Max Weber'in “Protestan Ahlâkı ve Kapitalist Zihniyet” ile sosyal etkilemeyi tam tersine çevirerek olup biten her şeyi fikir tarafına kaydırmak istediği sanılmıştır. Oysa Ülgener Weber'in hiçbir zaman okuyucuyu sivri ve dört köşe çözümler karşısında tercih yapmaya zorlamadığını ifade eder. Ona göre Weber'in peşinde olduğu büyük dava iktisadi ve sosyal olayların geride ideolojik unsuru yoğurup peşlerine takmadan önce, bizzat kendilerinin ne dereceye kadar fikri faktörlerle içten ve derinden işlenip etkilendiğini açıklamaktan ibarettir.⁷ Bunun üstünde ve ilerisinde Weber hazır reçetelere bağlanıp kalmayı şiddetle reddetmiştir. Nitekim tek yanlı bir maddeciliğe karşı yine tek yanlı bir idealizmi savunduğu

⁴ Sabri F. Ülgener, Makaleler, (İstanbul: Derin Yayınları, 2006), 17.

⁵ Ülgener, Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözölme Devri İktisat Ahlakı, 23.

⁶ Ülgener, Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözölme Devri İktisat Ahlakı, 20.

⁷ Ülgener, Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözölme Devri İktisat Ahlakı, 22

fikrine karşı çıktığı gibi, yeri ve sırası geldikçe bir kısım inançların yaşanan toplum gerçeğinin belirgin izlerini taşıdığını, hattâ o gerçek içinde saklı bir takım maddî-politik çıkar hesaplarının ideolojik bir yansıması halini almış olabileceğini de saklamamıştır. Nitekim İslam'da Emevilerin bir takım politik ayak oyunları ile iktidarı ellerine geçirdikten sonra kaderciliğe dört elle sarılmaları, Weber'e göre, halkoyuna ilahi bir takdir olarak kabul ettirme gayretinden başka bir sebebe bağlanamazdı.⁸ Bu her halde maddeci tarih yorumunun bir başka açıdan ileri ve sivri örneğidir. Fakat her ne suretle olursa olsun, faktörlerin zincirleme dizisinde Max Weber'in bir ucu diğerine feda ettiği söylenemez. Bunu Weber'in kendisi belki herkesten açık dile getirmiştir. İktisat ahlâkı iktisadi organizasyon şekillerinin basit bir fonksiyonu olmadığı gibi, o şekilleri kendi başına ve kendi içinde yoğurup biçimlendirdiği de söylenemez. İktisat ahlâkı hiçbir zaman yalnız din ile tayin edilmiş değildir. Bilâkis ekonomik-coğrafi faktörlere ve tarihi olgulara geniş ölçüde bağlı olmak üzere kendine has bir kuruluşa sahiptir ve bu haliyle insanın dini veya diğer türlü manevi etkenlerle dünyaya karşı takındığı tavır ve davranıştan ayrı ve bağımsız bir varlık sürdürdüğü söylenebilir. Ama yine de iktisat ahlâkının determinantlarından biri yaşama tarzını düzenleyen dini motiflerdir. Bu motifler de tabiatıyla coğrafi, politik, sosyal, millî sınırları içinde ekonomik ve politik faktörlerle derinden etkilenmiş olabilirler. Bütün bu bağlantıları teker teker göz önüne sıralamaya kalkmak işi sonsuza sürmekten başka bir şey değildir. Ülgener Max Weber'in iktisat ahlâkını oluşturmada sosyal tabakalaşmanın rolüne de dikkat çeker. Hemen her dinde, ona göre, yaşama türünü ve iktisat ahlâkını belirleyen ve bir çeşit sözcülüğünü yapan tabakalar vardır.⁹ Çağın ahlâk alayışı her şeyden önce onlarda şekillenmiş görünür. "Yahudilikte yurtlarından sürülmüş, daha çok ortada sınıftan kurulu bir "parya" halkının din ve ahlâk anlayışı; Hristiyanlığın kuruluşunda gezginci esnaf ve zenaatkâr diyâneti; İslâm'da ilk zamanlar cihad erlerinin ve arkasından tasavvufu beraber tekke ve tarikat mensubu küçük burjuva topluluklarının (esnaf başta) yaydığı ve yaşattığı inançlar." Bütün bunlarla beraber Max Weber yanlış bir yoruma açık kapı bırakmamak için bir noktayı daha açıklamadan geçmemiştir. Herhangi bir, dinin tipik temsilciliğini sürdüren sosyal tabakadan söz etmek dinin bütünü ile o tabakaya bağlı olduğunu, o düzenin basit bir fonksiyonu maddi ya da fikri çıkarlarının bir yansıması, ideolojisi sayılabileceğini söylemek demek değildir.¹⁰ Sosyal tabakalarda zamanla değişmeler olmuştur ve olacaktır. Belli bir inanç türü, bir kere şekillendikten sonra değişik çevre ve tabakalarda etkisini sürdürmeye devam eder.

⁸ Ülgener, Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, 23.

⁹ Ülgener, Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, 23.

¹⁰ Ülgener, Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, 24.

2. Halk, Bürokrat, Aydın

Ülgener aydının rolü ve fonksiyonlarının çeşitlilik gösterdiğini ifade eder. Sözü edilen fonksiyonlardan en önemlileri; kültürün değişimine öncülük etmek, değişeni daha popüler ve yaygın hale getirmek, yeni bir zevkin ve üslubun öncülüğünü sürdürmek, halkın politik, sosyal tercihlerini etkilemek olarak sıralar. Aynı konuda Ülgener aydının fonksiyonlarını yüksek kültürü yaratmak ve yaymak, milli ve milletler üstü modeller kurmak, ortak kültürler geliştirmek ve politik roller oynamak diye sıralayan Shils'in görüşlerine de katılır. Aydın bütün bu fonksiyonları ile farklı dallara ve disiplinlere konu olmuştur.¹¹ Bunların dışında söz ve ses sahibi olma özelliği aydının değişmez misyonudur. Aydın ses ve sözü mümkün olduğu kadar soyut, genel ifade ve semboller halinde çevreye iletme gücü ve alışkanlığına sahip kişidir. Aydın, mantık kuvvetini ve üstünlüğünü bununla ispatlamış olacağına inanır. Nitekim Shils'e göre, aydınlar konuşma ve ifadelerinde, toplumun diğer üyelerinden çok daha sık olarak tabiat ve evren üzerine genel kapsamlı ve soyut biçimde semboller kullanan kişilerin toplamından oluşur.

Ülgener'in yaklaşımıyla Ülkemiz aydınına tanımada kaba bir ayırım olarak Tanzimat öncesi ve sonrasını göz önüne alabiliriz. Tanzimat öncesinin aydını, anladığımız kadar, hiç bir zaman belli bir statünün adamı olmamıştır. Tek ve dağınıktır. Şahsi öcünü ve çıkar hesaplarını daima başkalarının desteğinde, onları doldurup işleyip kavgaya sürmekle almaya ve karşılamaya çalışmıştır. Ülgener'in ifadesiyle Türkiye, bildiğimiz ölçü ve unsurlar ile aydın tipine Tanzimat'la beraber ve ondan sonra varır. Aydın artık belli bir statünün adamıdır. Edip, yazar, gazeteci, devlet memuru (bürokrat), bir hizip veya partinin temsilci ve sözcüsüdür ve yine köklü değişiklik olarak aydında görülen şey artık sesini duyurmada matbaa, gazete ve dergi ile beraber dilin yerini kalemi almıştır. Etkilenecek kitle de bununla artık dört duvar arasından dışarı çıkmıştır. Her haliyle geniş, anonim bir yığın ve karşısında sırası ile Tanzimat ve sonrasının aydını, bürokrat aydın ile bugünün sol aydınıdır. Ülgener'in vurguladığı gibi Tanzimat aydını için belirttiği aydın-yığın ilişkisinde bir taraftan Batıyı örnek alan varlığını bizzat Batı'nın onayına borçlu olan aydın tipi diğer tarafta gelişmelerin dışında ve etkisiz kalmış geleneksel yaşamını sürdüren halk kitlesi. Ülgener Tanzimat ve sonrasının aydını (Yeni Osmanlılar ve Genç Türkler başta) Saray ve Bâbı Âli'den ve kendi seviyelerindeki okuryazardan öteye halkla diyalog kuramadığını Bürokrat aydının tabana tepeden bakan ve küçümseyen tavrı ile kütleye devamlı yabancı, hatta yaban kaldığını söyler.¹² Cumhuriyet'in de aynı sorunla karşı karşıya olduğunu "halka rağmen halk için" "halka doğru" tezlerinde görmekteyiz. Cumhuriyetin bürokrat yönetici aydını toplumu dönüştürmede devlet tarafından verilen görevi yerine getirmeyi aydın misyonuyla üstlenmiştir.

¹¹ Ülgener, Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, 67.

¹² Sabri F. Ülgener, Zihniyetler Aydınlar ve İzm'ler, (Ankara: Mayaş Yayınları, 1983), 73

Ülken'in yenileşme hareketlerinin ortaya çıkardığı durumu ifade etmek için kullandığı kültür ikiliği ve Ülgener'in ifade ettiği Aydın-yığın ilişkisindeki diyalog sorununun nedenini aydın bürokrat karışımında aramak gerekir. Müfettiş ve vali olarak, kaymakam olarak halka üstten, yukarıdan bakan ve yanına kolay yaklaşılamayan yönetici takım aynı zamanda diplomalı aydının ülke çapında başlıca örneğini vermiştir. Batıda entelektüel deyince hatıra ilk planda fikir ve edebiyat adamı geldiği halde, bizde aydın okuryazarla beraber onun üst kademede bürokratla kaynaşmış türü akla gelir. Ülgener aydının üstten bakışının halkta yarattığı rahatsızlığı dile getirir.¹³ Bizde aydın bir yanda her şeyin en doğrusunu kendi bilen öte yandan yetki ve uygulama alanında her şeye gücü yeten dediği dedik bir kuvvet ve iktidar odağıdır der. Batıda mantığı, çenesi ve kalemi sürekli işleyen aydın hiçbir zaman haddini bildirme cihazı değildir. Biz de ikisi bir arada hem dili dönen hem gücü yeten bazen aynı kişi bazen ayrı fakat biri öbürünün devamlı destekçisidir. Ülgener'e göre iki sıfatın aynı kişide vücut buluşu halk nazarında aydını sevimsiz hale getirmiştir.¹⁴ Ülgener değişim sürecini açıklarken halk, bürokrat ve aydın ilişkisinin tabana kadar inebilen bir demokratlaşma süreci içinde eski gerginliğini yavaş yavaş kaybettiğini bürokratin bıraktığı boşluğa bir başka kanattan sol entelektüelin gelip yerleştiğini ve bu entelektüelin giyim kuşamı ile saç sakalı ve çetrefilli Türkçesi ile farklı bir tip olduğunu vurgular. Tanzimat aydını ve bürokrat aydın gibi günümüzün sol aydının da birbirini fena halde yıpratın ve küçük düşüren kısır çekişmeler içinde olduğunu dili ve davranışı ile kitle karşısında kendini yabancı kalmaya mahkûm ettiği eleştirisini yapar. "İster iktidardan yana, ister iktidara karşı, aydın ihtirasları yolunda yığının yakasını bırakmayı asla düşünmemiştir" der. Ülgener'e göre yığınla beraber oluş ve onu etkileme çabası aydının bildiğimiz fonksiyonunun ta kendisidir. Tavır aynıdır eldeki ikbal mevkiini sıkı sıkıya korumak veya ikbal kapısından uzak tutulmanın öcünü almak. İzlenen yol ve yöntem de birinden diğerine değişik olsa da her ikisi de aydını yığında destek aramaya götürmüştür.¹⁵

3. İktisadi Ahlak ve Din

Ülgener'e göre iktisat ahlakının bileşenlerinden sadece biri dini motiflerdir. Aynı şey iktisat zihniyeti içinde söylenebilir. Fakat Ülgener'in özellikle ağırlık verdiği husus dini saiklerdir. Daha açık bir ifadeyle iktisat din ilişkisidir. Bu iki olgunun başka bileşenleri olduğunu söylese de tarih, coğrafya, iklim vb. olduğunu bu hususları çözümlemelerinin dışında bırakır. İktisat zihniyeti gerçek davranışta kişinin sürdürdüğü değer ve inançların toplamıdır. Zihniyet dünyaya ve dünya ilişkilerine doğru bir tavır alıştır. Hangi devir ve çevrenin zihniyeti ele alınırsa alınsın hepsinin bir sıra ve söz deyim halinde kendine

¹³ Ahmet G. Sayar, Bir İktisatçının Entelektüel Portresi Sabri F. Ülgener, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998).

¹⁴ Ülgener, Zihniyetler Aydınlar ve İzm'ler, 74.

¹⁵ Ülgener, Zihniyetler Aydınlar ve İzm'ler, 91.

çok noktası ve dışa açılma aracı bulduğu görülmektedir. Ülgener iktisat ahlakı ve iktisat zihniyeti konusunda ortaçağ özelliklerini yansıttığımızı belirtir. Ortaçağ tarihinde belli bir zaman dilimini göstermektedir. Ancak konuyu ilgilendiren insan ilişkileri onların kuruluşu devam ettirilmesi ve değişmesidir. Temel kıymetler açısından lonca ahlakı geleneksel sanat ve meslek anlayışı, durgun ve atıl bir hayat görüşü din gayretinden zuhur eden mistik bir havayla kuşatılır.

Ülgener Osmanlı çözülme devri iktisat zihniyetinin analizini “Zihniyet ve Din” adlı kitapta teorik bir temele oturtur. Bu teorik temel Weberci din ve iktisat sosyolojisidir. Ülgener İslam’ın sosyolojik yorumuyla ilgili Weber’i metodolojik tutarsızlıklar ve yanlış değerlendirmeler açısından eleştirerek Osmanlı iktisat zihniyetinin oluşumunda İslam’ın ilk yıllarına ait saf halinin değil sonraki yüzyılları çehresinin etkili olduğunu söyler.

Ülgener Weber’i tutarlı bir şekilde kullanmış olsa da İslam söz konusu olduğunda Weber’in görüşlerine ciddi muhalefet şerhleri koymuştur.¹⁶ Weber İslam toplumlarında kapitalizmin gelişmemesinin nedenlerini iki noktada toplar. Birincisi İslam’ın toplumsal taşıyıcılarının kimliğini soruşturur. Weber’e göre İslam tek tanrıcı bir din olarak ortaya çıkmışsa da başlıca toplumsal taşıyıcıları savaşçılar olduğundan dolayı asketik-dünyevi bir din olarak gelişmemiştir. İslam bir dönüştürüm dini olmak yerine bir uyum dini olarak gelişmiştir. Aynı zamanda tek tanrıcı mesajın asli hüviyeti tasavvufufla birlikte bozulmuştur. Weber’in İslam toplumlarında kapitalizmin gelişmemesine gösterdiği ikinci sebep siyasi sebeplerdir. Buna göre İslam toplumlarının ekonomik ve siyasal yapısı patrimonyalizmden ibaret kaldığı için rasyonel iş örgütlenmesi için gerekli olan şartlar yani bağımsız rasyonel hukuk ve özerk şehirlerin oluşumuna imkan tanımıştır. Bunun sonucunda Batı’da modern rasyonel kapitalizmin gelişiminde etkin olan orta sınıf dindarlığı yerleşmemiştir. Weber’in bu açıdan İslam kapitalizminin gelişmemesine siyasi hukuki yapı da eklenmektedir.

Ülgener’e göre¹⁷ İslam Weber tahlilinde en zayıf halkadır. Tek yanlı ve acele hükümlerdir Weber’in statik, tek boyutlu, tek aktörlü bir İslam tablosu oluşturduğu kanaatindedir. Ülgener İslamîyet’i ele alırken, onun farklı tarih ve coğrafyalarda farklı biçimler alabileceğini düşünür. Bu değişim ve dönüşümleri hesaba katmayanlar tek yanlıdır der.

4. Modernlik ve Modernleşme

Ülgener’in eserlerinde sıklıkla geçen yeni zamanlar kavramı ile modernliğe atıfta bulunduğunu söyleyebiliriz. Modernlik kavramına yer vermeyen Ülgener atıl ve durağan zihniyetin karşıtı olarak anlattığı olgu günümüz sosyolojisinde modernlik ile karşılanmaktadır. Modernlik 15. ve 16. yüzyıllarda önce Batı’da ortaya çıkan daha sonra bütün dünyayı etkisi altına alan global bir değişim ve dönüşüm hareketi olarak

¹⁶ Ahmet Çiğdem, Akıl ve Toplumun Özgürleşimi, (Konya: Vadi Yayınları, 1997),140.

¹⁷ Ülgener, Dünyü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, 49.

düşünülebilir. Bu değişim ve dönüşümler ekonomik, toplumsal, siyasal, dini ve estetik alanlarda kökten farklı bir zihniyete yol açmıştır. Bu zihniyete modern zihniyet denebilir.

Weber modernliği kültürel bir olgu olarak değerlendirir. Rasyonel bir yaklaşımla bu durumu meşrulaştırır. Batıda ki dönüşümlerin evrenselliğinden söz eder. Batı'da ki rasyonelliğin diğer kültürlerin rasyonelliğinden farkı onun toplumsal bir düzlemde tanımlanması ve bu yolla kültür dünyasını oluşturmasıdır. Weber açısından Batı rasyonelleşme süreci iki sonuçla karşımıza çıkar. Bunlardan ilki dünyanın büyüden arındırılışıdır. İkincisi toplumsallaşmanın ürettiği değerler ile bireye verilen değerler arasında bir uyumsuzluğun ortaya çıkmasıdır. Toplumsallaşmanın oluşturduğu değerlerin örgütlenme süreci geri dönüşü olmayan bir süreçtir ve Weber ona Demir kafes adını verir.

Ülgener dünya ticaret yollarının Akdeniz'i terkedip Atlantik kıyılarına doğru yer değiştirmesinin çözülme devri Osmanlı iktisat zihniyetinde bıraktığı izleri soruştururken temel amacı o zihniyetin bugün dahi devam eden etkilerini açığa çıkarmaktır. Ülgener'e göre azgelişmiş ülkelerde zihniyet bakımından eksik olan unsur teşebbüs gücü ya da para kazanma arzusu değildir. Ona göre asıl eksikliği hissedilen şey bu çıkarıcı ve maceracı kuvvetin metodik disiplin bir çalışma ahlakı içerisinde verimli kılınamayışıdır. Ancak Türkiye'nin giriştiği iktisadi yenilenme hamlesi Batı ile Türkiye arasında var olan zihniyet farkını gözle görülecek biçimlerde azaltmıştır. Ülgener'e göre Tanzimat'tan itibaren bazı düşünce hareketlerinin aydınlar tabakasında başlattığı fakat başaramadığı zihniyet dönüşümünü Cumhuriyet Türkiye'sinde yol, tarım ve sanayi devrimi üstlenmiş bulunmaktadır.

Dini modernite kavramı, Weber'in modernite anlayışının temelinde yatar ve bu kavram Türk modernleşmesini de anlamlandıracak bir kavramdır. Ülgener ise iktisadi modernleşme ile özellikle Türk modernleşmesinin iktisadi yönüyle ilgilenir. Zihniyet kavramı çerçevesinde asıl eğildiği mesele Türk modernleşmesinin iktisadi durumudur. İktisadi modernleşmenin tepeden inmeci tedbirlerle gerçekleşeceğine inanmak bu yüzden onun en büyük düşmanıdır.

Ülgener tarihsel bir yaklaşımla Osmanlı toplumunda kapitalist dönüşümün gerçekleşememesinin en önemli sebepleri arasında köklerini tasavvuf ve tarikat ahlakının oluşturduğu durgun ve atıl bir iktisat zihniyetinin varlığını gösterir. Ona göre kapitalizm sadece ekonomik bir düzen değil, iktisadi verilerin üstünde ve ilerisinde bir yaşam stili, çevre ve evrene karşı bir tavır ve davranış daha doğrusu o davranış bütününden ekonomik-sosyal hayata dönük tarafı ile alınmış bir kesit demektir. Ülgener de Weber'le aynı kötümserliği paylaşmaktadır. Weber'e göre kapitalizm bir kez yerleştikten modern hayat demir kafesini oluşturduktan sonra manevi desteğe artık ihtiyaç duymaz. Ülgener Cumhuriyet Türkiye'sinin nereye gittiğinden çok nereden geldiğiyle ilgilenir. Tarih ve zamanın yekpare bütünlüğü içerisinde ortaya çıkan olgu ve olayların sürekliliğini içerir. Bu açıdan Cumhuriyet Türkiye'sinin iktisadi modernleşmesi, Osmanlı iktisat zihniyetinden

bağımsız bir biçimde de ele alınamaz. Türk modernleşmesi Osmanlı Sosyal yapısının iktisadi zihniyetinin yaşama stilinin içsel bir dönüşümü neticesinde oluşmaktan çok Batı modernliğinin dışsal baskısı dolayısıyla bu baskıya bir cevap olarak doğmuş ve gelişmiştir.

Ülgener 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren batıda yeni zamanların yaşandığını batının modern kapitalizmi ve rasyonel iş örgütlenmesini gerçekleştirdiğini buna karşı yakın şark ve özellikle Osmanlı-Türk dünyasının bu değişim ve dönüşümü gerçekleştiremediğini tespit eder. Ülgener Batı ile Osmanlı arasındaki bu farklılığın nedenlerini sorgular ve zihniyet analizini bu farklılıkları izah etmek için uygular. Batı ile Osmanlı arasındaki farklılığın kaynağını da zihniyet farklılaşması olarak belirlemiştir.

Ülgener'e göre Osmanlı toplumu yayıldığı geniş alan üzerinde baştan beri ikili bir sosyal yapı özelliği taşır. Bu ikili yapı bir yanda taşra dünyası, öbür yanda merkezden oluşur. Taşra değer ölçüleri ve kuruluşları ile geniş bir taban üzerinde feodal bir düzenin izlerini sürdürürken merkez alt ve üst toplumsal tabakalarla birlikte bürokratlaşma eğilimindedir. Taşrada eşraf, ayan ve tarikat karışımı yarı feodal mistik bir üst sınıf ve tabakanın oluşturduğu iktidar yapısına merkezde bürokratların taşıdığı iktidar katmanlaşması karşılık gelir.¹⁸ Ülgener'e göre her iki tarafta da yükselme ve mesafe almanın yol ve yordamı birbirinden farklıdır. Merkezden bilinen yollar nüfuz, göze girme çeşitli usullerle intisap geçerliyen feodal düzenin yaygın olduğu taşrada soyluluk, asıl ve nesep iddiası egemendir.

Ülgener çalışmalarında 12 ve 13. Yüzyıllardan başlayıp 15 ve 16. Yüzyılın sonlarına dek uzanan geniş bir zaman diliminin çerisinde bu iki sosyal yapının oluşumunu bütün safhalarıyla ortaya koymaya çalışır. Yakın şarkta ortaçağ sonlarına doğru görülen ticaret kapitalizminin 15 ve 16. Yüzyıllarda coğrafi keşifler ve dünya ticaret yollarının Akdeniz limanlarında Atlantik kıyılarına doğru yer değiştirmenin trajik bir sonucu olarak Osmanlı toplumsal düzeni yeniden ortaçağlaşmış bu sosyal yapı ve toplumsal tabakalaşma içerisinde deyim yerindeyse bir tüketim toplumu ve zihniyetiyle birlikte bir rant kapitalizmi gelişmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda iç ve dış pazarlardaki daralmayla beraber Osmanlı ekonomisinde ise kapanma ve tasavvufa yönelme eğilimleri baş göstermiştir. Sözü edilen tüketim toplumu ve zihniyetin dinamikleri ve bu içe kapanık durgun ve atıl hayat üslubunda ve tasavvuftaki mistik unsurların zihniyete olan etkilerinde aranabilir. Ülgener'in tasvir ettiği durgun atıl hayat anlayışı temelde mekâna ve zaman karşı bir mesafe olarak özetlenebilir.

Bu mesafe bilinci mekân noktai nazarından yakın komşuluk biçimleri (aile, sanat ve ticaret ilişkileri) haricinde kalan toplumsal ilişki ve bağlardan uzak kalmayı öğütleyen bir ahlak ve zihniyet tarzı üretir. İnsanı gerekli ve faydalı eylem türlerinden alıkoyan yarın endişesi ortaçağ insanına çok aykırı ve yabancıdır. Bu insan için önemli olan içinde yaşanılan anın hakkını vermektir.

¹⁸ Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. 31

Orta çağ ahlakının yol açtığı hayat anlayışına kısaca durgun hayat anlayışı denilebilir. Bu hayat anlayışında kendini ve yakınlarını geçindirmeye yetecek kadar emek ve gayret meşru ve gerekli ondan fazlası gereksiz ve üstelik zararlı kabul edilir. Ülgener'e göre ortaçağ ahlakının oluşumundaki en önemli etkenlerden biri esnaf ve tasavvuf ilişkisidir. Tasavvuf ahlakı gerçekten basit el işçiliğine dayalı bir dünya görüşünün biraz daha kuvvetli çizgilerle ifadesinden başka bir şey değildir. Her sanatın kendi içine kapatılmış olması anlamında kapalı bir ahlaktır. Bu durgun atıl hayat anlayışının sonucunda Osmanlı toplumunda rasyonel iş örgütlenmesini ve modern kapitalizmi meydana çıkaracak olan bir biçimi gelişmemiştir. Ülgener Yakın Şark ticaret ve finans kapitalizminin çözülüşü ile beraber yaşanan süreci ortaçağlaşma olarak niteler. Bu ortaçağlaşma kendini gelenekçilik olarak gösterir. Ona göre gelenekçilik ortaçağ iş hayatında üretim tarzı ve tekniği açısından katı bir muhafazakârlıkla tezahür eder. Gelenekçiliğin ikinci tezahür alanı sosyal yapı ve toplumsal tabakalaşmadır. Sosyal yapıda var olan otorite ve gelenek bağlılığı cemaatleşme ve içe kapanma eğilimlerini güçlendirmiştir.

Sonuç

Türk düşün hayatı içerisinde Ülgener'i anlamak istiyorsak onunla ilgili düşünce sınırlarını netleştirmek gerekir. Ülgener üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda çeşitli ölçütlerle çalışmaların sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Fakat Ülgener'in yapmış olduğu değerlendirmeler düşünce coğrafyamızın genel özellikleri göz önünde bulundurularak anlaşılabilir. Onun çıkış noktası da aydınımızın neden Batılılaşamadık, neden kapitalistleşemedik sorusuyla ortaktır. Ülgener yanıtını zihniyet din ve kültür konularında aramıştır. Zihniyet araştırmalarında Weber'in geliştirdiği çalışma çerçevesini ve yöntemini özümseyen Ülgener¹⁹ Weber'in modern kapitalizm oluşumuna dair yaptığı analizlere benzer analizler yapmıştır. Bu analizleri Osmanlı toplum yapısında kapitalizmin niçin gelişemediğini açıklamak üzere uygular.

Ülgener'in çıkış noktası yaklaşık üç yüzyıldır Türk aydını tarafında dile getirilen neden Batılılaşamadık sorusundan farklı bir yön taşımamaktadır. Sorunun yanıtını Ülgener zihniyet din ve kültür konularında aramıştır. Ülgener'in zihniyet üzerine ilk kitabı 1951'de yayınlansa da ilgisi daha öncesine dayanır. 1937 yılında hazırladığı doktora tezi "Yakın Şark İslam Dünyasının İktisat Ahlakı ve Zihniyet" başlığını taşımaktadır. Ayrıca 1941'de doçent olduğunda İktisat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanan "İktisadi Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri" başlıklı makalesi konuya ilgisinin önemini göstermektedir. Ülgener'in zihniyet üzerine olan ilgisini sadece dönemsel durumla ilgili olarak açıklamak eksik olacaktır. Bunu yerine dönemin kültür yönelimli çalışmaların neresinde durduğunu anlamak da önemli olacaktır. Bu anlama çabası içerisinde konuyla ilgili öne çıkan diğer

¹⁹ Ayşe Azman – Nalan Yetim, "Bir Entellektüelin Yüz Çizgileri, Sabri F. Ülgener", *Doğu Batı* 36 (2006).

bir isim Mümtaz Turhan'dır. Özellikle 1950'li yıllarda Türkiye'de sorunlar kültür temelli açıklamaları öne çıkarmıştır. Bu dönemde kültür ve zihniyet çalışmalarının öne çıkardığı ve modernleşmememizin nedenini ilim zihniyetinin eksikliğinde gören Mümtaz Turhan'a Ülgener üzerinden baktığınızda zihniyetle anlatılmak istenen şeyin ne olduğu daha net anlaşılmaktadır. Turhan'da Ülgener gibi Batılılaşamamanın eksikliğini insanda aramıştır. Demokrasiye geçişle Türk modernleşmesi ve Cumhuriyetin hızlı devrimsel dönüşümleri tartışılmaya başlanmış ve bu tartışmalar kültür değişimleri çerçevesinde anlam kazanarak belirlenmiştir. Bu değişim sürecinde Türk toplumu pasif alıcı değil, aktif alıcıdır. Aldığına biçim veren, ihtiyacı olanı alandır. Bu alışı Turhan kültürün milli, medeniyetin beynelmilel olduğunu söyleyerek Gökalp'in kültür medeniyet ayrımını onaylar.²⁰ Turhan'a göre bir *kültürün değişmesinde en önemli şey, rolü oynayan kültür temaslarının mahiyetini tayin etmektir. Öte uyardan hem Ülgener'i hem de Turhan'ı kapitalizm bahsinde ortak bir ideolojik zeminde buluşturan temel öge Türk muhafazakârlığının kapitalizm kavrayışını ekonomi-politik yerine kültürel politik düzlem üzerine inşa etmesinin temel dinamiğini oluşturan kültüralist perspektiftir. Ülgener, kapitalizmin oluşum ve gelişim sürecini ele alırken siyasal ve ekonomik faktörlere ikincil derecede yer verirken, daha ziyade insan unsurunu öne çıkarmıştır. Ona göre kapitalizm, rasyonel insanın ürettiği bir sistemdir ve sadece bir ekonomik düzene değil aynı zamanda bir yaşam biçimine karşılık gelir. Ülgener,

²⁰ Turhan, *Kültür Değişimleri*, 38.

* Malinowski kültür değişmesini "bir cemiyetin mevcut düzenini yani içtimai, maddi ve manevi medeniyetin bir tipten başka bir tipe kalbeden proses" diye tanımlar. Barlett'e göre kültür değişimleri iktibaslar veya kültürlerin karışması ile olur. Kültür değişmelerinin ilk merhalesi küçük bir grubun haricden aldıklarını toplum içine yaymaları ile başlar ki bu gruba yenilikçiler denir. Turhan bu konuda tek tarafı değil karşılıklı yapılanmadan yanadır. Kültür değişmesi değil değişimleri denmesinin anlamı da budur. (Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişimleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1987, 24). Bu konuda Güngör, aydınların batılılaşma noktasında kültür değişmesini bir ihtiyaç listesi gibi görmeleri noktasında eleştirir. Bu türlü envanterler hazırlamak belki bizim zihnimizi tatmin eder, fakat cemiyeti tatmin etmez. Güngör'e göre cumhuriyetten önceki ıslahat hareketlerinin teknolojik medeniyeti kazanma noktasında daha şuurulu ve daha isabetli olduğu söylenebilir. Çünkü önceki ıslahat hareketleri cemiyetteki eksik tarafları tamamlama gayreti içinde olmasına karşın cumhuriyetçi kadro bir medeniyet ve kültür değişimi içine girmiştir. Bu yüzden Osmanlı ıslahatçıları, pratik sorunlara önem verirken Türk toplumunun Avrupa'ya benzemesinden ziyade, Avrupa gibi kuvvetli olmasını hedeflemişlerdir. Güngör, toplumun batılılaşması konusunda aynı kaygıları taşıyan, Gökalp'in kültürü muhafaza ederek batıdan alınması gerekenin teknik olduğu düşüncesini, o günün koşullarında ileri bir düşünce olarak ifade eder. (Güngör, Erol. *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1990, 40-41). Fakat Güngör'e göre Ziya Gökalp bu farklılaşmanın sağlam bir zeminini oluşturamadığı için bazı tezatlarla düşmüştür. Gökalp kültür ve medeniyetin kesintisiz devamlılığını gözden kaçırmış hatta zaman zaman bu ikisini diyalektik biçimde açıklamıştır. Güngör'e göre Gökalp'in bıraktığı eksikliği Mümtaz Turhan doldurmuştur. Çünkü Turhan'a göre maddi- teknik sahadaki gelişmeler manevi sahaya ait insan düşüncesi ve bilimin ürünüdür bu ürün bütünü teşkil eder. Turhan'a göre kültür değişmesinin (Batılılaşma) yarattığı sorunun çözümünü yine kültür değiştirmelerini araştırmakla bulunabilir. Turhan batılılaşmayı temel sorun olarak diğer sorunların kaynağının da bu olduğunu ifade eder, onun için batılılaşmayı ilmi düzeyde analiz etmek önemlidir. Turhan devrimin nasıl bir değişme yaşattığının iyi analiz edilmesini ister. Ayrıca ülkemizin kültür değişmelerinin etkilerini zorunlu kılan şey, ülkemizin uzun bir zamandır kültür değişmesinin içinde olmasıdır. Turhan kültürün nasıl değiştiğini bilip ona göre Batılılaşım anlayışından hareket eder yani kafadaki ideallere göre değil toplumsal realiteden hareketle toplumsal değişim yapılmalı der.

kapitalizmin bu coğrafyada kök salamamasını Batı'daki dinamik zihniyet karşısında statik Osmanlı zihniyetinin olmasına bağlar. Batılı rasyonel insan sürekli kazanmak ve sermaye artırmak hırsıyla hareket eder dinamik bir koşuşturma içindedir ve kârını düşünür. Bunun tam zıddında yer alan birey ise sadece gündelik geçimi için çalışan günü kurtaran kârı, sermayeyi, büyümeyi önemsemeyen bir tiptir. Bu durum Batı'daki dinamik ve rasyonel hayata karşın, Osmanlı'da durağan bir yaşam anlayışının varlığını ortaya koyar. Ülgener, geri kalmışlığın çok farklı nedenleri olabileceğini kabul etmekle birlikte, Osmanlı'nın gerileme döneminde ekonominin durgun, mistik bir hal almasında tasavvufun etkisinin göz ardı edilemeyeceğini belirtir. Ona göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi durağanlığı, dönemin iktisadi, dini, siyasi ve edebi süreçleriyle harmanlanmış bu zihni ve fikri farklılıklardan kaynaklanan bir desen oluşturmaktadır. Ülgener, İslam'ın asıl kaynaklarında akla, bireye, çalışmaya ve ticarete önem veren vurgunun, kapitalizmin gelişmesine uygun bir zemin sunduğunu düşünmüş, ancak tarihin belli kesitlerinde İslam dininin yanlış yorumlanmasının engel yarattığını belirtmiştir. Ülgener'e göre, Osmanlı toplumu ile Batı arasındaki ayrılış noktası, tarihsel süreçte gelişen tarihsel zihniyet farklılaşmasıdır. Turhan da insanımız da bilim zihniyeti oluşturmadan, teknik ve mesleki kabiliyetlerle donatmadan, sadece Batılı kanunlar, modern şehirler, teknolojik aletler ile Batılılaşacağımıza inanma zihniyetinin yanlış olduğunu belirtir. Diğer bir ifadeyle asıl sıkıntımız insan unsurunun haricinde bir Batılılaşmanın mümkün olabileceği sanısında olmamızdır. Turhan, medeni bir toplumun ancak bilim zihniyeti ve bilimle yetişmiş uzman insanlarla kurulabileceğine inanmaktadır. Mümtaz Turhan'ın Batılılaşma felsefesi, kalkınma çabalarının başarısızlığını doğrudan insan unsurunun ihmal edilmesine bağlamakta ve bu nedenle insan faktörünü kalkınmanın ve Batılılaşmanın anahtarı olarak konumlandırmaktadır. Turhan, Batılılaşmayı yalnızca teknolojik veya yüzeysel unsurların benimsenmesi olarak değil, Batı medeniyetinin temel unsurları olan bilim zihniyeti, teknik beceriler ve özgür düşünce gibi köklü değişimler üzerinden değerlendirmektedir. Turhan'a göre her devirde amacın Batılılaşmak olmasına rağmen tutulan yolların ve kullanılan araçların ayrı olması batılılaşmada devamlılığa engel olmuştur. Bunun asıl nedeni batıdan alınması gerekenler değil tali unsurları alarak hakiki kıymetlerimizi terk ve ihmal etmiş olmamızdır.²² Bu durum aydınla halk arasında uçurum yaratmıştır. Aydını anlamayan halk, halkı anlamayan aydın. Ülgener zihniyet meselelerine yaklaşırken önemli olan şeyin bir eylemin yorumlanabilir ve anlaşılabilir anlam olduğunu söyler.

²² Turhan, Mümtaz. "Hakiki Kıymetlere Doğru", Türk Yurdu, 246, (1955b), 8.

Kaynakça | References

- Azman, Ayşe - Yetim, Nalan. "Bir Entellektüelin Yüz Çizgileri, Sabri F. Ülgener", *Doğu Batı* 36 (2006), 175-192.
- Çiğdem, Ahmet. *Akıl ve Toplumun Özgürleşimi*, Konya: Vadi Yayınları, 1997.
- Güngör, Erol. *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1990.
- Malinovski, Bronislaw. *Bilimsel bir Kültür Teorisi*, çev. Saadet Özkal. İstanbul: Kabalcı, 1992.
- Özkiraz, Ahmet. *Sabri F. Ülgener' de Zihniyet Analizi*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Sayar, Ahmet Güner. *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi Sabri F. Ülgener*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998.
- Turhan, Mümtaz. "Garplılaşmanın Manası", *Türk Yurdu* 272 (1959), 19-20.
- Turhan, Mümtaz. "Hakiki Kıymetlere Doğru", *Türk Yurdu* 246 (1955b), 6-9.
- Turhan, Mümtaz. "Türk Kültür Unsurları Karşısında Avrupalı ve Amerikalılar", *Türk Yurdu* 245 (1955a), 891.
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1987.
- Ülgener, Sabri F. *Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*. İstanbul: Der Yayınları, 1981b.
- Ülgener, Sabri F. *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. İstanbul: Der Yayınları, 1981a.
- Ülgener, Sabri F. *Makaleler*. İstanbul: Derin Yayınları, 2006.
- Ülgener, Sabri F. *Zihniyetler Aydınlar ve İzm'ler*. Ankara: Mayaş Yayınları, 1983.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları, 1992.

Constructing Turkish Identity as the “Other”: The Erasure of a Civilization in Balkan Memory

Uğur Dolgun | 0000-0003-4898-1007 | udolgün@istanbul.edu.tr

Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economic Sociology, İstanbul, Türkiye

 <https://ror.org/03a5qrr21>

Abstract

This article examines how European discourses that othered the “Turk” were taken up by Balkan nationalisms and translated into violent policies during the transition to nation-states from the late nineteenth century onward. It shows how a Europe-made adversarial frame legitimated this shift and fed practices of forced displacement and mass killing. Methodologically, the study draws on a systematic review of the literature and comparative readings in historiography. Backed by Western and Russian powers, separatist movements targeted the Ottoman legacy, dismantled a long-standing multi-confessional order, and normalised a security politics that accelerated ethnic homogenisation. The findings indicate that claims to legitimacy advanced in step with waves of violence, fracturing cultural and social continuities. Building the post-imperial political architecture on this basis kept the regional order brittle well into the twentieth century, helped trigger genocides, and left durable effects that marginalised minority communities. Without a careful reckoning with this trajectory, Europe’s self-narrative will remain partial and misleading.

Keywords

Balkans, Europe, Ottoman Civilization, Greco-Turkish War, Othering Policies

Citation

Dolgun, Uğur. “Constructing Turkish Identity as the “Other”: The Erasure of a Civilization in Balkan Memory”. *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 503-528.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.6>

Article Information

Date of Submission	9.10.2025
Date of Acceptance	20.11.2025
Date of Publication	15.12.2025
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Türk Kimliğini “Öteki” Olarak İnşa Etmek: Balkan Hafızasında Bir Medeniyetin Silinmesi

Uğur Dolgun | 0000-0003-4898-1007 | udolgun@istanbul.edu.tr

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Sosyolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

 <https://ror.org/03a5qrr21>

Öz

Bu makale, Avrupa’nın “Türk” kimliğini sistematik olarak ötekileştiren söylemleri ile Balkan ulusçuluklarının bu söylemleri şiddet politikalarına dönüştürdüğü geçiş dönemini incelemektedir. Amaç, 19. yüzyılın sonlarından itibaren ulus-devlete geçiş sürecinin, Avrupa kaynaklı bir düşmanlaştırma çerçevesiyle nasıl meşrulaştırıldığını ve Balkanlarda zorunlu yerinden etme ve katliam pratiklerine evrildiğini göstermektir. Metodoloji, ilgili literatürün sistematik analizi ile tarih yazımına ilişkin karşılaştırmalı okumalara dayanmaktadır. Batı ve Rusya tarafından desteklenen ayrılıkçı hareketler Osmanlı mirasını hedef alarak, yüzyıllardır süren hoşgörülü ve çok kimlikli ortak yaşamı tasfiye etmiş; bu da, etnik homojenleşmeyi hızlandıran bir güvenlik siyasetinin kalıcı hale gelmesine yol açmıştır. Bulgular, meşruiyet üreten söylemlerin etkisinin, sahada yaşanan şiddet dalgalarıyla eşzamanlı ilerlediğini ve bu sürecin ateş sarmalı içinde kültürel ve toplumsal süreklilikleri parçaladığını ortaya koymaktadır. İmparatorluk sonrası siyasal mimarinin bu anlayış üzerine inşa edilmesi, bölgesel düzeni 20. yüzyılda da kırılanlaştırmış, soykırımları tetiklemiş ve azınlık statülerini marjinalleştiren kalıcı etkiler yaratmıştır. Bu tarihsel süreç doğru biçimde okunmadığı sürece, Avrupa’nın kendi anlatısı eksik ve yanıltıcı kalmaya mahkum olacaktır.

Anahtar Kelimeler

Balkanlar, Avrupa, Osmanlı Medeniyeti, Türk-Yunan Savaşı, Ötekileştirici Politikalar

Atıf Bilgisi

Dolgun, Uğur. “Türk Kimliğini “Öteki” Olarak İnşa Etmek: Balkan Hafızasında Bir Medeniyetin Silinmesi”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 503-528.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.6>

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi	9.10.2025
Kabul Tarihi	20.11.2025
Yayın Tarihi	15.12.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Introduction

Where Europe begins and ends has never had a clear answer. As one scholar who describes European history as “the history of a culture” notes, in antiquity the term *Europe* referred chiefly to Thrace and Macedonia; to the lands of present-day Bulgaria, Albania, and Serbia; and to Illyria—then encompassing parts of what are now Albania, Montenegro, Kosovo, Bosnia and Herzegovina, Croatia, and Slovenia.¹ This area, ringed by Greek colonies in the ancient period, would later come to be known as the Balkans.² Yet the word has long carried a political charge beyond its geographical sense, and much of its modern usage refers to that politics. Across history, the Balkans—the southeastern part of Europe—have been a region of strategic consequence: a crossroads between Asia and Europe; a bridge for empires and cultures; a hub of population movements; and a zone of socio-economic and cultural transition shaped by relations with its neighbors.³ The term *Balkan* itself is Turkish, meaning “mountain range covered in forests” or “steep, impassable highlands,” used by Turks to denote the parallel ranges between the Maritsa (Meriç) and the Danube. It was Europeans who gave the peninsula this name, and it first appeared in the literature in 1809, coined by the German geographer A. Zeune⁴; for the Turks, the general designation for these lands was *Rumeli*.⁵

The Balkan Mountains—after which the peninsula is named—run from the Timok River valley in northwestern Bulgaria in a broad arc parallel to the Danube, reaching the Black Sea. The Balkan Peninsula comprises European Turkey, Greece, Bulgaria, Albania, and Romania, together with the post-Yugoslav states of North Macedonia, Croatia, Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, and Kosovo. Thrace is divided among Turkey, Greece, and Bulgaria. The portion within Turkey’s borders—European Turkey, consisting of Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, the European side of Istanbul, and parts of Çanakkale—is known as Eastern Thrace. Western Thrace, under Greek administration, is bounded by the Meriç/Evros River on the Turkish side, the Mesta/Nestos on the Macedonian side, and the Rhodope Mountains along the Bulgarian frontier. Northern (Upper/Bulgarian) Thrace lies between the Balkan Mountains to the north, the Rila and Pirin ranges to the west, the Black Sea to the east, and Western and Eastern Thrace to the south. By *Rumeli* (Rumelia) is meant, from the fifteenth century onward, the southern Balkans under Ottoman rule; like “Balkans,”

¹ J. G. A. Pocock, “Kendi Tarihleri İçinde Bazı Avrupalılar”, çev. R. Ögdül, *Avrupa Fikri*, ed. Anthony Pagden, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010), 76.

² Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, çev. Dilek Şendil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2022), 52

³ Mehmet Kayıran, “Milliyetçilik Akımının Balkanlar’daki Gayrimüslim Unsurlar Üzerindeki Etkisi (1789-1875)”, *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 3/5, (Şubat 2019), 87.

⁴ Yusuf Hamzaoglu, *Balkan Türklüğü*, Cilt 1 (Üsküp: Logos-A Yayınları, 2010), 17.

⁵ Yılmaz Öztuna, *93 ve Balkan Savaşları: Avrupa Türkiye’sini Kaybımız-Rumeli’nin Elden Çıkışı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021), 11.

the term bears geographical, cultural, and political overtones. Although their boundaries do not fully coincide, *Rumeli* has at times been used for, and closely associated with, both the Balkans and Thrace. In contemporary usage, the region includes Turkey’s European lands (Eastern Thrace), northern Greece, Bulgaria, southern Serbia, Albania, Kosovo, North Macedonia, Bosnia and Herzegovina, and Montenegro.

1. Traces of the Turks in the Balkans and the Ottoman Identity

Turkic arrivals in the Balkans reach back to the era of the European Huns. Two principal corridors led into the peninsula: one across the steppe north of the Caspian and Black Seas, the other through Anatolia. The earliest Turkic groups to enter—Ogurs/Utrigurs, Bulgar Turks, Avars, Pechenegs, Ouzes, Cumans/Kipchaks, and Oghuz—began settling from the third century CE onward, largely via the northern route. Many later adopted Christianity and became Slavicized. Historians often refer to these communities as the “Lost Turkic Tribes” or “assimilated tribes.” Nomadic lifeways that proved difficult to transpose into settled regimes, together with conflicts among these groups and with Byzantines, Slavs, Latins, and others, accelerated their assimilation; ideological pressures from Slavic and Byzantine authorities also played a role. A second wave arrived from Central Asia, first establishing a homeland in Anatolia and then, under the Ottoman beylik, crossing the Dardanelles into the Balkans; the Battle of Mohács (1526) is commonly taken to mark the onset of Ottoman predominance in the region.

During this period—amid political-military contention and economic strain—selected families from Anatolia were resettled in Western Thrace, Bulgaria, Macedonia, the lands of former Yugoslavia, and Romania⁶. Scholars from the region, who sometimes describe it as “deep Europe” or “the other Europe,” not only acknowledge but emphasize the formative role Turks played in the making of a Balkan identity. As one study that analyzes the Balkans and the Turks through travelogues puts it, researching Balkan identity effectively means researching Ottoman history.⁷ Recent work likewise shows that, in pre-dissolution Yugoslavia, most Bosniaks—despite their Slavic ethnicity and use of Serbo-Croatian—situated themselves in relation to an Ottoman past.⁸ A similar pattern holds for Albanians in Kosovo.⁹ Another scholar underlines that, for Turks in the Balkans, *Ottoman-ness*¹⁰ continues to

⁶ İdris Koralp, “Balkanlarda Türkler”, (Erişim 22.09.2008).

⁷ Sanja Lazarević - Aleksandra Úuric Milanovic, “Modernist Seyahatnamelerde Balkanlar ve Türkler: “Derin Avrupa’da” İngilizlerin Türkleri Sunumu”, *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi* 2/2, (Aralık 2018), 177.

⁸ The Ottoman past should not be reduced to a singular Turkish identity or a homogeneous religious outlook; as a multiethnic, multiconfessional formation, it absorbed and made its own the cultural practices of Turkish, Kurdish, Arab, and Balkan communities—including *Rum* and Armenian populations.

⁹ Orhan Türkdoğan, *Türk Toplum Sistemi* (İstanbul: IQ Yayıncılık, 2011), 63.

¹⁰ “The author cautions that his use of *Osmanlılık* (Ottoman-ness) should not be conflated with neo-Ottomanism—an ideological script that seeks to revive a project by recasting the empire as a Middle Eastern

function as a political identity under whose canopy many still take shelter; the experiences of the last century, it is argued, are inseparable from the fact that these communities once bore an Ottoman identity.

A further point is that whereas Turks in Turkey, as well as Albanians, Bulgarians, and Romanians, came to inhabit new political identities and left *Ottoman-ness* behind, this was not fully the case for Turks of the Balkans.¹¹ For communities repeatedly stigmatized on the grounds of their *Ottoman-ness* and subjected to various forms of victimization, the Ottoman identity continued to be a defining frame even after the empire collapsed. As one scholar puts it, we should move beyond the tendency to treat the Republic of Turkey as the sole heir to this legacy; even among peoples who have worked hardest to repudiate the Ottoman past and disparage the empire, cultural patterns connected—however unconsciously—to the Ottoman centuries persist in notable ways.¹² The insistence on denying such continuity, or the assumption that a centuries-long Ottoman cultural formation could be neutralized so quickly, can be read in two ways: as evidence of the assimilative force of Western imperialism’s dynamic structures over non-Western societies; or as a sign that the Ottoman state’s extensive tolerance toward the lifeways and religious practices of subject populations placed a brake on social integration. In the Balkans, moreover, Islam came to be identified with Turkishness and Turkishness with Islam; it was *Ottoman*¹³ identity that folded the two into a single whole. Crucially, this identity also incorporated—largely on a voluntary basis—non-Turkish Muslim groups and, at times, even certain Christian communities under its canopy.

state—and he reminds us that “Ottoman” historically signified the Balkans first and Anatolia only thereafter. His second critique is that, while Greece and—more broadly—Slavic publics have tried to efface the name “Balkans” and replace it with what they deem the more “politically correct” label “Southeastern Europe,” Turkey’s policy toward the Balkans—unlike those of the regional states—has largely consisted of ad hoc, day-to-day maneuvers untethered to any overarching vision or analysis. A similar criticism surfaced in an oral-history project we conducted on the Turks of Western Thrace: interviewees who migrated to Turkey between 1967 and 1995 complained that, whereas Greece’s Western Thrace policy has hewed to the same aims for over a century, the Turkish state has not shown comparable consistency. They attributed this to the fact that, in Greece, policy is set by extra-political specialists with deep knowledge of the region and of Turkey and who remain in post across successive governments, whereas in Turkey each new cabinet resets Western Thrace policy and leaves it to Anatolia-based bureaucrats with little familiarity with the region.

¹¹ Recai Coşkun, “Yakındaki Uzak Vatan: Balkanlar”, *Düşünce Dünyasında Türkiz* 3/18, (Kasım 2022), 55–56

¹² L. Carl Brown, *İmparatorluk Mirası: Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası*. çev. Gül Güven (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 19–21.

¹³ At the same time, the Ottoman Empire marks a distinct watershed in Turkish history. Under the rubric of Ottoman identity, “Turkishness”—in matters of statecraft, tradition, “civilization,” and culture—was recast as having shed its putative “Asiatic” roots and as bearing an “Eastern” character specific to the Middle East. For example, in the “Orientalism” entry of his book, Steinz offers no general definition; instead he points to Mozart’s Turkish March, then moves on to Turkish baths and the Ottoman harem motif—popularized for European audiences, not least by Dominique Ingres’s *Grand Odalisque*.

Many forces drew the Ottomans toward the Balkans. As relentless Mongol campaigns pushed the Seljuk polity to collapse and İlhanid pressure constrained movement across Anatolia, Turkic principalities saw their room for maneuver shrink and turned toward the western frontier. They first secured stretches of the Aegean coast and then crossed the straits, establishing a new base in the lands they would call *Rumeli*.¹⁴ In this conjuncture, a small tribal formation read the moment shrewdly and leveraged local opportunities: within a short span the Ottomans both absorbed the damage left by the Mongol incursions and consolidated into a durable state. A frequently noted key to this ascent was a strategic choice taken amid Anatolia’s disorder—not to be pulled into the turmoil, but to pivot across the straits into *Rumeli*. Expansion there, in turn, strengthened their position in Anatolia and laid the groundwork for an imperial polity with wider reach.¹⁵

When geography and history are read together with due complexity, a clear pattern emerges: while the Ottomans were still a frontier principality that had not fully consolidated their hold over newly conquered Anatolian lands, they chose to cross into Europe, make *Rumeli* their primary base, and take the first steps toward becoming a Balkan state. Alongside grounding imperial legitimacy in a universal order—*nizâm-ı âlem*—they also styled themselves as the *Third Rome*¹⁶, locating their capitals on the European side, first in

¹⁴ Prof. J. Mool, who had toured the core Ottoman lands to compile a comprehensive survey, associated Turkish identity less with Anatolia than with Istanbul and *Rumeli*. Criticizing both the Ottoman government and Anatolia as “without identity,” Mool asserted that “all of Turkey’s past lies in *Rumeli*,” and that places such as Kosovo, Mohács, Belgrade, Edirne, Niş, and Shkodër carry far greater meaning and historical weight for Turkey than Anatolia does. Donald Quataert likewise notes that, in regional terms, the Balkans remained the empire’s most densely populated zone into the early nineteenth century.

¹⁵ Kemal Ramazan Haykıran, *Suyu Aşan Kılıçlar* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022), 11-13.

¹⁶ Numerous sources attest that the Ottomans saw themselves as heirs to both Rome and Byzantium; the work of leading scholars such as Halil İnalcık, İlber Ortaylı, Stéphane Yerasimos, and Ali Kazancıgil is illustrative. Bayezid I—who never abandoned the ambition to take Constantinople—pressed for recognition of the title *Sultan-ı Rûm* (“Sultan of Rûm”). When Mehmed II conquered the city, he styled himself “Successor to the Caesars” (*Kayser-i Rûm*) and “heir to the Eastern Roman Empire.” In his *Epistola ad Mahometem* (Letter to Mehmed), Pope Pius II even promised that, should he accept Christianity, Mehmed would be acknowledged as “Emperor of the Romans” and “King of Europe.” During the succession struggle with Prince Cem, Bayezid II told European courts that the *Devlet-i Rûm* (“State of Rûm”) could not be ruled by two sovereigns. The project of seizing and re-founding Byzantium, in short, long predated Mehmed and ran through earlier sultans as well. Similarly, Süleyman I refused to recognize Charles V’s papal coronation as Holy Roman Emperor in 1530, declaring that the title *imparator* belonged to him alone and proclaiming himself the sole heir to the Roman-Byzantine empires. The Ottomans did not limit their claims to Rome and Byzantium, moreover; they cast themselves as emperors of the world. Near Eastern specialist L. Carl Brown offers a comparative view: among the great Mediterranean empires, only Rome—at its apogee—surpassed the Ottomans in territorial extent, yet it did not match their longevity; the longevity record belongs to Byzantium, but in the breadth of territory and the diversity of subject peoples it cannot be compared to the Ottoman Empire. By claiming continuity not just with Byzantium but with Rome—the matrix of many of the West’s legal and political institutions—the Ottomans challenged the deep-seated East/West binary. They were also the last and most developed instance of the Islamic imperial tradition, drawing on the legacies of the Umayyads, Abbasids, Fatimids, Mamluks, and Mongol polities. At their sixteenth-century zenith, the Ottomans shared the historical stage only with two other great Muslim

Edirne and then in Istanbul.¹⁷ The conquest of Istanbul functioned as a kind of transfer of the imperial mantle: as the Byzantine Empire—the heir to Rome’s rebirth—came to an end, the Ottoman Empire entered the stage. The fall of Constantinople also marked the emergence of Istanbul¹⁸ as the center of the Islamic world and of Turkic-Islamic civilization and arts. One fact about the period is often overlooked: when Mehmed II laid siege to the city, the Byzantine realm had effectively shrunk to the walled core of Constantinople, whereas the Ottomans already held the Balkans up to the Danube and Anatolia up to the Taurus—meaning that they had long since eclipsed Byzantine territory.¹⁹

At times in the West one still encounters the claim that the duel between Christendom and the Ottomans began with the fall of Constantinople, a view that overlooks the fact that the Ottomans had conquered swathes of the Balkans and set foot in Europe a century earlier.²⁰ As the empire grew into a far-reaching polity²¹ spanning Central and Eastern Europe, West Asia, and North Africa, one pillar of its world-historical ascent was the conquest of Istanbul; the other—indeed the only viable gateway to Europe under the conditions of the time—was consolidation in the Balkans. By taking Bursa and Nicaea, Orhan Gazi effectively drove Byzantium from Anatolia; with the capture of Edirne he also secured a forward base in Europe.²² By the time Orhan died in 1362, Turkish power was anchored above all in the Balkans, and Murad I continued in that vein, making the region a homeland.²³ Just as Manzikert had opened the gates of Anatolia, Murad I’s defeat of a coalition of Balkan states at the Battle of Çirmen (Chernomen) on the Maritsa in 1371 opened the gates of the Balkans; thereafter, many Christian princes, as vassals and representatives of the sultan, took the field with the Ottoman army.²⁴

In short, once we recall that moving the capital from Bursa to Edirne was a strategic step toward the conquest of Istanbul—and a stage in a westward expansion policy—it

empires—the Safavids in Iran and the Mughals in India. Together these three neighbors embodied the remarkable reach of Islamic civilization across Asia, Europe, and Africa. Of the many Western Asian empires stretching back to the Hittites, Achaeans, Sasanians, and the empires of Alexander the Great and his successors, it was the Ottomans who endured as a decisive power in international politics into the twentieth century. For this reason, when Ottoman sultans called themselves “emperors of the world,” it was not mere hyperbole.

¹⁷ Ali Kazancıgil, *Türkiye Üzerine Basmakalıp Düşünceler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 16.

¹⁸ Reader’s Digest, *When, Where, Why and How it Happened*, (London: The Reader’s Digest Association Ltd, 1999), 113.

¹⁹ Stefanos Yerasimos, *Konstantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 9.

²⁰ Jean-François Solnon, *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa*, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2020), XI-XII.

²¹ As Kazancıgil argues, the Ottoman transition from a small beylik to a world empire was enabled by a finely calibrated synthesis of the distinct modes of statecraft and cultural traditions of the pre-Islamic Turks, the Seljuks, the Arabs, the Persians, and Byzantium.

²² Reader’s Digest, *When, Where, Why and How it Happened*, 113.

²³ Norman Stone, *Türkiye: Kısa bir tarih*, çev. Orhan İsvan, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), 27.

²⁴ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, çev. S. C. Karadeli, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 9.

becomes clear that the Balkans were made a homeland before Anatolia.²⁵ Settlement in the Balkans reaches further back than in many Anatolian cities and even some parts of the wider Islamic world; the Ottomans first proved their statehood, in effect, as a Balkan power.²⁶ A further point is the region’s enduring strategic value. As Finkel shows, especially in the sixteenth and seventeenth centuries—when late marquee successes such as the sieges of Esztergom and Kanizsa stand out—the effectiveness of the Ottoman military owed much to the Balkans: not only was a large share of provisions for campaign supplied there, but a significant portion of the troops came not from the imperial center but from Bosnia, long known as the frontier province par excellence.²⁷

From the moment the Ottomans set foot in *Rumeli*, they began relocating families from Anatolia; later, massacres in the Balkans triggered mass returns to the Anatolian homeland. In this reciprocal movement, the Balkans came to mean Turkey and Turkey, in important respects, came to mean the Balkans. A considerable share of today’s population traces its origins to the peninsula two or three generations back, which is why *Rumeli* tunes still animate local song across many regions. In the Balkans, meanwhile—owing to the dense imprint of mosques, madrasas, külliyes, soup kitchens, endowments, inns, bridges, and other monumental works—the “Pillars of Islam” entered popular parlance as the “Pillars of Turkishness.” The Balkans and Turkey form an inseparable whole not only in geography but across culture, language, history, custom, and belief. To speak of the Balkans is thus to speak of much more than conquest; it is to speak of the making of a civilization and a cultural world.

²⁵ By contrast, this process of settlement and conquest stood in stark opposition to the policies and actions of Greek, Serbian, and Bulgarian actors who, in the name of independence, turned the Balkans into a bloodbath. In the territories the Ottomans incorporated, the organizing principle was not naked force but freedom of religion and conscience: beliefs were not interfered with, and no community was excluded on ethnic grounds. Indeed, peasants and commoners were placed under protection against local authorities through a fiscal-land regime that both abolished feudal corvée and guaranteed local usufruct via the *mîrî* (state-domain) system, while nobles and military strata were treated with considerable latitude. So much so that groups who refused to accept the conquest of Rumeli and retreated to the mountains to take up banditry were later offered amnesty; these bands, known as *armatoloi* (armatoles), were transformed—under law—into guardians of the very uplands they had once controlled informally. From the outset in the Balkans, Ottoman policy took two main forms: either newly taken polities retained their political identity under tributary status, or Christian feudal lords were incorporated into the timar system and, on the basis of services rendered, were allowed to pass their lands to their sons. Unlike the Balkan dissolution of the 1990s—protracted, massacre-ridden, and abetted by Western indulgence—this model helps explain how the founding dynamics of a frontier beylik could be accepted across Christian lands and become the basis of a 624-year empire. As Stone notes on the very first page of his introduction, after observing that Turkey lost the Balkans in the nineteenth century and Arab lands in the twentieth, “since then the Balkans and the Middle East have been the world’s open wounds; for that reason the Ottoman Empire is, to some degree, even missed today.” In addition, some theories link the ready internalization and centuries-long endurance of Turkish cultural and civilizational forms to earlier Turkic groups—mentioned above—who had settled before the Ottomans and forged close ties with their surroundings.

²⁶ İlber Ortaylı, *Avrupa ve Biz*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008), 71.

²⁷ Fikret Adanır - Suraiya Faroqhi, *Osmanlı ve Balkanlar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 25.

2. The Othering of Turkish Populations across Europe and the Balkans

Despite the depth of the bond between the Balkans and Turkishness, making sense of the region’s step-by-step rupture—and of the massacres targeting its Turkish-Muslim inhabitants—requires first tracing how the image of the Turk took shape in Europe. Scholars note that, especially after the Ottoman victories of the sixteenth century, Europe’s notion of the “other” began to shift: *Muslim* gave way to *Turk* as the primary marker. European letters and imagination thus turned to crafting a new figure that could stand in for Islam itself.²⁷ In the post-Renaissance milieu, the “Turk” acquired a double meaning: on the one hand, the ancient empire seen as Islam’s standard-bearer; on the other, a byword for barbarity invoked to explain conduct or character. Cornell even suggests that European identity coalesced through wars stretching from the defeat of Muslim forces at the Battle of Poitiers²⁸ to the repulse of the Ottomans at the gates of Vienna.²⁹ Earlier Muslim armies, he argues, were treated as transitory threats; the decisive factor was the Ottomans, who embodied both Turkish and Islamic identities.

Europe, by means of mirror-like representations, fashioned a multilayered enemy in the new “Other”³⁰ that came to stand for the East and for Islam at once—tightening an inward

²⁷ Lazarević - Milanović, “Modernist Seyehatnamelerde Balkanlar ve Türkler: “Derin Avrupa’da” İngilizlerin Türkleri Sunumu”, 177.

²⁸ What Cornell labels the *Battle of Poitiers* is in fact the Battle of Tours. The engagement is often said to have determined Europe’s future and to have ushered onto the stage a figure that would symbolize the enemy in the Western imagination. In this way, the Christian-Islamic clash comes to play a formative role in Eurocentric narratives, heralded as a “proto-cultural” idea of Europe’s arrival. Writers such as Messadié, however, treat both the battle itself and the hero-making around Charles Martel—an illegitimate son of a saint—as among the exaggerations of European history. First, they note how accounts ignore that the Saracens had already been defeated by Duke Eudes of Aquitaine at Toulouse in 721. Second, they point to the way Tours/Poitiers was inflated into the ideal instrument of chauvinist exploitation, despite lingering ambiguity over whether it even counts as a “battle” in the formal sense. In October 732, Arab raiders under ‘Abd al-Rahmān al-Ghāfiqī, intent on plunder, unexpectedly ran into a larger body of Frankish and Aquitanian infantry between Tours and Poitiers and, shocked by the encounter, broke and fled toward Languedoc. Chroniclers, knights—Martel among them, eager to extend his sway over Aquitaine—and popular minstrels then spun the rout of raiders into an outsized tale of heroism. That Martel was Charlemagne’s grandfather further magnified the legend, giving his lineage a deeper symbolic weight in European history.

²⁹ Talha Övet, “Avrupa ‘Öteki’si”, *Stratejik Öngörü Dergisi*, 11, (Aralık 2007), 95.

³⁰ According to authorities such as Edward Gibbon and Margaret Meserve, one Renaissance thesis—floated and then abandoned under criticism—claimed that the Turks were descended from Troy. Some historians styled them Teucris (Trojans), rooting their lineage in Turkos, the warrior grandson of King Priam. In his 1458 treatise *Europa*, Enea Silvio Piccolomini (Bishop of Siena, later Pope Pius II) vigorously rejected this view: the Teucris, he argued, were a literate people who had come to Troy from Crete and Italy and later contributed to Rome’s rise; there could be no kinship with the Scythian “barbarian” Turks. The Trojan War, of course, is saturated with symbolic meaning. It animates Europe’s founding texts—Homer’s *Iliad* and *Odyssey*, Virgil’s *Aeneid*—and long fed East/West antitheses. Because some sources cast the Trojans’ ethnicity as Turkish, a thicket of beliefs grew up around the idea. The Spanish traveler Pero Tafur, visiting Constantinople in 1437, recorded locals saying, “The Turks will avenge Troy.” The Byzantine historian-statesman Michael Kritoboulos writes that Mehmed II, upon visiting the

sense of solidarity while hardening its stance toward the outside. Given the pressure of the *Crusades*³¹ and the long shadow they cast across the continent, the public climate was already primed to absorb and reproduce hostility toward the Turk. In what Amartya Sen terms the “descriptive distortions of ascribed identity,”³² the prejudices and clichés about Turks proliferated to such an extent that even a substantial volume could not do them justice; the brief notes indicated in the footnote must suffice here.³³

Troad, praised the heroes of the war. When the Allies landed at Gallipoli in 1915 they even sent a warship named Agamemnon; and Atatürk is said to have remarked in 1922, “At Dumlupınar, we took the revenge of the Trojans and of Hector.” Another reason fifteenth-century writers in Piccolomini’s wake found the “Trojan Turks” thesis unconvincing is that it cut against entrenched prejudices about the Turkish “enemy.” To Western observers the Turks combined unsettling strengths—military skill and strategic cunning, adroit use of treaties, an effective sovereign, conspicuously obedient subjects—with what they took to be the seductive dangers of the faith. Even as Europeans acknowledged the pull of Ottoman power, they clung to images of barbarity, cruelty, and violence; such typologies pushed the Turks—Trojan or not—outside the family of civilized nations. This was hardly new: in Christian rhetorical tradition, the enemy figured as Islam had long been dehumanized, and “Saracens” portrayed as monstrously cruel and uniformly hostile to Christians. With the Ottomans, however, the category of the enemy acquired a new dimension: the Turks were cast as foes not only of Christianity but of European culture itself. After the fall of Constantinople, fantasies of boundless Turkish savagery became commonplace in European letters, recoding the conquest as a riot of rape, plunder, and murder—although what was often remembered here were the depredations of the freebooters who sacked Byzantium during the Fourth Crusade. Piccolomini, for his part, also lamented “the ruin of Greek glory” and the collapse of the “New Rome,” grieving the mortal blow to Hellenic learning and the stifling of a nascent humanist revival.

³¹ The historical record contradicts some of the claims mentioned in the previous footnote. *Crusades* branded the Muslim Turk as the “Other” and the “great Satan” in Europe’s eyes; yet it is now widely argued that it was Europe itself that launched these campaigns and, between 1096 and 1270, repeated them eight times while carrying out large-scale massacres. So planned, organized, and hate-saturated were these expeditions that, during the bloodiest of them—the First Crusade—the Anatolian Seljuks scarcely grasped at the outset what they were facing or whom they were up against. The killings were not confined to the battlefield. Citing contemporary chronicles, the Byzantine historian Nomiku writes that the First Crusade’s remnants first descended uninvited on Constantinople and, once they spun out of control, were forced by the emperor onto ships and deposited on the opposite shore of the Bosphorus; from the moment this marauding host—said to number up to one hundred thousand—set foot in Anatolia, they perpetrated countless acts of murder, plunder, and rape. On the massacres that set in motion a millennium of enmity between the Islamic world and the West, Qadi al-Harawi remarked: “Never before were Muslims so humiliated; never before were their lands so savagely laid waste.”

³² Amartya Senn, *Kimlik ve Şiddet*, çev. Ahmet Kardam, (İstanbul: Türk Henkel Yayınları, 2006), 28.

³³ According to lists compiled by Karlsson, Solnon, Zürcher, and Burçoğlu, roughly 2,500 publications about the Turks appeared in Europe in the sixteenth century. Many writers traced the Turks to Ishmael, son of Abraham by Hagar, and characterized them with the verse, “He shall be a wild man [a wild ass of a man]; his hand against everyone, and everyone’s hand against him; and he shall dwell to the east of all his brothers.” In short order, the world’s misfortunes were laid at the Turks’ door and a teeming array of prejudices took flight. The French coined *turquerie* as a byword for boorishness, cruelty, and cupidity; the English spoke of “to speak like a Turk” for those who blurted out their views crudely; Germans popularized labels such as “Türkenhund” (“Turkish dog”) and “Türkenknecht” (“Turks’ lackey”); Italians introduced “bestemmiare come un Turco” (“to swear like a Turk”) and “puzzare come un Turco” (“to stink like a Turk”) into everyday speech; and in Austria, parents frightened children with lines like, “It’s dark—the Turks are coming—get inside.” The hostility was hardly confined to the street. Martin Luther could style the Turks as God’s scourge upon Christians in the face of papal corruption, while his close ally Philip Melancthon dubbed them “Red Jews,” depicting them as circumcising their sons, abstaining from pork, and “bloodthirsty dogs.” Theologians floated etymologies and lineages

As harsh prejudices against Turks gained currency across Europe, the earlier image of the Turk—feared yet admired—was recast as the “cruel Turk.” This reframing furnished both the impetus and the moral license for nineteenth-century uprisings among Christian communities in the Balkans, while also pushing onto the agenda the debate later formulated as the *Eastern Question*³⁴.

Drawing on the notion of *Oriental Despotism*—circulating in Europe for some time and traced back to Aristotle—European discourse fashioned the *Eastern Question* as a problem with meanings that shifted according to interest. Conservatives read it through the lens of partitioning the Muslim Ottoman state; liberals framed it as the liberation of oppressed peoples, yet proposed as a “solution” the creation of small, dependent states aligned with their own advantage; and Marxists, while likewise invoking the rhetoric of oppressed

keyed to force and ferocity: that Turk derived from *torquere* (“to torture”), or that the Turks descended from the savage Scythians. In Sweden, clergy branded them “Christianity’s mortal enemy,” catechizing congregations on Turkish bloodlust; schoolbooks could even describe “Turks, believers in Muhammad’s false religion,” as man-eating monsters. In 1638, Sully sketched a “Christian European Commonwealth” of fifteen states, with a joint force of 50,000 cavalry, 250,000 infantry, 200 cannon, and 120 warships—the first objective being to drive the Turks from Europe; tellingly, no Orthodox state had a seat at the table. The most “benevolent” proposal came from the French humanist Guillaume Postel: convert the Turks to Christianity and then unite the world under the French king. By the eighteenth century, as Ottoman power ebbed, the *Türkenhund* image was retooled. After the defeats before Vienna, Turks were rendered less threatening and more ridiculous—stock figures at carnivals, masked balls, and in the theater, foils to the noble, powerful European. Yet as the empire opened resident embassies in Europe and prominent writers and travelers disseminated more favorable judgments, a trope of the “noble savage” crept in; “Turk” acquired warmer tones in books, travelogues, operas, and musicals. What did not change—whether the inflection was negative or positive—was the persistent casting of the Turk as the *Other*.

³⁴ Two points stand out in debates on the *Eastern Question*. First, following Zürcher, why was it framed as a “question” at all? Dissatisfied and aggressive Serbian nationalists helped trigger the First World War, bringing down not only the Ottomans but also the Habsburg, German, and Russian empires. This was an outcome none of the parties had planned or desired: the great powers of Europe and Russia had laid out intricate schemes for the Balkans, but they had not anticipated that the Balkan states would seize the moment to act independently of their patrons, nor that a conflict would so quickly spiral beyond the peninsula. Second, looking further back, the historian Albert Sorel argues that the *Eastern Question* began the moment the Turks set foot in Europe and that, from then on, its telos was fixed: expel them from Europe. Read this way, the question came into being with the Ottoman passage into the Balkans, and its “solution” was their removal from the very Balkan lands where they first arrived. The drama began in the Balkans—and, in this logic, ought to end there. In this schema, guarding Europe’s strategic frontiers fell above all to the Balkan states, with Greece at the forefront. From this perspective, it is hardly surprising that Turkey—kept at bay through ever-new criteria and hurdles—was persistently denied EU membership, while Bulgaria (2007), Romania (2007), and Croatia (2013) were admitted despite not being, at the time of their accession, demonstrably more advanced socio-economically than Turkey. In a similar vein, Valéry Giscard d’Estaing wrote in *Le Monde* on 9 November 2002 that Turkey’s accession would spell the end of the EU, effectively excluding Turkey on cultural-historical grounds: a country outside the Indo-European language family, with a capital not on the European mainland, and—so he claimed—distant from the Greco-Latin heritage and the intellectual currents of the Renaissance and Enlightenment. Left unaddressed were basic counterpoints: Finnish, Hungarian, and Estonian are likewise outside the Indo-European family; the Republic of Cyprus—some 70 km south of Turkey and about 100 km west of Syria—is no less a Mediterranean/Middle Eastern island; and the role of Islamic-Turkish scholars in the very emergence of Renaissance and Enlightenment thought goes unmentioned.

peoples, cast nationalist movements as auxiliaries to the “communist revolution” they sought in Europe.³⁵ In this schema, the Ottoman Empire became the chessboard upon which outside powers executed their strategic moves in rapid succession.

3. European-Backed Chaos and Massacres in the Balkans

“All the nineteenth century’s enemies of the Turks rallied under the banner of Hellenism. As Hellenism was exalted, hostility toward the Ottomans swelled. Hellenism swept across Europe from end to end. This new creed bound Britons and Russians, Germans and French, together. That dark infatuation cost Byron his life and inspired paeans in Hugo.”

Cemil Meriç, *Umrandan Uygurlığa*

Stoked by a divisive strain of nationalism—the choice fruit of the French Revolution—Greek, Serbian, and Bulgarian *komitadji* irregulars rose up under the pretext of independence and launched raids on Turkish villages³⁶ with a clear strategic bet: that Ottoman reprisals would mirror their own brutality and prompt Europe to intervene—taking the side of the cross against the crescent—even though both parties resorted to comparable forms of violence.³⁷ The Greeks opened their “war of liberation” with the Morea massacres of 1821, when, under the leadership of Orthodox clergy, thousands of Turks—men, women, and children—were killed.³⁸ A document from the British Foreign Office notes that nearly

³⁵ Taner Timur, “Osmanlı Mirası”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, ed. İ.C. Schick - E.A. Tonak, (İstanbul: Belge Yayınları, 1998), 19.

³⁶ In *Suyu Arayan Adam* (*The Man in Search of Water*), Şevket Süreyya Aydemir relates these brutalities in stark terms. Leaving aside the wider *Rumelia* he calls “European Turkey,” even Edirne—within today’s borders—was seething with *komitadji*—half-bandit, half-politician types. He records Greek and Bulgarian bands raiding villages and farms, setting fire to threshing floors and sheepfolds, or abducting men into the hills. The raids did not remain confined to the countryside; they spilled into the town as well. At the first sight of a distant plume of smoke or the crack of gunfire, streets would empty; children would sprint home in panic; men returning from work would fall silent and hurry to their houses. The bands appeared everywhere and in every disguise: in one case, a *komitadji* entered a village mosque in the garb of a dervish to join the prayer and detonated a bomb, killing dozens.

³⁷ Greek leaders were willing to countenance the most radical concessions in the name of securing the uprisings’ success. As researchers such as Protopsaltis, Miller, and Luttrell show, rebel leaders who maintained contacts with the Roman Catholic Church and the papacy—fully aware that Orthodoxy was the core marker of identity and that the populace would not approve—offered, first, to submit to the Western (Latin) Church and, second, to cede certain Aegean islands to the Knights of Malta (Order of St John), a medieval order that, after its campaigns against the Ottomans and the loss of its centers of power, had been striving to sustain a dispersed, semi-clandestine presence across European cities. The Roman Church told the Greeks quite openly that the first pledge was unrealistic, but the second proved enticing: it promised a renewed Catholic footprint in the eastern Mediterranean and a widening of Rome’s sphere of influence.

³⁸ While the Balkan uprisings are often remembered for British incitement and support, Karal—in his article “The Occupation of the Greek Islands by the French and Ottoman–Russian Relations,” drawing on reports by Hasan Pasha, governor of the Morea—documents the close coordination between the French, who promised the freedom of “the Hellenes” and “the Hellenic land,” and insurgent Greek leaders in moves toward the annexation of the Morea and Crete. The Greek scholar Papageorgiou likewise notes

one hundred thousand Turks fleeing the massacres in Rumelia died outdoors from cold and starvation.³⁹ Similarly, the Yugoslav orientalist Popović writes that when the 1821 uprising broke out, large-scale massacres occurred; for instance, he states that during the events of 23 September, the entire Turkish and Muslim population of Tripolitsa was slaughtered.⁴⁰ Fortune then favored their cause: in 1824 Lord Byron—Europe’s celebrity poet and an emblem of a darker Romanticism—died of fever in the Greek theater of war, and the mythology built around his genius helped swell a continent-wide wave of anti-Turkish sentiment. In these years, all Muslim populations in the Balkans were folded into the label *turci*, branded as traitors for alleged collaboration with the Ottomans and first subjected to the brutality of Serbian *komitadji* bands. As the “sick man of Europe” trope took hold and Ottoman defeats mounted, Serbian forces embarked on sweeping campaigns of ethnic cleansing across Turkish and Muslim settlements.

The brutality did not stop at people; it extended to everything marked as Turkish. Mosques and monuments—so common in engravings of Belgrade—were razed. After long avoiding direct intervention, the Ottoman army could no longer ignore local pleas and, in 1876, moved to suppress a Bulgarian uprising; predictably, the episode was seized upon as political fodder in Britain. William Gladstone—an ardent Turkophobe—aimed his pamphlet, *The Bulgarian Horrors and the Question of the East*, at his rival Benjamin Disraeli, who favored policies that did not exclude the Ottoman Empire. Within two months it sold some 200,000 copies, cementing the “cruel Turk” image and helping align British opinion with Greek aims. In the pamphlet, Turks were cast as a foreign body that had to be expelled from Europe without delay.⁴¹ Anti-Turkish rhetoric⁴² intensified markedly during the

that the first contingent to arrive by sea in support of the 1822 revolt was French, and that the French, eager to blunt British influence and cultivate ties with the Greeks, made a point of staying at the forefront of Greek political and military affairs. Of the two figures who appeared to represent the Greeks at the Congress of Verona, one was the French admiral Philippe Jourdain. The two-man delegation, though not formally invited, forced its way into the Congress and, through letters drafted by the Provisional Greek Government, lobbied three audiences: first, the allied leaders—Britain, France, Prussia, Russia, Austria—to argue the justice and legitimacy of the Greek Revolution; second, the Russian tsar, whose pride they stroked by invoking his descent from Orthodox kings and to whom they expressed gratitude for aid to the Greek cause; and third, the Pope, from whom they sought support to throw off the yoke of the “followers of the Qur’an” and the “barbarians.” In short, Orthodoxy and confessional kinship were paraded before the tsar, while the Pope was courted through the familiar “cross-versus-crescent” imagery.

³⁹ Haluk Dursun, *Nil’den Tuna’ya Osmanlı*. (İstanbul, Timaş Yayınları, 2009), 23.

⁴⁰ Aleksandre Popovic, *Balkanlarda İslâm*. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 298.

⁴¹ The decisive step in expelling the Turks from Europe was their removal from the Balkans, a region laden with symbolic weight on every plane. An episode in Nikolaos Kasomoulis’s military memoirs illustrates the point: on 6 January 1828, at the harbor of Nafplio, Ioannis Kapodistrias made a ceremonial landing under the escort of British, French, and Russian warships (Kasomoulis names the Warspite, the Ira, and the Eleni). Backed and protected by the great powers, he was soon fashioned into the leader of Greek independence and the founding governor of the modern Greek state. Born under Venetian rule, Kapodistrias—after a European education and official service in Europe and in Russia—went on to play prominent roles in the Greek uprisings launched in the Morea in 1821 against the Ottoman Empire.

⁴² During the years when anti-Turkish rhetoric gripped Europe and disinformation staged realities of its own, there were a few exceptions—works written from the field with a measure of detachment—such

First World War, with Britain at its center. Prime Minister Lloyd George, who branded the Turks “the cancer of humanity,” told the public: “I am very glad that the Turks are at last being called to account for the wrongs they have done to humanity.” The effort to shape opinion spanned a wide front. On one side, Sir Mark Sykes—architect of the Sykes-Picot Agreement and a key hand behind the Balfour Declaration, and an avowed Turkophobe—was commissioned to write pieces drawing on Greek and Armenian claims; on the other, Britain’s propaganda apparatus (Wellington House, later the Ministry of Information) tasked James Bryce and Arnold J. Toynbee with producing the famous 1916 *Blue Book*, which, again drawing on Greek and Armenian narratives, used racialized language to vilify Turks and push hostility to an extreme. Toynbee, who wrote other propaganda tracts as well, went so far in *The Murderous Tyranny of the Turks*⁴³ to allege that, after the Balkan Wars, the Turks killed the Greeks and Slavs who remained on their territory.⁴⁴

as Edoardo Scarfoglio’s *In Levante e attraverso i Balcani* (1890) and Hans Barth’s *Türke, wehre Dich!* (1898), the latter written from Rome for the *Berliner Tageblatt*. Scarfoglio chastised the European press—above all the British papers—for splashing across their pages the tear-soaked romances of Byron, which stoked unbridled fervor, and the calumnies adapted by Greek *komitadji* from folk legend, under headlines like “Turkish Atrocities!,” “The Treachery of Muhammad’s Partisans!,” “Young Girls Abducted to Harems!” Athens, he wrote, was the hub of these fabrications, with London quickly joining in. Beyond political gain, baser motives loomed large: cash-strapped newspapers subsidized “by the handful of gold,” a public hungry for the sensational, and a deep ignorance about the East. Barth, for his part, observed that the press, bent on casting the Turks as Christianity’s greatest enemy and claiming that, after the hapless Armenians, the noble Greek people were now to be extirpated, even took to organizing philhellene rallies. The propaganda worked across Europe. Thousands of Italians volunteered for the Greco-Turkish War, spurred on by public figures—General Giuseppe Garibaldi, hailed as a national hero for his role in Italian unification; Amilcare Cipriani, the Paris Commune known as the “great-hearted communard”; and figures such as Colonel Enrico Bertet and Colonel Luciano Mereu. As the conflict unfolded, correspondents—apart from Barth—at *Corriere della Sera* and *Avanti!* began reporting that volunteers who had set out as philhellenes were returning home with philotürk sentiments. Greek cowardice and desertion at the front shocked them; being treated like riffraff, and being stripped of their gear and cash, also changed minds. The Romanian diplomat-historian Neagu Djuvara recalls the 1873 document known as the “Garibaldi Project”: a Neo-Latin-Slavic alliance to partition the lands of the Turks, Germans, and Austrians. It envisioned a Slavic Balkan Confederation with its capital in Istanbul, the Turks first driven back to Bursa and then expelled altogether, and a strong Greek state established to make the outcome stick. Similar claims surface in Martin Bernal’s classic *Black Athena*. In short, the Greco-Turkish War was the micro-level expression of the long contest between East and West: European publics lining up with the Greeks—the West’s stand-ins—against the Turks as avatars of the East.

⁴³ Toynbee’s views shifted radically after the war. In his memoir *Acquaintances*, he admits that what he wrote under wartime propaganda wronged the Turks. Although he had been the inaugural holder of the Koraes Chair of Byzantine and Modern Greek History, Language, and Literature at the University of London, his 1921–22 dispatches for the *Manchester Guardian*—in which he reported Greek atrocities in Anatolia—cost him that position. On his return he published *The Western Question in Greece and Turkey* (1922), framing the Greco-Turkish war as a problem of civilizational encounter: both sides, he argued, lay within the orbit of “Western civilization,” with the Greeks standing for what he called the Near East (the Eastern Greek-Latin world of Byzantium and its environs) and the Ottomans representing the Middle East, an Islamic society rising over the ruins of ancient Egypt and Mesopotamia. Seen in this light, much Western commentary—from Homer and Aristotle to Toynbee and Huntington—clusters around the twin tropes of othering and a supposed “clash of civilizations.” The imperial-orientalist mindset is crystallized in Rudyard Kipling’s famous dictum that “East is East, and West is West,” which posits a permanent, irreconcilable divide.

⁴⁴ Ingmar Karlsson, *Avrupa ve Türkler*. çev. Turhan Kayaoğlu (İstanbul: Homer Kitabevi, 2007), 25–27.

Many historians and scholars underscore that the Turkish-Muslim civilians massacred during the Greek uprisings were consistently ignored by Christian Europe⁴⁵, while the Greeks—through deft image-making—won significant sway in Western public opinion. One scholar even argues that the construction of an ‘enemy perception’ provides both the legitimacy and the motivation for major atrocities. He first cites Nazi Germany’s genocide against the Jews as the most characteristic example of this dynamic, and then draws a parallel between this and the anti-Turkish hostility in the Balkans.⁴⁶ As the Austrian statesman Klemens von Metternich, who followed events closely, remarked with pointed irony, “Greece was condemned to live.”⁴⁷ Another hinge point is that the Greek revolt played a decisive, accelerating role in the Ottoman Empire’s eventual unraveling. The Greek uprising⁴⁸ and, subsequently—taking advantage of the Russo-Ottoman War—the establishment of the Kingdom of Greece in 1832⁴⁹ became an inspiration and a template for minority insurrections that transformed themselves into nation-states.⁵⁰ The path opened by the Greeks would be followed by South Slavs, Armenians, Albanians, and Arabs.⁵¹

45 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 157; Solnon, *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa*, XIII; Karlsson, *Avrupa ve Türkler*, 26; Stone, *Türkiye: Kısa bir tarih*, 137.

46 Mehmet Hacısalihoğlu, *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı*. (İstanbul: Balkar Yayınları, 2020), 13-14.

47 Stone, *Türkiye: Kısa bir tarih*, 106.

48 In his article, Ferhat Pirinççi examines the roles of the local Greek bands known as klephts—brigands active in the Morea (Peloponnese)—and the armatoles, auxiliary militias recruited by the Ottomans from local Greeks to combat them. Under the unifying force of Greek nationalism, these two formations converged and played a decisive part in the uprisings that led to the establishment of the Kingdom of Greece, standing effectively against Ottoman attempts to suppress the revolt.

49 For Nikos Svoronos, the Kingdom of Greece in effect existed as a shadow monarchy even before its formal establishment under European and Russian auspices. The Ecumenical Patriarchate (Phanar), covertly financed by wealthy subjects, became a spiritual Hellenic kingdom: it fanned nationalist sentiment among its flock, prepared the ground for revolt under the ideal of a Hellenic “Renaissance” (the Greek Enlightenment), cast the Turks to the outside world as “barbarian masters,” retained its administrative and commercial leverage within the empire, and pursued an imperial expansion that served Greek interests at the expense of other Balkan peoples. Some researchers contend that the coastal belt—and, by their own self-understanding as Greece’s forward sentries, nearly all of the Aegean islands—lay largely in the hands of affluent Greek Orthodox (*Rum*) elites. They also maintained a footprint in select Anatolian towns and, despite mutual frictions, dominated commercial life in tandem with Jewish and Armenian partners. Yet, in these accounts, the crux lies elsewhere: *Rum* notables were steadily purchasing the few Turkish-owned houses along the littoral as well as parcels in major inland centers, seeing this as a duty owed to the future Greek state; nor did many bother to conceal that profits from trade were being channeled to finance Greek nationalist bands. Bernard Lewis adds that, after the Armistice of Mudros, the French general Franchet d’Espèrey entered Istanbul on a white horse—echoing Mehmed II’s triumph—after disembarking from the Allied Agamemnon. In short, as Hercules Millas underscores, the history of Greek nationalism and of the Greek state is simultaneously the history of the Ottoman Empire’s western domains and of the social forces and developments that took shape within the empire itself.

50 Timur, “Osmanlı Mirası”, 21.

51 By this period, virtually all communities other than the Turks had fallen under the spell of nationalism—and not only in the Balkans. Among Arabs too—whose social philosophy had long been shaped by the classical notion of *‘aşabiyya* (group solidarity)—the nationalist ideal took firm root. The diffusion of

A widely held conviction was that once Turks were driven from the Balkans, Europe would at last attain its “ideal Europe”^{52, 53}. An implicit mission followed from this. With the construction of the Kingdom of Greece, a wall was effectively raised along Europe’s edge. Built against the East, that wall sharpened the West’s boundaries: Europe—hard to justify as a continent in strictly geographic terms—was thus made into one.⁵⁴ Those inside the wall were integrated into “Europe,” while those outside—the “others”—were pushed toward Asia.

Another point often overlooked is that although the first to rise in pursuit of an independent state were the Serbs, the Greeks were the ones who succeeded in breaking away from the Ottomans and founding a state. Europe’s admiration for the Hellenic world—seen as its own point of origin—did not end with the military and diplomatic backing given at the time to the creation of the Greek kingdom. The steady territorial expansion achieved under the *Megáli Idéa* owed much, beyond realpolitik, to this factor as well. (This orientation still weighs heavily on Greek foreign policy today: witness Europe’s reluctance to confront Athens—whether in disputes with Turkey or on the Macedonia question.)

When it was first established, Greece held 47,000 square kilometers and fewer than one and a half million inhabitants—who, despite sharp differences in language, ethnicity, and historical consciousness, shared only one common denominator: Orthodoxy. Its emergence today as a country of 131,957 square kilometers with a population exceeding ten million owes not only to Europe’s indulgence and support, but also to the elevation of Orthodoxy into the decisive instrument for forging national consciousness.⁵⁵

nationalism across the Middle East, and its manifestation as collaboration with Britain against the Ottomans, owed much to the missionary schools in Lebanon, Syria, and Egypt. Counted among the fathers of Arab nationalism, Rifā’a al-Tahtāwī formulated—drawing on and adapting French thought—a concept of the *homeland* opposed to Ottomanism, and traced Arab history back to ancient Egypt. Albert Hourani treats these dynamics from multiple angles in *A History of the Arab Peoples*. A particularly pointed observation comes from the Iranian scholar Daryush Shayegan: during the Ottoman collapse, Arabs stirred by a “search for national identity,” intoxicated by the idea of the nation, sought to measure themselves against Western societies, turned their faces toward them, and began to act under their tutelage. The consequence was not only a kind of cultural seclusion but also a widening distance among the newly created Arab states themselves.

⁵² The ideal of “Europe” was so tightly bound to the cleansing of Turks from the Balkans that a Slavic Society was founded to unite some 200 million Slavs under one roof and, by inflaming them against the Turks, to drive the Ottomans from the peninsula through war—if need be, through mass killing. In this vein, agitators such as Spiridovitch, who urged Slavs and Europeans alike to expel the Turks by any means, trafficked in outlandish conspiracy tales.

⁵³ Spiridovitch, *Türksüz Avrupa*, 20.

⁵⁴ Orhan Gökdemir, *Helenizm Siyonizm Türkçülük*, (İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2007), 10.

⁵⁵ Ferhat Pirinççi, “Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46/1, (Ocak 2006), 54-55.

The Greek uprising resonated across Europe more than other Balkan revolts—just as its leaders hoped. Sympathy stirred by appeals to classical roots, Hellenic civilization, and the death of Europe’s great poet meant that a cause initially backed mainly by liberals gradually won broad popular applause. As the historian Jacques Droz emphasizes, the public opinion mobilized in Greece’s favor became something European governments had to reckon with: liberals endorsed it as a struggle against despotism; intellectuals and opinion leaders, because of the rebels’ ancient Greek pedigree; conservatives, because they saw it as Christianity’s war against Islam.⁵⁶

Meanwhile, perceptions of Balkan peoples underwent a sharp reframing. Western travelogues had long cast the region as marginal—backward, unruly, dependent⁵⁷ —circulating stock images of laziness, cruelty, savagery, and coarseness. In European thought and letters, long-standing negative representations of the Turks—together with the supposedly “reasonable” evidentiary materials that propped them up—coalesced into the figure of the “savage Turk.” Marketed to European publics as the freedom-seeking struggle of oppressed Christians against Turkish rule, this frame both legitimized the uprisings and helped fuel the massacres that followed.

When the First Balkan War broke out, King George I of Greece, King Ferdinand of Bulgaria, and King Peter I of Serbia rallied around the same claim: to “liberate” Christian populations from Turkish oppression.⁵⁸ In the Ottoman polity—careful to preserve its cosmopolitan fabric—one does not find the kind of *othering*-based policies and mindsets that sank deep into Europe’s political imagination. Indeed, at the very moment when a monster-type built on the Muslim-Turk image was gaining currency in Europe, the lived reality looked rather different: while the philosopher and astronomer Giordano Bruno, condemned as a heretic, was burned at the stake in Rome’s Campo de’ Fiori, the Mughal emperor Jalāl al-Dīn Akbar in Agra was putting minority protections and freedom of belief into legal form and advancing a program grounded in tolerance.⁵⁹ Within the empire, ethnic and confessional communities were treated not as “others” but as constitutive parts of the whole and were brought under a protective umbrella. As with the Arabs—esteemed as a “noble nation”—non-Muslim groups, especially Greeks, Armenians, and Jews, enjoyed far-reaching corporate privileges; otherwise they could scarcely have preserved their

⁵⁶ Kayıran, “Milliyetçilik Akımının Balkanlar’daki Gayrimüslim Unsurlar Üzerindeki Etkisi (1789-1875)”, 87.

⁵⁷ Lazarević - Milanović, “Modernist Seyahatnamelerde Balkanlar ve Türkler: “Derin Avrupa’da” İngilizlerin Türkleri Sunumu”, 179.

⁵⁸ Trandafir G. Djuvara, *Türkiye’nin Paylaşılması Hakkında Yüz Proje*, çev. Pulat Tacar, (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1999), 343-346.

⁵⁹ Senn, *Kimlik ve Şiddet*, 36.

faiths and collective identities over centuries but would have been assimilated.⁶⁰ On the strength of such recognized privileges, it is even plausible to speak of an *Islam-Orthodox Empire*.⁶¹ It should be recalled that when Mehmed II took Istanbul, the religious and legal prerogatives and the high level of state protection⁶² he extended to the Greek Orthodox

⁶⁰ A striking observation in Toynbee is that the Ottoman practice of designating *devşirme* recruits as kul—so as not to reduce their own subjects to that status—gradually inverted: *devşirme* rose to the highest offices and reaped their privileges, while “the empire’s own people,” he argues, were effectively relegated to the position of kul. He treats this as a configuration unique to Ottoman history. In this reading, the commanding heights of government, the bureaucracy, and the military came to be staffed predominantly by converts of non-Muslim origin, whereas “the Turks” were tied to the land and, over centuries, turned into an under-schooled peasantry. In a piece for the London-based *Hürriyet*, Namık Kemal complained that while Greek, Armenian, and Jewish children learned to read within six months through schooling in churches and synagogues, Turkish children—neglected by the state—were left in ignorance. Historians such as Stone and Lewis also note that the privileges attached to the *devşirme* system opened rare paths to advancement, to the point that some Muslim families are said to have bribed Christian neighbors to register their sons as theirs and thus secure entry into the system. The Ottoman political-military elite was recruited above all from Rumelia. Türkdoğan further emphasizes that the overwhelming majority of sultans’ mothers and consorts were of non-Muslim origin, and that the palace became the stage for intense rivalries between these women—often themselves former *devşirme*—culminating in a “sultanate of women” whose members sought to fill the court with advisers and officials from their own milieux. In this portrayal, ordinary Turks counted for little outside the fields they worked and the fronts they fought on, while the upper reaches of the state and key posts were dominated by minorities. Because those classified as *reaya* were largely confined to agriculture, they struggled to accumulate capital or amass wealth. By contrast, non-Muslim subjects leveraged urban residence and commercial opportunity to become the backbone of an emerging bourgeoisie—and, after the Tanzimat, to serve as junior partners to European industrial firms that had seized the domestic market—benefiting from new forms of prosperity while, in some cases, funding separatist terror. The dynamic was hardly limited to the nineteenth century. Lewis recounts the career of Mikhail (Michael) Kantakouzenos “Şeytanoğlu,” a Greek magnate and, by some accounts, the wealthiest merchant of the sixteenth-century empire. In his classic work, *Avcıoğlu* also details the conflicts of interest among Christian and Jewish communities—sometimes pushed to extremes and even violence—both within and beyond the Ottoman order.

⁶¹ Some historians trace the label “Islam-Orthodox Empire”—sometimes applied to the Ottomans—back quite far. As İlber Ortaylı reproduces in facsimile, an eighteenth-century Austrian publication titled *A Brief Description of the Nations and their Characteristics Found in Europe* presents a graphic table: Spaniards, French, Welsh, Germans, English, Swedes, Poles, and Hungarians each occupy their own column with characteristic traits, while the final column—tellingly—offers a joint appraisal under the heading “Turk or Greek.”

⁶² Mustafa Akdağ notes that the privileged autonomy granted to the Greek Orthodox Patriarchate has long posed a murky, persistent snag vis-à-vis Turkey’s sovereign rights on its own soil. Historical records relate that Mehmed II received Gennadios, the Orthodox spiritual leader, bestowed on him not only the patriarchal office but also the title *Megas Authentēs* and the rank of an Ottoman pasha, and transferred to the Patriarchate lands conferring some of the broadest property rights in the empire. In Akdağ’s reading, the downstream consequences of these arrangements would be confirmed—tragically and to Turkey’s detriment—during the War of Independence. Even outspoken critics of Turkish history and of the republic’s minority policies—dissident scholars of minority background such as Bali, Yumul, and Benlisoy—acknowledge certain realities about the Patriarchate and non-Muslim communities. In their work, the Western church is depicted as a structure that takes shape from the individual and becomes a community through collective action, whereas in the Eastern churches—whose ontology is anchored in the community—the sense of solidarity is sharper. The upshot, unsurprisingly, is that these congregations tend to assume conservative and nationalist traits. For example, with the transition to multi-party politics, many minority groups backed the Democrat Party (DP) rather than the Republican People’s Party (CHP), which they associated with the War of Independence, the bureaucracy, and the status quo. A related observation appears in Anthony D. Smith’s *Chosen Peoples*: the status accorded to

Patriarchate—then on the verge of institutional eclipse—were far greater than what it had enjoyed under Byzantium.* Nor did it stop there: in the interest of justice, an Armenian patriarch was appointed—this community would later be honored as the *millet-i sâdika*—and extensive guarantees were afforded to their flock. Comparable concessions held for Jews as well, a community rarely granted permanent residence in other civilizations. Most strikingly, the Armenians and Jews admitted to the city after the conquest were precisely those two groups whom Byzantium had long sought to keep at arm’s length from its core.

Economic opportunity was the chief reason non-Muslim minorities recognized Ottoman rule. Venetians, Genoese, Provençals, and other Latin merchants had monopolized maritime trade, tightening their grip on Istanbul, Galata, the Marmara (Princes’) islands, and the Black Sea lanes and edging the *Rum* (Greek Orthodox) and others out of overseas commerce. Mehmed II’s conquest of Istanbul broke that Latin monopoly; under Ottoman protection, Greeks, Armenians, and Jews emerged as major economic actors.⁶³ Many scholars agree that once Mehmed extended freedom of worship and free commerce, the city drew a heavy influx of newcomers and, within a short time, Turks themselves became a minority.⁶⁴ As Balivet argues, the Ottoman use of *Rum*⁶⁵ signaled more than a geographical label: it pointed to a fusion of people and culture, such that Orthodox Greeks and Muslim Turks were in deep, reciprocal interaction.⁶⁶ Unlike Armenians and Jews, Greeks functioned as a translocal power with leverage across multiple countries. The historian Nikos Svoronos speaks of the great power⁶⁷ exercised by a small Hellenic community and of its regional ascendancy. Centered in the Phanariote⁶⁸ milieu around the Patriarchate, this power simultaneously occupied key posts at the Porte, dominated the empire’s foreign trade, maintained influence in Greece, and—by obtaining princely titles in the Danubian

the Greeks within the Orthodox Church after the conquest of Istanbul helped sustain the salience and durability of Greek ethnic identity. Over time, self-definition proceeded not only along confessional lines but also through identities shaped by that confession.

⁶³ Halil İnalcık, *Doğu Batı: Makaleler II*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2008), 249.

⁶⁴ Jacques Attali, 1492, çev. M. Ali Kılıçbay, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992), 85.

⁶⁵ Although *Rum* is often equated today with “Greek,” the term originates in the Byzantine (Eastern Roman) Empire and literally means “Roman.” In use, *Rum* referred not only to Greeks but to all Orthodox Christian communities—of diverse ethnic backgrounds—living under the empire’s aegis.

⁶⁶ Orhan Türkdoğan, *Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008), 7.

⁶⁷ According to Feroz Ahmad, the power was so staggering that a *Rum* merchant of distinguished Byzantine lineage, having amassed a vast fortune from the fur trade and the salt monopoly, donated sixty ships to the Ottoman navy.

⁶⁸ In the Phanar quarter, the Patriarchate stood alongside a constellation of long-rooted Phanariote families. Some of these households played decisive roles during the Balkan Wars and along the road to the empire’s collapse. While many initially backed the Ottomans—out of commercial interest and administrative position—others, spurred by British and French encouragement, assumed key roles in the project to bring the empire down. Among the Phanar elite, Prince Alexandros Ypsilantis not only headed the Filiki Eteria (*Friendly Society*), whose clandestine cells stretched across the Balkans, but also emerged as a leader of the Greek Revolution. His ambition extended beyond a merely national Greek state: he envisaged an uprising that would sweep the entire peninsula and culminate in a revived Byzantine Empire.

principalities—secured a share in their governance.⁶⁹ These advantages did not prevent them from adopting what the literature calls a *singular belonging*⁷⁰ —a reductive posture—and from using those opportunities to advance that exclusive identification. Meanwhile, though their strongest commercial rivals were the Jews of Salonica, cooperation with Anatolian Armenians often enabled them to prevail.

In sum, the ethnic cleansing, identity erasure, assimilation, and othering policies Greece imposes today on Turks and other Muslim communities in Western Thrace rest on a long genealogy empowered by European patronage. Framing the issue as Athens’ treating these lands as a forward outpost—or as an inseparable part of a territory once “bestowed” upon it—is not wrong, but it is incomplete. In the near term, Greece’s core claims were staged through the modern project’s outcomes—nationalism⁷¹ and the nation-state—most visibly in the violent pursuit of the *Megáli Idéa*: expelling Turks from the Balkans and seizing Istanbul and İzmir. In the longer *durée*, they are cast as rightful inheritance claims over Thrace, the Aegean, and Anatolia, grounded in asserted ancient Greek/Hellenic origins⁷².

⁶⁹ Gökdemir, *Helenizm Siyonizm Türkçülük*, 204.

⁷⁰ Singular belonging (exclusive allegiance): An orientation in which an individual, convinced of belonging exclusively to a single collective, channels all available opportunities and resources to that collective and is motivated in decisions and actions by this belief.

⁷¹ The Balkans rank among the places where nationalism—and the identity-based manipulations it licenses—has produced the most lethal violence. Unlike the canonical script of European modernity, Balkan nationalisms unfolded not through “progressive” modernization but through schisms marked by massacre and brutality. In the late Ottoman search for ways to save the empire, ideological projects crystallized: Westernism, Ottomanism, and Islamism institutionalized themselves and gathered adherents, while Turkish nationalism was met with sustained suspicion—calibrated to the perceived claims of minorities. Hence Turks were among the last to consolidate a sense of collective identity and to pursue an explicitly ethnic project. Probing deeper, and unlike other Balkan and Arab populations, the very notion of “Turkishness” had long carried pejorative connotations (coarse, unlettered, “yörük”/nomadic), rendering ethnic self-assertion particularly fraught. At the level of everyday identity, Islam outweighed ethnicity: across the empire—above all in Anatolia—self-identification as *Muslim* typically took precedence over *Turk*. Several factors are adduced here: (i) Islam’s reception through an Arab-centered doctrinal canon, embraced in an “Arab Islam” register without much internal critique; (ii) after Selim I’s conquest of the Mamluk realm and assumption of authority over Mecca and Medina, a shift of the imperial center of gravity toward the “holy lands,” with the caliphate’s burdens reinforcing the ascendancy of Arabic scholarly and religious schools; and (iii) by the reign of Ahmed I, the consolidation of rigorist pietism and romanticized mystical idioms that captivated the unlettered populace—quite unlike the more accommodating *Bektashi* current that had helped embed Islam in the Balkans, or the plural textures of Anatolian Islam. An irony follows. Even if many in Anatolia did not habitually name themselves “Turk,” European cartography labeled the polity “Turkey” well into the Tanzimat era, treating *Turkishness*—not *Ottomanness*—as the operative identity. The dynasty, by contrast, studiously avoided the term *Turk*, preferring designations such as *Memâlik-i İslâm*, *Memâlik-i Şâhâne*, *Memâlik-i Mahrûsa*, *Memâlik-i Osmâniyye*, or *Diyyâr-ı Rûm*.

⁷² In the register of Hellenic roots, Halil İnalcık—in his essay “Hellenism, the *Megáli Idéa*, and Turkey”—underscores a key point: Greeks have long been divided over what counts as their “true” past, and the split has produced periodic socio-cultural tensions. Secular “Westernizers” gravitated toward Hellenism, whereas the popular strata largely privileged Orthodoxy and the living traditions of the Byzantine Church. An effort to bridge the divide—“Helleno-Christianity” (often likened to a Turkish-Islamic synthesis)—sought to fuse the two, but never commanded broad allegiance. In practice, the Rum/Orthodox identity symbolized by the Church retained the upper hand both in society and in politics.

Put differently, resentments sedimented over more than a millennium and crystallized in nineteenth-century nationalisms—resentments that, despite European and Russian backing, failed to exact their price from either the Ottoman Empire or the Republic of Turkey—were displaced onto those over whom Greece had leverage: the Turks of Western Thrace and other Muslim minorities, through forms of physical and psychological violence that continued until roughly a decade or so ago. A further reading is also possible: the pressures at issue can be seen as an attempt to settle, via Greece and at Turkey’s expense, a longer historical account between Europe and the Turks—the power that, directly or indirectly, helped bring down both the Western and Eastern Roman empires and for centuries posed a challenge at Europe’s doorstep, up to the gates of Vienna.

Conclusion

This study set out from the question of how the image of the “Turk,” fashioned in Europe’s political and intellectual fields, has—especially since the nineteenth century—functioned as a central legitimating device in Balkan nation-formation, operating along an axis of *othering*. It has shown that this othering did not remain at the level of discourse: it systematically eroded the Ottoman Empire’s carefully negotiated, multiethnic and multiconfessional institutional legacy in the region and, in the end, helped pave the way to massacres.

The analysis focused on the cultural, institutional, and spatial mechanisms through which this configuration took effect across the Balkans and on how it secured a durable place in collective memory. Methodologically, the study adopted a historical-comparative frame and, drawing primarily on secondary sources, subjected archival materials, travelogues, and the polemical writings of the period to critical scrutiny.

In light of this analysis, the findings underscore the pivotal role of these othering mechanisms in the making of modern Balkan nation-states and, finally, assess their lasting imprint on contemporary Balkan societies’ collective memory and identity politics. Three levels of findings stand out in this study. First, Europe’s boundaries were drawn not on maps but around othering mechanisms anchored in a civilizational claim; within this architecture, the figure of the “Turk” functions as the outside that holds the inside together around shared referents. Although this political image was framed through a rhetoric of liberation in Balkan nationalisms—despite their record of violence and massacres—in practice it triggered simultaneous transformations: The refashioning of memory through singular historical narratives, denial, and slander; the reordering of space—by disabling religious and educational institutions, dissolving the *waqf* regime, and disrupting settlement patterns and demography; and the reallocation of property—through land-title and taxation

regimes that severed historical claims. Second, attempts to purge—or to deny—the past are themselves projects of inscription with their own distinct content. The semantic slide from *Rumeli* to “the Balkans” and then to “Southeastern Europe” is more than a change of name; it signals an effort to replace a multilayered Ottoman past with a homogenizing, exclusionary national narrative. By contrast, cultural continuities—from cuisine to music, from urban morphology to everyday speech—undercut and complicate this purge. Collective identities that coalesce around the Ottoman legacy, as in Bosnia and Albania, operate as social forms of resistance to the exclusionary discourse of modern nation-building and amount to more than mere cultural survivals. The evidence suggests that the past functions not as a passive inventory but as a dynamic force shaping the present. Third, the Balkan experience shows plainly how Europe constructs an “outside within”—the constitutive outside. In Gladstone’s hate-suffused agitation, in Byron’s romantic war narratives, and in propaganda tracts such as Bryce and Toynbee’s *Blue Book*, the central issue is not simply cultural intolerance; it is the conversion of Europe’s civilizational discourse into an instrument of imperial rule—a rewriting of a continent’s shared memory in the service of a single political project.

Ultimately, the reality we reach is that this project of exclusion and othering never fully succeeded. A minaret’s silhouette in Bosnia, the façade of an Ottoman mansion in Albania, a Turkish idiom in Bulgaria, or Turkish dishes claimed in Greece endure as silent witnesses that defy the amnesia imposed by official history. They show that the past is not a dead inventory but an active agent intervening in the politics of the present. For that reason, the question “whose past?” is, in a sense, misplaced. The real question is: “which fractured realities are we prepared to confront?” The tragedy of the Balkans feeds on the postponement of that reckoning; its hope lies precisely in undertaking it—in re-commoning space, property, and memory. Europe can shed an identity built upon the Other only when it faces the broken mirror it left in the Balkans—seeing its own reflection in the cracks rather than trying to polish them away. Then the Balkan legacy can cease to be a theater of conflict and become a poetics of coexistence in and through brokenness.

References

- Adanır, Fikret - Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı ve Balkanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Ahmad, Feroz. *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. çev. S. C. Karadeli. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi (1453-1559)*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.
- Avcıoğlu, Doğan. *Türkiye'nin Düzeni*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1968.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *Suyu Arayan Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- Bali, Rifat vd. “Gayrimüslim Cemaatlerde Muhafazakârlık”. *Muhafazakârlık*. ed. Ahmet Çiğdem. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 656-661.
- Barth, Hans. *Ey Türk Uyan!* çev. Goncagül Artam. İstanbul: Tarih Encümeni Yayınları, 2003.
- Brown, L. Carl. İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası. çev. Gül Güven. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Burçoğlu, Nedret Kuran. “Avrupa ve Avrupalılık”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 6/23 (2004), 9-20.
- Collins, Roger. *The Basques in European History*. Oxford: Blackwell Publishing, 1990.
- Coşkun, Recai. “Yakındaki Uzak Vatan: Balkanlar”. *Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi* 3/18 (2022), 49-60.
- Djuvara, Trandafir G. *Türkiye'nin Paylaşılması Hakkında Yüz Proje*. çev. Pulat Tacar. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1999.
- Dolgun, Uğur. “Araştırma Bulgularının Sosyolojik Esaslar Çerçevesinde Genel Bir Değerlendirmesi”. *Batı Trakya'dan Türkiye'ye Göç (1967-1995)*. ed. Nilüfer Erdem. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2024.
- Dursun, Haluk. *Nil'den Tuna'ya Osmanlı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Gibbon, Edward. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Vol. 1. London: Strahan & Cadell, 1776. <https://archive.org/details/declineandfall01gibbuoft>
- Hacısalihoğlu, Mehmet. *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı*. İstanbul: Balkar Yayınları, 2020.
- Hamzaoğlu, Yusuf. *Balkan Türklüğü*. Cilt 1. Üsküp: Logos-A Yayınları, 2010.
- Haykıran, Kemal Ramazan. *Suyu Aşan Kılıçlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.
- Hourani, Albert. *Arap Halkları Tarihi*. çev. Yavuz Alogan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2024.
- İnalcık, Halil. *Doğu Batı: Makaleler II*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2008.
- İnalcık, Halil. *Rönesans Avrupası*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014.
- Karal, Enver Ziya. “Yunan Adalarının Fransızlar Tarafından İşgali ve Osmanlı-Rus Münasebâtı”. *Belleten* 1/7, (Temmuz 1938), 623-643.
- Karlsson, Ingmar. *Avrupa ve Türkler*. çev. Turhan Kayaoğlu. İstanbul: Homer Kitabevi, 2007.
- Kayıran, Mehmet. “Milliyetçilik Akımının Balkanlar'daki Gayrimüslim Unsurlar Üzerindeki Etkisi (1789-1875)”. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 3/5, (Şubat 2019), 754-87.
- Kazancıgil, Ali. *Türkiye Üzerine Basmakalıp Düşünceler*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.
- Koralp, İdris. “Balkanlarda Türkler”. *Erişim* 22 Eylül 2008. <https://www.ruyiad.org.tr/balkanlarda-turkler>
- Kritovulos, Mikhael. *The History of Mehmed the Conqueror*. çev. Charles T. Riggs. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1954. <https://archive.org/details/history-of-mehmed-the-conqueror>
- Lazarević, Sanja - Milanovic, Aleksandra Úuric. “Modernist Seyehatnamelerde Balkanlar ve Türkler: “Derin Avrupa'da” İngilizlerin Türkleri Sunumu”. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi* 2/2, (2018), 175-189.

- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. çev. M. Kırıtlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984.
- Meriç, Cemil. *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Meserve, Margaret. *Rönesans Tarih Düşüncesinde Türkler*. çev. Mehmet T. Akad. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2023.
- Messadie, Gerald. *4000 Yıllık Tarihi Aldatmacalar*. çev. Sonat Kaya. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2013.
- Millas, Herkül. *Yunan Ulusunun Doğuşu*. çev. Özcan Buze. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Mool, Johns. *Anadolu'da Türkiye Yaşayacak mı?* çev. Habil Adem. İstanbul: Selis Kitaplar, 2009.
- Namık Kemal. *Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi*. İstanbul: Vakıf Bank Kültür Yayınları, 2019.
- Nomiku, H. A. *Haçlı Seferleri*. çev. Kriton Dinçmen. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Ortaylı, İlber. *Avrupa ve Biz*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008.
- Övet, Talha “Avrupa ‘Öteki’si”. *Stratejik Öngörü Dergisi* 11 (Aralık 2007), 95-102. Erişim: <http://stratejikongoru.tasam.org/pdf/avrupaotekisitalhaovet.pdf>
- Öztuna, Yılmaz. *93 ve Balkan Savaşları: Avrupa Türkiye'sini Kaybımız-Rumeli'nin Elden Çıkışı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.
- Papageorgiou, Stefanos P. *Modern Yunan Tarihinden Kesitler*. çev. Murat Issı. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2015.
- Pirinççi, Ferhat. “Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 46/1 (2006), 53-78.
- Pocock, J. G. A. “Kendi Tarihleri İçinde Bazı Avrupalılar”, çev. R. Ögdül, *Avrupa Fikri*, ed. Anthony Pagden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Popovic, Aleksandre. *Balkanlarda İslâm*. çev. Komisyon. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Reader's Digest. *When, Where, Why and How it Happened*. London: The Reader's Digest Association Ltd, 1999.
- Senn, Amartya. *Kimlik ve Şiddet*. çev. Ahmet Kardam, İstanbul: Türk Henkel Yayınları, 2006.
- Smith, Anthony. *Seçilmiş Halklar*. çev. Ayhan Küçük. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Solnon, Jean-François. *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa*, çev. Ali Berktaş. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2020.
- Steinz, Pieter. “Şarkiyatçılık”. *Avrupa'yı Avrupa Yapan Değerler*. çev. Kadir Türkmen. İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.
- Stone, Norman. *Türkiye: Kısa Bir Tarih*, çev. Orhan İsvan, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- Şâyeğân, Dâryûş. *Batı Karşısında Asya*. çev. Derya Örs. İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2005.
- Tafur, Pero. *The Travels of Pero Tafur*. Trans. William M. McAllister. New York: The University Press, 1911. https://archive.org/details/tra_pero_tafur_english
- Timur, Taner. “Osmanlı Mirası.” *Geçiş Sürecinde Türkiye*. ed. İrvin C. Schick - Ahmet Tonak. İstanbul: Belge Yayınları, 1998.
- Todorova, Maria. *Balkanları Tahayyül Etmek*. çev. Dilek Şendil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Toynbee, Arnold J. *Hatıralar: Tanıdıklarım*. çev. Deniz Öktem. İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.
- Toynbee, Arnold J. *Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi*. çev. Mehmet Ali Yalçın. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Türkdoğan, Orhan. *Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.
- Türkdoğan, Orhan. *Türk Toplum Sistemi*. İstanbul: IQ Yayıncılık, 2011.
- Yerasimos, Stefanos. *Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*. çev. Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. çev. Yasemin Saner. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Milliyetçilik Söyleminin Kamu Politikalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Okuma

Samet Ünlü | 0000-0001-9493-6173 | sametunlu@cumhuriyet.edu.tr

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Âşık Veysel Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve
Reklamcılık Bölümü, Sivas, Türkiye

ROR: <https://ror.org/04f81fm77>

Öz

Milliyetçi söylem, modern devletlerde yalnızca ideolojik bir yönelim olmanın ötesinde, karar alma süreçlerini doğrudan etkileyen güçlü bir toplumsal dinamiktir. Ulusal kimliğin inşası, toplumsal aidiyetin pekiştirilmesi ve kriz dönemlerinde kitlelerin mobilize edilmesi gibi işlevleri, bu söylemin kamu politikalarındaki belirleyici rolünü güçlendirmektedir. Eğitim, güvenlik, göç, ekonomi, dil ve kültür politikalarında etkili bir çerçeve sunan milliyetçilik, kapsayıcı biçimde uygulandığında toplumsal bütünleşmeyi teşvik edebilir; dışlayıcı biçimde kurgulandığında ise ayrışma, kutuplaşma ve toplumsal gerilimleri derinleştirebilir. Bu ikili doğa, özellikle politika yapıcılar ile sivil toplum arasındaki etkileşimde belirginleşmekte; milliyetçi söylem, kimi zaman birleştirici bir referans noktası olurken kimi zaman da ideolojik çatışmaların merkezine yerleşebilmektedir. Bu araştırma, milliyetçi söylemin kamu politikalarına yansımaları sosyolojik bir perspektifle inceleyerek, söylemin hem birleştirici hem de dışlayıcı yönlerini ortaya koymaktadır. Araştırmada, Gellner, Anderson, Smith ve Billig gibi kuramcılarının yaklaşımları Gramsci'nin hegemonya kavramı ve Foucault'nun söylem analiziyle birleştirilmiş; Türkiye örneğinde eğitim müfredatı, göç politikaları, güvenlik stratejileri ve ekonomik milliyetçilik uygulamaları incelenmiştir. Bu incelemeler, milliyetçi söylemin toplumsal rıza üretiminde ve politikaların meşrulaştırılmasında kritik bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Ancak aynı zamanda, çoğulculuğu sınırlandırarak farklı kimlikleri görünmez kılma riskini de barındırdığı görülmüştür. Bu bağlamda, milliyetçi söylemin demokratikleşme süreçlerinde dengeli, kapsayıcı ve eşitlikçi bir biçimde yeniden tanımlanması, toplumsal barış ve siyasal istikrar açısından kritik önemdedir.

Anahtar Kelimeler

Devlet, İdeoloji, Kamu Politikası, Kimlik, Milliyetçilik

Atıf Bilgisi

Ünlü, Samet. "Milliyetçilik Söyleminin Kamu Politikalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Okuma". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 529-555.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.7>

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi	15.10.2025
Kabul Tarihi	20.11.2025
Yayın Tarihi	15.12.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

A Sociological Reading of the Impact of Nationalist Discourse on Public Policy

Samet Ünlü | 0000-0001-9493-6173 | sametunlu@cumhuriyet.edu.tr

Sivas Cumhuriyet University, Şarkışla Âşık Veysel Vocational School, Department of Marketing and Advertising, Sivas, Türkiye

ROR <https://ror.org/04f81fm77>

Abstract

Nationalist discourse, in modern states, is more than just an ideological orientation; it functions as a powerful social dynamic that directly influences decision-making processes. The construction of national identity, the reinforcement of social belonging, and the mobilization of masses during times of crisis enhance the decisive role of this discourse in shaping public policies. Nationalism, which provides an effective framework in areas such as education, security, migration, economy, language, and cultural policies, can foster social cohesion when implemented in an inclusive manner; however, when constructed in an exclusionary way, it may deepen divisions, polarization, and social tensions. This dual nature becomes particularly evident in the interaction between policymakers and civil society, where nationalist discourse sometimes serves as a unifying reference point and at other times becomes the focal point of ideological conflicts. This study examines the reflections of nationalist discourse on public policies from a sociological perspective, revealing both its unifying and exclusionary dimensions. The research combines the theoretical approaches of Gellner, Anderson, Smith, and Billig with Gramsci's concept of hegemony and Foucault's discourse analysis, focusing on the Turkish context through case studies of education curricula, migration policies, security strategies, and economic nationalism. These analyses demonstrate that nationalist discourse plays a critical role in generating social consent and legitimizing policies. At the same time, however, it carries the risk of restricting pluralism and rendering different identities invisible. Therefore, redefining nationalist discourse in a balanced, inclusive, and egalitarian manner within democratization processes is of critical importance for ensuring social peace and political stability.

Keywords

State, Ideology, Public Policy, Identity, Nationalism

Citation

Ünlü, Samet. "A Sociological Reading of the Impact of Nationalist Discourse on Public Policy". *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 529-555.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.7>

Article Information

Date of Submission	15.10.2025
Date of Acceptance	20.11.2025
Date of Publication	15.12.2025
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Milliyetçilik, modern toplumların siyasal ve kültürel yapılarında hem birleştirici hem de ayrıştırıcı işlevler üstlenen güçlü bir ideolojik çerçeve olarak varlığını sürdürmektedir. Siyasi aktörlerin söylemlerinde sıklıkla kendisine yer bulan bu ideoloji, sadece ulusal kimliğin tanımlanması ve korunması bağlamında değil kamu politikalarının şekillendirilmesinde de etkili bir unsur hâline gelmektedir. Milliyetçi söylemler, devletin meşruiyet kaynaklarını pekiştirme, toplumsal birlik duygusunu güçlendirme veya belirli grupları ötekileştirme gibi çok yönlü amaçlarla kullanılmakta; bu durum, milliyetçiliğin yalnızca bir ideoloji olarak değil, somut politika tercihlerini belirleyen bir pratik olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Toplumsal düzlemde milliyetçilik, bireylerin aidiyet hissini güçlendirmekte ve ulusal kimliğin sınırlarını çizmektedir. Ancak bu sınırlar, kültürel ya da sembolik düzeyde kalmamakta; vatandaşlık haklarının tanımlanmasından göçmen politikalarına, eğitim müfredatından güvenlik stratejilerine kadar geniş bir yelpazede kamu politikalarına doğrudan yansımaktadır. Böylece milliyetçi söylemler, devletin politika üretim sürecinde bir filtre işlevi görerek hangi konuların önceliklendirileceğini, hangi sosyal grupların destekleneceğini ya da hangi tehdit algılarının öne çıkarılacağını belirlemektedir.

Milliyetçiliğin kamu politikalarına etkisi, özellikle kriz anlarında daha görünür hâle gelmektedir. Ekonomik durgunluk, kitlesel göç hareketleri, güvenlik sorunları veya uluslararası gerilimler, milliyetçi söylemlerin siyasal alanı domine etmesine zemin hazırlamakta; politika yapıcılar ulusal birlik ve kültürel bütünlük temaları üzerinden toplumsal desteği pekiştirmektedir. Böylece rasyonel gerekçeler ile duygusal unsurlar iç içe geçmekte, milliyetçilik hem stratejik bir araç hem de toplumsal mobilizasyonun itici gücü hâline gelmektedir.

Kamu politikalarının milliyetçi söylemlerle iç içe geçmesi, demokratik süreçler açısından hem fırsatlar hem de riskler barındırmaktadır. Bir yandan toplumsal dayanışma ve ortak amaç duygusu güçlenebilirken, diğer yandan farklı kimliklerin bastırılması, eleştirel seslerin meşruiyetinin sorgulanması ve çoğulculuğun zayıflaması gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle milliyetçilik-kamu politikası ilişkisi, ideolojik yakınlık kadar toplumsal güç dengelerini yeniden düzenleyen bir mekanizma olarak da ele alınmalıdır.

Bu araştırma, milliyetçi söylemlerin kamu politikalarındaki görünür ve görünmez etkilerini sosyolojik bir perspektifle çözümlemeyi amaçlayan kuramsal nitelikte bir incelemedir. Çalışma ampirik veri toplama yöntemlerine değil, odaklı bir literatür taramasına ve Türkiye’de göç, vatandaşlık, güvenlik, eğitim ve ekonomi gibi temel politika alanlarına ilişkin resmî belgelerin söylem çözümlemesine dayanmaktadır. Literatür taraması, milliyetçilik kuramlarının klasik ve çağdaş eserlerini kapsamakta; Gellner, Anderson, Smith ve Billig gibi kurucu teorisyenlerin yaklaşımları, Gramsci’nin hegemonya ve Foucault’nun söylem-iktidar ilişkisine dair perspektifleriyle birlikte değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte politika alanlarına ilişkin strateji belgeleri, mevzuat metinleri ve ulusal çerçeve dokümanları amaçlı örnekleme yaklaşımıyla seçilerek nitel söylem analizi doğrultusunda çözümlenmiştir. Böylece çalışma hem kuramsal literatürün hem de resmî metinlerin bütüncül bir değerlendirmesine dayanan analitik bir çerçeve sunmaktadır.

Bu yöntemsel yaklaşım doğrultusunda araştırmada, milliyetçi söylemin siyasal söylem düzeyinde nasıl üretildiği ve hangi temalar üzerinden kurumsal politikalara yansıdığı ortaya konmakta, Türkiye örneğinde bu söylemin hem süreklilik hem de dönüşüm boyutları tartışılmaktadır.

1. Milliyetçilik Kuramları

Milliyetçilik, yalnızca ulus-devletlerin kuruluş sürecinde ortaya çıkan bir ideolojik akım olarak değil, aynı zamanda modern siyasal sistemlerin sürekliliğini sağlayan temel mekanizmalardan biri olarak değerlendirilmelidir. Toplumsal bütünleşmeyi sağlama iddiası taşıırken, belirli dönemlerde toplumsal ayrışmaları derinleştiren bir rol de üstlenebilmektedir. Milliyetçilik, sahip olduğu kuvvetli ideolojik karaktere rağmen, mutlak anlamda sağ, sol veya herhangi bir dinsel görüşün politikası olarak tanımlanamaz. Çünkü o, bunların üçü de değildir. Bir ideoloji olarak milliyetçilik, belirli toplumsal gruplar ya da tabakalar tarafından benimsendiği ve onlara ilham verdiği ölçüde varlık gösterir¹ Bu çok boyutlu yapı, farklı tarihsel koşullar ve toplumsal bağlamlarda birbirinden ayrıran kuramsal yorumlara konu olmuştur. Bu bağlamda Ernest Gellner, Benedict Anderson, Anthony D. Smith ve Michael Billig'in yaklaşımları, milliyetçiliğin hem ortaya çıkış mantığını hem de güncel işleyiş biçimlerini anlamada önemli bir zemin oluşturmaktadır.

Gellner'in² modernleşme kuramına dayalı çözümlemesi, milliyetçiliğin sanayi toplumunun doğrudan bir ürünü olduğunu ileri sürmektedir. Tarım toplumlarında yerel kimlikler, sınırlı iletişim ağları ve farklı lehçeler bir arada varlık gösterebilmekteydi. Ancak sanayi toplumuna geçişle birlikte, ekonomik üretimin gerektirdiği teknik uzmanlık, ortak bir eğitim sistemi ve standart bir dil ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu standart kültür, bireyleri aynı siyasal topluluk içinde bütünleştirirken, devletin merkezîyetçi yapısını da güçlendirmiştir. Gellner'in yaklaşımı, milliyetçiliği salt bir duygusal yönelim değil, modern ekonomik düzenin işleyişini mümkün kılan işlevsel bir araç olarak konumlandırmaktadır. Böylece devlet, eğitim ve kültür politikalarını bu ortak yüksek kültürü yerleştirmek üzere biçimlendirmekte; dil, tarih ve vatandaşlık algısını buna göre yeniden üretmektedir.

Anderson³ milliyetçiliğe dair yorumunda farklı bir noktaya odaklanmaktadır. Ona göre ulus, üyelerinin büyük çoğunluğunun birbirini tanımadığı hâlde, ortak bir aidiyet

¹ Mehmet Karakaş, "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği". *Doğu Batı* (2019), 55-73.

² Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*. çev. Günay Göksu Özdoğan. (İstanbul: Hil Yayın, 2018).

³ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*. çev. İskender Savaşır. (İstanbul: Metis Yayınları, 2020).

duygusunu paylaştığı hayali bir cemaattir. Bu aidiyet, matbaanın yaygınlaşmasıyla ivme kazanan basılı kültürün, ortak tarih anlatılarının ve ulusal sembollerin sürekli dolaşımda tutulmasıyla beslenmektedir. Anderson'un yaklaşımı, milliyetçiliğin toplumsal hayal gücü üzerinden inşa edildiğini vurgulamakta; kamu politikalarının da bu hayalin canlı tutulması için medya, eğitim ve kültürel miras alanlarında özel stratejiler geliştirdiğini göstermektedir. Ulusal kimlik, böylelikle yalnızca hukuki statü ile değil, ortak semboller, ritüeller ve hafıza mekanizmaları aracılığıyla da pekiştirilmektedir.

Smith⁴ ise modernleşme kuramlarının yetersiz kaldığını, milliyetçiliğin köklerinin çok daha derinlerde aranması gerektiğini savunmaktadır. Etnosimgecilik olarak adlandırılan bu yaklaşım, modern ulusların geçmişten devralınan etnik miras, mitler, semboller ve kolektif hafıza üzerinde inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Smith'e⁵ göre ulusal kimlik, modern dönemde icat edilmiş bir olgu olmaktan ziyade, tarihsel süreklilik içinde şekillenmiş bir kültürel formdur. Bu nedenle, kamu politikalarında kültürel mirasın korunmasına yönelik düzenlemeler, tarih yazımının yönlendirilmesi ve ulusal bayramların ritüelleştirilmesi gibi uygulamalar, milliyetçiliğin sürdürülebilirliğinde kritik öneme sahiptir. Etnosimgecilik, modern devletin, geçmişten gelen sembolik unsurları güncel siyasal amaçlara uyarlayarak meşruiyetini güçlendirdiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Billig'e⁶ göre ulusal kimlik, yalnızca seçim kampanyaları, kriz dönemleri veya savaş gibi olağanüstü koşullarda değil, sıradan gündelik pratiklerde de sürekli yeniden üretilmektedir. Kamu binalarındaki daimî bayraklar, para birimlerindeki ulusal figürler, resmî belgelerde kullanılan dil, spor müsabakalarında çalınan marşlar ve medyada yer alan dilsel göndermeler, bu sürekli hatırlatmanın başlıca unsurlarıdır. Böylece milliyetçilik, fark edilmeden içselleştirilen bir aidiyet biçimine dönüşmekte; vatandaşlar, ulusal kimliği gündelik yaşamın olağan bir parçası olarak deneyimlemektedir.

Bu dört yaklaşım bir arada değerlendirildiğinde, milliyetçiliğin farklı düzlemlerde ve araçlarla işleyen çok katmanlı bir olgu olduğu görülmektedir. Gellner⁷, ekonomik ve kurumsal yapının zorunluluklarını; Anderson⁸, toplumsal hayal gücü ve sembolik inşa süreçlerini; Smith⁹, tarihsel süreklilik ve kültürel mirası; Billig ise gündelik hayatın görünmez mekanizmalarını öne çıkarmaktadır. Milliyetçilik söylemlerinin kamu politikalarına etkisini anlamak, bu farklı bakış açılarını tek bir kuramsal çerçevede harmanlamayı gerektirmektedir. Böylelikle hem ideolojinin tarihsel kökleri hem de günümüzdeki uygulama biçimleri bütünlüklü bir şekilde açıklığa kavuşmaktadır.

⁴ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014).

⁵ Smith, *Milli Kimlik*.

⁶ Billig, Michael. *Banal Nationalism*. (Londra: Sage Publications, 1995).

⁷ Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*.

⁸ Anderson, *Hayali Cemaatler*.

⁹ Smith, *Milli Kimlik*.

2. Kamu Politikası Analizinde Milliyetçilik

Milliyetçilik kamu politikalarının belirlenmesinde güçlü bir referans çerçevesi işlevi görmektedir. Politika yapım sürecinde ideolojiler, karar alıcıların hangi sorunları öncelikli gördüğünü, bu sorunlara hangi çözüm yollarını uygun bulduğunu ve topluma hangi söylemlerle sunacağını belirleyen temel filtreler arasında yer almaktadır. Milliyetçi ideoloji, bu bağlamda, politika gündeminin oluşturulmasından uygulama aşamasına kadar olan süreçte hem açık hem de örtük biçimlerde etkili olabilmektedir. Ulusal çıkarların korunması, kültürel bütünlüğün sürdürülmesi veya devletin güvenliğinin sağlanması gibi temalar, milliyetçi söylemler aracılığıyla meşruiyet kazandırılan politika hedefleri arasında öne çıkmaktadır.

Politika yapım sürecinde ideolojik çerçeveler, yalnızca karar vericilerin tercihlerini şekillendirmemekte, toplumun bu tercihleri nasıl algıladığını, hangi politikalara destek vereceğini ya da hangilerine karşı çıkacağını da belirlemektedir. Milliyetçi söylemler, belirli politika alanlarında (örneğin göç, güvenlik, dil politikaları, ekonomik korumacılık) alternatif çözüm önerilerinin meşruiyetini sınırlandırabilmektedir. Böyle bir durumda, kamu politikalarının demokratik müzakere kapasitesi daralmakta, bazı konuların tartışma dışı bırakılması kolaylaşmaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde milliyetçi ideoloji, ulusal birlik ve dayanışma vurgusu üzerinden politika yapımcıların elini güçlendirmekte, geniş kitlelerin rızasının hızla sağlanmasına imkân tanımaktadır.

Gramsci'ye¹⁰ göre hegemonya, yalnızca siyasal iktidarın zor araçlarıyla değil, kültürel ve ideolojik mekanizmalar aracılığıyla toplumsal rızayı üretme kapasitesine dayanmaktadır. Hegemonik düzenin kurulmasında işlevsel bir ideolojik çerçeve sağlayarak, devletin politika tercihlerini ulusal çıkar söylemi üzerinden meşrulaştırmaktadır. Eğitim müfredatında yer alan tarihsel anlatılar, resmî törenlerin düzenlenme biçimleri, ulusal sembollerin gündelik yaşamda sürekli görünür kılınması, medya içeriklerinde milli birlik vurgusunun öne çıkarılması bu hegemonik sürecin parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda milliyetçilik, kamusal alanın sınırlarını çizmekte ve siyasal tartışmaların hangi çerçevede yürütüleceğini belirlemektedir.

Foucault'nun söylem analizi yaklaşımı ise milliyetçiliğin kamu politikalarındaki etkisini anlamada farklı bir boyut sunmaktadır. Foucault'ya¹¹ göre söylemler, yalnızca dilsel ifadelerden ibaret olmayıp, bilgi üretim biçimlerini, iktidar ilişkilerini ve toplumsal normları belirlemektedir. Milliyetçi söylem, toplumsal grupların ve kimliklerin politika alanında temsil edilme biçimini şekillendirmekte, bazı kimlikleri merkezde konumlandırırken

¹⁰ Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*, çev. Adnan Cemgil. (İstanbul: Belge Yayınları, 2014).

¹¹ Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, çev. Veli Urhan. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022).

diğerlerini marjinalleştirebilmektedir. Göçmen politikalarının ulusal güvenlik ya da kültürel bütünlük söylemleri üzerinden tanımlanması, belirli grupların potansiyel tehdit olarak algılanmasına yol açmakta bu da kamu politikalarının hem içerik hem de uygulama boyutunu doğrudan etkilemektedir.

Gramsci ve Foucault'nun perspektifleri bir arada değerlendirildiğinde, milliyetçiliğin kamu politikalarındaki rolü daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Hegemonya kavramı, toplumsal rızanın sürekliliğini sağlayan ideolojik gücü vurgularken; söylem analizi, bu gücün hangi dilsel ve sembolik mekanizmalar aracılığıyla inşa edildiğini göstermektedir. Böylece milliyetçi ideoloji, politika yapım sürecinde arka planda etkili olan pasif bir unsur değil, toplumsal algıları biçimlendiren, belirli politikaları mümkün kılan ve bazı alternatifleri görünmez hâle getiren aktif bir güç olarak konumlanmaktadır.

Milliyetçiliğin bu yönü, politika yapım sürecinin tüm aşamalarına etki edebilmektedir. Gündem belirleme aşamasında, ulusal çıkarların korunmasına yönelik konular öncelikli hâle gelmekte karar alma sürecinde, bu çıkarların tehdit altında olduğu algısı toplumsal desteği hızla mobilize edebilmektedir. Uygulama sürecinde, milliyetçi söylemler kamuoyunu belirli politikaları benimsemeye yönlendirmekte, değerlendirme aşamasında ise milliyetçi çerçeve, politikaların başarısının ölçülmesinde kullanılan kriterleri etkileyebilmektedir. Böylelikle ideoloji, yalnızca siyasal elitlerin tercihlerini değil, toplumun politika süreçlerine ilişkin algısını da derinden şekillendirmektedir.

3. Milliyetçilik Söyleminin Sosyolojik Boyutları

Milliyetçilik söylemleri, modern toplumlarda toplumsal düzeni biçimlendiren güçlü bir sosyolojik mekanizma olarak işlev görmektedir. Bu söylemler, kimlik inşası ve aidiyet duygusunun pekiştirilmesinden toplumsal mobilizasyonun sağlanmasına, eğitim ve medya aracılığıyla ideolojinin yeniden üretilmesine kadar geniş bir yelpazede etkisini göstermektedir. Ulusal kimlik, ortak tarih anlatıları, semboller, ritüeller ve kolektif hafıza üzerinden sürekli yeniden inşa edilirken, milliyetçi söylemler bireylerin gündelik yaşam pratiklerine nüfuz ederek aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Bu aidiyet, bir yandan toplumsal bütünlüşmeyi teşvik ederken diğer yandan dışlayıcı mekanizmalar aracılığıyla farklı kimlikleri görünmez kılabilir.

Milliyetçiliğin sosyolojik boyutları aynı zamanda toplumsal mobilizasyon gücüyle de ilişkilidir. Kriz dönemlerinde “biz” ve “onlar” ayrımı üzerinden hızla toplumsal seferberlik sağlanabilmekte; ulusal birlik ve güvenlik söylemleri kitleleri ortak hedefler etrafında harekete geçirebilmektedir. Bu durum, protestolardan kitlesel hareketlere, hatta askerî seferberliklere kadar farklı alanlarda gözlemlenmektedir. Milliyetçi söylemler duygusal ve sembolik bir motivasyon kaynağı sunmaktadır. Bununla birlikte milliyetçilik, eğitim

ve medya aracılığıyla sistematik biçimde yeniden üretilmektedir. Ders kitapları, ulusal bayramlar, resmî törenler, medya içerikleri ve gündelik sembolik pratikler, ulusal kimliğin kuşaktan kuşağa aktarılmasına hizmet etmekte milliyetçi ideolojiyi görünmez ve doğal bir toplumsal gerçeklik hâline getirmektedir. Bu durum, hem toplumsal birlik ve dayanışmayı pekiştiren hem de çoğulculuğu sınırlandıran çifte bir etki yaratmaktadır.

Milliyetçi söylemlerin sosyolojik boyutları, kimlik ve aidiyet inşasını, toplumsal mobilizasyon kapasitesini ve ideolojik yeniden üretim süreçlerini kapsayan çok yönlü bir yapı arz etmektedir. Bu boyutların bütünlüklü analizi, milliyetçiliğin modern toplumlarda neden bu kadar kalıcı ve etkili bir ideolojik çerçeve sunduğunu anlamada kritik bir zemin oluşturmaktadır.

3.1. Kimlik İnşası ve Aidiyet

Milliyetçilik söylemleri, modern toplumsal düzenlerde ulusal kimliğin inşa edilmesinde temel bir araç işlevi görmektedir. Ulusal kimlik, yalnızca bir hukuki statü veya vatandaşlık bağı olarak değil, bireylerin kendilerini ait hissettikleri tarihsel, kültürel ve sembolik bir bütünlük olarak şekillenmektedir¹². Bu kimlik, kolektif hafıza, ortak tarih anlatıları, dil, din, kültürel semboller, ritüeller ve toplumsal değerler aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilmektedir. İdeolojik devlet aygıtları kuramında belirtildiği üzere, bu yeniden üretim süreci, yalnızca devletin resmî kurumları aracılığıyla değil, aynı zamanda eğitim, medya, aile, sanat ve dini kurumlar gibi farklı toplumsal yapılar üzerinden de gerçekleşmektedir¹³. Böylelikle ulusal kimlik, bireylerin gündelik yaşam pratiklerine nüfuz eden çok boyutlu bir inşa süreci hâlini almaktadır.

Gerek Osmanlı Devleti gerekse Cumhuriyet Türkiye'si, farklı etnik ve kültürel grupların az ya da çok var olduğu bir yapı sergilemiştir. Çok etnikli toplumsal yapılarda ulus-devlet politikalarının vatandaşlık bağına dayalı bir anlayışla kurgulanabileceği kabul edilebilir. Diğer yandan, etnik farklılıklara rağmen dini ve ahlaki ortak değerlere sahip toplulukların ortak kültür etrafında birleştirilmesi de mümkün görülmektedir. Böyle bir uluslaşma anlayışı, Türkiye sınırları dışındaki Türk kültür dairesine mensup halklarla yakınlaşmayı da beraberinde getirerek sınırları aşan bir millet fikrini güçlendirebilir¹⁴.

Ulusal kimlik inşasının merkezinde, kolektif hafızanın düzenlenmesi yer almaktadır. Devletler, resmi tarih anlatılarını belirli bir ideolojik çerçeve içerisinde şekillendirmekte, geçmişi homojen bir bütünlük olarak sunarak ulusal kimliğin sürekliliğini sağlamaktadır¹⁵.

¹² Smith, *Milli Kimlik*.

¹³ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. çev. Alp Tümerterkin. (İstanbul: İthaki Yayınları, 2019).

¹⁴ Ali Rıza Saklı, "Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti ve Milliyetçilik Anlayışının Uygunluğu Sorunu". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/1 (2011), 1-22.

¹⁵ Eric Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*. çev. A. Erkan Bilgir. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020).

Bu tarih anlatıları, ortak kahraman figürleri, savaş ve zafer hikâyeleri, bağımsızlık mücadeleleri ve ulusal değerlerin yüceltilmesi üzerinden kurgulanmaktadır. Anderson'a göre uluslar, üyelerinin büyük çoğunluğunun birbirini fiziksel olarak tanımadığı hâlde, ortak bir hayal dünyasında birleşen topluluklardır¹⁶. Bu hayal, matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte basılı kültür, ulusal basın, edebiyat ve eğitim müfredatları aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmakta, böylece ulusal kimlik, bireylerin zihinsel dünyasında somut bir gerçeklik olarak yerleşmektedir.

Aidiyet, bu kimlik inşa sürecinin hem sonucu hem de sürekliliğini sağlayan itici gücüdür. Aidiyet duygusu, bireylerin kendilerini “biz” olarak tanımladıkları toplumsal yapı içerisinde anlam bulmalarını sağlamaktadır. Bireyler kendi grup üyelikleri üzerinden özsaygılarını inşa etmekte ve bu aidiyet hissi, diğer gruplarla karşılaştırma yoluyla pekiştirilmektedir¹⁷. Milliyetçi söylemler, bu psikolojik mekanizmayı siyasal düzleme taşıyarak, ulusal bütünlüğün korunması adına “biz” ve “onlar” ayrımını güçlendirmektedir. Bu ayrım, iç gruba bağlılığı artırırken, dış gruplara yönelik mesafeli, hatta kimi zaman olumsuz tutumların oluşmasına zemin hazırlamaktadır¹⁸.

Biz-onlar ayrımı, özellikle göçmenler, etnik ve dini azınlıklar veya farklı kültürel kimliklere sahip gruplar üzerinden somutlaşmaktadır. Brubaker'ın¹⁹ ulus-devlet analizlerinde belirttiği gibi, bu ayrım kamu politikalarında da yansımaları bulmakta, “kültürel uyum” ve “asimilasyon” gibi kavramlar, çoğulculuk yerine homojen ulusal kimliği önceliklendiren politika yaklaşımlarının parçası hâline gelmektedir. Bu tür politikalar, resmi dilin tekleştirilmesi, eğitim müfredatında alternatif tarih anlatılarının yer bulmaması veya medyada ulusal kültürün mutlak bir referans noktası olarak sunulması şeklinde görünür hâle gelmektedir.

Aidiyetin pekişmesinde medyanın rolü ise göz ardı edilemeyecek ölçüde büyüktür. Televizyon, sinema, dijital medya platformları ve basılı yayınlar, ulusal kimliğe dair imgeleri sürekli dolaşımda tutarak milliyetçi söylemlerin topluma nüfuz etmesini kolaylaştırmaktadır²⁰. Bu dolaşım, yalnızca yerel bağlamda değil, küresel medya ağları içerisinde de etkisini göstermekte böylelikle ulusal kimlik hem iç hem de dış referanslarla tanımlanmaktadır.

¹⁶ Anderson, *Hayali Cemaatler*.

¹⁷ Henri Tajfel - John C. Turner, “The Social Identity Theory of Intergroup Behavior”. *Psychology of Intergroup Relations*. der. Stephen Worchel - William G. Austin. (Chicago: Nelson-Hall, 1985), 7-24.

¹⁸ Billig, *Banal Nationalism*.

¹⁹ Rogers Brubaker, *Nationalism Reframed: Nationhood and National Question in The New Europe*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

²⁰ Stuart Hall, “Introduction: Who Needs ‘Identity’?”. *Questions of Cultural Identity*. Der. Stuart Hall, Paul du Gay. (Londra: Sage Publications, 1997), 1-17.

Kimlik inşası ve aidiyet, milliyetçilik söylemlerinin toplumsal işlevinin merkezinde yer almaktadır. Bu süreç, bir yandan toplumsal bütünleşmeyi ve ortak değerler etrafında birleşmeyi sağlamaktadır, diğer yandan, dışlayıcı mekanizmaları güçlendirerek farklı kimliklerin görünürliğini sınırlayabilmektedir. Ulusal kimliğin inşasında kullanılan tarihsel anlatılar, semboller ve ritüeller, aidiyet duygusunun sürekliliğini sağlamakta, ancak bu süreklilik, çoğu zaman homojenleştirici ve hegemonik bir çerçeve içerisinde şekillenmektedir. Dolayısıyla kimlik inşası ve aidiyetin, modern devletlerin milliyetçilik söylemleri aracılığıyla hem kapsayıcı hem de dışlayıcı biçimlerde işleyen çift yönlü bir toplumsal mühendislik süreci olarak değerlendirilmesi mümkündür.

3.2. Milliyetçilik Söyleminin Toplumsal Mobilizasyon Gücü

Milliyetçi söylemler, modern toplumlarda toplumsal mobilizasyonun en güçlü kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ulusal kimlik, ortak değerler ve kültürel aidiyet vurgusu üzerinden kitlelerin harekete geçirilmesi, milliyetçi ideolojinin tarihsel olarak etkili siyasal araçlardan biri hâline gelmesine neden olmaktadır²¹. Bu söylemler, belirli bir politik amaca hizmet etmekle kalmamakta, toplumsal duyguların yönlendirilmesi, kolektif hedeflerin tanımlanması ve siyasal eylemlerin meşrulaştırılması gibi işlevleri de yerine getirmektedir.

Milliyetçi mobilizasyon, çoğu zaman belirli kriz dönemlerinde daha görünür hâle gelmektedir. Ulusal güvenliğin tehdit altında olduğu algısı, dış müdahale iddiaları veya kültürel bütünlüğe yönelik risklerin öne çıkarılması, kitlelerin hızla örgütlenmesine ve seferber olmasına zemin hazırlamaktadır²². Bu tür durumlarda milliyetçi söylem, “milli birlik” ve “vatan savunması” gibi güçlü sembolik ifadeler üzerinden toplumsal desteği pekiştirmekte, siyasal liderler açısından meşruiyet üretiminde vazgeçilmez bir kaynak hâline gelmektedir.

Protestolar, milliyetçi mobilizasyonun önemli bir tezahür alanı olarak öne çıkmaktadır. Tarihsel olarak bağımsızlık hareketleri, sömürge karşıtı direnişler ve sınır anlaşmazlıkları bağlamında ortaya çıkan kitlesel protestolar, milliyetçi söylemin güçlü bir itici güç olarak kullanıldığı örnekler arasında yer almaktadır²³. Bu tür protestolar, yalnızca siyasi taleplerin dile getirildiği eylemler olmaktan öte, ulusal sembollerin, marşların ve sloganların yoğun biçimde kullanıldığı ritüel alanları olarak işlev görmektedir.

Kitlesel hareketler, milliyetçi söylemin örgütlü eylem kapasitesini artıran bir diğer boyut olarak görülmektedir. Ulusal kurtuluş mücadeleleri, etnik grupların hak talepleri

²¹ Smith, *Milli Kimlik*.

²² Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*.

²³ Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*.

ya da kültürel özerklik istekleri, milliyetçi ideolojinin mobilizasyon gücünün geniş çaplı toplumsal hareketlere evrilmesine zemin hazırlayabilmektedir. Bu tür hareketlerde milliyetçi söylem, hem katılımı artıran bir motivasyon kaynağı olmakta hem de eylemlere meşruiyet kazandıran bir ideolojik zemin işlevi görmektedir. Katılımcılar, bireysel çıkarları doğrultusunda değil, ulusal kimliğin korunması ve geliştirilmesi yönünde kolektif bir misyon duygusuyla harekete geçmektedir.

Seferberlik süreçlerinde milliyetçi söylemin gücü, yalnızca sivil protestolar veya barışçıl kitlesel hareketlerle sınırlı kalmamaktadır. Askerî seferberlik, gönüllü savunma örgütlenmeleri veya paramiliter yapılanmalar da milliyetçi ideolojinin yoğun biçimde kullanıldığı alanlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda tehdit söylemi, ulusal güvenliğin korunması amacıyla olağanüstü önlemlerin meşrulaştırılmasına katkı sunmakta, kitlelerin askerî ya da paramiliter faaliyetlere gönüllü katılımını teşvik etmektedir. Böylelikle milliyetçilik, yalnızca siyasi alanı değil, toplumsal ve askerî alanı da kapsayan geniş bir mobilizasyon gücüne ulaşmaktadır.

Milliyetçi mobilizasyonun başarısı, büyük ölçüde sembollerin, ritüellerin ve duygusal çağrılarının etkin biçimde kullanılmasına bağlıdır. Bu semboller, kitleleri yalnızca harekete geçirmekle kalmamakta, harekete katılanların birbirleriyle kurdukları dayanışma bağlarını da kuvvetlendirmektedir. Milliyetçi söylemin toplumsal mobilizasyon gücü, ideolojinin duygusal ve sembolik unsurları etkin biçimde kullanabilme kapasitesinden kaynaklanmaktadır. Protestolar, kitlesel hareketler ve seferberlik süreçleri, bu kapasitenin somutlaştığı başlıca alanlar olarak öne çıkmaktadır. Milliyetçilik, bu alanlarda hem örgütlenmeyi kolaylaştıran hem de eylemleri meşrulaştıran bir çerçeve sunmakta, böylece toplumsal hareketlerin sürdürülebilirliğine ve etkisine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

3.3. Medya ve Eğitim Yoluyla Milliyetçiliğin Yeniden Üretimi

Milliyetçilik, modern devletlerin sürekliliğini sağlayan en etkili ideolojik çerçevelerden biri olarak, medya ve eğitim kurumları aracılığıyla sistematik biçimde yeniden üretilmektedir. Bu yeniden üretim süreci, bireylerin gündelik yaşam pratiklerine etki eden, fark edilmeden içselleştirilen ve zaman içinde doğal kabul edilen bir aidiyet formu yaratmaktadır. Eğitim müfredatları, genç kuşaklara ulusal kimliğin değerlerini, tarihsel kökenlerini ve kültürel mirasını aktarmakta; medya ise bu değerleri gündelik yaşamın her alanında görünür kılmaktadır. Böylece milliyetçi ideoloji, yalnızca siyasal söylemler aracılığıyla değil, toplumun temel sosyalleşme kurumları üzerinden de kuşaktan kuşağa aktarılmakta ve toplumsal hafızada derin kökler salmaktadır²⁴.

²⁴ Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*.

Eğitim müfredatı, milliyetçi söylemin yeniden üretiminde merkezi bir konumda yer almaktadır. Ders kitaplarında yer alan tarihsel anlatılar, milli kahraman figürleri, bağımsızlık mücadeleleri, kurucu liderler ve kültürel başarılar, öğrencilerin zihninde ulusal kimliğe dair güçlü bir imge inşa etmektedir²⁵. Bu imge, çoğu zaman homojen bir ulus fikrini pekiştirecek biçimde tasarlanmakta; etnik, dini ve kültürel farklılıklar ya görünmez kılınmakta ya da ulusal bütünlük söylemi içerisinde yeniden tanımlanmaktadır. Ulusal tarih ve coğrafya derslerinde kullanılan dil, milli birlik ve vatan sevgisi temalarını merkeze almakta; bu temalar, genç kuşakların aidiyet duygusunu pekiştirmektedir²⁶. Bu nedenle eğitim politikaları, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda ulusal kimliğin sürekliliğini güvence altına alan stratejik bir ideolojik aygıt niteliği taşımaktadır.

Medya, milliyetçi söylemlerin dolaşımını sağlayan ve toplumsal algıyı şekillendiren etkili araçlardan biridir. Televizyon programları, haber bültenleri, sinema filmleri, radyo yayınları, dijital medya içerikleri ve sosyal medya kampanyaları, ulusal kimliğe ilişkin semboller ve değerleri sürekli görünür kılmaktadır²⁷. Kriz dönemlerinde veya ulusal öneme sahip olaylar sırasında medya, milliyetçi söylemleri yoğunlaştırarak kitleleri belirli politik hedefler etrafında birleştirmektedir. Medya aracılığıyla gündelik hayatta sürekli karşılaşılan semboller örneğin televizyon ekranlarında bayrak figürlerinin yer alması, milli marşların yayınlanması, ulusal spor karşılaşmalarında kullanılan görsel dil farkında olunmadan içselleştirilen bir aidiyet biçimi üretmektedir²⁸. Bu aidiyet biçimi, zamanla doğal bir toplumsal gerçeklik hâlini almakta, kitlelerin ulusal kimliğe bağlılığını pekiştirmektedir.

Ulusal bayramlar ve semboller hem eğitim kurumları hem de medya aracılığıyla milliyetçiliğin yeniden üretiminde kritik öneme sahiptir. Ulusal bayramlarda gerçekleştirilen resmî törenler, geçitler, anma etkinlikleri, konuşmalar ve toplu kutlamalar, ulusal tarih ve kimliğin kolektif biçimde hatırlanmasını sağlamaktadır²⁹. Bu törenler, eğitim kurumlarında öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirildiğinde, genç kuşaklar hem sembolik hem de duygusal düzeyde ulusal kimliğin bir parçası hâline gelmektedir. Bayrak, milli marş, ulusal arma gibi semboller ise yalnızca bu özel günlerde değil, yıl boyunca eğitim ortamlarında, kamusal alanlarda ve medya içeriklerinde sürekli olarak görünür kılınmaktadır. Hall'un kültürel kimlik yaklaşımı, bu sembollerin anlamlarının sabit olmadığını; toplumsal bağlam içinde yeniden yorumlandığını ve her yeni kuşakta farklı anlam katmanlarıyla içselleştirildiğini ortaya koymaktadır³⁰.

²⁵ Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*.

²⁶ Smith, *Milli Kimlik*.

²⁷ Stuart Hall, "Cultural Identity in Question". *Modernity and its Futures*. Der. Stuart Hall, David Held, Tony McGrew. (Cambridge: Polity Press, 1993).

²⁸ Billig, *Banal Nationalism*.

²⁹ Eric Hobsbawm – Terence Ranger, *The Invention of Tradition*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2012).

³⁰ Hall, "Cultural Identity in Question".

Sembolik yeniden üretim süreci, toplumsal birlik duygusunun sürekli canlı tutulmasına hizmet etmektedir. Örneğin Türkiye’de 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, yalnızca bir kutlama günü değil, aynı zamanda çocuklara ulusal kimlik bilinci kazandırmak amacıyla düzenlenen eğitimsel ve kültürel bir ritüel alanıdır. Benzer şekilde 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenleri, medya yayınları aracılığıyla ülke genelinde eşzamanlı bir milli duygular yoğunluğu yaratmaktadır. Bu törenlerde kullanılan dil, görseller, müzikler ve ritüeller, katılımcılar üzerinde güçlü bir duygusal etki bırakmakta, milliyetçi ideolojinin duygusal temellerini yeniden üretmektedir.

Medya ve eğitim yoluyla milliyetçiliğin yeniden üretimi, yalnızca devletin resmi politikalarıyla değil, gündelik yaşamın kültürel pratikleri ve sembolik kodlarıyla da iç içe geçmiş durumdadır. Eğitim müfredatının ideolojik yönlendirmeleri ile medyanın sürekli tekrarlanan sembolik mesajları, ulusal kimliğin kuşaktan kuşağa aktarılmasını ve toplumsal bütünlüğün pekiştirilmesini sağlamaktadır. Bu süreç hem planlı hem de farkında olmadan işleyen mekanizmalar aracılığıyla, milliyetçi söylemin toplumun derin yapısına yerleşmesine imkân tanımaktadır.

4. Milliyetçilik Söyleminin Kamu Politikalarına Yansımaları

Vatandaşlık ve göç düzenlemelerinden güvenlik stratejilerine, dil ve kültür politikalarından ekonomik tercihlere kadar pek çok alanda milliyetçi ideolojinin hem kapsayıcı hem de dışlayıcı boyutları kamu politikalarında etkisini göstermektedir.

Vatandaşlık ve göç politikaları, milliyetçi söylemin “biz-onlar” ayrımı üzerinden en görünür hâle geldiği alanlardan biridir. Çifte vatandaşlık, mülteci ve göçmen politikaları ulusal kimliğin sınırlarını yeniden tanımlarken, çoğu zaman aidiyet ve sadakat tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Güvenlik ve savunma politikaları ise milliyetçiliğin en güçlü meşruiyet zeminlerinden birini oluşturmaktadır. Askerî harcamalar, zorunlu askerlik ve sınır güvenliği, yalnızca teknik ihtiyaçlar değil, ulusal gurur ve egemenliğin sembolleri olarak da sunulmaktadır.

Dil ve kültürel politikalar, ulusal kimliğin sürekliliğini sağlamak amacıyla kullanılan stratejik araçlardır. Resmî dilin korunması, kültürel mirasın seçici biçimde yüceltilmesi ve ulusal sembollerin görünür kılınması, toplumsal bütünlüğü pekiştirme amacı taşıırken çoğulculuğun sınırlandırılması riskini de barındırmaktadır. Ekonomik milliyetçilik ise üretim, tüketim ve ticaret politikalarında ulusal çıkarların merkeze alınmasıyla kendini göstermektedir. Yerli üretim teşvikleri, korumacılık ve “yerlilik-millilik” vurgusu, ekonomik bağımsızlığın ulusal kimlik ile özdeşleştirilmesine yol açmaktadır.

Milliyetçi söylemler, kamu politikalarının hem ideolojik hem de pratik boyutlarına yön vererek toplumsal bütünleşme ile ayrışma arasında çift yönlü bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle milliyetçiliğin kamu politikalarına yansımalarını incelemek, modern devletlerin toplumsal düzeni nasıl kurguladığını anlamak açısından kritik önemdedir.

4.1. Vatandaşlık ve Göç Politikaları

Milliyetçi söylemler, vatandaşlık ve göç politikalarının tasarlanma biçimini doğrudan etkilemektedir. Ulusal kimlik, yalnızca kültürel bir aidiyet alanı değil; aynı zamanda hukuki statü, haklar ve yükümlülükler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, vatandaşlık rejimleri ve göç politikaları, milliyetçi ideolojinin hem kapsayıcı hem de dışlayıcı yönlerini somutlaştıran önemli politika alanları arasında yer almaktadır. Özellikle çifte vatandaşlık düzenlemeleri ile mülteci ve göçmenlere yönelik politikalar, milliyetçi söylemlerin toplumsal ve siyasal düzlemdeki etkilerini en açık biçimde görünür kılmaktadır.

Çifte vatandaşlık tartışmaları, milliyetçi ideolojinin sınırları ve tanımları açısından kritik bir mesele olarak öne çıkmaktadır. Birden fazla vatandaşlık hakkı tanınması, küreselleşen dünyada bireylerin hareket özgürlüğünü artırmakta ve ulus-devlet sınırlarının mutlaklığını esnetmektedir. Ancak milliyetçi perspektiften bakıldığında, çifte vatandaşlık, ulusal kimliğin bölünmesine, aidiyet duygusunun zayıflamasına ve siyasal sadakatin sorgulanmasına yol açabilecek bir durum olarak görülmektedir. Bazı devletler, özellikle yüksek milliyetçilik düzeyine sahip siyasal iklimlerde, çifte vatandaşlığı sınırlandırmakta veya tamamen yasaklamaktadır. Bu yaklaşım, ulusal birlik ve bütünlük vurgusunu koruma amacı taşımakta fakat aynı zamanda diaspora toplulukları ile ülke arasındaki bağları zayıflatma riskini barındırmaktadır.

Mülteci ve göçmen politikalarında milliyetçilik etkisi ise daha çok “biz-onlar” ayrımı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Ulus-devletler, göçmenleri ve mültecileri sıklıkla ulusal homojenlik için potansiyel tehdit olarak konumlandırmaktadır. Milliyetçi söylemler, göçmen politikalarını kültürel uyum ve entegrasyon gibi kavramlarla sınırlandırmakta, kimi zaman ise bu kavramları asimilasyon talebine dönüştürmektedir. Bu durum, göçmenlerin toplumsal hayata katılım koşullarını belirlerken aynı zamanda ulusal kimliğin sınırlarını da yeniden çizmektedir. Göç ve etnik ilişkiler alanı, yalnızca sosyoekonomik boyutlarıyla değil, aynı zamanda siyasal çekişmelerin yaşandığı bir politika alanı olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Koopmans-Statham’ın “fırsat yapısı” yaklaşımı, göçün farklı siyasal aktörler için bir mücadele zemini sunduğunu ve milliyetçi söylemlerin bu zeminde daha görünür hâle geldiğini ortaya koymaktadır.

Bu ideolojik yönelim Türkiye örneğinde de belirgin biçimde gözlenmektedir. Türkiye Göç Strateji Belgesi (2018–2023)³¹, “toplumsal uyumun milli kimlik ve kültürel değerlerle güçlendirilmesi” ilkesini vurgulayarak, göç politikalarının kültürel homojenlik temelinde kurgulandığını ortaya koymaktadır. Uyum Eylem Planı (2021–2025)³² ise “misafir toplum”

³¹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. *Türkiye Göç Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018–2023)*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018.

³² İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Uyum Eylem Planı (2021–2025)*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021.

ve “geçici koruma” kavramlarını sıkça kullanarak, göçmenlerin kalıcılığını reddeden bir söylem inşa etmektedir. Bu, milliyetçi bakış açısının “geçicilik” ve “aidiyet dışılığı” kavramları üzerinden politik meşruiyet kazandığını göstermektedir. Benzer biçimde Türk Vatandaşlığı Kanunu Uygulama Yönetmeliği (2010)³³, vatandaşlık kazanımında “devletin milli güvenliğine tehdit teşkil etmeme” ölçütünü öne çıkararak hukuki sürece ideolojik bir filtre yerleştirmektedir. Bu düzenlemelerde kullanılan dil, vatandaşlığı teknik bir statü olmaktan çıkarıp ulusal kimliğin ideolojik bir göstergesi hâline getirmektedir.

Avrupa’da 2015 sonrası artan mülteci akınları, birçok ülkede milliyetçi partilerin güç kazanmasına ve göç politikalarının sertleşmesine neden olmuştur. Bu sertleşme, sınır güvenliği önlemlerinin artırılması, iltica prosedürlerinin zorlaştırılması ve sosyal yardım haklarının kısıtlanması şeklinde somutlaşmaktadır. Türkiye’de ise özellikle Suriye iç savaşı sonrasında artan göç dalgası, kamuoyunda yoğun milliyetçi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Milliyetçi perspektif, göçmenlerin kültürel uyum kapasitesini, ekonomik etkilerini ve güvenlik risklerini öne çıkararak politika yapımcıların hareket alanını şekillendirmektedir. Bazı söylemler, göçmen varlığını “geçici bir durum” olarak çerçevelendirerek geri dönüş politikalarını savunmakta, diğer söylemler ise kontrollü entegrasyonu desteklemektedir. Ancak her iki yaklaşımda da ulusal kimliğin korunması vurgusu belirgin biçimde yer almaktadır.

Vatandaşlık ve göç politikaları, milliyetçi söylemlerin toplumsal ve siyasal düzeyde en görünür olduğu alanlardan biridir. Çifte vatandaşlık tartışmaları, ulusal aidiyetin sınırlarının nasıl tanımlandığını, mülteci ve göçmen politikaları ise bu sınırların pratikte nasıl korunduğunu ve yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu politikalar, hem devletin meşruiyet stratejilerinin bir parçası hem de toplumun ulusal kimliğe dair algılarının şekillendiği önemli mekanizmalar olarak işlev görmektedir.

4.2. Güvenlik ve Savunma Politikaları

Milliyetçi söylemler, güvenlik ve savunma politikalarının belirlenmesinde güçlü bir ideolojik referans çerçevesi oluşturmaktadır. Ulusal bütünlük, vatan savunması ve egemenliğin korunması gibi temalar, milliyetçi ideolojinin siyasal meşruiyet alanında en yoğun biçimde kullandığı kavramlar arasında yer almaktadır. Bu çerçevede, askerî harcamalar, zorunlu askerlik uygulamaları ve sınır güvenliği politikaları, milliyetçi söylemlerin hem siyasal elitler hem de kamuoyu nezdinde güçlü destek bulduğu politika alanlarını temsil etmektedir.

Askerî harcamalar, milliyetçi perspektifte yalnızca güvenlik ihtiyacının bir gereği olarak değil, aynı zamanda ulusal gururun ve devlet kapasitesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Milliyetçi söylemler, askerî modernizasyon projelerini, yerli

³³ T.C. Resmî Gazete. “Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik.” 6 Nisan 2010, Sayı 27544.

savunma sanayii yatırımlarını ve teknolojik silah üretimini “bağımsızlık” ve “egemenlik” kavramlarıyla ilişkilendirerek toplumsal desteği pekiştirmektedir. Bu yaklaşım, özellikle jeopolitik gerilimlerin yüksek olduğu bölgelerde daha belirgin hâle gelmekte; savunma bütçesindeki artışlar, ulusal güvenliğin sağlanması kadar millî itibarın korunmasıyla da meşrulaştırılmaktadır. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) Yearbook 2023’te yayımlanan veriler³⁴, Türkiye’nin de dâhil olduğu bölge ülkelerinde savunma harcamalarının son yıllarda istikrarlı biçimde arttığını göstermekte; bu artış, resmî söylemlerde sıklıkla “savunma sanayiinde yerleşme” ve “beka” vurgusuyla ilişkilendirilmektedir. Böylece güncel veri setleri, milliyetçi güvenlik söyleminin yalnızca söylemsel değil, bütçesel düzeyde de kurumsallaştığını ortaya koymaktadır.

Zorunlu askerlik politikaları da milliyetçi ideolojinin toplumsal mobilizasyon araçları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Zorunlu askerlik, yalnızca bir güvenlik tedbiri olarak değil, aynı zamanda genç kuşaklara ulus bilinci ve vatandaşlık görevi kazandırmanın bir yolu olarak görülmektedir. Milliyetçi söylem, askerliği bir toplumsal geçiş ritüeli olarak çerçevelemekte, bu süreçte bireylerin disiplin, fedakârlık ve kolektif sorumluluk gibi değerleri içselleştirmesi beklenmektedir. Birçok ülkede zorunlu askerlik, toplumsal eşitlik ve ortak deneyim vurgusuyla savunulmakta; bu da milliyetçi ideolojinin kapsayıcı retoriği ile örtüşmektedir. Ancak zorunlu askerlik karşıtı hareketler, bu uygulamanın bireysel özgürlükler ve demokratik haklar açısından sınırlayıcı olabileceğini öne sürerek tartışmayı farklı bir eksene taşımaktadır.

Sınır güvenliği politikaları, milliyetçi söylemlerin en yoğun biçimde karşılık bulduğu güvenlik alanlarından biridir. Sınırlar, yalnızca coğrafi hatlar olarak değil, aynı zamanda ulusal kimliğin ve egemenliğin sembolik temsilleri olarak algılanmaktadır. Özellikle göç krizleri, terör tehditleri ve bölgesel çatışmalar, milliyetçi söylemin sınır güvenliği politikalarındaki belirleyiciliğini artırmaktadır. Türkiye’de son yıllarda gündeme gelen sınır duvarları, teknolojik gözetim sistemleri ve sınır ötesi operasyonlar, resmî söylemde ülke bütünlüğünün korunması ve milli güvenlik stratejisinin gereği olarak çerçevelendirilmektedir.

Milliyetçi söylemin bu alanlardaki etkisi, güvenlik politikalarını yalnızca rasyonel tehdit değerlendirmelerine dayalı teknik düzenlemeler olmaktan çıkararak, duygusal ve sembolik bir anlam çerçevesine yerleştirmektedir. Askerî harcamalar, zorunlu askerlik ve sınır güvenliği politikaları, milliyetçi ideolojinin hem siyasal karar alma süreçlerinde hem de toplumsal algı düzeyinde güçlü bir mobilizasyon kaynağı işlevi görmektedir. Bu nedenle, güvenlik ve savunma politikalarının analizi, milliyetçilik çalışmalarının vazgeçilmez bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir.

³⁴ SIPRI. *SIPRI Yearbook 2023: Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford: Oxford University.

4.3. Dil ve Kültürel Politika

Dil, yalnızca bir iletişim aracı değil; aynı zamanda ulusal kimliğin, tarihsel hafızanın ve kültürel aidiyetin taşıyıcısı olarak görülmektedir. Bu nedenle milliyetçi ideoloji, resmî dil düzenlemelerini ve kültürel miras politikalarını, ulusal bütünlüğün korunması ve güçlendirilmesi amacıyla stratejik alanlar olarak değerlendirmektedir. Bu süreçte hem kapsayıcı hem de dışlayıcı dinamikler eş zamanlı olarak işleyebilmektedir.

Resmî dil düzenlemeleri, milliyetçi politikaların en görünür unsurlarından birini oluşturmaktadır. Devletler, resmî dili anayasal ve yasal düzenlemelerle güvence altına almakta; kamu yönetimi, eğitim, yargı ve medya alanlarında bu dilin kullanımını zorunlu kılmaktadır. Bu düzenlemeler, ulusal kimliğin pekiştirilmesi, toplumsal iletişimin standartlaştırılması ve devletin bütün bölgelerinde ortak bir dilsel çerçeve oluşturulması amacı taşımaktadır. Ancak çok dilli toplumlarda bu politikalar, etnik veya bölgesel dillerin kamusal alandaki görünürlüğüne sınırlayabilmekte; bu durum, bazı gruplar tarafından kültürel hakların ihlali olarak değerlendirilmektedir³⁵. Milliyetçi söylem, resmî dilin korunmasını ulusun bekası ile ilişkilendirerek bu politikaları meşrulaştırmakta, dilin yalnızca iletişim değil, aynı zamanda egemenlik ve birlik sembolü olduğu vurgulanmaktadır.

Toplumsal hareketlerin liderleri ya da ideologları, konuşmalarında ve yazılarında çoğunlukla halkın dilini tercih etmektedir; çünkü bu şekilde daha geniş kitlelere ulaşmaları mümkün olmaktadır. Milliyetçilik ise bu noktada diğer ideolojilerden ayrılmaktadır. Milliyetçilerin sade ve basit halk dilini tercih etmesinin temel nedeni, milli dile yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, milli ruhun cisimleşmiş hâli olarak anlam yüklemeleridir. 19. yüzyıldan bu yana milliyetçiler, milli dilin bu anlamına dikkat çekmiş ve dili bir milleti diğerlerinden ayıran en belirgin unsurlardan biri olarak değerlendirmişlerdir³⁶.

Kültürel mirasın korunması, milliyetçi ideolojinin kapsayıcı yüzünü temsil edebilmektedir. Müzeler, anıtlar, tarihî yapılar, edebî eserler ve folklor unsurları, ulusal kimliğin somut ve somut olmayan mirası olarak değerlendirilmekte; bu mirasın korunması, milliyetçi söylemde geçmişin gelecek kuşaklara aktarılması olarak çerçevelendirilmektedir³⁷. Bu tür politikalar, ulusal birlik ve gurur duygusunu pekiştirme potansiyeline sahiptir. Ancak kültürel miras politikaları, yalnızca belirli etnik veya kültürel grupların tarihini ve değerlerini ön plana çıkardığında, homojenleştirme eğilimine hizmet edebilmektedir³⁸. Bu durumda, farklı kültürel unsurların resmi tarih ve kimlik inşası içinde yeniden tanımlanması veya marjinalleştirilmesi söz konusu olabilmektedir.

³⁵ Stephen May, *Language and Minority Rights: Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language*. (Londra: Routledge, 2013).

³⁶ İlker Aytürk, "Türk Dil Milliyetçiliğinde Batı Meselesi". *Doğu Batı* 91 (2019), 91-106.

³⁷ Smith, *Milli Kimlik*.

³⁸ Hobsbawm – Ranger, *The Invention of Tradition*.

Homojenleştirme eğilimleri, milliyetçi kültürel politikalarda sıklıkla gözlemlenen bir diğer boyuttur. Ulusal kültürün tek ve değişmez bir bütün olarak sunulması, farklı etnik, dilsel ve dini toplulukların kültürel çeşitliliğini gölgede bırakabilmektedir. Bu eğilim, eğitim müfredatından medya içeriklerine, kültürel etkinliklerden turizm politikalarına kadar geniş bir yelpazede etkisini göstermektedir³⁹. Milliyetçi söylem, bu politikaları çoğu zaman toplumsal uyum ve kültürel bütünlük kavramlarıyla meşrulaştırmakta, ancak bu süreç, çoğulculuğun sınırlandırılması ve kültürel çeşitliliğin görünmezleşmesi riskini beraberinde getirmektedir.

Dil ve kültürel politikalar, milliyetçi ideolojinin hem birleştirici hem de dışlayıcı etkilerini bünyesinde barındırmaktadır. Resmî dil düzenlemeleri, ulusal iletişim ağını güçlendirirken, kültürel miras politikaları, geçmişle bağ kurmayı ve ulusal kimliğin sürekliliğini sağlamaktadır. Ancak homojenleştirme eğilimleri, kültürel çeşitliliğin korunması ile ulusal bütünlük hedefleri arasındaki dengeyi tartışmalı hâle getirmektedir. Bu nedenle dil ve kültürel politika analizleri, milliyetçilik çalışmalarında hem toplumsal uyum hem de kimlik çatışmaları bağlamında kritik bir inceleme alanı sunmaktadır.

4.4. Ekonomik Milliyetçilik

Ekonomik milliyetçilik, devletlerin ekonomik kararlarını ve politika önceliklerini ulusal çıkarlar doğrultusunda belirlemesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, üretim, ticaret ve tüketim alanlarında milliyetçi ideolojinin ekonomik yansımalarını somutlaştırmakta; ekonomik bağımsızlığın, ulusal egemenliğin temel koşullarından biri olduğu varsayımına dayanmaktadır⁴⁰. Milliyetçi söylemler, ekonomik alanı sadece teknik bir politika sahası olarak değil, ulusal kimliğin korunması ve güçlendirilmesi için stratejik bir mücadele alanı olarak da tanımlamaktadır. Bu bağlamda yerli üretim teşvikleri ile tüketim politikaları ve korumacılık, ekonomik milliyetçiliğin iki temel uygulama alanı olarak öne çıkmaktadır.

Yerlilik ve millilik kavramları, Türk siyasal hayatında farklı dönemlerde hem siyasi aktörlerin hem de muhafazakâr ile milliyetçi fikir insanlarının üzerinde önemle durdukları temel referans noktaları olmuştur. Özellikle tepeden inme ve dayatmacı Batılılaşma politikalarının karşısında konumlanan bu kavramlar, muhafazakâr düşünürler örneğin Cemil Meriç, İsmet Özel ve Remzi Oğuz Arık tarafından kültürel, siyasal ve ekonomik bağımsızlığın vazgeçilmez unsurları olarak değerlendirilmiştir⁴¹. Bu yaklaşım, yalnızca kültürel kimliğin korunmasıyla sınırlı kalmayıp, ekonomik alanda da karşılık bulmuş,

³⁹ Thomas Hylland Eriksen, *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. (Londra: Pluto Press, 1993).

⁴⁰ Eric Helleiner, "Economic Nationalism as a Challenge to Economic Liberalism? Lessons from the 19th Century". *International Studies Quarterly* 46 (2002), 307-329.

⁴¹ Fethi Ufuk Özışık, "Kamu Politikası Analizinde Referans Çerçeveleri ve Türkiye Örneği: 'Yerli ve Milli' Yeni Türkiye'de Yükselen Milli Savunma Sanayii Politikaları". *Akademik Hassasiyetler* 10/23 (2023), 523-559. <https://doi.org/10.58884/akademikhassasiyetler.1351462>

yerlilik ve millilik ilkeleri, ulusal ekonominin güçlendirilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılması yönündeki politikaların ideolojik dayanaklarından biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda, yerli üretim teşvikleri ekonomik milliyetçiliğin en yaygın ve doğrudan araçlarından birini oluşturmuş; tarım, sanayi, savunma ve enerji gibi stratejik sektörlerde üretim kapasitesinin artırılması hem ekonomik bağımsızlık hem de ulusal kimliğin güçlendirilmesi amacına hizmet etmiştir. Devletler, ulusal sanayinin güçlenmesi ve dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla çeşitli teşvik paketleri, vergi indirimleri, yatırım kolaylıkları ve yerli üreticilere yönelik sübvansiyonlar uygulamaktadır⁴². Milliyetçi söylem, bu politikaları ulusal kalkınma ve bağımsızlık kavramlarıyla meşrulaştırmakta, yerli üretimin desteklenmesini bir vatan görevi olarak sunmaktadır.

Türkiye’de sanayileşme ve özel sermaye birikimi büyük ölçüde devletin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Ancak bu süreç, dönem dönem yaşanan ekonomik krizler ve kısa süreli de olsa demokratik yönetimin kesintiye uğramasıyla şekillenmiştir. Sürecin dikkat çekici bir diğer özelliği ise kamu politikalarında devletçi ve liberal ekonomi anlayışlarının döngüsel biçimde birbirini izlemesidir. Türkiye’nin bölgesinde başarılı bir kalkınma modeli olarak öne çıkabilmesinin en önemli nedenlerinden biri, piyasa ekonomisine dayalı bir kalkınma sürecini demokratik yönetimle birlikte sürdürebilmiş olmasıdır. Bu durum, ekonomik milliyetçilik anlayışının hem devletçi müdahaleler hem de piyasa temelli politikalarla uyum içinde uygulanabileceğini göstermektedir⁴³.

Tüketim politikaları ve korumacılık, ekonomik milliyetçiliğin toplumsal düzeyde görünürlük kazandığı bir diğer önemli alandır. Korumacı politikalar, gümrük tarifelerinin yükseltilmesi, ithalat kotalarının uygulanması, yabancı yatırımların sınırlandırılması ve belirli ürünlerin ithalatına yönelik yasaklar gibi önlemleri içermektedir⁴⁴. Milliyetçi söylem, bu tür önlemleri yalnızca ekonomik gerekçelerle değil, aynı zamanda ulusal kültürün ve kimliğin korunması amacıyla da savunmaktadır. Tüketim politikalarında yerli malı kampanyaları, ulusal markaların teşviki ve yerli malı haftası gibi sembolik uygulamalar, bireylerin günlük yaşam pratiklerine milliyetçi ekonomik değerlerin entegre edilmesine hizmet etmektedir.

Ekonomik milliyetçilik, yalnızca ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmanın bir aracı değil, aynı zamanda ulusal kimliğin ekonomik boyutunun korunması ve

⁴² Christopher C. Baughn – Attila Yaprak, “Economic Nationalism: Conceptual and Empirical Development”, *Political Psychology* 17/4 (1996), 759-778.

⁴³ Tolga Kabaş, “Türk Kamu Politikası Modelinin Doğuşu ve Gelişmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 15/1 (2014), 115-130.

⁴⁴ Ha-Joon Chang, *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*. (Londra: Anthem Press, 2002).

güçlendirilmesi için bir strateji olarak işlev görmektedir. Yerli üretim teşvikleri, ulusal üretim kapasitesini artırarak bağımsızlığı pekiştirmekte; tüketim politikaları ve korumacılık ise toplumsal düzeyde milliyetçi ekonomik değerlerin yayılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle ekonomik milliyetçilik hem ekonomik hem de kültürel boyutlarıyla, milliyetçi ideolojinin politika yapım sürecindeki en güçlü alanlarından birini temsil etmektedir.

5. Türkiye’de Milliyetçilik Söylemi ve Kamu Politikaları

Türkiye’de milliyetçilik söylemi, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren devletin siyasal, toplumsal ve kültürel yapısını biçimlendiren temel ideolojik eksenlerden biri olarak işlev görmektedir. Cumhuriyet dönemi politikalarının merkezinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun çok milletli yapısından ulusal bir devlet inşasına geçişin gerektirdiği homojenleştirme, ulusal kimlik inşası ve modernleşme hedefleri yer almaktadır. 1923 sonrasında geliştirilen kamu politikaları, milliyetçiliği yalnızca bir ideolojik yönelim olarak değil, devletin kurumsal örgütlenmesinin ve toplumsal mühendislik projelerinin belirleyici ilkesi olarak kullanılmaktadır. Bu süreçte dil, eğitim, kültür, ekonomi ve güvenlik alanlarında yürütülen politikalar, ulusal kimliğin inşasını ve korunmasını hedefleyen kapsamlı stratejilerle bütünleştirilmektedir.

Cumhuriyet dönemi politikaları, erken yıllarda özellikle dil devrimi, tarih tezi, eğitim reformları ve milli bayramların kurumsallaştırılması üzerinden milliyetçi bir çerçeve kazanmaktadır. Dil devrimi ile Türkçe’nin sadeleştirilmesi, Türk Dil Kurumu’nun kurulması ve Osmanlıca kelimelerin yerine öz Türkçe karşılıkların getirilmesi, milliyetçi ideolojinin dil üzerinden kimlik inşası sürecinde başlıca araçlarından biri olmuştur. Eğitim alanında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile milli birlik ve vatandaşlık bilinci güçlendirilmekte; müfredat, tarih ve coğrafya dersleri üzerinden ulusal bir geçmiş ve ortak kültür vurgusu ile yapılandırılmaktadır. 1930’lardan itibaren milli bayramlar, devlet törenleri ve resmi anmalar, milliyetçi sembolizmin gündelik hayata nüfuz etmesini sağlayan ritüeller hâline gelmektedir. Aynı zamanda Halkevleri gibi kültürel kurumlar hem ulusal kültürün yaygınlaştırılmasına hem de milli bilincin taşra düzeyinde kökleşmesine hizmet etmektedir. Bu dönemde ekonomi politikaları da ithal ikameci sanayileşme modeli ve devletçilik ilkesiyle, ulusal kalkınma ve ekonomik bağımsızlık hedeflerine yönelmektedir.

Mevcut politikalar, küreselleşme, bölgesel çatışmalar, göç hareketleri ve güvenlik tehditleri gibi unsurlar karşısında milliyetçi söylemin dönüşüme uğradığını ortaya koymaktadır. 2000’li yıllardan itibaren milliyetçilik, yalnızca etnik homojenlik ve kültürel birlik vurgusuyla sınırlı kalmayıp terörle mücadele, sınır güvenliği, enerji bağımsızlığı ve ekonomik korumacılık gibi başlıklarla da ilişkilendirilmektedir. Bu süreçte milliyetçi söylem hem iktidarın hem de muhalefetin politikalarında farklı ton ve biçimlerde yeniden üretilmektedir. Eğitim politikalarında milli ve manevi değerler öne çıkarılırken;

müfredatta tarihsel süreklilik, vatan sevgisi ve milli kahramanlık temaları daha belirgin hâle gelmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın son öğretim programlarında⁴⁵ “millî kimlik”, “vatanseverlik” ve “millî-manevi değerler” kavramlarının öğrenme çıktıları ve kazanımlar düzeyinde açıkça tanımlanması, bu ideolojik yönelimin resmî müfredat belgelerine nasıl yansdığına dair somut bir ipucu sunmaktadır. Güvenlik alanında ise zorunlu askerlik, sınır güvenliği yatırımları ve savunma sanayinde yerli üretim kapasitesinin artırılması, milliyetçi ideolojinin somut tezahürleri olarak görülmektedir.

Eğitim alanındaki yansımalar hem Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinin hem de güncel milliyetçi yönelimlerin taşıyıcısı konumundadır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın müfredat politikaları, millî kimliğin ve tarihsel bilincin pekiştirilmesine hizmet edecek şekilde tasarlanmaktadır. İlköğretimden yükseköğretime kadar uzanan süreçte millî bayramlar, anma günleri ve kültürel etkinlikler aracılığıyla milliyetçi semboller kurumsallaştırılmaktadır. Eğitim sistemi, sadece akademik bilgi aktarımı değil, aynı zamanda ulusal aidiyet duygusunun yerleştirilmesi açısından da stratejik bir alan olarak kullanılmaktadır.

Güvenlik politikaları açısından, milliyetçilik söylemi devletin güvenlik stratejilerinde süreklilik ve meşruiyet sağlayıcı bir unsur olarak işlev görmektedir. Terörle mücadele operasyonları, sınır ötesi askerî harekâtlar ve zorunlu askerlik gibi uygulamalar, vatan savunması söylemiyle meşrulaştırılmaktadır. Özellikle sınır güvenliği politikaları, göç akınları ve bölgesel çatışmalar bağlamında milliyetçi bir güvenlik anlayışını pekiştirmektedir. Bunun yanı sıra, siber güvenlik, enerji hatlarının korunması ve kritik altyapıların güvenliği de günümüzde milliyetçi güvenlik söyleminin kapsamına dâhil edilmektedir.

Göç politikalarını milliyetçi söylemden ayrı ele almak mümkün değildir. Mülteci krizleri ve düzensiz göç hareketleri, kamuoyunda demografik güvenlik ve kültürel bütünlük temalarını ön plana çıkarmaktadır. Bu doğrultuda, sığınmacıların topluma uyumu, vatandaşlık verilmesi ya da sınır dışı edilmesi gibi kararlar, çoğunlukla milliyetçi bir bakış açısıyla şekillenmektedir. Çifte vatandaşlık konusundaki tartışmalar da bu perspektif içinde değerlendirilmektedir. Türkiye'nin 2011 sonrası Suriye iç savaşına bağlı göç politikaları, bu söylemin en yoğun gözlemlendiği alanlardan biri hâline gelmektedir.

Ekonomi politikalarında ise, yerli üretim teşvikleri, ithalat kısıtlamaları ve ulusal markaların desteklenmesi, ekonomik milliyetçilik anlayışının bir yansıması olarak sürdürülmektedir. Savunma sanayiinde yerli üretim oranının artırılması, enerji kaynaklarında dışa bağımlılığın azaltılması ve stratejik sektörlerde devlet desteği, ekonomik milliyetçiliğin güncel uygulamalarını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, kamu ihalelerinde yerli firmaların öncelikli

⁴⁵ Millî Eğitim Bakanlığı. *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli - Öğretim Programları Ortak Metni*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2024.

olarak tercih edilmesi, ekonomik alandaki milliyetçi reflekslerin somut göstergelerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Özellikle savunma sanayiine ilişkin kamu politika analizlerinde “yerli ve milli savunma sanayii” söyleminin sıkça yinelenmesi, milliyetçi ekonomik yönelimin politika belgeleri düzeyinde de kurumsallaştığını göstermektedir.

Türkiye’de milliyetçilik söylemi, Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze kadar kamu politikalarının ideolojik omurgasını oluşturmaktadır. Eğitimden güvenliğe, göçten ekonomiye uzanan geniş bir yelpazede milliyetçi söylemin politika yapım sürecinde hem meşruiyet hem de yönlendirici bir çerçeve sağladığı görülmektedir. Bu süreklilik, milliyetçiliğin yalnızca tarihsel bir ideoloji değil, güncel siyasal ve toplumsal dinamiklere uyum sağlayabilen esnek bir politika aracı olduğunu göstermektedir. Ayrıca milliyetçi söylemin, küresel ve bölgesel gelişmeler karşısında hem savunmacı hem de proaktif stratejiler geliştirmekte kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle Türkiye’de kamu politikalarının ideolojik temelleri incelenirken milliyetçiliğin hem tarihsel mirası hem de güncel dönüşümleri dikkate alınmak zorundadır.

Sonuç

Araştırma göstermektedir ki milliyetçiliğin yalnızca bir ideolojik yönelim değil, aynı zamanda politika yapımında yönlendirici, meşrulaştırıcı ve mobilize edici bir unsur olarak işlev görmektedir. Devletin kurumsal yapısından toplumsal algılara kadar geniş bir yelpazede etkili olan bu söylem, kamu politikalarının içerik, öncelik ve uygulama biçimlerini doğrudan şekillendirmektedir. Milliyetçi çerçevenin, teknik ve idari kararların ötesinde toplumsal ve kültürel anlam üretiminde belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir.

Milliyetçi söylemin toplumsal birlik sağlamadaki potansiyeli, özellikle ulusal kriz dönemlerinde belirginleşmektedir. Ortak semboller, tarihsel anlatılar ve kolektif ritüeller aracılığıyla vatandaşlar arasında aidiyet duygusu güçlendirilebilmekte; ulusal çıkarlar etrafında bütünleşme sağlanabilmektedir. Bununla birlikte, bu söylemin kapsayıcı olmayan biçimlerde kurgulanması, farklı etnik, dini veya kültürel toplulukların dışlanmasına ve kutuplaşmanın derinleşmesine zemin hazırlayabilmektedir. Dolayısıyla milliyetçilik, toplumsal birlik ile ayrışma arasında sürekli yeniden tanımlanan bir denge alanı yaratmaktadır. Bu dengenin hangi yöne kayacağı, söylemin içeriği kadar uygulayıcı aktörlerin tercihleri ve toplumsal bağlamla da doğrudan ilişkili bulunmaktadır.

Demokratikleşme süreçleri açısından değerlendirildiğinde, milliyetçi söylemin çifte etkisi dikkat çekmektedir. Bir yandan, ortak kimlik bilincinin güçlenmesi, siyasal katılımı ve vatandaşlık sorumluluğunu artırabilmekte, diğer yandan muhalif görüşlerin ulusal birlik söylemi üzerinden bastırılması, ifade özgürlüğü ve çoğulculuk açısından kısıtlayıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu ikili yapı, milliyetçiliğin demokrasiye katkı sağlama potansiyelini

korurken, aynı zamanda demokratik alanı daraltma riskini de içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla milliyetçilik-demokrasi ilişkisi, bağlama ve uygulama biçimine göre değişkenlik göstermektedir.

Politika yapıcılar ile sivil toplum arasındaki etkileşim, milliyetçi söylemin etkisiyle farklı gerilim hatları üretmektedir. Devlet kurumları, bu söylemi politika yapımında merkezi bir referans noktası olarak kullanmakta, sivil toplum ise kimi zaman bu çerçeveyi güçlendirmekte, kimi zaman ise eleştirel bir karşı söylem geliştirmektedir. Eleştirel sivil toplum aktörleri, milliyetçi söylemin bazı toplumsal kesimleri marjinalleştirdiğini ve demokratik hakları sınırladığını vurgularken destekleyici gruplar, milliyetçiliği ulusal bütünlük ve güvenliğin vazgeçilmez koşulu olarak savunmaktadır. Bu karşıt pozisyonlar, kamu politikalarının ideolojik temelleri üzerine süregelen tartışmaları derinleştirmektedir.

Milliyetçi söylemin kamu politikalarından tamamen arındırılmasının pratikte mümkün olmadığı ancak bu etkinin dengelenmesinin demokratikleşme, kapsayıcılık ve toplumsal barış açısından zorunlu olduğu görülmektedir. Bu denge, kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışının geliştirilmesi, çoğulcu ve katılımcı müfredat politikalarının benimsenmesi, farklı kimliklerin temsiline olanak sağlayan siyasal mekanizmaların güçlendirilmesi ve karar alma süreçlerinin şeffaflaştırılmasıyla sağlanabilmektedir. Milliyetçi söylem, tüm toplumsal kesimleri kapsayıcı ve eşitlikçi bir biçimde kurgulandığında, toplumsal uyumu pekiştiren bir işlev üstlenebilmektedir.

Küresel gelişmeler, göç hareketleri, dijital iletişim ağlarının yaygınlaşması ve uluslararası güvenlik krizleri, milliyetçi söylemin kapsamını ve yoğunluğunu doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, gelecekteki araştırmaların, milliyetçiliğin diğer ideolojik akımlarla kesişim noktalarını, yerel yönetim politikalarındaki yansımalarını ve uluslararası örneklerle karşılaştırmalı analizlerini kapsaması önem taşımaktadır. Özellikle medya ve dijital platformların kamuoyu algısını nasıl biçimlendirdiğine odaklanan çalışmalar, milliyetçi söylemin dönüşümünü ve kamu politikaları üzerindeki etkisini anlamak açısından kritik katkılar sağlayacaktır. Böylece hem teorik hem de uygulamalı düzeyde daha dengeli, kapsayıcı ve sürdürülebilir politika önerileri geliştirilmesi mümkün olabilecektir.

Kaynakça | References

- Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler*. çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
- Anderson, Jon. *Understanding Cultural Geography: Places and Traces*. Londra: Routledge, 2015.
- Aytürk, İlker. “Türk Dil Milliyetçiliğinde Batı Meselesi”. *Doğu Batı* 91 (2019), 91-106.
- Baughn, Christopher C. – Yaprak, Attila. “Economic Nationalism: Conceptual and Empirical Development”. *Political Psychology* 17/4 (1996), 759-778.
- Billig, Michael. *Banal Nationalism*. Londra: Sage Publications, 1995.
- Brubaker, Rogers. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press, 1992.
- Brubaker, Rogers. *Nationalism Reframed: Nationhood and National Question in The New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Chang, Ha-Joon. *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*. Londra: Anthem Press, 2002.
- Enloe, Cynthia. *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley: University of California Press, 2000.
- Eriksen, Thomas Hylland. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. Londra: Pluto Press, 1993.
- Faist, Thomas. *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Foucault, Michel. *Bilginin Arkeolojisi*. çev. Veli Urhan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022.
- Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. çev. Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: Hil Yayın, 2018.
- Gramsci, Antonio. *Hapishane Defterleri*. çev. Adnan Cemgil. İstanbul: Belge Yayınları, 2014.
- Hall, Stuart. “Cultural Identity in Question”. *Modernity and its Futures*. Der. Stuart Hall, David Held, Tony McGrew. Cambridge: Polity Press, 1993.
- Hall, Stuart. “Introduction: Who Needs ‘Identity’?”. *Questions of Cultural Identity*. Der. Stuart Hall, Paul du Gay. Londra: Sage Publications, 1997, 1-17.
- Helleiner, Eric. “Economic Nationalism as a Challenge to Economic Liberalism? Lessons from the 19th Century”. *International Studies Quarterly* 46 (2002), 307-329.
- Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Hobsbawm, Eric. *Milletler ve Milliyetçilik*. çev. A. Erkan Bilgir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Uyum Eylem Planı (2021–2025)*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. *Türkiye Göç Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018–2023)*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018.
- Kabaş, Tolga. “Türk Kamu Politikası Modelinin Doğuşu ve Gelişmesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 15/1 (2014), 115-130.
- Kadioğlu, Ayşe. “Republican Epistemology and Islamic Discourses in Turkey in the 1990s”. *The Muslim World* 88/1 (1998), 1-21.
- Kaplan, İhsan. *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Karakaş, Mehmet. “Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği”. *Doğu Batı* 2019, 55-73.

- Kirişçi, Kemal. “Türkiye’nin Yeni Sığınma Yasa Tasarısı: Ne Anlama Gelmeli?”. *Türkiye, Göç ve AB*. Der. Seçil Paçacı Elitok – Thomas Straubhaar. Hamburg: HWWI, 2012, 63-83.
- Koopmans, Ruud – Statham, Paul. “Migration and Ethnic Relations as a Field of Political Contention: An Opportunity Structure Approach”. *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics: Comparative European Perspectives*. Der. Ruud Koopmans, Paul Statham. Oxford: Oxford University Press, 2000, 13-56.
- Lewis, Geoffrey. *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- May, Stephen. *Language and Minority Rights: Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language*. Londra: Routledge, 2013.
- Millî Eğitim Bakanlığı. *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli – Öğretim Programları Ortak Metni*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2024.
- Mudde, Cas. *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press, 2019.
- Özışık, Fethi Ufuk. “Kamu Politikası Analizinde Referans Çerçeveleri ve Türkiye Örneği: ‘Yerli ve Milli’ Yeni Türkiye’de Yükselen Milli Savunma Sanayii Politikaları”. *Akademik Hassasiyetler* 10/23 (2023), 523-559. <https://doi.org/10.58884/akademikhassasiyetler.1351462>
- Saklı, Ali Rıza. “Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti ve Milliyetçilik Anlayışının Uygunluğu Sorunu”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/1 (2011), 1-22.
- SIPRI. *SIPRI Yearbook 2023: Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, 2023.
- Smith, Anthony D. *Millî Kimlik*. çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- T.C. Resmî Gazete. “Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik.” 6 Nisan 2010, Sayı 27544.
- Tajfel, Henri ve Turner, John C. “The Social Identity Theory of Intergroup Behavior”. *Psychology of Intergroup Relations*. Der. Stephen Worchel, William G. Austin. Chicago: Nelson-Hall, 1985, 7-24.

Hibritleşen Kimlikler: Neo-Nazizm ve Tengricilik Üzerine Bir Değerlendirme

Ayşe Nur Altınkaynak Balkan | 0000-0002-6252-9482 | aysenur.balkan@gmail.com

Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye

Öz

Küreselleşmenin bir sonucu olarak farklı kimliklerin karşılaşması başta olmak üzere çeşitli etkenlerle meydana gelen hibrit kimlikler, kimi zaman radikalleşmenin ve şiddet eylemlerinin öznesi haline gelebilmektedirler. Bu makalenin konusu küreselleşme ve kimlik oluşumu bağlamında Neo-Nazici Tengrici gençlerin şiddet yönelimli örgütlenmelerini ele almaktır. Çalışmanın amacı hibrit kimlikli bireylerden oluşan Tengrici Neo-Nazi grupların dijital iletişim ve eğlence araçlarından faydalanarak saldırgan ırkçı bir yapıya bürünmeleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak yürütülmüş olup; bireyden topluma doğru anlamayı ve genelleme yapmayı mümkün kılan nitel bir yöntem kullanmaktadır. Ayrıca literatür taraması, kavramsal analiz ve eleştirel söylem analizi gibi tekniklerden yararlanılmıştır. Konuyla ilgili haberler ve gazete makaleleri, çalışmanın temel veri kaynakları arasındadır. Makalenin amacı doğrultusunda literatürden ve söz konusu grupların kullandığı sanal platformlardan elde edilen veriler kapsamında bazı dijital platform ve oyunların söz konusu örgütlerin iletişim ve yayılma için kullandığı bir araç olduğu ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Küreselleşme, Etnisite, Hibrit Kimlik, Tengricilik, Neo-Nazi

Atıf Bilgisi

Altınkaynak Balkan, Ayşe Nur. “ Hibritleşen Kimlikler: Neo-Nazizm ve Tengricilik Üzerine Bir Değerlendirme”. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 556-579.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.8>

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi	18.10.2025
Kabul Tarihi	20.11.2025
Yayın Tarihi	15.12.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Hybridizing Identities: An Assessment of Neo-Nazism and Tengrism

Ayşe Nur Altınkaynak Balkan | 0000-0002-6252-9482 | ✉ aysenur.balkan@gmail.com

Independent Researcher, Ankara, Türkiye

Abstract

Hybrid identities, which emerge as a result of various factors, particularly the encounter between different identities as a result of globalization, can sometimes become the subject of radicalization and acts of violence. This article examines the violent organization of Neo-Nazi Tengriist youth within the context of globalization and identity formation. The study aims to reveal the relationship between Tengriist Neo-Nazi groups, comprised of individuals with hybrid identities, and their adoption of an aggressive racist structure through the use of digital communication and entertainment tools. The article adheres to research and publication ethics, employing a qualitative method that facilitates understanding from the individual to society and allows for generalization, as well as techniques such as literature review, conceptual analysis, and critical discourse analysis. News and newspaper articles on the subject are among the study's key data sources. In line with the purpose of this article, data obtained from the literature and from the virtual platforms used by these groups demonstrates that certain digital platforms and games serve as tools used by these organizations for communication and dissemination.

Keywords

Globalization, Ethnicity, Hybrid Identity, Tengrism, Neo-Nazi

Citation

Altınkaynak Balkan, Ayşe Nur. "Hybridizing Identities: An Assessment of Neo-Nazism and Tengrism". *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 556-579.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.8>

Article Information

Date of Submission 18.10.2025

Date of Acceptance 20.11.2025

Date of Publication 15.12.2025

Peer-Review Double anonymous review - Two External Reviewers

Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Küreselleşme olgusu, yalnızca ekonomik ve siyasal alanlarda değil, kültürel kimliklerin inşasında da belirleyici bir dönüşüm süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan küreselleşme, bireylerin ve toplulukların kimlik tanımlarını yeniden şekillendirmiş; yerel ve ulusal aidiyetlerin ötesinde melez, çok katmanlı ve dinamik kimlik biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Küreselleşmenin kimlik üzerindeki bu etkisi 21. yüzyılın getirdiği dijitalleşme süreçleriyle daha da derinleşmiştir. “Hibrit kimlik” kavramı, bu çoklu etkileşim alanlarının sonucunda ortaya çıkan yerel ve küresel unsurları bünyesinde barındıran kimlik formlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu makalede, küreselleşmenin dinamikleri ile kimlik inşası arasındaki ilişki ele alınacak; hibrit kimlik kavramı, özellikle Tengrici Neo-Naziler örneğiyle etnik kimlik dönüşümleri bağlamında incelenecektir. Makalenin tartışması, radikal bir hibrit kimlik örneği olarak Tengricilik ile Nazizmin kesişimi üzerinden yürütülecektir.

Bir toplumun fertlerinin birbirine benzeyen özelliklerini ve onları diğer toplumlardan ayıran unsurları içeren kimlik, bireyin içinde yaşadığı toplum ile uyumlu yaşamasını sağlar. Toplum içinde bir tutarlılık, öznellik ve devamlılık sağlayan şey, ortak bir kimliğe sahip olunmasıdır.¹ Bu makalenin konusu olan aşırı sağcı radikal bir örgüt olarak Neo-Nazici/Tengrici grupların referans noktalarından biri tek tanrılı ve ahlak eksenli bir Eski Türk dini olarak bilinen Tengriciliktir.² Bu örgütlerin isminde yer alan diğer kavramlardan Nazizm, Alman ırkının üstünlüğüne³, Neo-Nazizm ise sadece Alman ırkının değil beyaz ırkın üstünlüğüne⁴ dayalı birer ideolojidir. İslam öncesi Türk toplumlarındaki Tengriciliğe dönüşü ön gören bazı gruplar, Neo-Nazizm ideolojisinin yöntem ve doktrinini kullanarak radikalleşmektedirler. Bu çalışmada küreselleşmenin kimlik oluşum sürecindeki etkileri ve Tengricilik ile Neo-Nazi ideolojilerinin kesişme noktaları ele alınacaktır. Bu amaçla öncelikle küreselleşme, kimlik ve hibrit kimlik olguları açıklanacak, ikinci bölümde ise Tengrici Neo-Nazilerin doktrinel ve eylemsel özellikleri örnekleriyle incelenecektir.

Bu çalışmanın temel amacı, küreselleşmenin kimlik üzerindeki etkilerini, özellikle hibrit ve radikal kimlik biçimleri üzerinden incelemektir. Tengricilik ve Nazizmin kesişiminde ortaya çıkan Tengrici Neo-Nazi hibrit kimlik formunun incelenmesi hem küreselleşmenin

¹ Muhittin Aşkın, “Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/2 (2007), 213.

² Günay Tümer - Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ocak, 2002), 78-96.

³ Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan*, çev. İsmail türkmen (İstanbul: Ayrıntı, 2013), 155.

⁴ Y. Anıl Güzelipek, “Neo-Nazizm ve Futbol: Yasaklı Bir İdeolojinin Stadyumlardaki İzdüşümü”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 6/2 (2020), 66.

kültürel sonuçlarını hem de dijital çağın kimlik politikalarını anlamak açısından önem taşımaktadır. Böylelikle, dijitalleşen dünyada radikal kimliklerin nasıl inşa edildiği ve meşrulaştırıldığına dair teorik bir çerçeve sunulacaktır.

Bu makale, nitel ve kuramsal bir araştırma niteliği taşımaktadır. Araştırma, tümevarımcı bir yaklaşımla kavramsal tartışma üzerinden ilerlemektedir. Literatür taraması kapsamında, küreselleşme, kimlik, hibrit kimlik ve dijital kültür konularında sosyolojik kuramlar değerlendirilmiştir. Hibrit kimlik kavramının yeni bir kavram olması ve Tengrici Neo-Nazi hareketlerle ilgili yeterli akademik çalışma bulunmaması, literatürdeki boşluğu ortaya koymaktadır. Tengrici Neo-Nazi şiddet eylemlerinden biri sonrasında Prof. Dr. Özcan Güngör'ün kaleme aldığı "Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor: Arda K. Örneği"⁵ başlıklı radikalleşme eksenli makale dışında, doğrudan Tengrici Neo-Nazileri ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu makalenin, güncelliğini koruyan ve toplumsal güvenlik açısından son derece önemli olan Tengrici Neo-Nazi grupları ve ideolojilerinin kaynaklarını tanımaya yönelik olarak literatürdeki açığı kapatmaya yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Bu makalenin bir diğer yöntemi olan eleştirel söylem analizi, dijital platformlarda özellikle X ve Telegram kanallarında Tengrici ve Neo-Nazi söylemlerinin nasıl kesiştiğini, kimlik inşasında hangi ideolojik, dilsel ve sembolik araçların kullanıldığını çözümlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma teorik çözümleme ve kültürel temsil biçimlerinin yorumlanmasına dayanmaktadır.

1. Küreselleşmenin Dinamikleri ve Kimlik

Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra literatüre giren bir kavram olarak küreselleşme, tarihin akışı içinde dünyanın "tek bir merkezden idare edilerek" ve "tek bir merkeze doğru" gidişatını ifade etmektedir. Küreden kasıt dünyamız olduğu için küreselleşme ifadesi dünya genelinde toplumları bütünleştirici unsur ve şartları kastetmektedir. Buna göre küreselleşme toplumlar arasındaki bağlantılılığın ve toplumların etkileşim yoğunluğunun hızla artması anlamına gelmektedir.⁶

Marshall'ın tanımına göre "küresellik dünyayı tek bir yer olarak kavrayan yeni bir bilincin şekillenmesini kapsamaktadır ve küreselleşme bu doğrultuda, bir bütün olarak dünyanın somut yapılaşmasıdır".⁷ Bu yapılaşma sürekli bir değişimi ifade eder. Değişimin ve gelişmelerin dünyanın hemen hemen her yerinde aynı anda ve büyük bir hızla gerçekleşmesi dünyanın küçüldüğü hissini uyandırmaktadır.⁸ Zaman ve mekan sınırlılıklarının kalkması

⁵ Özcan Güngör, "Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor: Arda K. Örneği", *Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor: Arda K. Örneği* (2024).

⁶ Antony Giddens, *Sosyoloji* (İstanbul: Kırmızı, 2012), 432.

⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat, 2005), 449.

⁸ İhsan Çapçıoğlu, "Küreselleşme, Kültür ve Din", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/2 (2008), 155.

ya da azalması, mesafelerin aynı kalmasına rağmen kısalmış hissedilmesi, bilginin etkin ve hızlı paylaşımı, olaylar karşısındaki etkileşim ve kitlesel olarak harekete geçme şart ve imkanlarının gelişmesi dünyanın küçülmesi düşüncesinin açıklayıcı birer örneğidir.

Küreselleşmenin hareket noktasının ekonomi olması onu sadece bu alanda tutmamıştır. Aksine belli yaşam tarzlarının ve kültürün yayılması başta olmak üzere kimliklerin, mekanların, alışkanlıkların, harcamaların birbirine benzemesi nedeniyle bir benzeşme süreci haline geldiği söylenebilir. Küreselleşmenin toplumları homojenize etme özelliği vardır. Bununla beraber yerel olan kültür öğelerinin, değerlerin, sistemlerin de yaygınlaşmasına imkan tanıyan bir yanı mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin benzeşmeyi doğurduğu, aynı zamanda farklılıkların tanınmasını sağladığı görülmektedir.⁹

Teknolojinin de yardımıyla Dünyanın küçük bir köye dönüşmesi, kimileri tarafından yerel kültürün yok edilmesi ve Amerikan kültürünün tüm dünyada baskın kültür haline getirilmesi amacını taşıdığı iddiasıyla diğer kültürler için bir tehdit olarak görülmektedir. Bir başka yaklaşım küreselleşmenin kaçınılması mümkün olmayan bir gelişim süreci olduğu düşüncesine dayanır. Buna göre tüm dünyada güç, refah, büyüme ve zenginleşmenin kaynağı küreselleşmedir. Ekonomik gelişimle beraber Amerikan kültürünün, Evanjelik Hristiyanlığın ve “McDonaldizasyon” diye adlandırılan yaşam tarzının kimliklere etki edecek şekilde gelişmesi, önemli ve gereklidir. Bu iki anlayış arasında bir de küreselleşmeye daha objektif yaklaşan dönüşümcü anlayış yer almaktadır. Dönüşümcülere göre küreselleşme toplumun modern çağa ayak uydurmasını sağlayan kaçınılmaz bir süreçtir. Küreselleşmenin dönüştürücü etkisi insan, toplum ve devlet yaşamının her alanını kapsayabilir. Yapılması gereken, bu değişimin içinde yok olmadan ona ayak uydurabilmektir.¹⁰

Kültürler arası etkileşimin bilhassa ekonomik boyutundan hareketle insan hayatını artık hiçbir zaman eskiye dönülmeyecek şekilde değiştiren, yenileyen, belki eskiye dair olanları kaybettirirken yeni olan pek çok şeyi kazandıran küreselleşme, toplumların kendi varlıklarını koruyabilmek için pek de gönülsüz olmadıkları bir mücadele sürecidir.

1.1. Küreselleşmenin Kimlik Oluşumundaki Etkileri

Kimlik kavramı, 20. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanan süreklilik ve aynılık anlamı taşıyan köklü bir kelimedir. Türk Dil Kurumu kimlik kavramının tanımında toplumsallığa vurgu yapmıştır: “Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü; etiket”.¹¹

⁹ Özcan Güngör, “Küreselleşmeye Dair Sosyolojik Bir Çerçeve”, *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din El Kitabı* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 23.

¹⁰ Güngör, *Küreselleşmeye Dair Sosyolojik Bir Çerçeve*, 11.

¹¹ TDK, “Kimlik”, *Güncel Türkçe Sözlük* (2025).

Pek çok kuramcıya göre kimlik yaratılmış ve kurulmuş bir kazanımdır. Sosyolojik etkileşimcilikle bağlantılı olarak kimliğin iki aşamasından söz edilmektedir: biri içteki ve belirleyici olan öznel yapı, diğeri ise toplumsal açıdan görülen, belirlenmiş olan ve diğer insanlarca bilinen nesnel/nesne olan yapı. Bu yönüyle kimlik toplum tarafından ihvan edilmiş, toplumla sürdürölmüş ve dönüşümünü de toplumla beraber gerçekleştirmiştir.¹²

Bauman da kimlik olgusunu bir kurgu olarak görmektedir. Ona göre kimlik doğal bir edinim veya hayatın doğal bir gerçeğı değildir. Modern insanın yaşam alanına zorla sokulmuş olan kimlik fikri aidiyet krizinden; olması gereken ile olan arasındaki uçurumun kapatılması amacından doğmuştur.¹³ Giddens'in "bireyin kendinin farkında olması" olarak tanımladığı kimlik, amorf bir olgu olan benliğin refleksif şekilde belirgin hale gelmesidir.¹⁴

İçsel oluşumdan ayrı olarak toplumsal kimlik dinamik bir süreçtir. Toplumla ilgili kabuller, beklentiler, hedefler, kurallar ve değerler kimliğin sosyal alanını oluşturur. Artık evrensel kabuller ve değerler ile farklılıkların benzeşmelere dönüşmesi de devrededir. Burada karşımıza kimliğin modern dönem tartışması çıkmaktadır: Bireylerin zaman, mekan, değer, ekonomik, politik vb. algılarındaki değişim.¹⁵

Bireyin içinde bulunduğı şartlara ve zamana göre değişebilen kimlik örüntüsü, grup kimliğinin güçlenmesi sonucunu da doğurmaktadır. Küreselleşme etkisiyle meydana gelen bu kimlik dönüşümü toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel açıdan önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu sonuçlardan konumuzla alakalı olarak kimlik algısındaki değişimi ele alacak olursak; modern ve postmodern kimlik algılarını açıklamak küreselleşme etkisini ortaya koyacaktır. Aydınlanma çağı öncesini ifade eden geleneksel dönemde bireysellikten ziyade doğuştan ve grup aidiyeti ile kazanılan kimlik algısı mevcut idi. Aydınlanma döneminde çizgileri belirginleşen modern çağda ise bireycilik düşüncesinin hakim olmaya başlaması ile tanrısal güç yerine akılcılık, dinsel aidiyet yerine bireycilik yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu anlayışa göre toplumla kurulan ilişkilerde bireyin menfaat ve istekleri ön plandadır. Modern kimlik yapısına sahip bazı bireyler kendiyile ve toplumla aidiyet dışında bağ kuramamaktan kaynaklanan amaçsızlık, geçicilik, anlamsızlık sorunlarıyla beraber; hız, seçeneklerin çokluğu ve çabuk tüketme özelliğı nedeniyle köksüzlük sorunuyla baş etmek durumundadır.¹⁶

¹² Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, 405.

¹³ Zygmunt Bauman, *Kimlik*, çev. Mesut Hazır (Ankara: Heretik, 2017), 30.

¹⁴ Antony Giddens, *Modernite ve Bireysel-Kimlik* (Ankara: Say, 2010), 74.

¹⁵ Mert Erekmekçi, "Küreselleşme Sürecinde Kimlik Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme", *International Sciences Studies Journal* 8/105 (2022), 4220.

¹⁶ Erekmekçi, "Küreselleşme Sürecinde Kimlik Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme", 4227.

Modern dönemin ve ona ait olan dönüşümlerin yıkılıp yenisinin yapılması anlamına gelen postmodernite, modern algıların, düşüncelerin, yaşam koşullarının, olgu ve anlayışların üzerine bina edilmiştir. Teknolojinin önemli bir araç görevi gördüğü çoğulculuk esasına dayalı olan, ancak bütünleştiricilikten uzak bir yaklaşım olan Postmodernizm, üzerinde yükseldiği modernizmin bir eleştirisidir.¹⁷ Bu eleştiri, modernleşme dönemi olan Aydınlanma çağının kendinden beklenen özgürlük, adalet, hak, akılcılık gibi alanlarda yeterince başarılı olamadığı şeklinde özetlenebilir. Postmodernizm bir şeyin artık herkes için aynı şeyi ifade etme döneminin bittiği, büyük anlatıların ve ilerlemeci düşüncenin önemini yitirdiği bir dönem olarak tanımlanmaktadır.¹⁸ Tıpkı postmodern anlayışın modernizmi sorgulaması gibi Postmodern kimlik biçimi de modern kimliği sorgulamıştır. Buna göre farklılıkların eşit derecede temsil edilmesi, yerel ve kendine özgü olan değerlerin, anlayışların ve yaşam tarzlarının serbest kalması esastır.¹⁹ Postmodern kimlik, modern dönemin ortaya çıkardığı özgürlük anlayışlarının bile aslında belli başlı kısıtlamalara bağlı olduğu iddiasına sahiptir. Dolayısıyla tamamen uyumsamacı ve her kimliği olduğu gibi kabul etmeye dayalı kimlik anlayışıdır.

Küreselleşme sürecinde ekonomide, dini yaşantıda, kültürel alışkanlıklarda, geleneklerde meydana gelen her türlü değişim ve etkileşim kimlik oluşumunu da doğrudan etkilemektedir. Kimlik insanın içinde yaşadığı toplumun değer yargılarının bütününden oluştuğuna göre²⁰; küreselleşme de tüm bu süreçleri doğrudan ilgilendirdiğine göre küreselleşmenin kimlik üzerindeki etkisi doğrudan bir etki olmaktadır. Bu değer yargıları içinde en belirgin ve görünür olan alan dine dair olmalıdır.

Küreselleşmenin sonuçlarından yalnızca biri olan melezleşmeye neden olan her türlü sebep toplumsal anlamda kimlik oluşumunun araçlarından biridir. Avrupa sömürgeciliği, bazı İslam toplumlarının fetih ve cihat geleneği hatta dünyanın her yerinde görülebilen toplama kampları bile asimilasyon ile oluşan yeni kimliklere aracılık etmektedir.²¹ Bu bağlamda küreselleşmenin kimlik oluşumuna doğrudan etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Küreselleşmenin en önemli aracı olan iletişim yöntemlerinin çeşitlenmesi ve sosyal medya da kimlik oluşumunu doğrudan etkilemektedir. Küreselleşmenin bu vasıtalarla oluşan dinamik yapısı kültürel alanda, dini yaşantıda, ekonomide, siyasal alanda hatta etnisiteyle ilgili ön kabullerde değişiklikler meydana getirmekte; bireylerin ve toplumun kimlik algısında sürekli bir yapılanmaya kapı aralamaktadır.

¹⁷ Bahtınır Möngü, "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/2 (2013), 28.

¹⁸ Giddens, *Sosyoloji*, 152.

¹⁹ Möngü, "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı", 34.

²⁰ Aşkın, "Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler", 216.

²¹ Arif Dirlik, Kriz, *Kimlik ve Siyaset* (İstanbul: İletişim, 2009), 155.

1.2. Küreselleşmenin Bir Sonucu Olarak Hibrit Kimlikler

Fransızca bir kelime olan “hibrit”, melez anlamına gelmektedir. Teknolojiden sosyolojiye kadar pek çok alanda kullanılan bu kavram “iki veya daha fazla farklı şeyin bir araya gelerek oluşturduğu yeni şey”²² manasında kullanılmaktadır. Sosyolojik olarak “hibrit kimlik” kavramı, bireyin kimlik inşasında içinde bulunduğu toplumun etkisini ön plana çıkaran bir tanımlamadır. Buna göre çok kültürlü olanlar başta olmak üzere küreselleşmenin de etkisiyle farklılaşan toplumlarda, hibrit kimlikler ortaya çıkmaktadır. Yeni olan toplumsal şartlara geliştirilen aidiyet duygusu hibrit kimlik oluşumunun bir göstergesidir.²³

Çok eski bir kavram olmamakla beraber hibrit kimliğin, bireyin tek başına kendi çabasıyla değil toplumla birlikte olduğu düşüncesinden hareketle zaten sosyolojinin temelinde var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bilhassa küreselleşmenin hız kazanmasıyla geleneklerin, kültürlerin etkileşim içine girmesi ve kimlik dönüşümlerinin yaşanması sosyolojinin konularından birini oluşturmaktadır. Örneğin göç eden topluluklar, kolonyal ya da post kolonyal toplumlar ve sömürgeleştirilen topluluklar kimlik dönüşümü yaşaması kaçınılmaz olan gruplardan sayılabilir.²⁴

Küreselleşmenin sonuçlarından biri olan “yerel” ve “küresel”in etkileşimi, melez yani hibrit kimlikleri doğurmaktadır. Bu etkileşim gün geçtikçe hızlanmakta ve hibrit kimlik oluşumu, dinamikliğini korumaktadır. Dinamik kimlik ile hibrit kimlik kavramları birbirleriyle benzer kanallardan beslenmekle beraber farklı anlam alanına sahiptirler: Dinamik kimlik anlayışı bireyin mevcut kimliğini değiştirip dönüştürmesi yahut yeni bir kimlik oluşturmamasını ifade etmektedir. Hibrit kimlik kavramı ise bireyin aynı anda birden fazla kimliğin özelliklerini taşıması anlamına gelir. “İki kültür-kimlik arasında kalmışlığı” ifade etmesi bakımından hibrit kimlik için Britanyalı-Asyalı, Afro-Amerikan, Alman-Türkleri, Avrupa-Türkleri örneklerinde olduğu gibi “tireli kimlik” tanımlaması yapılmıştır.²⁵ Bu “arada kalmışlık” hali elbette bireysel olarak uyum sağlama çabalarının yanında bireyin ait olduğu ve mensup olduğu kimlikler arasında çatışmaya da yol açabilmektedir.²⁶

Hibrit kimlik anlayışı homojen kimlikleri, dolayısıyla homojen toplum yapısını reddetmektedir. Farklı toplumsal süreç ve tecrübelerin birikimiyle oluşan hibrit kimliğin çoğulculukla olan sosyolojik bağı küreselleşmeyle doğrudan ilgilidir. Toplumsal pratiklerdeki

²² “Cambridge Dictionary” (25 Aralık 2024).

²³ Barış Çağırkan, “Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplumsal, Yeni Kimlikler”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/8 (2016), 2621.

²⁴ Ania Loomba, *Kolonyalizm Postkolonyalizm* (İstanbul: Ayrıntı, 2000), 18.

²⁵ Giddens, *Sosyoloji*, 928.

²⁶ Çağırkan, “Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplumsal, Yeni Kimlikler”, 2620.

değişimlerin meydana gelmesinin sebepleri arasında göç, teknoloji, dijitalleşme, ekonomik şartların ve alışveriş alışkanlıklarının farklılaşması, din algısında yaşanan dönüşüm gibi pek çok neden sayılabilir. Bunlardan özellikle dijitalleşme ve sosyal medya, tüm toplumsal konuları etkilediği için kimlik algısı üzerinde büyük etkiye sahiptir.

2. Küreselleşmenin Dini ve Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkisi

Etnisite “Ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişiler” olarak tanımlanır.²⁷ Bu ifade ırk ve kökeni de içermekle beraber ırdan farklıdır. Aynı etnisiteye sahip insanlar siyasi, mesleki, dini, kültürel vb. pek çok ortak öğeyi taşımaktadır. Etnik gruplar, uzun süre birlikte yaşamının ve ortak değerlere sahip olmanın sonucu olarak başka gruplardan ayrılırlar. Sosyal kimliğin oluşmasında en etkin unsurlardan biri etnisitedir. Tabiri caizse bu paketin içinde yer alan din ve diğer belirleyiciler bireyin sosyal kimliğini ortaya koymaktadır. Özellikle toplumun ortak değer ve kural oluşturucularından biri olan din olgusu kimlik oluşumunda önemli bir etkidir. Bunun yanında hayatın krizlerini ya da adaletsizlik, ölüm, acı ve keder gibi durumlarını anlamlandırması bakımından da kimlik oluşumuna etki eder.²⁸ Berger, dini insanın “evreni anlamlandırmaya yönelik cüretkar bir girişimi” olarak tanımlamaktadır.²⁹ Küreselleşme ise dinin kimlik üzerindeki etkisinde bazı dönüşümlere neden olmuştur. Sabit kimliklerin çözülmesi ya da görünmez olması; bunun yerine akışkan/karma dini kimliklerin oluşması bu değişimlerden bazılarıdır. Evrensel araç ve dillerle iletişim kurulan, kişisel deneyimlerle beraber çeşitliliğin söz konusu olduğu, semboller üzerinden yaşanan dindarlığın ritüel dindarlığına tercih edildiği bir yeni kimlik olgusu küreselleşmenin din ve etnisite üzerindeki etkilerinden sayılabilir.

Etnisitenin kimliği oluşturan unsurlardan biri olduğu düşüncesine ek olarak Giddens, etnik kimliğin doğuştan olan hiçbir şey barındırmadığını, zamanla üretilen ve tekrarlamalar sayesinde oluşan bir olgu olduğunu ifade eder. Ona göre etnisite geçmişle bağ oluşturur ve geleneklerin tekrarlanmasıyla canlı kalır.³⁰

Küreselleşmenin kaçınılması mümkün olmayan bir süreç olduğu kabul edildiğinde yerel kimliklerin dönüşümü ve geleneğin yeni biçimi daha iyi anlaşılmaktadır. Tireli kimliklerden birine sahip olan Jamaikalı-Amerikan sosyolog Stuart Hall (1932-2014) kimlik

²⁷ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, 215.

²⁸ Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye-Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, çev. Ali Coşkun (İstanbul: Rağbet, 2011), 79.

²⁹ Berger, *Kutsal Şemsiye-Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, 88.

³⁰ Giddens, *Sosyoloji*, 535.

oluşumuna etkisi bakımından geçmişin bir tarih olarak kavranılması gerektiğini söylerken küreselleşmenin geleneği değiştirmesinin kaçınılmaz olduğunu anlatmaktadır.³¹

Küreselleşmenin etnik kimliklerden oluşan ulus devletler üzerinde bazı olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Ekonomik, politik, sosyal, kültürel, tarımsal, hatta kriminal vb. her alanda ulusal olanın aşılması ve uluslar arası sisteme bağlı olma küreselleşmenin bir sonucudur. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği, NATO gibi, bağlayıcılığı olan uluslar arası kuruluşların varlığı, ulus devletlerin yönetim ve yaptırım gücünü azaltmaktadır.³² Ulus devletlerin gücünün azalmasının etkilerinden biri “ulusal kimliğin saldırgan, ırkçılık tarafından yönlendirilen çok savunmacı ve çok tehlikeli bir biçimine dönülmesidir”.³³ Savunmacı, dışlamacı ve kapalı bir yapıya evrilen yerel kimlikler bu şekilde tehlikeli hale gelebilmektedirler.

Küreselleşmenin yerel kimlikler üzerindeki etkisi Postmodern ideolojilerden bağımsız düşünülemez. Postmodernizmin çoğulculuğu esas alan, sosyokültürel değişimi ön gören, muhalif ve farklı olana mümkün olduğunca ifade özgürlüğü alanı açan düşünce tarzı, etnik kimliklere de bu alandan faydalanma imkanı sunmaktadır. Çoğulculuk şeklinde sempatik bir kelimeyle ifade edilen ve postmodernist küreselleşmenin 21. yüzyıla bıraktığı bir paket olan özgürlük ortamı, farklı cinsel yönelimleri olanlardan, ana dilde yaşam taleplerine hatta marjinal dini, mezhebi, etnik vs. grupların haklarına kadar çok geniş bir alanı kaplamaktadır. Postmodernizmin her şeyi masum ve mübah kabul eden bu anlayış biçimi küresel sermayenin tüm kültürel değerler gibi etnik yapıyı da tüketim nesnesi haline getirdiği şeklinde yorumlanmaktadır.³⁴ Postmodernizmin ve küreselleşmenin etnisitiye olan etkisinin iyi niyetli olup olmadığı tartışılarsun, yerel ve milliyetçi kimliklerin bu dönemde yükseldiği ortadadır. Farklı etnisiteye sahip grupların siyaseten söz sahibi olma konusunda ısrarcı ve sert talepleri, ulus devletin varlık sebebi olan homojen toplum yapısını reddetmeleri, tüm dünyada kimlik üzerinden aşırı sağcı siyasetin önem kazanmasını sonuç vermektedir.

Postmodernizm ile küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki yıpratıcı etkisi ve etnik kimliğe dönüş isteğini canlandırması, “öteki”ne dışlayıcı ve saldırgan bir tutum sergilenmesine yol açabilmektedir. Özellikle göçmen karşıtlığının yükselişe geçmesi, psikososyal açıdan problemli olan bazı bireylerin hibrit kimlikler oluşturması ve düşmanca davranışlarda bulunmasını sonuç verebilmektedir.

³¹ Stuart Hall, “The Local and The Global: Globalization and Ethnicity”, *Culture, Globalization and the World-System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity*, ed. Antony D. King (New York: University of Minnesota Press, 1997), 37.

³² Giddens, *Sosyoloji*, 907.

³³ Hall, “The Local and The Global: Globalization and Ethnicity”, 26.

³⁴ Zeki Duman, “Küreselleşme Kimlik ve Çokkültürlülük”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2009), 100.

2.1. Radikal Bir Hibrit Kimlik Olarak Tengricilik ve Nazizmin Kesişimi

2.1.1. Tengricilik ve Radikal Kimlik İnşası

Küreselleşme ve onun günümüzdeki en güçlü aracı olan dijital iletişim, her ideoloji ve akımın olduğu gibi marjinal ya da radikal akımların da hibrit kimlikler edinerek yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır. Bunlardan biri de son dönemlerde ülkemizde ortaya çıkan ve Nasyonal Sosyalizmin yöntemlerini kullanarak Türkçülük ideolojisini savunan yapılanmalardır. Son zamanlarda Türkçülük, milliyetçilik gibi ideolojilerle Nazizmi bir araya getiren ve şiddet eylemleriyle gündeme gelen bu tür gruplar hem sanal hem de gerçek hayatta kendilerinden söz ettirmektedir. Nazizm ve Tengriciliğin ilginç sayılabilecek şekilde bir araya gelmesi tamamen siyasi bir hedefe, paramiliter örgütlenme yöntemiyle ulaşma amacıyla açıklanabilir.

Türklerin çok eski çağlardan beri ve İslam öncesi geleneksel dini olarak bilinen Gök Tanrıcılık ya da diğer adıyla Tengricilik, yol göstericiliğiyle Türklere bilgelik, esenlik, iktidar için yardım eden ve bir olan Tanrı'ya inancı ifade etmektedir. Orhun yazıtlarından itibaren pek çok tarihi belgede yer alan bilgilere göre Tengricilik dini, Türkleri ve devleti zaman zaman kutsallaştıracak derece olumlayan ve iyilik, ahlak, aile, birlik, dayanışma gibi değerlere vurgu yapan bir inanıştır. Kendine özgü ibadet ve ritüelleri olmakla beraber daha çok gelenek etrafında şekillenmiştir.³⁵

Bugün ise Tengricilik Z kuşağı olarak tanımlanan gençlerin bazılarının eğilim gösterdiği milliyetçi ve ırkçı bir inançtır. Genel olarak ekonomik, sosyolojik ve politik gidişattan memnun olmayan gençlerin kültürel bağların zayıflaması, aşırı sağ ideolojilerin güç kazanması gibi nedenlerle yöneldiği bu akım, bir yandan Türkçülük anlamında eskiye dönüşü ifade ederken bir yandan da yeni bir hibrit kimlik oluşumuna işaret etmektedir.³⁶ Radikalleşen Tengrici gruplar, bu inancın dini alanıyla değil Türk kimliğine yüklediği anlam ile ilgilenmektedirler.

2.1.2. Nazizm ve Güncel Yansımaları

18. yüzyıl sonlarında tüm Avrupa'da yaygınlaşmış olan milliyetçilik akımıyla her ulusun kendi kişiliğinin olduğu düşüncesine ve ulusal erdemlere vurgu yapılması, bölünmüş durumda olan Almanya'da da karşılık bulmuştur. Fichte'nin "Alman Ulusuna Söylevler" adlı konuşmaları, Alman milliyetçiliğine dair ilk adım olarak kabul edilmektedir. Söylevlerde, Alman dilinin diğer dillere üstünlüğü, Almanların her konuda Avrupa başta olmak üzere tüm dünyada öncü millet olabileceği gibi konular yer almaktadır.³⁷

³⁵ Tümer - Küçük, *Dinler Tarihi*, 78-96.

³⁶ Güngör, "Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor".

³⁷ İsmail Candan, "Fichte'nin 'Alman Ulusuna Söylevleri'nin Nazi Adalet Anlayışındaki Yeri", *Akademik Bakış Dergisi* 49 (2015), 182.

Alman milliyetçiliğinin temellerinin atıldığı bu dönem, siyaset, din, ekonomi, felsefe gibi pek çok alanda yeni yönelimlerin ortaya çıkmasını sonuç vermiştir. 19. yüzyıl, Almanya’da milliyetçiliğin ve özellikle Yahudi karşıtlığından hareketle ırkçılığın yükselişe geçtiği dönemdir. Alman ırkçılığı 1853’te Gobineau’nun “İrkların Eşitsizliği Üzerine Deneme” adlı metninde dile getirdiği düşünceler üzerine bina edilmiştir. Buna göre; ırklar arasında bir hiyerarşi vardır ve bütün ırk karışımlarında her zaman aşağı ırk üstün gelir. Çağdaş ırkların gerilemesindeki temel sebep budur. En âri, kusursuz ve üstün ırk ise Alman ırkıdır.³⁸

Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa’da doğan faşizm, Almanya’da biyosiyasal bir ideoloji olan Nazizm’e temel oluşturmuştur. İlk defa İtalya’da Mussolini’nin kullandığı faşizm terimi şiddete dayalı, ırkçı, milliyetçi, otoriter ve aşırı sağcı yönetim ya da siyaset anlayışını ifade eder.³⁹ Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi lideri Hitler’in Şansölye olarak atandığı 1933’ten, ölüm tarihi olan 1945’e kadar hüküm süren faşist Nasyonal Sosyalizm, kısaca Nazizm olarak ifade edilir. Lider merkezli olan bu hareket, Alman ırkının üstün olduğu için dünyaya hakim olması gerektiği, Almanya’nın topraklarını genişletme zorunluluğu ve diğer ırkların birer düşman olduğu anlayışına dayanmaktadır.⁴⁰ Hitler’in Nasyonal Sosyalizm denen Alman ırkçı ideolojisi, kan ve toprak birliğine dayandırılmaktadır.⁴¹ Şiddeti meşru gören bu ırkçı siyasi yapı, İkinci Dünya Savaşında toplama kamplarında milyonlarca Yahudi, eşcinsel veya engelliye öldürmüş, binlercesini göçe zorlamıştır. Bugün Holokost adıyla anılan soykırım, sadece gaz odaları ya da kurşuna dizerek öldürmekle değil, insanları dondurmak, denek olarak kullanmak, üzerlerinde ilaç denemek vb. işkencelere maruz bırakarak yapılmıştır. İkinci dünya Savaşı sırasında Avrupa’da gerçekleşen bu soykırıma pek çok ülke sessiz kalırken, Türkiye Avrupa’da yaşayan 18 bine yakın Yahudi’yi Türk pasaportu vermek suretiyle diplomasi yoluyla kurtarmıştır.⁴²

Neo-Nazizm ise Nazizm’in tüm ideolojisini kabul etmekle beraber Alman ekseninden sıyrılıp tüm dünyaya yayılmış halidir. Neo-Nazilerin iddialarının temelinde Nazizm’deki gibi -teolojiden de beslenerek- antisemitizm, beyaz ırkın üstünlüğü ve beyaz ırkın soykırım tehdidi altında olduğu düşüncesi yer almaktadır. Buradan hareketle denebilir ki; Neo-Nazizm pek çok ülkede beyaz olmayan ırklara ve melezleşmeye duyulan aşırı nefret, beyaz ırkların kasıtlı olarak bilinçsizleştirildiğine dair inanış ve kutsal amacı için şiddeti meşru gören bir yapılanmadır.⁴³

³⁸ Claude David, *Hitler ve Nazizm*, çev. Hüseyin Boysan (İstanbul: İletişim, 1991), 53.

³⁹ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, 234.

⁴⁰ H. Bahadır Türk, “Nasyonal Sosyalizm”, *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, ed. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç (İstanbul: Tübitak, 2022).

⁴¹ Agamben, *Kutsal İnsan*, 155.

⁴² Melis Özoğlu, “Nazilerin kanlı serüveni: 6 milyon kişiyi katlettiler”, *Euronews*, (Erişim 13 Ocak 2025).

⁴³ Güzelipek, “Neo-Nazizm ve Futbol: Yasaklı Bir İdeolojinin Stadyumlardaki İzdüşümü”, 66.

Bauman, Naziler ile Neo-Nazilerin vahşete varan şiddet eylemlerini Batı'nın geçmişte maruz kaldığı toplu katliamların çeşitliliği ve teknolojiadaki ilerlemenin sağladığı yeni imkanlarla yeni vahşetler doğduğu yorumuna dair aktarımlarda bulunmaktadır.⁴⁴

Bir çok Avrupa ülkesinde görülen Neo-Nazizm, şiddet içeren eylemlere sıcak bakan bir siyasi düşüncedir. Hindistan'da Hindutva milliyetçiliği, İran'ın "velayet-i fakih" anlayışı, Rus milliyetçiliğini güçlendirme ve yayma amacı taşıyan Avrasyacılık, Japon geleneksel dininin Japonları ve devleti kutsadığı inancına dayalı Şintoizm, üstün ırk ideolojisini benimseyen ve Neo-Nazizm ile benzer yönleri olan örgütlenmeler veya inançlardır.⁴⁵

Kısa bir internet taramasıyla görüleceği gibi Almanya dışında İngiltere, Fransa, ABD, Yunanistan, İsveç ve pek çok ülkede sıklıkla Neo-Nazi saldırıları gerçekleştirilmektedir. Bu saldırıların, tanınmış solcu politikacı ve sanatçılardan, Yahudi mabetlerine kadar geniş bir hedef kitlesi bulunmaktadır. Bilhassa, genel olarak sağcı siyasi karaktere sahip Almanya kamuoyunda saldırıların münferit birer hadise olarak yansıtılması, Neo-Nazi örgütlerin rahat hareket etmesini ve sonraki saldırılarını planlamasını kolaylaştırmaktadır.⁴⁶ Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, Neo-Nazilerin münferit saldırıları bir yöntem olarak kullanmasıdır.

2.2. Tengrici Neo-Nazilerin Dijital Örgütlenme Ağları

Tengricilik, Türk coğrafyasında tarihsel köklere sahip bir inanç sistemi olarak günümüzde yeniden yorumlanmakta; bazı dijital topluluklarca etno-nasyonal bir kimlik inşasının ideolojik zeminine dönüştürülmektedir. Aynı şekilde, Nazizm de günümüz dijital dünyasında farklı kimlik hareketleriyle eklemlenerek, yeni bir radikal hibrit kimlik formu olarak yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu iki farklı ideolojik damar, dijital alanlarda buluşarak "Tengrici Neo-Nazizm" olarak nitelendirilebilecek yeni bir kimlik biçimi yaratmaktadır.

Pek çok ülkede ırkçı yapılanmaların şiddete başvurdıklarında Nasyonal Sosyalizmin saldırgan yöntemlerini kullandığı bilinmektedir. "Alternative Right" olarak bilinen aşırı sağcı ideolojilerin küreselleşme ve dijitalleşmenin sağladığı imkanlarla tüm dünyada yaygınlaşmakta olduğu görülmektedir. Bir yandan küreselleşmenin imkanlarından faydalanırken bir yandan da ortamın kendi etnisiteleri için tehlikeli hale gelmesinden küreselleşmeyi ve çoğulculuğu sorumlu tutan radikaller, çözümünü aşırı sağa yönelerek soydaşları için güvenli bir ortam sağlayabilecekleri iddiasında görmektedirler.⁴⁷

⁴⁴ Zygmunt Bauman, *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*, çev. F. Doruk Ergun (İstanbul: Say, 2013), 181.

⁴⁵ Bülent Şahin Erdeğer, "Kara Güneş Sembolizmi", *Serbestiyet* (13 Ağustos 2024).

⁴⁶ Özgür Çoban, "Neonazi terörü: Almanya karanlığa sürüklenirken", *Text, Neonazi terörü: Almanya karanlığa sürüklenirken* (Gazete Duvar) (Gazete Duvar, 21 Şubat 2020).

⁴⁷ Güngör, "Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor".

Tengricilik bağlamında da aynı durum söz konusu olmaktadır. Tengricilik ile Nazizmi bir araya getiren sebeplerin başında üstün ırk anlayışı gelmektedir. Tengrici yapılanmalar, Türk kimliğinin yüceltilmesi ve diğer kimliklerin aşağılanarak reddedilmesi görüşünden hareketle, mülteci karşıtlığı, Kürt karşıtlığı, Yahudi karşıtlığı, azınlık karşıtlığı gibi aşırı sağ fikirlerini şiddet içerikli eylemlere dökmektedirler. Sosyal medya paylaşımlardan anlaşıldığına göre bu anlayışın temelinde, tıpkı Nazizm’de olduğu gibi üstün ırk-alt ırk anlayışı yer almaktadır. Sosyal medya ve özellikle Telegram gibi uluslararası iletişim kanallarını kullanan Tengrici Nazi gruplar genellikle gençlerden oluşmaktadır. Sanal ortam dışında gerçek hayatta da bir araya gelen bu örgütlenmelerin en bilinenleri -internet araştırmalarına göre- “Ataman Kardeşliği”, “Ulusal Cephe Partisi”, “Sansasyonel Turan Birliği Yeniden”, “Budun Farkındalığı”, “Türk Direniş Cephesi”, “Kurt Cemiyeti” gibi isimler taşımaktadır. Bağımsız eylem adı altında taşkınlıklar, saldırılar, afiş asma gibi faaliyetlerinin sosyal medya hesaplarından yayınlandığı görülmektedir.⁴⁸

Türkçülüğü ile öne çıkan grupların tanınırlığı Eskişehir’de meydana gelen bir saldırı ile gerçekleşmiştir. 12.08.2024 tarihinde 18 yaşındaki Arda Küçükyetim isimli şahıs, planlı bir eylemle çay bahçesinde beş kişiyi bıçakla yaralamış, saldırıyı sosyal medyada canlı yayınlamış ve daha fazla kişiye zarar vermek üzere hareket halindeyken yakalanıp tutuklanmıştır. Medyada başlarda dijital oyun bağımlılığı nedeniyle psikolojik sağlığını yitirerek şiddet eğilimli hale gelen ve oyunların etkisiyle saldırılar düzenleyen biri olarak yer alan saldırganın⁴⁹ aşırı sağcı ve ırkçı bir eylem yaptığı sonradan anlaşılmıştı. Saldırganın üzerinde kurukafa resimli maske, kask, hücum yeleği ve balta bulunmaktaydı. Saldırı esnasında taşıdığı bazı materyallerde gamalı haç gibi Nazi sembolleri yer alması ve Telegram gibi kanallarda görüşme yaptığı kişilerin Tengricilik ile Nazi yanlısı kişiler olması, yaptığı eylemi açıklar nitelikteydi. Ayrıca saldırıyı yapmadan önce Telegram kanalında yayınladığı 16 sayfalık manifesto, bağlı olduğu ideolojiyi ortaya koymaktaydı. Gencin ailesiyle arasının iyi olmadığını ve onların kendisine karşı daha nazik olmalarını sağlamak için psikiyatriste gitme planını da anlattığı söz konusu manifestoda yer alan ırkçı ifadelerinden bazıları şunlardır:

“2006, Eskişehir doğumlu, orta halli bir ailede doğan bir erkeğim. Ailemle aram hiç iyi olmamıştır, genellikle dedem ve anneannemle daha samimi olmuştur. İnsanlığa nefretim ortaokul sonlarına doğru başladı, ortaokul bittiğinde ise büyük bir depresyona girmiştım. Hayat yaşamaya değer değildi...Fakat bu depresyonun üstüne insanlık nefreti eklenince artık hayat amacımı bulmuştum...Kendimle

⁴⁸ Ulusal Cephe Partisi, X’te Ulusal Cephe: “Batılı komşularımızın çok kültürlü deneyinin neye yol açtığını çok iyi biliyor ve ülkemizde istemiyoruz! Kültürel ve etnik açıdan yabancıları kabul etmiyoruz. Türkiye eviniz değil! #Sığınmacı #Mülteci <https://t.co/CUH4cdFtlF>” / X (Mektup 15 Haziran 2024).

⁴⁹ Takvim, “Eskişehir’de dehşet: Maske ve çelik yelekle sokağa çıktı önüne geleni bıçakladı | Arda Küçükyetim tutuklandı! YouTube kanalı ortaya çıktı! Yorumlar kan dondurdu”, *Eskişehir’de dehşet* (12 Ağustos 2024).

beraber öldürebildiğim kadar böceği dünyadan silmek. Bu nefret ta ki bu güne kadar devam etti, beni büyük ihtimalle ya haberlerde yada şehrimin haber sayfalarında bulabilirsiniz. Ki bu motivasyonla yapılan ilk saldırı(?) olduğu için büyük ihtimalle haberlere çıkacağımı düşünüyorum. Politik açıdan bir Nasyonal Sosyalist'im denebilir..."⁵⁰

"Pis yahudi medyasının yalanlarına gelmeyin. Bu tamamen bir lonewolf (yalnız kurt) saldırısıdır...Eski planımda TKP binasına saldırmayı amaçlıyordum...Beni insan nefreti, mizantropi motive etti...Umarım bunlar ile yeteri kadar böcek temizleyebilirim...Göçmen kayıt merkezine EYP (el yapımı patlayıcı) yerleştir ve havaya uçur...Göçmen evlerini hedef al ve hepsini ortadan kaldır... (Kürtlerle ilgili olarak) Çocuk ve yaşlı fark etmeden hepsi temizlenmelidir."⁵¹

"Dejenere aptalları hedef al, LGBT yürüyüşüne bomba ihbarında bulun... Feminist aktivistlerin arabalarının benzin deposuna toz şeker dök ve egzoz borusuna ıslak bir havlu tka... Köyünde ANFO (amonyum nitrat bazlı patlayıcı) yap, kiralık bir araca koy ve federal binaları patlat, aynı Timoty Mcveigh gibi... İdeolojik düşmanlarını temizle, komünistleri, marksistleri ve antifaşistleri... Gece yollara çivi at... Elektrik hatlarına saldır, trafoları etkisiz hale getir ve hizmetkarları suya ve ekmeğe muhtaç hale düşür."⁵²

Habere konu olan saldırganın, olaydan birkaç gün önce "Steam" isimli bir uygulama aracılığıyla Doğu Avrupa'dan bir kişiyle görüşerek saldırı yaptığı yerin krokisi ve patlayıcı yapımından silah teminine kadar pek çok konu üzerinde bilgi alışverişinde bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum yapılan eylemin münferit bir suç olmadığını ve ideolojik çerçeveye ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu olaydan iki yıl önce İstanbul'da meydana gelen ve "Ataman Kardeşliği" grubunu gündeme taşıyan benzer bir saldırı yaşanması da bu düşüncüyü desteklemektedir.⁵³

Tengrici Nazi gençlerin Telegram ve X gibi dijital ortamları yayılma ve örgütlenme sağladıkları görülmektedir. Tengrici Neo-Nazi olarak tanımlanabilecek olan örgütlenmelerden biri olan Ulusal Cephe Partisi'nin herkese açık olan bu kanallarda yayınladıkları paylaşımlarında tıpkı yasal bir siyasi parti gibi il teşkilatlarından söz edilmektedir. En aktif olan il teşkilatının Bursa olduğu anlaşılan ve her hangi bir resmi zemini olmayan bu teşkilatların paylaşımlarında şiddet ve saldırı içeren eylemlerde bulundukları, "yazılama çalışması" olarak tanımladıkları

⁵⁰ Serbestiyet, "18 yaşındaki Eskişehirli Arda K. nasıl Nazi oldu ve toplu katliama kalkıştı?", 18 yaşındaki Eskişehirli Arda K. nasıl Nazi oldu ve toplu katliama kalkıştı? (blog), 13 Ağustos 2024.

⁵¹ Serbestiyet, "Eskişehir'de miğferli, hücum yelekli, gamalı haçlı saldırgan terörü: Önüne geleni bıçakladı, canlı yayınladı, ırkçı manifestosu çıktı", Serbestiyet (blog), 12 Ağustos 2024.

⁵² Hilmi Hacaloğlu, "Eskişehir'deki Nazi karakterli sokak saldırısı: Tekil bir eylem mi devamı gelebilir mi?", VOA Türkçe (14 Ağustos 2024).

⁵³ Yeni Şafak, "İrkçi kardeşlik: Kim bu faşistler", Text, İrkçi kardeşlik: Kim bu faşistler (Yeni Şafak) (Yeni Şafak, Erişim 11 Ocak 2025).

duvarlara ırkçı sloganlar yazma faaliyetleri, özellikle mülteci karşıtlığı ve azınlıklara yönelik tehditleri açıkça görülmektedir. Söz konusu hesapların takipçilerinin isimlerinde “Hun Türk, Atilla, Gökbörü, Türkmen, Altay, Turan, Kurtbey, Mukan, Tengrinin askerleri” gibi eski Türk geleneğinde kullanıldığı bilinen kelimeler yer almaktadır.⁵⁴

Nasyonal Sosyalist örgütlenmelerin paylaşımlarında, sahip oldukları ideolojinin, Türk ırkının üstünlüğü, “insan nefreti” ve her zaman saldırıya hazır olma üzerine kurulu olduğu anlaşılmaktadır. Pek çok eylemlerinin videolarını çekip bir kısmını yayınlayan üyeler hemen her paylaşımlarında başta İslam dini olmak üzere tüm dinleri ve ırkları asimilasyon ve Türklere yönelik soy kırım yapmakla itham etmektedirler. Aşağıda söz konusu paylaşımlardan bazılarına yer verilmiştir:

“Batılı komşularımızın çok kültürlü deneyinin neye yol açtığını çok iyi biliyor ve ülkemizde istemiyoruz! Kültürel ve etnik açıdan yabancıları kabul etmiyoruz. Türkiye eviniz değil!”⁵⁵

“...Evrım geçirmemiş ilkel varlık (zenci) sevenler ya Afrika’ya gitsinler ya da saçlarını kazıyıp sokaklarda tasma ile dolaştıracağımız günü beklesin.”

“Antalya İl Teşkilatımız, 01.04.2024 tarihinde bir araya geldi ve gelecek süreç için planlamalarda bulundu. Yörük diyarı güzel Antalya’yı; başta Kürt, Ukraynalı ve Rus olmak üzere tüm gayri Türklerin işgalinden kurtarmaya yeminliyiz.”

“Adana İl Teşkilatımız tarafından gerçekleştirilen eylem sonucunda DEM Parti Adana İl Örgütü binasında maddi hasar oluşmuştur. Merkez Yürütme Kurulu’muz, gizlilik kuralları sebebiyle eylem hakkında daha fazla bilgi verilmemesini kararlaştırmıştır.”⁵⁶

Söz konusu grupların telegram kanalında belirttiklerine göre faaliyetlerinden biri de üyelerini ve sempatanlarını silahlı saldırıya hazır birer militana dönüştürme amacıyla gerçekleştirdikleri “Nasyonal Eğitim”lerdir. Üyelerini açıkça atış talimlerine ve poligon etkinliklerine davet eden paylaşımlar bulunan hesapların ortalama biner üyesi bulunmaktadır. Ayrıca “Nasyonal Sosyalist Eğitim” isimli Telegram kanalında zenciler, Kürtler ve Yahudilerle ilgili aşağılayıcı ve geçmişte uğradıkları saldırıları haklı gören açıklamalar mevcuttur:

“Fransız Lejyonu’nda asker olan Mehmet Adil Aykar, şimdiye kadar en az 15 cana kıydığını ama öldürdüklerini insan yerine koymadığını söylüyor ve ekliyor: “Çünkü onlar zenciydi...”

⁵⁴ Budun Farkındalığı-X, “Budun Farkındalığı (@BdnFarkindaligi) adlı kişiyi takip eden kişiler / X”, X (formerly Twitter) (Erişim 11 Ocak 2025).

⁵⁵ Ulusal Cephe Partisi, X’te Ulusal Cephe.

⁵⁶ Ulusal Cephe Partisi-Telegram, Ulusal Cephe Partisi-Telegram (Mektup 15 Ekim 2023).

“Kürt Şeyhlerinden Emîr Bılbaşî ve oğlu Ali Ağa, Kızılbaşlar tarafından öldürüldü. Cesetleri Gök Meydan’a getirilip parçalandı ve sonra ateşe verilip yakıldılar. Şah İsmail’e Selam Olsun.”⁵⁷

“Ataman Kardeşliği” adlı grubun, mültecilerin geri gönderilmesiyle ilgili politikaların uygulanmaya başlaması üzerine, gerektiğinde tekrar toplanabileceklerini belirterek faaliyetlerini durdurduklarını açıklamalarından sonra⁵⁸ 2021 yılında X’te (Twitter) “nasyonalaktivire” adlı bir hesap açılmıştır. Burada yer verilen ifadeler şunlardır: “*Kemalist nasyonal sosyalist Türkiye’yi ve kutsal Türk ırkının menfaatini düşünen Türk liderler istiyoruz.*” “*Yaşasın Türk ırkı! Kahrolsun halkların kardeşliği!*”⁵⁹

Eskişehir’de yaşanan olayda görüldüğü gibi Tengrici Nazileri Nazi yapan, kullandıkları yöntemler ve sembollerdir. Bu durum pek çok şehirde gerçekleştirdikleri eylemlerden biri olan afiş yapıştırma etkinliklerinin görsel materyallerinde somut ifadesini bulmaktadır. Afişlerin içeriğinde “özüne dön!”, “ülkemizi dezenfekte edelim”, “ailenizi ve çevrenizi hamam böceklerinden koruyun”, “Tanrı Türkü ilbay yarattı”, “ırkını koru” gibi sloganlar ve Nazi sembolleri yer almaktadır. Türklükle ilgili olan bozkurtun yanında; kara güneş, gamalı haç, paramiliter Nazi örgütü Schutzstaffel’in nişanı olan “SS” çizimi, Nazi selamı ve demir haç, Tengrici Nazilerin bu görsellerde kullandığı sembollerdendir. Ayrıca afişlerde Kürtler ve Araplar böcek şeklinde tasvir edilmektedir.⁶⁰

Tengrici Nazilerin kendi paylaşımlarından anlaşıldığına göre, örnek aldıkları kişi ve grupların başında Mustafa Kemal Atatürk (Kemal ismini bazen “Kamâl” olarak kullanmaktalar), Hitler ve Kuvayımiliye hareketi gelmektedir.⁶¹ Bunun dışında Eskişehir’deki saldırının failinin “azizler” olarak tabir ettiği, toplu katliam yapan bazı saldırganlar da söz konusu gruplar için birer idol durumundadır. 19 Nisan 1995’te Oklahoma’da 168 kişiyi öldüren Timothy McVeigh, 22 Temmuz 2011’de Norveç’te 77 kişiyi öldüren Anders Behring Breivik, 15 Mart 2019’da Yeni Zelanda’da 51 kişiyi öldüren Brenton Tarrant, 1 Ekim 2017’de Las Vegas’ta 60 kişiyi öldüren Stephan Paddock aynı ideoloji ve benzer saldırılarla Türk Neo-Nazilerin esin kaynağı olan faillerdendir.⁶² Faillerin son zamanlardaki eylemlerinin dikkat çeken benzer yönlerinden biri, saldırıyı sosyal medyadan canlı yayınlamalarıdır.

Tüm bu ortak yönlere, sembollere, manifesto ve diğer metinlere rağmen Ulusal Cephe oluşumunun lideri olarak lanse edilen ve eski bir subay olan Onurcan Koçak, verdiği

⁵⁷ Nasyonal Sosyalist Eğitim-Telegram, *Nasyonal Sosyalist Eğitim* (Mektup 03 Ocak 2025).

⁵⁸ İHA, “Eskişehir’deki saldırı sonrası Ataman Kardeşler’in eğitim videoları yeniden gündem oldu ihlas Haber Ajansı”, İHA (2024).

⁵⁹ X, nasyonalaktivite, “nasyonalaktivite (@NSAktivite) / X”, X (formerly Twitter) (14 Ağustos 2021).

⁶⁰ Ulusal Cephe Partisi, *X’te Ulusal Cephe*.

⁶¹ Ulusal Cephe Partisi-Telegram, *Ulusal Cephe Partisi-Telegram* (Mektup 19 Mayıs 2024).

⁶² Medyascope, “Eskişehir’deki bıçaklı saldırı: Arda Küçükyetim tutuklandı”, *Medyascope* (13 Ağustos 2024).

bir röportajda “Neo-Nazi değil nasyonal sosyalistiz... Faşist anlayışa karşıyız... Kürt bir nasyonal oluşumla sorunumuz olmaz, Türk ırkının çıkarlarına hizmet ettikleri sürece...” açıklamalarında bulunmuştur. Koçak, 31 Mart 2024’te gerçekleşen yerel seçimlerde, siyasi duruşu mülteci karşıtlığı olarak belirginleşen Zafer Partisini mecburen desteklediklerini; ancak aralarında bir bağ olmadığını ifade etmiştir.⁶³ Sosyal medya hesaplarındaki şiddet unsurları, saldırı ve taşkınlık ile ilgili paylaşımların aksine ılımlı bir milliyetçilik görüntüsü vermeye çalışılan bu açıklamalar, ikna edicilikten uzak ve gruba karşı muhtemel bir tehlikeyi bertaraf etmek için yapılmış görülmektedir.

Tengrici Neo-Nazi gençlerin radikalleşmesinin nedenleri ile ilgili olarak ortaya atılan argümanlardan biri, gençlerin dijital oyun bağımlılığı nedeniyle şiddet eğilimli olmaları, oyunlar vasıtasıyla birbirleriyle iletişim kurarak örgütlenmeleri ve kapalı grup oyunlardaki şiddet unsurlarını saldırılar yoluyla hayata geçirmeleri olarak ifade edilmektedir. Söz konusu gençlerin ortak özelliklerinin intihara meyilli olma, çevresinden ilgi ve destek görememe, aile ilişkilerinin zayıf olması nedeniyle güçlü bir karakter oluşturamamaları olduğu belirtilmektedir. Ayrıca sosyal ve ailevi yönden eksikliklerini oyun platformlarında tamamlamaları üzerinde durulmaktadır.⁶⁴

Dikkate alınması gereken bir diğer senaryo ise radikalleşmenin dijital oyun bağımlılığıyla başlamadığı; tam tersine oyun platformlarının radikalleşen gençlerin örgütlenmeleri için bir araç olarak kullanıldığıdır. Bu gruplara katılan gençlerle ilgili olarak yukarıda sıralanan ortak özelliklerle beraber radikalleşmenin bir sebebi de toplumsal yabancılaşmanın sonucu olarak radikalleşen gençlerin anlam arayışına girmeleridir. Diğer bir deyişle, bizatihi dijital oyunların gençleri Nasyonal Sosyalist ya da Tengrici yapmadığı, zaten radikalleşmiş olan bireylerin kendini ifade ve örgütlenme yöntemi olarak bu platformlardan faydalandıkları sonucuna ulaşılmaktadır.⁶⁵

Pek çok dijital oyunda radikal örgütlerle ilgili sembol, isim, figür ve karakterlerin yer alması oyuncuların radikalleşmelerine hizmet etmektedir. Oyunlarda terör, taciz, şiddet ve saldırı unsurlarının belli bir ideoloji etrafında sunulması; üstelik dini sembol ve kişilerin hedef olarak belirlenmiş olması, söz konusu oyunların bir maksada hizmet ettiğini göstermektedir. Steam ve Fortnite adlı oyun platformlarının aşırı sağcı Neo-Naziler tarafından örgütlenme amacıyla kullanılması, IŞİD’in Call of Duty adlı oyuna atıflar yapması ve militanların bu oyun üzerinden iletişim kurmaları, el-Kaide’nin 2003’te Quest for Bush (Bush Arayışı) ve The Clanging of the Swords (Kılıçların Çınlaması), Hizbullah’ın Special

⁶³ Serbestiyet, Ulusal Cephe lideri: “Neo-Nazi değil, nasyonal sosyalistiz”, “Ulusal Cephe lideri: “Neo-Nazi değil, nasyonal sosyalistiz.”, *Ulusal Cephe lideri: “Neo-Nazi değil, nasyonal sosyalistiz.* (blog), 26 Ağustos 2024.

⁶⁴ Yenal Göksun, “Eskişehir saldırısı: Yeni sanal kimlikler ve radikalleşme”, *Eskişehir saldırısı: Yeni sanal kimlikler ve radikalleşme* (15 Ağustos 2024).

⁶⁵ Güngör, “Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor”.

Force (Özel Kuvvet) ve Special Force 2: Tale of a Truthful Pledge (Özel Kuvvet 2: Gerçek Bir Taahhüdün Öyküsü) adlı oyunlar çıkarması dijital oyunların radikalleşme aracı yapılmasına örnek teşkil etmektedir.⁶⁶

Sonuç

Küreselleşmenin günümüze bıraktığı en etkili araçlardan biri olan dijitalleşme, yerel kimliklerin, yok olma tehlikesine karşı radikalleşerek varlıklarını sürdürmelerine olanak sağlamaktadır. Tengrici Neo-Nazi gençler radikalleşen bu gruplardan biridir. Hibrit bir kimlik oluşturmakla ve dijital dünyanın sağladığı iletişim olanaklarıyla, henüz belirleyemedikleri ancak iddia ettikleri keskin çizgilere sahip birer faşist figüre dönüşmektedirler. Grup içinde kabul görme, dikkat çekme, siyasi olarak varlık gösterme, mevcut sisteme olan muhalif düşüncelerini ses getirici biçimde ortaya koyma isteği gibi etkenler, bu gençlerin aşırı sağ örgütlere katılmalarına neden olmaktadır.⁶⁷

Gençleri etkisi altına alan aşırı sağcı ve şiddet eğilimli akımların tanınması, bunlara karşı toplumsal tedbirler alınabilmesi için son derece önemlidir. Dijital oyun platformları ve sosyal medya uygulamaları aracılığıyla örgütlenip yaygınlaşan Tengrici Neo-Nazi akıma genellikle aile ve sosyal ilişkilerinde yetersizlik yaşayan gençlerin katılması, “oyunlar mı radikalleştiriyor, yoksa radikaller oyunlarla mı örgütleniyor?” sorularını doğurmuştur. Sanal oyun platformlarında varlık gösteren bu radikallerden bazıları, gerçek hayatta sanaldakinin benzeri terör eylemlerine kalkışmakta ve toplu katliamlar yapmaktadırlar. Saldırılarda dikkat çekici ortak yönlerden biri de saldırı esnasında tıpkı oyundaki gibi bir görüntüleme tarzı kullanarak sosyal medya ya da oyunda canlı yayın açmalarıdır. Bu, radikallerin oyun platformlarıyla organik bağı olduğu iddiasını doğrular nitelikte bir veridir.⁶⁸ Ancak bu bağı sadece “oyunlar radikalleştiriyor” şeklinde değil “radikaller oyunlarla örgütleniyor” şeklinde okumak gerekmektedir. Tengriciliğin özünde var olan doğa ve insan sevgisinin aksine, öldürmeye ve tahrip etmeye kanallı olmaları da aslında anlam arayışı içinde olan gençlerin tam olarak tanımadıkları bir inanca bağlılık bahanesiyle başkaları tarafından kullanıldıklarını göstermektedir. Buradan hareketle oyun platformlarının hem aileler tarafından hem de kamu gücüyle dikkatle takip ve analiz edilmesi, risk ve tehlike arz eden oyunlara karşı dikkatli olunması, nefret, şiddet vb. suç unsuru taşıyan oyun ve sanal platformlara karşı gerekli tedbirlerin alınması ve bilinçlendirme çalışmaları, bireysel ve toplumsal açıdan son derece büyük önem arz etmektedir.

⁶⁶ Göksel Türker - Ali Gök, “Video Oyunlar ve Oyun Platformlarının Radikalleşme ve Terörizm Açısından İncelenmesi”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Dijitalleşme Özel Sayısı 12* (2022), 133.

⁶⁷ Güngör, “Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor”.

⁶⁸ Türker - Gök, “Video Oyunlar ve Oyun Platformlarının Radikalleşme ve Terörizm Açısından İncelenmesi”, 137.

Kaynakça | References

- Agamben, Giorgio. *Kutsal İnsan*. çev. İsmail türkmen. İstanbul: Ayrıntı, 2. Basım, 2013.
- Aşkın, Muhittin. “Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/2 (2007), 213-220.
- Bauman, Zygmunt. *Kimlik*. çev. Mesut Hazır. Ankara: Heretik, 2017.
- Berger, Peter L. *Kutsal Şemsiye-Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. çev. Ali Coşkun. İstanbul: Rağbet, 4. Basım, 2011.
- Budun Farkındalığı-X. “Budun Farkındalığı (@BdnFarkindaligi) adlı kişiyi takip eden kişiler / X”. X (formerly Twitter). Erişim 11 Ocak 2025. <https://x.com/explore>
- Cambridge Dictionary. 25 Aralık 2024. Erişim 30 Aralık 2024. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-russian/hybrid>
- Candan, İsmail. “Fichte’nin ‘Alman Ulusuna Söylevleri’nin Nazi Adalet Anlayışındaki Yeri”. *Akademik Bakış Dergisi* 49 (2015), 178-188.
- Çağırkan, Barış. “Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplamlar, Yeni Kimlikler”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/8 (2016), 2613-2623.
- Çapçioğlu, İhsan. “Küreselleşme, Kültür ve Din”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/2 (2008), 153-183.
- Çoban, Özgür. “Neonazi terörü: Almanya karanlığa sürüklenirken”. Text. *Neonazi terörü: Almanya karanlığa sürüklenirken*. Gazete Duvar. Gazete Duvar. 21 Şubat 2020. Erişim 13 Ocak 2025. <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2020/02/21/neonazi-teroru-almanya-karanliga-suruklenirken>
- David, Claude. *Hitler ve Nazizm*. çev. Hüseyin Boysan. İstanbul: İletişim, 1991.
- Dirlik, Arif. *Kriz, Kimlik ve Siyaset*. İstanbul: İletişim, 2009.
- Duman, Zeki. “Küreselleşme Kimlik ve Çokkültürlülük”. *Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2009), 93-112.
- Erekmeççi, Mert. “Küreselleşme Sürecinde Kimlik Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”. *International Sciences Studies Journal* 8/105 (2022), 4219-4232.
- Giddens, Antony. *Modernite ve Bireysel-Kimlik*. Ankra: Say, 2010.
- Giddens, Antony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı, 2012.
- Göksun, Yenal. “Eskişehir saldırısı: Yeni sanal kimlikler ve radikalleşme”. *Eskişehir saldırısı: Yeni sanal kimlikler ve radikalleşme*. 15 Ağustos 2024. Erişim 13 Ocak 2025. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/eskisehir-saldirisi-yeni-sanal-kimlikler-ve-radikallesme/3304558>
- Güngör, Özcan. “Küreselleşmeye Dair Sosyolojik Bir Çerçeve”. *Sosyolojik Açından Küreselleşme ve Din El Kitabı*. 1-29. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022.
- Güngör, Özcan. “Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor: Arda K. Örneği”. *Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor: Arda K. Örneği*. 2024. Erişim 11 Ocak 2025. <https://urad.org.tr/radikal-aglar/z-kusagi-nicin-ve-nasil-radikallesiyor-arda-k-orneği>
- Güzelipek, Y. Anıl. “Neo-Nazizm ve Futbol: Yasaklı Bir İdeolojinin Stadyumlardaki İzdüşümü”. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 6/2 (2020), 63-75.
- Hacaloğlu, Hilmi. “Eskişehir’deki Nazi karakterli sokak saldırısı: Tekil bir eylem mi devamı gelebilir mi?” *VOA Türkçe*. 14 Ağustos 2024. Erişim 11 Ocak 2025. <https://www.voaturkce.com/a/eskisehir-nazi-karakterli-sokak-saldirisi-tekil-bir-eylem-mi-devami-gelebilir-mi/7742735.html>

- Hall, Stuart. "The Local and The Global: Globalization and Ethnicity". *Culture, Globalization and the World-System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity*. ed. Antony D. King. 19-39. New York: University of Minnesota Press, 1991. Basım, 1997.
- İHA. "Eskişehir'deki saldırı sonrası Ataman Kardeşler'in eğitim videoları yeniden gündem oldu İhlas Haber Ajansı". *IHA*. 2024. Erişim 11 Ocak 2025. <https://www.ihha.com.tr/eskisehir-haberleri/eskisehirdeki-saldiri-sonrasi-ataman-kardeslerin-egitim-videolari-yeniden-gundem-oldu-107618495>
- Loomba, Ania. *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. İstanbul: Ayrıntı, 2000.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat, 2. Basım, 2005.
- Medyascope. "Eskişehir'deki bıçaklı saldırı: Arda Küçükyetim tutuklandı". *Medyascope*. 13 Ağustos 2024. Erişim 11 Ocak 2025. <https://medyascope.tv/2024/08/13/eskisehirdeki-bicakli-saldiri-arda-kucukyetim-tutuklandi/>
- Möngü, Bahtınır. "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/2 (2013), 27-26.
- Nasyonal Sosyalist Eğitim-Telegram. *Nasyonal Sosyalist Eğitim* (Mektup 03 Ocak 2025). <https://t.me/s/nasyonalegitim?before=1453>
- Serbestiyet. "18 yaşındaki Eskişehirli Arda K. nasıl Nazi oldu ve toplu katliama kalkıştı?" 18 yaşındaki Eskişehirli Arda K. nasıl Nazi oldu ve toplu katliama kalkıştı? (blog), 13 Ağustos 2024. <https://serbestiyet.com/featured/portre-18-yasindaki-eskisehirli-arda-k-nasil-nazi-oldu-ve-toplu-katliama-kalkisti-178358/>
- Serbestiyet. "Eskişehir'de miğferli, hücum yelekli, gamalı haçlı saldırgan terörü: Önüne geleni bıçakladı, canlı yayınladı, ırkçı manifestosu çıktı". *Serbestiyet* (blog), 12 Ağustos 2024. <https://serbestiyet.com/haberler/nazi-amblemli-migferli-hucum-yelekli-18-yasindaki-saldirgan-eskisehirde-camiden-cikanlara-bicakla-saldirdi-1i-agir-5-yarali-178174/>
- Serbestiyet, Ulusal Cephe lideri: "Neo-Nazi değil, nasyonal sosyalistiz. "Ulusal Cephe lideri: "Neo-Nazi değil, nasyonal sosyalistiz." *Ulusal Cephe lideri: "Neo-Nazi değil, nasyonal sosyalistiz*. (blog), 26 Ağustos 2024. <https://serbestiyet.com/featured/ozel-haber-ulusal-cephe-lideri-neo-nazi-degil-nasyonal-sosyalistiz-ordu-ak-partinin-arka-bahcesi-oldugu-icin-ayrilma-karari-aldim-179618/>
- Takvim. "Eskişehir'de dehşet: Maske ve çelik yelekle sokağa çıktı önüne geleni bıçakladı | Arda Küçükyetim tutuklandı! YouTube kanalı ortaya çıktı! Yorumlar kan dondurdu". *Eskişehir'de dehşet*. 12 Ağustos 2024. Erişim 11 Ocak 2025. <https://www.takvim.com.tr/yasam/2024/08/13/sanal-oyunlarda-sizi-bekleyen-buyuk-tehlike-oynadi-savas-oyunlarinin-etkisinde-kaldi-5-kisiye-dehset-sacti>
- TDK. "Kimlik". *Güncel Türkçe Sözlük*. 2025. Erişim 13 Kasım 2025. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kimlik>
- Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak, 4. Basım, 2002.
- Türk, H. Bahadır. "Nasyonal Sosyalizm". *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. ed. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç. 3/145. İstanbul: Tübitak, 2022. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/nasyonal_sosyalizm
- Türker, Göksel - Gök, Ali. "Video Oyunlar ve Oyun Platformlarının Radikalleşme ve Terörizm Açısından İncelenmesi". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Dijitalleşme Özel Sayısı* 12 (2022), 125-141.
- Ulusal Cephe Partisi. *X'te Ulusal Cephe: "Batılı komşularımızın çok kültürlü deneyinin neye yol açtığını çok iyi biliyor ve ülkemizde istemiyoruz! Kültürel ve etnik açıdan yabancıları kabul etmiyoruz. Türkiye eviniz değil! #Sığınmacı #Mülteci* <https://t.co/CUh4cdFtlF>" / X (Mektup 15 Haziran 2024). <https://x.com/ulusalcephel1/status/1802063429596848132>

- Ulusal Cephe Partisi-Telegram. *Ulusal Cephe Partisi-Telegram* (Mektup 15 Ekim 2023). <https://t.me/ulusalcephe/151>
- Ulusal Cephe Partisi-Telegram. *Ulusal Cephe Partisi-Telegram* (Mektup 19 Mayıs 2024). <https://t.me/ulusalcephe/257>
- X, nasyonalaktivite. “nasyonalaktivite (@NSAktivite) / X”. *X (formerly Twitter)*. 14 Ağustos 2021. Erişim 11 Ocak 2025. <https://x.com/explore>
- Yeni Şafak. “İrkçi kardeşlik: Kim bu faşistler”. Text. *İrkçi kardeşlik: Kim bu faşistler*. Yeni Şafak. Yeni Şafak. Erişim 11 Ocak 2025. <https://www.yenisafak.com/gundem/irkci-kardeslik-kim-bu-fasistler-3729598>

Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921,

yazar: Antony Beevor, çeviren: Arif Kaplan

(İstanbul: Kronik Kitap, 2024), 619 sayfa, ISBN: 978-625-6774-45-2

Orçun Çalışkan | 0000-0002-1482-6423 | ✉ orcun.caliskan191@sps.tsu.edu.ge

Tiflis Devlet Üniversitesi, Avrupa Çalışmaları Enstitüsü, Tiflis, Gürcistan

ROR <https://ror.org/05fd1hd85>

Öz

Bu çalışma, Antony Beevor'un kendine özgü anlatım gücü ve tarafsızlığıyla, uçsuz bucaksız bir imparatorluğun parçalanmasının panoramik ve yürek burkan bir öyküsünü sunduğu 'Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921' adlı eserin kitap incelemesinden oluşuyor. Lenin ve Troçki'nin komuta kademelerinden sıradan köylülerin ve partizanların çaresiz mücadelelerine kusursuz bir geçiş yaparak, çatışmanın uçsuz bucaksız coğrafyasını net bir şekilde haritalıyor. Kitap, tüm taraflarca işlenen vahşeti acımasızca tasvir ediyor ve bu şiddetin Bolşeviklerin devrimci projesinden bir sapma değil, mantıksal bir devamı olduğunu savunarak Sovyetler Birliğini şekillendiren, geniş, karmaşık ve acımasız bir iç savaşın 20.yydaki tartışmalı Sovyet politikalarının habercisi olduğunu ortaya koyuyor. Kitap, Bolşevik zaferinin acımasız bir örgütlenmenin sonucu olarak elde edildiğini ve aynı zamanda Beyazlar içerisindeki iç çekişmelerin ve bölünmüşlüğün bu zafere katkı sunduğunu gösteriyor.

Anahtar Kelimeler

Rusya, Sovyetler Birliği, Bolşevizm, Devrim, İç Savaş

Atıf Bilgisi

Çalışkan, Orçun. "Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921, yazar: Antony Beevor, çeviren: Arif Kaplan (İstanbul: Kronik Kitap, 2024), 619 sayfa, ISBN: 978-625-6774-45-2". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/3 (Aralık 2025), 580-586.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.9>

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi	19.10.2025
Kabul Tarihi	20.11.2025
Yayın Tarihi	15.12.2025
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

**Russia: Revolution and Civil War 1917–1921,
by Antony Beevor (trans. Arif Kaplan)**

(İstanbul, Kronik Kitap, 2024), 619 pages, ISBN: 978-625-6774-45-2

Orçun Çalışkan | 0000-0002-1482-6423 | ✉ orcun.caliskan191@sps.tsu.edu.ge

Tbilisi State University, Institute for European Studies, Tbilisi, Georgia

ROR <https://ror.org/05fd1hd85>

Abstract

This study consists of a book review of Antony Beevor’s *Russia: Revolution and Civil War 1917-1921*, in which, with his characteristic narrative power and impartiality, he presents a panoramic and heartbreaking story of the disintegration of a vast empire. By moving seamlessly from the high command of Lenin and Trotsky to the desperate struggles of ordinary peasants and partisans, he vividly maps the vast landscape of the conflict. The book relentlessly depicts the atrocities committed by all sides, arguing that this violence was not a deviation from the Bolshevik revolutionary project, but a logical continuation. He demonstrates that the vast, complex, and brutal civil war that shaped the Soviet Union foreshadowed the controversial Soviet policies of the 20th century. The book shows that the Bolshevik victory was achieved through ruthless organization, while internal strife and divisions within the Whites contributed to this victory.

Keywords

Russia, Soviet Union, Bolshevism, Revolution, Civil War

Citation

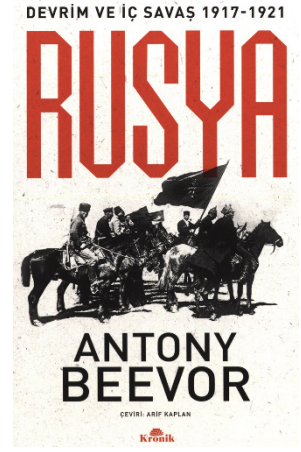
Çalışkan, Orçun. “*Russia: Revolution and Civil War 1917-1921*, by Antony Beevor. Translator: Arif Kaplan. (İstanbul, Kronik Kitap, 2024), 619 pages, ISBN: 978-625-6774-45-2”. *Journal of Sociological Context* 6/3 (December 2025), 580-586.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.3.9>

Article Information

Date of Submission	19.10.2025
Date of Acceptance	20.11.2025
Date of Publication	15.12.2025
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Antony Beevor tarafından kaleme alınan ve Arif Kaplan tarafından Türkçeye çevrilmiş Kronik Kitap tarafından 2024 yılında yayınlanmış 619 sayfalık ‘Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921’ (ISBN: 978-625-6774-45-2) adlı eser Çarlık Rusya’sında yaşanan Bolşevik ihtilali ve Kızıl Ordu ve Beyazlar arasında takip eden iç savaş üzerine odaklanan kapsamlı bir araştırma ve inceleme kitabı olarak dikkat çekmektedir. Daha önce İkinci Dünya Savaşı ve İspanyol İç Savaşı üzerine birçok kitap kaleme alan İngiliz askeri tarihçi Antony Beevor, ‘Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921’ adlı kitabında, Bolşevik Devrimi’nin basit bir ihtilal olmadığını, aksine Sovyetler Birliği’ni şekillendiren geniş çaplı, karmaşık ve şiddetli bir iç savaşın başlangıcı olduğunu savunuyor. Rekabet eden ideolojilerin ve hayatta kalma mücadelesinin Rusya’nın 20. yüzyılı tanımlayan bir şiddet döngüsü yarattığı, içeriden çöken bir imparatorluğun kapsamlı ve buruk bir öyküsünü sunuyor.

Kitabın kronolojik olarak sıralanmış toplam dört bölümden oluşuyor. İlk bölüm kısa da olsa Bolşevik İhtilali öncesi olayları (1912-1917) da kapsarken diğer bölümler iç savaşın her bir yılında gerçekleşen olayları içeriyor. Kitap boyunca okuyucunun zihninde kitapta geçen olayları canlandırmasına ve daha iyi tahayyül etmesine yardımcı olması için döneme ait çeşitli fotoğraflar, görseller ve haritalar bulunuyor. Görseller ve haritalar için ayrı bir listede mevcut. Oldukça kapsamlı kaynakça listesine bakıldığında ise hem döneme ait birincil kaynaklara hem de son yıllarda yayımlanmış ikincil literatüre yer verildiği gözlemlenebilir.

Beevor’un çalışmasının temel tezi, Rus Devrimi ile onu takip eden Rus İç Savaşı’nın temelden bağlantılı olduğudur. İç Savaşın siyasi terör, yaygın propaganda ve insan hayatının değersizliği gibi ayırt edici özelliklerinin devrimden bir sapma değil, Bolşevik ihtilalinin doğal bir seyri olduğunu vurguluyor. Beevor, Bolşevik zaferinin, Kızıl Ordunun eşsiz acımasızlığı, Beyaz rakiplerinin yaptıkları ölümcül hatalar ve iç bölünmüşlük ve Müttefiklerin, çoğu zaman Bolşevik karşıtı müdahalelerinin sağladığı fayda sayesinde gerçekleştiğini ileri sürüyor. Dahası, çatışmanın yalnızca Kızılilar ile Beyazlar arasında olmadığını, köylü ordularını, Kazakları ve çeşitli milliyetçi hareketleri içeren karmaşık bir savaş olduğunu ve bunların hepsinin kıyameti andıran bir insanlık felaketi döneminde ortaya çıktığını titizlikle ortaya koyuyor.

Ana temalara ve eserin güçlü olduğu yanları sıralayacak olursak, kitap, Beevor’un bir anlatı tarihçisi olarak becerisinin bir kanıtı olarak görülebilir. Makro ve mikro perspektifleri ustalıkla harmanlayarak, Bolşevik komutanların yüksek riskli spesifik kararlarından,

pogromlar ve kıtlıklarla boğuşan sıradan insanların çaresiz durumuna sorunsuz bir geçiş yapabiliyor. Dahası, Ukrayna'dan Kafkasya'ya kadar her yeri kapsayan çatışmanın muazzam coğrafi kapsamını net bir şekilde haritalandırarak, okuyucunun kaotik olaylar içinde yolunu bulmasına yardımcı oluyor.

Kitabın ana karakterinin insani felaket olduğunu söylemek çok da yanlış olmaz. Beevor, üslubuna uygun olarak, çatışmanın insani maliyetine odaklanıyor. Kızılar ve Beyazlar'ın karşılıklı işledikleri savaş suçları, köylü ayaklanmalarının bastırılması ve büyük ölçüde Beyaz ve Ukraynalı milliyetçi güçleri suçladığı kitlesel katliamlar da dahil olmak üzere, tüm kesimler tarafından işlenen vahşeti ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. Özellikle, Bolşevik politikalarıyla daha da kötüleşen 1921 kıtlığının anlatımı, tam bir toplumsal çöküş döneminin başarılı bir şekilde altını çiziyor. Eser, savaşın psikolojik temellerini incelemede de öne çıkıyor. Beyaz güçlerin içerisindeki bölünmeleri, gerici politikaları ve köylülere ikna edici bir alternatif sunamaması nedeniyle planlarının nasıl sekteye uğradığını anlatıyor. Öte yandan, Bolşeviklerin hem insanları hem de kaynakları zor kullanarak seferber etmedeki pragmatik, acımasız etkinliğini analiz ediyor. Kitap, çatışmayı körükleyen paranoya, ideoloji ve çaresiz ruh halini ustalıkla okuyucuya aktarıyor.

Beevor'un bu çalışmadaki metodolojisi, orijinal bir arşiv araştırmasından ziyade kaynakların kapsamlı bir sentezlenmesi olarak görülebilir. Hem Batılı hem de Rus tarihçilerin güncel akademik çalışmalarını ustalıkla bir araya getirerek, yeni açılan arşivlerden ve bölgesel çalışmalardan edindiği bilgileri de bu metodolojiye dahil ettiği gözlemlenebiliyor. Bu sayede, özellikle ulusal azınlıkların ve yerel partizan hareketlerinin mücadeleleri açısından savaşın daha ayrıntılı ve karmaşık bir resmini sunabiliyor ve çatışmanın geleneksel olarak Moskova merkezli anlatımını etkili bir şekilde bu dar bakış açısından uzaklaştırmayı başarıyor.

Beevor'un savaşın birçok cephesini kapsamlı bir şekilde anlatması kitabın en büyük artılarından biri olsa da aynı zamanda okuyucu için büyük bir zorluk olarak da görülebilir. Okuyucular, çok sayıda siyasi grup, askeri lider ve sürekli değişen bölgeleri takip etmekte zorlanabilirler. Bu nedenle, odaklanmayı gerektiren zorlu bir okuma olsa da bu çabanın karşılığını fazlasıyla verdiği ve okuyucuları bir manada bu zorluk karşısında ödüllendirdiği de söylenebilir. Eser, özünde bir askeri ve siyasi tarih çalışması olup, çatışmanın insani maliyetini toplumsal bir tarih bileşeni olarak kullanıyor. Dolayısıyla, dönemin kültürel veya entelektüel eğilimlerinin derinlemesine bir analizini arayan okuyucular, kitabın kapsamının geniş başlığının ima ettiğinden daha sınırlı olduğunu görebilirler. Akademik okuyucular için ise kitabın, Rus iç savaşına dair literatüre yeni bir yorum getirmekten ziyade daha çok kapsamlı bir özet olduğu söylenebilir. Yazarın tarafsızlığına değinmek gerekirse Beevor, kitap boyunca kendine has tarafsızlığına sadık kalarak, savaşın dehşetinin sorumluluğunu Kızıl Ordu ve Beyazlar arasında eşit olarak dağıtıyor. Ancak, iç savaşın vahşetinin ayrıntılı ve

gerçekçi bir şekilde anlatılması, tarafların ideolojik inançlarının daha kapsamlı bir şekilde incelenmesini engellediğini ve giriştikleri eylemlerin karmaşık ideolojilerden ziyade çıplak bir güç arzusuyla yönlendiriliyormuş gibi görünmesini sağladığını söyleyebiliriz. Kitabın insanlık felaketine ve suçlarına ve odaklanmasına rağmen, Lenin, Troçki, Denikin ve Pilsudski gibi iç savaşın kilit aktörleri çalışmanın itici gücünü oluşturuyor. Kitleler kurban ve asker olarak mevcut olsalar da köylü isyanları dışında, günlük hayat, entelektüel ve kültürel tarih açısından kaynak arayanlar için bu durum yetersiz görülebilir.

Sonuç olarak, kitabın Bolşevik ihtilalinin romantize veya idealize edilmiş tasvirlerinden kendini ayırttığı söylenebilir. Hatta tam aksine, şiddetli ve uzun süreli bir çöküş yaşayan imparatorluğun, toplumsal düzenin titizlikle araştırılmış ve yetkin bir tarihçesini gözler önüne seriyor. Eser, sancılı bir sürecin son derece insani ve dokunaklı bir portresini çizerek biryandan da bu dönüşümün insani maliyetini yakalamayı başarıyor. Dahası, yeni Sovyet rejimini karakterize eden politikaların, şiddetin kurumsallaştırılmasının ve muhalefetin bastırılmasının tesadüfi olmadığını, doğrudan bu temel mücadelenin kaosundan doğduğunu savunuyor. Bu bağlamda, Beevor'un çalışması, modern tarih öğrencileri ve Rusya'nın yakın tarihine ve iç savaşına ilgi duyanlar için önemli bir eser olarak öne çıkıyor. SSCB'nin kökenlerini açıklamanın ötesine geçerek, ideolojik iç savaşın işleyişini ayrıntılarıyla anlatarak, SSCB döneminde tekrarlanacak sayısız başka ideolojik planın temellerini gözler önüne seriyor.

Kaynakça | References

Beevor, Antony. Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921. Çev. Arif Kaplan. İstanbul: Kronik Kitap, 2024.

sosyolojikbağlam

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam dergisi

www.sosyolojikbaglam.org